

УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ВИКЛАДАЧІВ І ДОСЛІДНИКІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: РОЛЬ АКАДЕМІЧНИХ
ТА ГРОМАДСЬКИХ СПІЛЬНОТ**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
У РАМКАХ ПРОЄКТУ
«ЄС-СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО: МАЙБУТНІ ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ СПІЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ
АКАДЕМІЧНИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ СПІЛЬНОТ В УКРАЇНІ»
620395-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-SUPPA-EU-EaP

Рівне
09 листопада 2023 р.

*За повного або часткового використання матеріалів збірника
посилання на видання обов'язкове.*

*Матеріали надруковані методом прямого відтворення тексту,
наданого авторами, які несуть відповідальність за його
достовірність, зміст і стилістику, за правильне цитування джерел
та посилання на них.*

*Організаційний комітет не несе відповідальності за погляди,
висловлені авторами матеріалів.*

**ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ:
РОЛЬ АКАДЕМІЧНИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ СПІЛЬНОТ:** Збірник матеріалів Міжнародної
науково-практичної конференції (м. Рівне, 09 листопада 2023 р.). – Українська Асоціація
Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції; Київ. 2023. – 227 с.

У збірнику вміщені тези учасників Міжнародної науково-практичної конференції, метою
якої було: сприяти консолідації національних та міжнародних інтелектуальних ресурсів у сфері
Європейських студій під час війни та поширенню досліджень з питань європейської інтеграції
серед академічної спільноти України та за її межами, а також розвитку співпраці академічних кіл
з громадським сектором, що в синергії поглиблює розуміння шляхів, можливостей і механізмів
співпраці України з Європейським Союзом у сфері безпеки, політики, демократії, прав людини,
економіки, науки, освіти, культури, екології, цифрових трансформацій та перспектив набуття
Україною повноправного членства в ЄС.

Збірник матеріалів підготовлено та видано за кошти Проєкту Асоціації: «ЄС-Східне
партнерство: майбутні шляхи активізації спільних ініціатив академічних та громадських спільнот
в Україні» 620395-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-SUPPA-EU-EaP, що здійснюється за підтримки
Програми Єразмус+ на пряму ім. Жана Монне.

The European Commission support for the production of this publication does not
constitute an endorsement of the contents which reflect the view of the authors, and the Commission
cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.



With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Збірник розміщено на сайті: aprei.com.ua

© Українська Асоціація Викладачів і
Дослідників Європейської Інтеграції, 2023

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Ірина Захарчук УКРАЇНЬКА ГУМАНІТАРИСТИКА І ДІАЛОГ З ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КУЛЬТУРОЮ	6
Ірина Панчук ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ	11
Олег Пошедін СПІЛЬНА ЗОВНІШНЯ І БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ ПЕРСПЕКТИВИ НАБУТТЯ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄС	14
Андрій Мартинов AGENDA-2030: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ МІЖ РОЗШИРЕННЯМ І ВИКЛИКАМИ БЕЗПЕКИ	17
Ігор Тодоров, Анатолій Мешко НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	20
Аліна Бохан КОНСУЛЬСЬКА СЛУЖБА В ЗМІЦНЕННІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ	24
Наталія Романюк ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ	27
Таміла Герасимчук МІЖНАРОДНА СОЛІДАРНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З УКРАЇНОЮ В ПРОТИДІЇ ПОВНОМАСШТАБНІЙ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЇ	34
Віктор Мушенюк ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ ВІДНОВЛЕННЯМ ПОСТТРАЖДАЛОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ	40
Юрій Мателешко ПОЗИЦІЯ НІМЕЦЬКИХ НЕУРЯДОВИХ ІНСТИТУЦІЙ «М'ЯКОГО» ВПЛИВУ ЩОДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	44
Оксана Кундеус СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРСПЕКТИВ	48
Галина Невинна, Артем Пархомчук ЛЮБЛІНСЬКИЙ ТРИКУТНИК ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	53
Катерина Маркевич «ЗЕЛЕНИЙ» ПЕРЕХІД ЯК МОЖЛИВІСТЬ ДЛЯ СТАЛОЇ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	58
Василь Намонюк РОЗВИТОК ДОБРОВІЛЬНОГО ВУГЛЕЦЕВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КЛІМАТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ	70
Дмитро Луців, Василь Гулай ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ НА КЛІМАТИЧНУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ	75

Дарина Самойленко, Катерина Кравець ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ У ПАРТНЕРСТВІ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ КОРПОРАЦІЯМИ.....	80
Анна Лип'юк, Людмила Захаренко ПРИНЦИП НЕЙТРАЛЬНОСТІ У ГУМАНІТАРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	83
Людмила Казначесва КУЛЬТУРНА ТЕМАТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	86
Валерій Вінс, Людмила Кудирко ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНОГО БРЕНДУ УКРАЇНИ	89
Tetyana Shamsutdynova-Lebediuk INTERFAITH DIALOGUE IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION TRANSFORMATIONS	94
Віталій Ігнат'єв ПРАВОСЛАВНА ПОЛІТИЧНА ТЕОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕРГАЦІЇ УКРАЇНИ	98
Василь Рожко СИНЕРГІЯ ВІРИ ТА ЕКОЛОГІЇ – АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ХРИСТІЯНСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ЕТИКИ	102

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ АКАДЕМІЧНИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ СПІЛЬНОТ У ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄС. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В ОСВІТНІ ПРОГРАМИ РІЗНИХ ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ

Наталія Малиновська АДВОКАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕФОРМ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ	107
Віталій Лебедюк АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	113
Віталій Лесняк РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ТРЕТЬОГО СЕКТОРУ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА СХІДНІЙ ЄВРОПІ	118
Галина Ніколайчук, Інна Ногачевська РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОСВІТНІХ ПРОЄКТІВ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	123
Dr hab. Prof. Jadwiga Daszykowska-Tobiasz SPOŁECZNE BARIERY INTEGRACJI DZIECI UCHODźCÓW WOJENNYCH Z UKRAINY W POLSKIEJ SZKOLE	129
Alla Fridrikh GRAPHIC VOICES IN EFL: EMOTIONAL INTELLIGENCE, CRITICAL THINKING, AND ACADEMIC ENGAGEMENT	139
Mariam-Sofiia Shamsutdynova MOTIVATION TO LEARN FOREIGN LANGUAGES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES. AXIOLOGICAL PARADIGM	143
Maksym Cheremisin BILINGUALISM IN UKRAINE FROM A TRANSDISCIPLINARY PERSPECTIVE	153

Nataliia Mykhalchuk, Margaryta Biloboroda, Nataliia Mandriichuk ACTUALIZING OF MNEMONICS BY THE WAY OF NEW EUROPEAN PARADIGM OF EDUCATION: ACTUALITY OF THE PROBLEM	156
Ernest Ivashkevych, Diana Kravets THE CONCEPT OF DISCOURSE AND ITS ROLE IN THE PROCESSES OF UKRAINE INTEGRATION INTO THE EUROPEAN SPACE	160
Eduard Ivashkevych, Inna Nohachevska, Tetiana Herheliuk THE PROCESSES OF COMMUNICATION AND QUASI-COMMUNICATION IN THE PARADIGM OF EUROPEAN INTEGRATION	164
Halyna Nikolaychuk, Olena Demchuk PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN WAR CONDITIONS	169
Маргарита Воронка, Алла Кожевникова, Олена Грабовець ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПСИХОЛОГІЇ ДО РОЗВИТКУ У СТУДЕНТСТВА НАВИЧОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДОПОМОГИ В УМОВАХ ВІЙНИ	174
Яковишина Тетяна ТВОРЧА СКЛАДОВА КОМПЕТЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	179
Наталя Романишина ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОСТУП СИСТЕМИ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	183
Любов Крайлюк ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ПОЛЬЩІ КАФЕДРОЮ ІМЕНІ СТЕПАНА ШЕВЧУКА: ФОРМИ І МЕТОДИ	188
Sandra Ścieranka ZNACZENIE TOŻSAMOŚCI OSOBISTEJ W REALIZOWANIU FUNKCJI WYCHOWAWCZEJ PRZEZ NAUCZYCIELA	192
Оксана Синьчук СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ	200
Ганна Шліхта ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТЬ ЦІННІСНО-ДЕОНТОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СУЧАСНОГО ІТ-ФАХІВЦЯ	206
Катерина Коваль ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ	210
Oleksandra Vasylieva HARMONIZING CULTURAL NARRATIVES: EXPLORING THE INTERPLAY OF MUSICALITY IN UKRAINIAN DRAMA WITHING THE TAPESTRY OF EUROPEAN THEATRICAL TRADITIONS	214
Yevhen Kharchenko, Nataliia Khupavtseva, Anna Lagodiuk SOCIAL SUCCESS OF A PERSON AS A GREAT EUROPEAN VALUE	219
Alexander Nabochuk, Maria Polishuk CREATIVE PROBLEM SOLVING APPROACH OF V.O. MOLYAKO AS A VALUE, WHICH IS NECESSARY FOR EUROPEAN INTEGRATION	223

РОЗДІЛ 1

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Ірина Захарчук

докторка філологічних наук,

професорка кафедри української літератури

Рівненського державного гуманітарного університету

УРАЇНСЬКА ГУМАНІТАРИСТИКА І ДІАЛОГ З ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КУЛЬТУРОЮ

Війна росії проти України потребує від українських гуманітаріїв якісного оновлення інтелектуальних наративів та посилення їхньої конкурентоздатності у продукуванні нових сенсотворчих моделей. У цьому контексті особливої актуальності набуває методологічний інструментарій імперіології та студій опору. Саме ці теоретичні засади відкривають можливості для посутнього перезавантаження української культури та розбудови її діалогу з європейською.

Сучасна війна для України є остаточним порухом з культурною спадщиною імперії та оприсутнює потребу у виявленні взаємовпливу імперської та колоніальної ідентичності. Перезавантаження ідентичності з погляду ціннісних імперативів передбачає кодифікацію концепту імперського етносу та виявлення взаємодії імперського та колоніального чинника.

Водночас саме актуалізація студій опору у гуманітарній сфері уможлиблює зміну способів презентації себе у світі: від постаті жертви колоніального насильства до іпостасі борця з імперією. У проєкції на досвід літературної освіти в системі загальноосвітньої та вищої школи такий підхід означає дистанціювання від віктимності та наголосах на антиімперських інтенціях літератури. У практичному вимірі гуманітарна складова зазнає оновлення саме в плані десовєтизації, деколонізації та дерусифікації освітнього й наукового дискурсів. Саме такі засади містять потужний потенціал для оприявлення європейської генеалогії української культури та нарощування української присутності в світі. Безперечно, аналітичну оптику ліберального наративу з наголосами на правах людини, самоцінності індивідуального досвіду, неприпустимості фізичного й політичного насильства найглибше й найрельєфніше презентує українська культура. Україна не може запропонувати привабливу й конкурентну економічну модель, але її культурна спадщина акумулювала множинні практики й сенси, співзвучні з європейськими

нарративами. Очевидно, що провідну роль в цьому процесі повинні відіграти центри української культури та кафедри україністики при провідних європейських університетах. Важливо наголосити, що в створенні мережі українознавчих студій провідна роль та ініціатива має належати українській державі, адже попередній досвід свідчить, що в створенні кафедр україністики українська держава не брала участі, або ж її роль була мінімальною. Отже, підтримка кафедр україністики в європейських університетах має стати пріоритетом державної політики.

Деколонізація освітнього простору передбачає оновлення ціннісного наповнення історичних наративів, зокрема в проєкції на такі знакові періоди як епоха Голодомору, Голокосту й Другої Світової війни. Сучасна війна росії проти України прикметна активним застосуванням геноцидних практик з боку країни-агресора та використання їжі як зброї та інструменту для приниження людської гідності. Саме ці чинники дають підстави для переосмислення досвіду Голодомору як періоду використання потужних технологій маніпуляції й фальсифікації. Зокрема, сучасна дослідниця Енн Епплбом наголошує, що масові вбивства завжди закорінені в пропагандистських технологіях імперських режимів, і саме пропаганда є тією духовною зброєю, котра готує надійний ґрунт для масового фізичного вбивства [3]. Як і в епоху Голодомору, так і в сучасній російсько-українській війні, постать ворога слугує потужним мобілізаційним ресурсом. Якщо в період Голодомору головними ворогами вважали куркулів, колишніх воїнів УНР, українських селян, учасників антисовєтської боротьби, діячів української церкви, то сучасні ідеологи кремля постать ворога ідентифікують з українцями, бандерівцями, «українськими фашистами» тощо. Водночас демонізація й дегуманізація постаті ворога стали засадничими не тільки для риторики імперської влади, але й набули широкого використання в культурі повсякдення інтелектуальних еліт. І тут вкотре варто актуалізувати питання про відповідальність інтелектуалів перед наступом насильства й культом ненависті, за пасивність перед тотальною брехнею й маніпулятивними технологіями.. Очевидно, сучасна війна росії проти України є викликом для європейських інтелектуалів, їхньої недооцінки та переоціненні загрози путінізму.

У розбудові нових способів кодифікації Голодомору доречно наголосити на імперській домінанті та актуалізації концепту Рафаеля Лемкіна про Голодомор як складову геноцидної практики совєтської імперії. До системи репресивних практик, які спільно з Голодомором, творили геноциду політику, Р. Лемкін зараховує знищення української інтелігенції – мозку нації; знищення української автокефальної православної церкви – душі нації; знищення українського селянства – носія української мови й традиційної культури; зміна етнічного складу населення через масове завезення вихідців з інших територій, переважно з росії [4]. Вістря Голодомору, як і вістря війни сучасної росії, спрямоване проти української ідентичності, позбавлення українського суспільства економічної незалежності та нагнітанням мови ненависті. Відповідно, доречно наголосити, як українська

література доби незалежності та в період війни росії проти України, долає владу імперських стереотипів у сенсі відходу від творення біполярної реальності та демонізації постаті ворога. Під пером українських митців верифікація Голодомору значною мірою відбувається у рідній сімейній історії. Наголос на приватності дає ключ до кращого розуміння контролю держави над приватними життям і приватним простором. Водночас митці акцентують на тому, яких трансформацій зазнала українська родина, коли Голодомор стає випробуванням подружньої вірності, інституту шлюбу в цілому. Також варто зазначити, що відбувається еволюція письма від опису страждань і постаті жертви як ключової фігури трагедії до наголоса на стратегіях опору, протистояння насильству влади. У такий спосіб наратив Голодомору стає розповіддю про боротьбу за людську гідність і права людини (Л. Кононович «Тема для медитації», С. Талан «Розколоте небо», Н. Доляк «Чорна дошка» та ін.).

У прокладанні культурних мостів між українською та європейською гуманітаристикою вирішальне значення мають ті постаті, чие життя й діяльність є прикладом громадянської мужності й інтелектуальної відваги. У пошуку нової мови в наративах про Голодомор таким прикладом є Гарет Джонс, британський журналіст, котрий мав інтелектуальну відвагу свідчити перед усім світом правду про злочин Голодомору. З кожним роком довкола постаті Джонса інформаційне поле зазнає відчутної розбудови. Гарет Джонс стає героєм художніх фільмів (Агнешка Голанд «Ціна правди») та численних наукових й науково-популярних досліджень. Зокрема, сучасний американський дослідник Рей Гамаш звертає увагу на унікальний вимір інтелектуальної діяльності британського журналіста. Під час перебування в СРСР Джонс спілкується з радянськими письменниками й постійно задає собі питання: чому митці мовчать про голод і не розповідають про нього світові. Водночас він усвідомлює, як складно в екзистенційному й культурно-антропологічному вимірі ословити цю трагедію на письмі. Один із способів відповіді на поставлене запитання Джонс намагається віднайти в текстах світової літератури і звертається до другого (дискусійного з погляду достовірності й менш знаного серед дослідників) варіанту відомого монологу Гамлета «Бути чи не бути...» з одноіменної п'єси В. Шекспіра. Увагу Джонса цей монолог привернув саме через те, що в ньому є слова про «смак голоду» й «тирана торжество» і саме інтелектуальні міркування героя Шекспіра допомагають Джонсу усвідомити ситуацію творчої несвободи радянських митців й перетворення їх на гвинтиків державної репресивної машини.

Варто наголосити, що в 1930-х роках п'єсу Шекспіра не рекомендували для постановки в театрах СРСР, тому що її не любив Сталін. Гуманізм і духовна незалежність героя шекспірівської п'єси викликали в нього підозру й роздратування саме через сміливість озвучувати надважливі проблеми [2, 138].

У такий спосіб розповідь про Джонса стає інтелектуальною рефлексією про європейську культуру як духовний прихисток в ситуації тотального насильства й

вбивства голодом. Водночас саме через звернення до Шекспіра Джонс переозначає ціннісні виміри Голодомору, оприсутнює ситуацію голоду духовного, котрий настає після того, коли в людини силоміць відібрали й знищили її самототожність, презентовану мовою, культурою, церквою й прирекли її на стан самотності й неприкаяності в чужому й ворожому їй світі імперії. Джонс чітко проартикулював ситуацію кризи від голоду духовного, котрий настав після фізичного вбивства голодом і став однією з цілеспрямованих практик імперської політики.

Вихід з цієї ситуації британський журналіст вбачає в духовному діалозі з європейською літературою, яка в умовах політичної несвободи, може стати кроком до духовної незалежності й духовного опору владі. Завдяки Гарету Джонсу для українськомовного читача в перекладі Владислава Гриневича став доступний маловідомий варіант монологу Гамлета. Цей приклад відкриває ще один вимір діалогу між українською та європейською культурою, а саме: потребу в перезавантаженні системи літературної освіти в шкільній практиці та усвідомлення ролі перекладу в деколонізаційних вимірах.

У кореляції між імперською й колонізованою культурою переклад завжди є чимось більшим, ніж ретранслятором культурних смислів і кодів. Як зазначає Сергій Борщевський, переклад – це духовний опір, це – інтелектуальний бунт. «Переклад завжди відіграє надзвичайно важливу роль у кожній культурі. Він є фрагментом національної літератури. Бо коли в нас з'являється україномовний Данте або україномовний Шекспір, він стає україномовним явищем уже не італійської або англійської, а української культури...» [1]. Відповідно саме через чітко продуману й активно підтримувану державою стратегію перекладів українською мовою провідних текстів європейської інтелектуальної спадщини пролягає ще один шлях духовного діалогу. Саме модернізація й оновлення перекладацьких стратегій, цілеспрямована підготовка потужної когорти українських перекладачів дасть можливість осучаснити й розвивати українську мову як складову політичної й культурної ідентичності, подолати практику інтелектуального поневолення й відновити спадкоємність між різними перекладацькими школами як способами не тільки культурного розвитку, а й духовного опору імперії.

У цьому контексті кардинальної зміни підходів потребує наратив із зарубіжної літератури в системі шкільної та університетської освіти. Важливо, щоб концепція означила траєкторію руху тексту європейської літератури до українськомовного читача, наголошувала на тих суспільно-політичних й культурних реаліях України, в яких художній твір європейської літератури став набутком українського культурного досвіду, пропонувала найкращі тексти перекладів та містила інформацію про долі найвизначніших перекладачів. Наприклад, українськомовний переклад «Іліади» й «Одіссеї» Гомера, здійснений Борисом Теном, це і розповідь про долі представників української церкви, про винищення інтелектуальних еліт в часи сталінізму й врешті про сміливість

інтелектуальних еліт протистояти злу через переклади. Аналогічна ситуація й з Василем Стусом, для якого переклади Рільке стали не тільки духовним поєдинком з совєтською імперією, а й способом власного ушляхетнення й переозначенням місії інтелектуала. Відповідно рецептивні моделі європейської культурної спадщини потребують якісного оновлення й перезавантаження з погляду деколонізаційних практик.

У підсумку варто наголосити, що діалог з європейською культурою є органічною складовою розбудови спільного освітнього простору й наукового дискурсу. Першочерговим залишається питання оновлення методологічного інструментарію та зміни ціннісних стратегій.

Список використаних джерел:

1. Борщевський Сергій «Переклад – це духовний опір, це інтелектуальний бунт...» URL: <https://ahiucr.org.ua/?p=347>
2. Ґамаш Рей. Ґарет Джонс: свідок Голодомору. Київ: HREC PRESS, 2023. 284 с.
3. Епллбом Енн Слова, що призводять до насильства URL: https://nv.ua/ukr/opinion/recommends/putin-poyasnyuye-viynu-epplbaum-pro-te-chomu-rosiyani-gotovi-vbivati-ukrajinciv-novini-ukrajini-50242217.html?fbclid=IwAR3rldlAdJy_qNaRHQzr88L185k6hbCmwXv_n3ECCz6JxnKDNVnd7yGFZ2s [25.05.2022]
4. Лемкін Рафаель. Радянський геноцид в Україні. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lemkin_Rafal/Radianskyi_henotsyd_v_Ukraini.pdf?PHPS_ESSID=g1mvn991addc51ljtbkp8ac2t5 [25.05.2022]

Ірина Панчук

доктор філософських наук, доцент,

завідувач кафедри філософії

Рівненського державного гуманітарного університету

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Національна ідентичність є певним соціальним конструктом, що акцентує на унікальній самобутності нації (історичній, культурній, ціннісній та ін.). На думку авторів «Політичної енциклопедії» ідентичність нації визначається: по-перше, тотожністю індивіда з державною спільнотою на емоційному рівні та наслідування спільних цінностей, традиції, мови та ін. громадянами певної країни [1]. Проблема пошуку цивілізаційних орієнтирів в Україні постала відразу з проголошенням незалежності. У цьому контексті вагомим значення, як перед державою, так і перед суспільством активізувалося досягнення активною частиною українського соціуму феномену європейськості (символічна категорія, повністю не обожнюється з поняттям «Європейський Союз», адже не всі європейці входять до ЄС), а відтак і пошуку формули інтеграційних процесів у європейські і світові структури.

Попри те, що нині в Україні ми не подолали ще шляху остаточного утвердження української ідентичності, повномасштабна російська агресія значно активізувала прискорення ідентифікаційних процесів. У цьому контексті виглядає показовим аналіз низки соціологічних опитувань, які вказують, що частка українців та українок, які ідентифікують себе передусім як громадян України, становить 85% чи 72%, залежно від методології та конкретного терміну проведення опитування. Для порівняння у 1992-2004 роках частка тих, хто вважають себе передусім громадянами України, не перевищувала 50%. Цей поріг ми перетнули після Помаранчевої революції. Наступний злет припав на Революцію гідності та початок російсько-української війни — тоді був подоланий поріг у 60%. З початком широкомасштабного російського вторгнення українське суспільство здолало поріг у 70%.

Згідно тієї ж соціології, зовнішні межі української ідентичності окреслились значно чіткіше. Європейська ідентичність посилилась — з 3,6 до 6,4 бали (0 означає, що людина зовсім не відчуває себе європейцем, а 10 — що відчуває абсолютно). Натомість ідентифікація себе з «радянськими людьми» послабилась — з 2,9 до 1,1 за аналогічною шкалою. Та й за розпадом СРСР жалкують лише 11%, хоча ще рік тому їх було 32% (і цей відсоток був більш-менш стабільним з 2014 року). З Росією і росіянами також все цілком передбачувано. Наприклад, якщо у 2021 році лише 55%

опитаних вважали, що українці та росіяни не є одним народом, то вже у березні 2022 року таких було 77%, а у квітні – 91% [2].

Як бачимо в українському просторі євроінтеграційні прагнення, насамперед, пов'язані з бажанням швидшого позбавлення негативної спадщини радянського минулого, тобто «радянської» та «панросійської» ідентичностей. Для України, починаючи з 2014 р. – це взагалі безальтернативний шлях не просто розвитку, але й збереження як державного утворення та шлях остаточного визначення західної моделі державного розвитку, а відтак і утвердження спільності ціннісних орієнтирів української та європейської спільнот. Відтак, наслідування принципів демократії та верховенства права, забезпечення рівності в міжкультурній взаємодії та збереження власної культурної спадщини – це саме ті європейські перспективи, які заклали початок нової трансформації української ідентичності, в основі якої постає формула універсальності демократії та прав людини [3]. Варто наголосити, що і посеред членів ЄС немає чіткої відповіді щодо сталого переліку компонентів спільної ідентичності. Вони постійно трансформуються. До того ж думки щодо можливості існування наднаціональної європейської ідентичності різняться. Зрештою, всі держави ЄС єдині у думці щодо спільних цілей розвитку та сповідування демократичних принципів.

Проте, зауважимо, що нинішні геополітичні реалії в світі, цивілізаційні виклики та початок гарячої фази протистоянь демократії з диктаторськими режимами, ставлять на порядок денний утвердження умов (за С.Гантінгтоном) [4] для становлення багатонаціональної ідентичності. Адже по суті належну відповідь загрози європейськості можуть дати лише сильні інтегровані інституції. Саме тоді соціумом відчувається важливість об'єднання у єдине утворення.

Нині євроінтеграційна формула працює за принципом «єдності в багатоманітті» та передбачає умови співіснування різних національних ідентичностей та зовсім не передбачають осібне зникнення останніх. Відтак поряд з національними ідентичностями ведеться дискусія про формування ще однієї – наднаціональної. До прикладу, країни Центральної і Східної Європи, що долучилися до ЄС і НАТО зберігають свою ідентичність і принципово відстоюють власні національні інтереси. Підтвердженням схожих тенденцій слугує світовий досвід. Розвиток країн нової хвилі модернізації свідчить, що успішна модернізація соціального і економічного розвитку не призводить до всеосяжної культурної вестернізації та втрати власної ідентичності. Більше того, наголосимо, у цьому контексті особливо актуального значення набуває констатація моделі, яка зовсім не передбачає «заміни» європейською ідентичністю національної. Саме тому багаторівнева модель співіснування різних народів за формулою «єдності в багатоманітті» під егідою Євросоюзу з обов'язковою умовою дотримання мультикультурності та толерантності, глибокої шани до культури ті історичних коренів власного народу, формує нині загальний порядок денний кожного європейця.

Більше того перспективи євроінтеграції України, як наголошують українські філософи – «не лише демократичні традиції, свобода руху ідей, товарів, фінансів, а й насамперед новий рівень відповідальності. Відповідальності за дотримання високих стандартів у багатьох галузях..., за спільне майбутнє, за ту саму спільну ідентичність, яка нині намагається увиразнитися із непростой взаємодії різних національних культур» [5].

Таким чином, на нашу думку входження України до Європейського Союзу зовсім не означає автоматичну, чи навіть поступову втрату національної ідентичності. Адже, попри дискусивність моделей (належність України до євроатлантичної цивілізації; самобутність української цивілізації; межовість між північноатлантичною цивілізацією та євразійською (московсько-православною) цивілізацією) цивілізаційної належності українців, цивілізаційну розколотисть українського суспільства (проявляється, здебільшого, регіональною та індивідуальною ментальністю) російсько-українська війна посилила орієнтацію на цивілізаційну модель розвинутого Заходу та утвердженням практик обраному цивілізаційному орієнтиру.

Список використаних джерел:

1. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парлам. вид-во, 2011. 808 с.
2. Судин Д. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. 21.10.2023. URL: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti>
3. Двуреченська О. С., Гусениця А. В. Процес трансформації української ідентичності в контексті євро інтеграційних процесів. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*, 2022. №3(54). С. 175–188.
4. Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / пер. з англ. Наталії Климчук. Львів : Кальварія, 2006. 474 с.
5. Козловець М. А. Європейська інтеграція і національна ідентичність: український контекст. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2008. Вип. 35, С. 148–160.

Олег Пошедін

*кандидат історичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу*

Глобальних і цивілізаційних процесів

Державна установа «Інститут всесвітньої історії

Національної академії наук України»

СПІЛЬНА ЗОВНІШНЯ І БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ЧЛЕНСТВО УКРАЇНИ В ЄС

З отриманням Україною статусу кандидата на членство в ЄС роль академічних та громадських спільнот суттєво зростає. Сьогодні необхідно усвідомлювати ті питання, які є важливими для Європейського Союзу і на які ЄС звертатиме увагу з початком переговорів про вступ України до ЄС.

До 2022 року основним документом, який дозволяв вимірювати євроінтеграційні успіхи України була Угода про асоціацію [3]. З 2022 року, цілком обґрунтовано, такими документами можна вважати «Опитувальник Європейської комісії для набуття Україною статусу кандидата в ЄС» [1], а також «Рекомендації Європейської комісії щодо отримання Україною статусу кандидата на членство» [2].

Говорячи про Спільну зовнішню і безпекову політику ЄС необхідно зазначити, що Угода про асоціацію містить Розділ II під назвою «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики». Проте, згаданий розділ містить переважно загальні твердження, окреслюючи основні напрями співробітництва.

Опитувальник ж Європейської комісії містить сорок три запитання, які стосуються зовнішньої політики, політики безпеки та оборони. Отже, ця політика буде одним із напрямів, за яким відбуватимуться переговори про членство України в ЄС.

Аналіз запитань Опитувальника вказує на необхідність усвідомлення українською стороною документів, які визначають Спільну зовнішню і безпекову політику Європейського Союзу. Першим документом, який згадується в Опитувальнику є Договір про ЄС, зокрема його п'ятий розділ [4].

Європейську комісію цікавила готовність України після вступу в ЄС у повному обсязі та без застережень прийняти цілі Договору про Європейський Союз, положення п'ятого розділу та декларації, що додається до нього. На це запитання Україна дала стверджувальну відповідь.

Глобальна стратегія зовнішньої і безпекової політики Європейського Союзу 2016 р. [5], а також Стратегічний компас з безпеки та оборони 2022 р. [6] є іншими документами, які згадуються в Опитувальнику. Україна виразила підтримку обох документів.

Отже, ефективне ведення переговорів про вступ в ЄС потребує знання всіх документів, які визначають Спільну зовнішню і безпекову політику ЄС. Розуміння пріоритетів Спільної зовнішньої і безпекової політики ЄС необхідно передусім співробітникам Міністерства закордонних справ України. Водночас обізнаність громадян України щодо цілей і завдань Європейського Союзу на зовнішньополітичній арені сприятиме посиленню громадської підтримки державної політики у сфері європейської інтеграції. З цією метою варто розширити вивчення проблематики Спільної зовнішньої і безпекової політики у закладах вищої освіти України.

Частина запитань Опитувальника стосувалася санкційної політики України. В умовах війни Росії проти України ця сфера набуває особливої ваги. Оскільки ми часто бачимо повідомлення про знаходження західних компонентів в російському озброєнні. Аналіз наданих відповідей свідчить про усвідомлення українською стороною невирішених питань у цій сфері державної політики, адже станом на сьогодні до процесу формування та впровадження санкцій залучено понад тридцять державних органів. При такій кількості суб'єктів санкційної політики важко розраховувати на її ефективність. З відповідей України стає зрозуміло, що триває удосконалення санкційного законодавства і наближення його до практик ЄС.

Значна увага в Опитувальнику була приділена нерозповсюдженню зброї масового знищення та контролю над обігом звичайної зброї. Ознайомившись з українськими відповідями, Європейська комісія дійшла висновку, що у сфері запобігання та протидії незаконному обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин Україні необхідно вжити додаткових заходів. Зрозуміло, на ці питання варто звернути підвищену увагу, оскільки вони розглядатимуться у ході переговорів про членство України в ЄС.

Одне з запитань стосувалося підтримки Україною цілей і зобов'язань, встановлених в рамках Постійної структурованої співпраці - PESCO. У відповідях української сторони підкреслювалося, що участь у цих проєктах розглядається Україною як один із пріоритетних шляхів розвитку військово-співробітництва з ЄС та його державами-членами. Зазначалося, що Міністерство оборони та Збройні Сили України потенційно зацікавлені в участі та спільній реалізації чотирьох проєктів. Водночас варто звернути увагу на той факт, що у 2023 році було ухвалено рішення про оновлення переліку проєктів PESCO. У результаті до існуючих проєктів, які розроблялися з грудня 2017 року, було додано одинадцять нових. І сьогодні нараховується вже шістдесят вісім проєктів.

Безумовно, приєднання до проєктів PESCO сприятиме досягненню підвищенню обороноздатності України і досягненню взаємосумісності українських

сил оборони з аналогічними структурами держав-членів ЄС. Їх необхідно вивчати і максимально долучатися як до старих, так і до нових проєктів.

У розділі Опитувальника «Зовнішня політика, політика безпеки та оборони» не містилося запитання стосовно ратифікації Україною Римського статуту. Проте у висновку Європейської комісії у цьому розділі зазначено, що ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду та пов'язаних з ним документів залишається невирішеним питанням. Варто згадати, що ратифікація та імплементація Римського статуту передбачена статтю восьмою Угоди про асоціацію. Отже, на шляху до ЄС Україна буде змушена ратифікувати Римський статут.

Список використаних джерел:

1. Опитувальник ЄС та відповіді на нього для набуття Україною статусу кандидата в ЄС [Електронний ресурс]. <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/opytuvalnyk-yes-ta-vidpovidi-na-nogo-dlya-nabuttya-ukrayinoyu-statusu-kandydata-v-yes/>
2. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union [Electronic resource]. – https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf
3. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part [Electronic resource]. – [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01))
4. Consolidated Version of the Treaty on European Union [Electronic resource]. – https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF
5. Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. [Electronic resource]. – https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en
6. Strategic Compass for Security and Defence [Electronic resource]. – https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en

Андрій Мартинов

доктор історичних наук, професор,

провідний науковий співробітник

Відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України

Інституту історії України НАН України

«AGENDA - 2030»: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ МІЖ РОЗШИРЕННЯМ

І ВИКЛИКАМИ БЕЗПЕЦІ

Перемога суб'єктів міжнародних відносин, які дотримуються ліберальних цінностей, у першій холодній війні дала потужний поштовх розвитку процесу європейської інтеграції. 1 листопада 1993 р. набув чинності Маастрихтський договір, який накреслив задачі одночасного поглиблення якості інтеграції та прийняття до лав об'єднаної Європи колишніх посткомуністичних держав. Наступні десять років новітньої історії процесу європейської інтеграції були зорієнтовані на проведення внутрішніх реформ та підготовку країн претендентів до вступу в Європейські Спільноти. Можна вважати, що вирішення цих завдань було своєрідною формою великої стратегії, яка забезпечила успіх процесу європейської інтеграції. Розширення ЄС 1995 р. (коли вступили Австрія, Швеція, Фінляндія), 2004 р. (приєдналися Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Кіпр, Мальта), 2007 р. (до ЄС долучилися Болгарія, Румунія), 2013 р. (членом ЄС стала Хорватія) вивели процес європейської інтеграції на нові обрії. Однак перемога європейських скептиків у Великій Британії на референдумі 23 червня 2016 р. поставила під сумнів зазначену велику стратегію Європейського Союзу. Люди виявилися не готовими, що у певних сферах останнє слово буде не за окремими країнами, а за Європою з єдиною валютою і спробами проведення спільної зовнішньої і безпекової політики.

РФ, розв'язавши у лютому 2014 р. «гібридну війну» проти України, взяла курс на дискредитацію процесу європейської інтеграції як успішної альтернативи авторитаризму. Союзниками Кремля стали європейські скептики, які переконують громадськість у тому, що великі ідеї, які після 1945 р. надихали Європу нібито втратили свою привабливість, щоб бути заміненими бюрократичними технічними особливостями інститутів ЄС. Революція Гідності в Україні засвідчила, що люди платять життям за свій європейський вибір. Масштабування російської агресії проти України після 24 лютого 2022 р. максимально актуалізувало європейську дискусію щодо розширення ЄС. Знову постало питання модернізації великої стратегії Європейського Союзу.

Велика стратегія має бути динамічною і гнучкою й потребує постійного балансування ресурсів, необхідних для стримування нових загроз. Велика стратегія використовує всі ресурси, а не тільки воєнні. Вона може бути наступальною чи оборонною. Велика стратегія витримує випробування часом та функціонує незалежно від політичних ідеологій, керівників чи режимів. Це особливо важливо, адже Китай і РФ використовують проти Європейського Союзу як фортеці лібералізму інформаційно-психологічну війну, економічну війну, юридичну війну, тероризм, кібернетичні війни. Натомість Європейський Союз, на відміну від США доби «холодної війни», не має великої стратегії, спрямованої на стримування РФ і Китаю. Тоді США намагалися збільшити свій вплив й мінімізувати можливості СРСР за кордоном. Але США уникали прямого зіткнення із СРСР, щоб запобігти ядерній війні. Водночас США прагнули запобігти ефекту доміно поширення радянського впливу у ключових регіонах світу. Крім того, Вашингтон стримував Кремль також за допомоги інших стратегій: від ядерного стримування за допомогою гарантованого взаємного знищення, безпекового співробітництва в форматі воєнно-політичних союзів, таємних операцій, проксі-війн в таких місцях як Корея або В'єтнам, відкидання комуністичного впливу за допомоги програм підтримки демократичних країн. Ця велика стратегія застосовувалася кожною адміністрацією, хоча демократи і республіканці застосовували до неї свою тактику. Британська імперія мала велику стратегію, яка проіснувала понад п'ятсот років від часів королеви Єлизавети I до Суецької кризи 1956 року, хоча не мала у своєму фокусі уваги одного ворога, адже у Британії, як відомо немає постійних друзів і ворогів, а є стабільні інтереси. Британська велика стратегія мала п'ять складників: перетворити країну на острівну фортецю, підтримувати панування на морі для захисту морських шляхів і торгівлі, не дозволяти загнати британське військо у глухий кут на материковій Європі та зіштовхувати європейських конкурентів між собою. Згадана стратегія працювала фактично до закінчення історії колоніалізму.

Після перемоги у холодній війні США модернізували свою велику стратегію. Вони прагнуть залишатися наддержавою, створювати порядок, заснований на правилах, підтримувати військове домінування та розгортання сил у глобальному масштабі, зберігати економічне домінування (долар як світова валюта), підтримувати культурне домінування (англійська як універсальна мова, розвинена індустрія розваг поп-культури), сприяти демократії та вільній торгівлі. Яскравий приклад такої стратегії дає адміністрація Дж. Байдена, яка скористалася з масштабування російської агресії проти України, що послабило економічний потенціал ЄС та консолідувала євроатлантичну спільноту на підтримку України [1, 1]. 31 серпня 2023 р. на зустрічі міністрів закордонних справ країн-членів ЄС обговорювались перспективи розширення Євросоюзу до 2030 року. Триває дискусія з приводу часових меж прийняття нових держав, кола цих держав. Це може бути навіть Велика Британія, де соціологічні опитування фіксують зростання популярності ідеї повернення до Євросоюзу. Ця тенденція може проявити себе вже

на британських парламентських виборах 2024 року. Тривалі суперечки в ЄС обумовлені питанням інтеграції незалежних держав Західних Балкан. Найбільш готовими до вступу в ЄС, здаються, Чорногорія і Республіка Північна Македонія. Можливість прийняття Албанії, Косово пов'язана з негативною позицією ще однієї держави кандидата на вступ в ЄС Сербії. Євросоюз з 1995 р. несе відповідальність за єдність пост-конфліктної Боснії і Герцеговини. Російська війна проти України ускладнює європейську інтеграцію причорноморських країн: Грузії, Молдови, України. Традиційно відкритим є питання європейської інтеграції Туреччини.

Ідея повторити масштабне розширення 2004 р. виглядає привабливою з точки зору нового імпорту економічному розвитку ЄС. Однак ймовірне розширення 2030 р. може привести до ЄС ще більш різноманітні за цивілізаційною ідентичністю країни: ісламські Албанію, релігійно строкату Боснію і Герцеговину, Туреччину, православні Грузію, Молдову, Україну, Сербію, Чорногорію, Республіку Північна Македонія. Однак таке розширення може повернути Євросоюзу суб'єктність на міжнародній арені та конкурентні переваги щодо США і Китаю. Адже російська війна проти України позбавила Євросоюз дешевих російських ресурсів і китайського ринку збуту. Отже, економічні і геостратегічні мотиви штовхають ЄС до нового масштабного розширення, але консерватизм європейських скептиків перешкоджатиме цьому процесу, який має свою історичну логіку, адже реконструює Римську імперію до її розколу на Західну і Східну імперії.

Ревізіоністські держави на кшталт РФ і КНР кидають виклик великій стратегії США і ЄС. Сили тривалого хаосу у міжнародних відносинах вимагають нової редакції великої стратегії Європейського Союзу. Можлива спільна велика стратегія ЄС і США має забезпечувати зони порядку, перешкоджати тим, хто примножує хаос, підтримувати свободу дій у зонах хаосу, сприяти вільному обігу ідей та інформації. Довіра це влада в міжнародних відносинах.

Список використаних джерел:

1. Lang Joachim. Was «Bidenomics» für Deutschland und Europa bedeuten. URL: <https://www.cicero.de/wirtschaft/usa-biden-chine-eu-bidenomics-mittelklasse-industriepolitik> (дата звернення 19.10.2023).

Ігор Тодоров

доктор історичних наук,

професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій

Ужгородського національного університету

Анатолій Мешко

викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу

Ужгородського національного університету

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Інтеграція України в Європейський Союз є складним багаторівневим процесом, який охоплює різні сфери суспільного життя. Цей стратегічний вибір українського суспільства закріплений Конституцією України.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка набула чинності в 2017 році, поки головний чинний документ на шляху до ЄС. Виконання Угоди у вимірі національної безпеки та оборони в жовтні 2023 р сягнув 91% [2].

Російська окупація Криму та частини Донбасу, не призвела до відмови України від свого курсу до Євросоюзу. Ескалація російської агресії в 2022 році, підкреслила незаперечну необхідність цього євроінтеграційного курсу та стала ключовим мотивом для внесення змін в Україні.

Україна протягом всіх років незалежності стикалася із значущими викликами у сфері безпеки, що впливали на її інтеграцію в Європейський Союз. Один із основних викликів стосувався низької ефективності сектору безпеки і оборони в Україні. Незважаючи на індивідуальні досягнення і потенціал, цей сектор загалом відзначався таким негативними аспектами, як недостатньо ефективне управління державним сектором, обмежений рівень громадянського контролю, неадекватне фінансування, поширена корупція, низький рівень довіри населення до правоохоронних структур, їх недостатньою реформованість, залишки радянських методів роботи та занадта мілітарність.

Європейський Союз як стратегічний партнер підтримав України в протидії російській агресії. В березні 2014 р. ЄС висловив підтримку територіальної цілісності та суверенітету України, а також вживав певний політичний та економічний тиск на Росію для припинення її агресивних дій.

Глобальна стратегія зовнішньої й безпекової політики Європейського Союзу, прийнята у 2016 році, спонукала до розвитку спільних інституційних рамок.

Зокрема, були запроваджені такі ініціативи, як Програма Постійного структурованого співробітництва, Скоординований щорічний огляд з питань оборони і Європейський оборонний фонд. Крім того, Європейська оборонна агенція спільно з державами-членами ЄС розробили оновлений План розвитку спроможностей, який включав аудит оборонного потенціалу країн ЄС і 11 пріоритетів посилення військових можливостей ЄС [3].

Трансатлантичні відносини між ЄС та НАТО залишаються ключовими для забезпечення безпеки та оборони. Європейський Союз, маючи покращені оборонні можливості, сприятиме загальній безпеці, але НАТО залишається основою для колективної оборони своїх членів.

Вже після початку військової агресії Росії проти України у 2014 році, оборонні бюджети національних військових сил країн-членів Європейського Союзу постійно зростали. У 2021 році видатки на оборону в ЄС зросли на 6%, досягнувши суму у 214 мільярдів євро за оцінками Європейського Союзу. Проте практика бойових дій та наявні потреби у матеріально-технічному забезпеченні в ході російсько-української війни видно, що ці інвестиції недостатні для створення системної та ефективної оборони ЄС в умовах можливого прямого протистояння з Росією. З іншого боку, недостатні фінансові інвестиції в галузь оборони супроводжуються також зменшенням резервів зброї та боєприпасів країн-членів ЄС через надання військової підтримки Україні [1].

Україна докладає всіх можливих зусиль для використання наявних механізмів та інструментів для посилення військової співпраці з Брюсселем та забезпечення успішних досягнень на полі бою. Україна домагається розширення Європейського фонду миру для фінансування придбань озброєння, а також прискорення розгортання виробництва боєприпасів, включаючи спільне виробництво з українськими підприємствами. Україна розробляє стратегічний план для максимального розширення військово-технічної співпраці з європейськими партнерами, оскільки вона вважає цю співпрацю за важливий аспект, що допоможе забезпечити перевагу над російським агресором на полі бою. За даними європейської сторони, на листопад 2022 року загальна військова допомога, надана ЄС та державами-членами Україні, становила 8 мільярдів євро.

У світлі повномасштабної російської агресії, Європейський Союз активно зосередився на посиленні своїх оборонних і безпекових спроможностей. Ще у 2021 році був запущений Європейський фонд миру, який став позабюджетним інструментом для фінансування ініціатив ЄС в рамках Спільної політики безпеки та оборони. Цей фонд був призначений для підтримки військових місій ЄС та надання військової допомоги третім країнам, включаючи поставку озброєння. На грудень 2022 року було виділено шість траншів із Європейського фонду миру на загальну суму 3,1 мільярда євро для забезпечення військової допомоги Україні. Загальний підхід передбачає, що Україна отримує поставки озброєння та боєприпасів від країн-членів ЄС відповідно до її централізованих запитів, і потім

національні уряди країн-членів ЄС звертаються до європейських інституцій для компенсації своїх витрат за рахунок ресурсів фонду. Незважаючи на прогресивність цього позабюджетного інструменту, вже можна виокремити деякі проблеми. Європейський фонд миру є інструментом зовнішньої політики ЄС на період 2021-2027 років, який зорієнтований на співпрацю з третіми країнами у різних регіонах світу та міжнародними організаціями. У 2022 році Україна стала головним реципієнтом допомоги з цього фонду.

Серед позитивних кроків Європейського Союзу в контексті військової підтримки України, варто відзначити рішення про створення Місії Європейського Союзу з надання військової допомоги Україні у жовтні 2022 р. Місія спрямована на надання військового та спеціального навчання представникам Збройних Сил України і координацію зусиль країн-членів ЄС, які беруть участь у тренінгових активностях. З огляду на питання безпеки, місія функціонуватиме на території держав-членів ЄС, зі штаб-квартирою в Брюсселі. Мандат місії розрахований на два роки, а її бюджет становить понад 100 мільйонів євро. На жаль, прийняття рішення про запуск навчальної місії ЄС затяглося через бюрократичні перешкоди та опір окремих країн-членів ЄС. Протягом цього часу окремі країни-члени підготували власні навчальні центри на власній території для навчання українських спеціалістів у справах використання та обслуговування військової техніки та озброєння, яке надавалося Україні. На час початку повномасштабної агресії Росії проти України стало очевидним, що країни-члени Європейського Союзу були невідповідно до розмірів та складності конвенційних та гібридних загроз, що виходили з Росії.

Загалом, впроваджені механізми безпекового співробітництва в рамках Європейського Союзу можуть призвести до позитивних результатів в середньостроковій перспективі. Військова допомога Україні суттєво підштовхнула розвиток та збільшення обсягів виробництва військової продукції в державах ЄС. Це реакція оборонних підприємств на спад обсягів зброї та військової техніки, які передаються Україні державами-партнерами.

Одним із актуальних питань лишається різниця між стандартами залізничних колій в ЄС і колій радянського типу, що залишилися в Україні. Важливим напрямком є також адаптація цифрових систем та програм обліку та координації переміщення військового вантажу на території ЄС та України.

Національні уряди більшості країн-членів ЄС заохочують відновлення та переорієнтацію підприємств оборонного комплексу на період, коли необхідно не лише поповнювати запаси власного військового обладнання та боєприпасів, але й продовжувати активно підтримувати Збройні Сили України, успіх яких надзвичайно важливий і залежить від підтримки країн Заходу.

Незважаючи на існуючі фінансові інструменти, спрямовані на підтримку оборонних ініціатив на європейському рівні, для України важливо зберігати пріоритетну роль двосторонніх відносин з країнами-членами Європейського Союзу. Особливу вагу мають двосторонні угоди щодо характеру і обсягу військової

підтримки України, включаючи постачання озброєння, боєприпасів і навчання українських військовослужбовців.

Уряд України може посилити свою стратегічну комунікацію з громадянами країн-членів Європейського Союзу, надаючи зрозумілі пояснення стосовно доцільності підтримки України в контексті військових заходів союзу.

Отже, європейська інтеграція України в умовах російської агресії за визначенням є потужним чинником зміцнення національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Максак Г. Нові оборонні рубежі ЄС: перспективи для України.
URL: <https://prismua.org/123058635-2/>
2. Пульс Угоди. URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/>
3. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy.
URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en

Аліна Бохан

доктор економічних наук,

професор кафедри світової економіки

Державного торговельно-економічного університету, м. Київ

КОНСУЛЬСЬКА СЛУЖБА У ЗМІЦНЕННІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Новітні виклики та загрози, що постають перед європейською спільнотою у ХХІ ст., змушують країни до рішучих дій, прийняття доленосних політичних рішень, формування нових моделей дипломатичної діяльності в цілях міжнародної консолідації, зміцнення безпеки, досягнення миру та прогресу. Адже сучасна конфігурація глобалізації свідчить про її непередбачувані наслідки та ймовірність виникнення масштабних загроз для всього людства. Належне усвідомлення та упередження ризиків мають бути відображені у міжнародних і національних стратегіях розвитку країн.

У 2021 р. на порядку денному Конференції послів України «Дипломатія 30. Стратегія сильної держави» – акцент був зроблений на посиленні дипломатичної активності у цілях зниження ризиків військової ескалації та розв’язання безпекової кризи. Вже у 2022 р. на Конференції послів України «Війна і нові горизонти у світі» головними питання були: протидія повномасштабній агресії росії проти України; мобілізація міжнародних зусиль на підтримку обороноздатності України; координація дипломатичної служби та сектору безпеки і оборони. Дипломатичний курс України орієнтований на використання інструментів економічної дипломатії з метою залучення різнопланової допомоги, формування згуртованого та громадянського суспільства. У вищезазначеному контексті провідну роль також відіграє консульська служба.

Консульська служба є різновидом державної служби, покликаної захищати за кордоном права та інтереси України, юридичних осіб і громадян України, сприяти розвитку відносин з іншими державами, розширенню економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних, культурних, спортивних зв’язків і туризму [1]. Консульства входять до системи державних органів зовнішніх зносин, мають представницький характер і спеціальну компетенцію, що надає можливість діяти в межах відведеного йому консульського округу. Зокрема, консульські установи України: 1) захищають за кордоном права та інтереси України, юридичних осіб і громадян України; 2) сприяють розвитку дружніх відносин України та іншими державами, розширенню економічних, торговельних, науково-технічних,

інвестиційних, культурних та інших зв'язків; 3) сприяють вихідцям з України та їх нащадкам у підтримці контактів з Україною.

Важливо зазначити, що діяльність консульської служби охоплює великий спектр функцій, які можуть бути представлені як: загального, адміністративного, спеціального, судового, інформаційного та іншого змістового характеру. Наприклад, до спеціального характеру можна віднести функції як повноваження:

- адміністративно-правового характеру (паспорт, інші документи, візи);
- виходячи із норм цивільного, цивільно-процесуального та кримінально-процесуального права;
- що стосуються морського і повітряного транспорту (виконання консулом нагляду та контролю над морськими і повітряними судами акредитуючи держави та надання їм відповідної допомоги).

За характером надання консульською службою повідомлень для уряду своєї держави, виконуються функції інформування про: економічне і торговельне становище в його консульському окрузі, політичне становище в країні перебування; культурне становище, атмосфера і специфіка проживання україномовних громадян, які відчують проблему адаптації до нових держав («діаспоральна дипломатія»); екологічне становище [2]; міграційну політику, регіональні конфлікти, міжнаціональне протистояння, потоки біженців, вимушених переселенців.

У зв'язку цим, досить показовим для міжнародної практики у сфері зміцнення європейської безпеки є Проєкт «Стійкість, зміцнення та відновлення української міграційної та консульської служби» (RRR – MFA/SMS UA), що спрямований на підтримку Державної міграційної служби та Міністерства закордонних справ (консульських установ за кордоном) для постійного захисту та надання державних послуг і допомоги громадянам України.

Проєкт фінансується такими учасниками: Ministry of the Interior of the Czech Republic, Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat. Ініціатором цього Проєкту є Міжнародний центр з розвитку міграційної політики (ICMPD), що є міжнародною організацією у сфері підтримки інноваційної, комплексної та усталеної міграційної політики. ICMPD включає 18 країн-членів, підтримує понад 60 проєктів у Європі, Африці, Азії та Латинській Америці [2] (рис.1.)



Важливо зазначити, головна мета Проєкту – це комплексне сприяння зміцненню, розвитку, відновленню та покращенню рівня функціонування українського міграційного та консульського управління шляхом удосконалення діяльності національних органів влади та її спроможності забезпечувати безпечну

міжнародну мобільність громадян України, а також включаючи підготовку їх до повернення на батьківщину.

Ми переконані, що реалізація цього міжнародного Проєкту за участі України має забезпечити новий виток активізації євроінтеграційних процесів, стимулювати формування відповідного рівень міжнародної довіри між країнами та покращити механізми координації безпекових взаємодій.

Головними цілями, які мають бути досягнуті під час виконання Проєкту визначено у розрізі таких напрямів, як:

1. забезпечення ефективних послуг із надання допомоги, документації, інформації про права та обов'язки, пов'язані зі статусом тимчасового захисту та консультацій щодо добровільної репатріації та реінтеграції в Україні;
2. збільшення технічної та операційної спроможності консульських служб в цілях оптимізації (модернізації, інноватизації, інформатизації) системи консульського врегулювання кризових ситуацій;
3. відновлення та посилення міграційних процедур в Україні;
4. підтримка гармонізації міграційних і консульських процедур з відповідним Acquis ЄС, проведення антикорупційних заходів, запровадження дієвої системи управління людськими ресурсами.

Наприклад, заходи із покращення міграційно-консульського обслуговування, будуть включати: створення чотирьох інформаційних центрів для українських мігрантів у країнах ЄС; надання інформаційних, документаційних та консультаційних послуг інформаційними центрами; розширення можливостей членів організованої української діаспори; розвиток потенціалу для консультацій щодо сталого повернення та реінтеграції; застосування досвіду роботи інформаційних центрів; розбудова потенціалу консульського управління в кризових ситуаціях, відновлення міграційних процедур в Україні.

Таким чином, проведення заходів у розрізі передбачених напрямів Проєкту мають покращити рівень професіоналізму консульської служби України та сприяти набуттю досвіду зміцнення європейської безпеки.

Список використаних джерел:

1. Консульська служба. URL: <https://esu.com.ua/article-5023>
2. Mazaraki A., Bokhan A. Economic and environmental diplomacy: strategic context of development. Foreign trade: economy, finance, law. 2022. Vol. 2. Pp.4-15. URL: http://zt.knute.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2912&catid=322&lang=uk
3. Міжнародний центр з розвитку міграційної політики (ICMPD) URL: <https://www.icmpd.org>

Наталія Романюк

*кандидат географічних наук, доцент кафедри
міжнародних відносин та регіональних студій*

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

Європейська інтеграція є геополітичним вибором України, записаним в Конституції, Концепції національної безпеки (2015 р.), Стратегії зовнішньополітичної діяльності (2021 р.) та ін. нормативно-правових актах. Інтеграція України до ЄС – це довгий, складний, відповідальний шлях, на якому щодня наполегливо працюють сотні політиків, дипломатів, урядовців та громадських активістів.

Сучасний зовнішньополітичний діалог ЄС та України фокусується на питаннях російської агресії. Якщо говорити про безпосередню залученість офіційного Брюсселя до врегулювання російсько-української війни, спричиненої агресією Росії, то вона відбувається за кількома основними напрямками: намагання залагодити конфлікт з РФ за допомогою дипломатичних інструментів, застосування санкцій та надання всілякої підтримки (фінансової, військової, гуманітарної) Україні у цьому протистоянні.

Вже прийнято 11 пакетів санкцій проти Росії, надано військову техніку, проводиться навчання українських військовослужбовців на території країн-членів ЄС, лікування та реабілітація поранених тощо. Надзвичайним кроком солідарності ЄС з Україною у цій війні є підписання у 2022 р. п'яти угод, які запроваджують «енергетичний безвіз», «економічний безвіз», «митний безвіз», «транспортний безвіз» і «цифровий безвіз» [5]. Важливим нововведенням стало започаткування Військової допоміжної місії з підтримки України (EUMAM Ukraine), метою якої є посилення військової спроможності ЗСУ для захисту територіальної цілісності і суверенітету України в межах її міжнародно визнаних кордонів, а також для захисту цивільного населення [9]. Українські військові в ході навчань опановують роботу нового озброєння, яке Україна отримує від країн ЄС для протидії агресії Росії.

Порядок денний політичного діалогу фокусується на розбудові держави та її інституційної спроможності, що значно наблизить Україну до ЄС. Політичний діалог між сторонами характеризується асиметрією: Україна має високі амбітні цілі щодо швидкого вступу до ЄС, але брак ресурсів, а ЄС обережно ставиться щодо майбутнього членства України в організації і не спішить розпочинати переговори

про вступ. Тож формування політичної єдності серед країн-членів ЄС щодо майбутнього України у відносинах з ЄС і незворотність проєвропейського реформування з боку України – є найважливішими умовами ефективного політичного діалогу між сторонами.

Нинішня влада, попри війну, продовжує реалізацію євроінтеграційного курсу, намагається активізувати діалог з ЄС: поглибити секторальну інтеграцію, забезпечити оновлення Угоди про асоціацію, лібералізувати торговельно-економічні відносини з Євросоюзом тощо. Найбільшим досягненням України в секторальній інтеграції є входження України до енергетичного ринку ЄС. Зокрема у 2021 р. розпочався процес синхронізації Об'єднаної енергосистеми України з європейською мережею операторів системи передачі електроенергії (ENTSO-E), що об'єднує 43 операторів у 36 країнах Європи. Не дивлячись на воєнний стан в країні, цей процес успішно завершився у березні 2022 р. [7].

Переваги від «енергетичного безвізу» отримує не лише Україна, а й країни ЄС. Завдяки такому взаємовигідному партнерству Україна отримала додаткове джерело експортної виручки, оскільки з 1 червня 2022 р. розпочався експорт української електроенергії до ЄС, а ЄС – можливість зменшити залежність від російських енергоносіїв. Однак після масових обстрілів української енергетичної інфраструктури країною-терористом у жовтні 2022 р., поставки української електроенергії довелося припинити. Те, що Україна з'єднана з європейською енергомережею, дало можливість тепер вже Україні отримувати з 1 січня 2023 р. електроенергію з-за кордону, для погашення критичного дефіциту електроенергії.

На нашу думку, Україна і ЄС вже зараз мають об'єднувати зусилля у напрямі підготовки дорожньої карти повоєнної відбудови української енергосистеми як неодмінної частини європейського енергоринку. Основним принципом такої відбудови має стати європейський зелений курс (Green Deal), що передбачає досягнення Європейським континентом кліматичної нейтральності до 2050 р. Наприклад, зруйновані війною будинки в Україні потрібно буде відбудовувати з автономними системами енергозабезпечення (сонячними панелями, акумуляторними батареями, тепловими насосами), а в економіці потрібно буде активізувати процес декарбонізації і використовувати сучасні технології виробництва, щоб знизити споживання енергії до мінімуму. Україна у 2021 р. прийняла Закон «Про енергетичну ефективність, який дасть можливість впроваджувати європейські стандарти енергоефективності в усіх сферах [2].

Попри війну, Україна значно просунулася на шляху євроінтеграції, а підтримка цієї ідеї громадянами досягла рекордної позначки. За результатами загальнонаціонального опитування соціологічної групи «Рейтинг», проведеного 14-16 січня 2023 р. 87 % українців підтримали б вступ України до Євросоюзу у разі проведення референдуму (проти – 3%, не проголосували б – 8%) [1]. Подібне опитування проводилося цією ж соціологічною групою у липні 2023 р. і результати

практично не змінилися. Рівень підтримки вступу України до ЄС вище 80 % у всіх регіонах [3].

Для збереження існуючого рівня підтримки курсу на вступ України до ЄС громадянами України і громадянами країн-членів ЄС, а також його поступового нарощування, в грудні 2022 р. Кабінетом Міністрів України схвалено Стратегію комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 р. [4].

Стратегію розроблено за експертної допомоги проекту Європейського Союзу Association4U та Офісу реформ КМУ на основі комунікаційного аудиту державних органів, залучених до виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Цим документом передбачено скоординовану та системну комунікацію держави з громадянами як на міжнародному, загальнонаціональному рівнях, так і на рівні місцевого самоврядування.

Важливим питанням на шляху реалізації євроінтеграційного курсу України є початок переговорів щодо вступу в ЄС. Хоча Україна лише в червні 2022 р. отримала статус кандидата в Європейському Союзі, вона вже готується до початку вступних переговорів з ЄС. Першим завданням на цьому шляху є виконання 7 критеріїв (рекомендацій) Єврокомісії, які Україна отримала разом з кандидатським статусом.

Аналітики Центру «Нова Європа», в опублікованому наприкінці вересня 2023 р. звіті незалежного моніторингу, відзначають значний прогрес у виконанні Україною рекомендацій Єврокомісії для вступу в ЄС. Вони оцінили рівень виконання «домашньої роботи» на 8,1 балів з 10. [8]. Виконавча влада Європейського Союзу 8 листопада 2023 р. представить свою оцінку прогресу, досягнутого Україною у виконанні цих рекомендацій, і саме від неї залежатиме початок перемовини про вступ.

Другим важливим завданням є формування кадрового складу команди переговорників, які можуть ефективно проводити ці переговори. На нашу думку, помилкою буде залучати до цих переговорів лише державних службовців (представників влади). Для переговорів, які стосуватимуться певних галузей, доречно залучати фахівців потужних державних підприємств і приватних компаній, які знають як відстояти позиції галузі, щоб зберегти її конкурентоздатність. Можна залучати фахівців аналітичних центрів, громадських організацій, університетів.

Учасники переговорної групи мають знати як працюють інституції ЄС, досконало володіти англійською мовою. Важливо також утримати цих людей на весь період переговорів, оскільки зміна учасників переговорної групи позначається на динаміці переговорів. Чим довший переговорний процес, тим більший ризик втрати людей. Можна вивчити досвід балтійських країн щодо супервайзерства. Для України таким супервайзером може стати Польща, Литва, Хорватія, і якщо потрібна була б якась допомога Україні в процесі переговорів, то вона можна б її отримати в інституціях країни-опікуна.

Паралельно з роботою команди переговорників доречним буде сформувати команду професіоналів, які будуть займатися адвокацією майбутнього членства України в ЄС у країнах, які скептично ставляться до розширення ЄС, або є дуже вимогливими до країн-кандидатів. Наприклад, у Франції, Нідерландах, Німеччині, Угорщині, Словаччині, Болгарії. У цих столицях треба пояснювати, як в Україні проводяться реформи і що вона робить для вступу до ЄС.

Існують різні погляди щодо початку переговорів про вступ у представників уряду України та інституцій ЄС. Офіційний Київ проголошував наміри виконати сім критеріїв ЄС вже до кінця 2022 р. і до літа 2023 р. розпочати переговори. Однак попередні оцінки українських аналітичних центрів свідчать про те, що цього не сталося. Невиконання взятих на себе зобов'язань Україною знизить рівень довіри європейських партнерів до запевнень України про те, що вона готова рекордними темпами впровадити законодавство ЄС у рамках переговорів про членство.

Зокрема, на думку Прем'єр-міністра України Д. Шмигала, яку він озвучив на засіданні уряду в грудні 2022 р., стратегічним завданням України є відповідати критеріям вступу до Європейського Союзу вже до кінця 2024 р., що означає про завершення переговорів на цей час [6]. Позиція ЄС дещо менш оптимістична: теоретично переговори можна буде розпочати не раніше осені 2023 р. Єврокомісар з розширення ЄС Варгей, зазначив, що Комісія звітуватиме про виконання кроків/пріоритетів, визначених у висновках щодо відповідних заявок на членство, в рамках чергового пакету розширення, до якого Україна, Молдова та Грузія будуть включені з 2023 р.

Нами було розроблено 3 можливі сценарії розвитку відносин між Україною і ЄС виходячи ці статусу країни-кандидата. *Перший сценарій «оптимістичний: Членство України в ЄС у короткостроковій перспективі.* Відносини України та ЄС будуть активно розвиватися попри війну і перемовини про вступ розпочнуться у 2024 р. Україні вдасться швидко провести реформи, привести власне законодавство у відповідність до законодавства ЄС. Україна продемонструє спроможні інституції, розвинене правосуддя, забезпечення прав і свобод людини, розвинену ринкову економіку. Перемовини успішно завершаться за 4-5 років. Європейський Союз демонструє політичну волю і єдність щодо вступу України в ЄС. До 2030 р. Україна отримує статус повноцінного члена Європейського Союзу. Завдяки цьому статусу наша держава може повною мірою скористатися перевагами спільного ринку й спільного правового доробку.

Другий сценарій «песимістичний»: Чи доживе ЄС до вступу туди України? Відносини України та ЄС розвиваються не досить активно. Основними факторами, які негативно впливають на ці відносини є війна в Україні, низькі темпи проведення реформ та імплементації законодавства, високий рівень корупції в країні. ЄС переживає політичну кризу, зумовлену геополітичними змінами і формуванням нового міжнародного порядку, відцентровими тенденціями, збільшенням кількості євроскептиків серед депутатів Європейського Парламенту, збільшенням числа

країн-членів ЄС, які негативно ставляться щодо майбутнього розширення ЄС, відсутність політичної єдності серед країн-членів ЄС щодо майбутнього України, виходом ряду країн з ЄС (наприклад, Угорщини, Словаччини, Болгарії тощо). Переговори про вступ не розпочинаються. Україна залишається у статусі кандидата на вступ до ЄС кілька десятиліть.

Третій сценарій «реалістичний»: Членство України в ЄС – довгострокова перспектива. Відносини України та ЄС будуть розвиватися з перемінним успіхом. Політичний діалог буде активним. Реформи будуть проводитися тяжко, в першу чергу, через залучення великої кількості людських та фінансових ресурсів для протистояння російській агресії. Україна розпочне переговори про вступ після закінчення (або «замороження») війни, в другій половині 2020-х рр. ЄС надаватиме фінансову допомогу Україні для проведення реформ, проводитиме моніторинг відповідності Копенгагенським критеріям, допомагатиме у відбудові України. Процес ратифікації договору про вступ триватиме кілька років. Україна стане членом ЄС після 2035 р.

Питанням, яке активно обговорюється на порядку денному у відносинах України та ЄС сьогодні і має перспективи реалізації у майбутньому – відбудова України після війни. Щоб відновити Україну після того, як закінчиться війна, будуть потрібні великі фінансові ресурси. Поки не можна визначити суму цих коштів, але є очевидним, що для цього будуть потрібні міжнародні зусилля. Одним із таких донорів буде ЄС. Він уже істотно долучився до того, щоб поліпшити поточну життєздатність країни, і буде це робити в середньостроковій і довгостроковій перспективі. За словами Голови Єврокомісії, Урсули фон дер Ляєн, «Україна може розраховувати на цілковиту підтримку ЄС, який готовий взяти на себе провідну роль у міжнародних зусиллях із відновлення демократичної та квітучої України. Це означає, що інвестиції будуть іти пліч-о-пліч із реформами, які підтримають Україну в просуванні на її європейському шляху» [10].

Оскільки європейська інтеграція України є складним і тривалим процесом, то ми проаналізували сильні і слабкі сторін інтеграції України до ЄС, а також визначили очікувані можливості й загрози (Табл. 1). SWOT-аналіз дає змогу констатувати, що Україні потрібно акцентувати увагу на сильних сторонах та потенційних можливостях, що надасть перспективу входження в європейський політичний та економічний простір, а згодом і членство в ЄС. Разом з тим не варто забувати й про недоліки та загрози, які може тягнути за собою безпосередній вступ України до ЄС.

Таблиця 1.

SWOT-аналіз європейської інтеграції України *

Сильні сторони	Слабкі сторони
Розбудова демократичних інституцій Європейська колективна безпека Лібералізація торгівлі Забезпечення вільного доступу до новітніх технологій, капіталу, інформації Залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій в українську економіку Ефективний захист прав людини в інституціях ЄС; Упровадження соціальних стандартів у сферах охорони здоров'я, освіти, культури, соціального захисту	Часткова втрата суверенітету Невизначеність місця України в стратегії розвитку ЄС Втрата конкурентоспроможності певних галузей економіки Залежність від ЄС у прийнятті зовнішньополітичних рішень Відтік кваліфікованої робочої сили
Можливості	Загрози
Встановлення стабільної політичної системи Формування правової держави Зменшення корупції Запровадження високих стандартів ЄС у різних сферах Підвищення конкурентної спроможності вітчизняного товаровиробника Сприятливі умови для розвитку малого і середнього бізнесу Використання фондів регіонального розвитку ЄС для розвитку відсталих регіонів Соціальне партнерство між урядом, бізнесом та робітниками	Небезпека втягнення України в конфлікт між Заходом (демократичними державами) і Сходом (недемократичними режимами) Переміщення до України шкідливих виробництв Використання дешевої ресурсно-сировинної бази України Використання дешевої робочої сили України Витіснення національних товаровиробників із внутрішнього ринку Погіршення демографічної ситуації

*Складено автором

Отже, європейська інтеграція є стратегічною ціллю нашої держави, закріпленою законодавчо. Аналіз проблем та перспектив європейської інтеграції України свідчить про те, що попереду ще багато роботи в Україні, але вона рухається у правильному напрямку. Лише політична воля і консолідація усіх гілок влади та суспільства можуть дати позитивний результат на шляху вступу України до ЄС.

Список використаних джерел:

1. Двадцять загальнонаціональне опитування. Зовнішньополітичні настрої населення (14-16 січня 2023). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadcyate_zagalnonac_onalne

2. opituvannya_zovni_shnopol_tichn_nastro_naselennya_14-16_s_chnya_2023.html (дата звернення: 26.10.2023).
3. Закон України Про енергетичну ефективність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1818-20#Text>. (дата звернення: 24.10.2023).
4. Підтримка міжнародних союзів: опитування в Україні та Європі (4-10 липня, 2023) URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/p_dtrimka_m_zhnarodnih_soyuz_v_opituvannya_v_ukra_n_ta_vrop_4-10_lipnya_2023.html. (дата звернення: 26.10.2023).
5. Стратегія комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-stratehii-komunikatsii-z-pytan-ievropeiskoi-intehratsii-ukrainy-na-period-do-2026-t91222>. (дата звернення: 24.10.2023).
6. Україна і ЄС підписали 5 угод для євроінтеграції та протидії російській агресії. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrayina-es-dopomoga/32019287.html> (дата звернення: 24.10.2023).
7. Шмигаль: Плануємо бути повністю готовими до вступу в ЄС до кінця 2024 року URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3556544-smigal-planuemo-buti-povnistu-gotovimi-do-vstupu-v-es-do-kinca-2024-roku.html>. /(дата звернення: 28.10.2023).
8. Як Україна інтегрувала свою енергосистему у європейську і що це означає. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/03/17/7136134/>(дата звернення: 25.10.2023).
9. Якою буде оцінка заявки України на членство в ЄС URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4635012-yakoui-bude-otsinka-zaiavky-ukrainy-na-chlenstvo-v-yes>. (дата звернення: 27.10.2023).
10. European Union Military Assistance Mission Ukraine (EUMAM). URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-union-military-assistance-mission-ukraine-eumam_en?s=410260. (дата звернення: 27.10.2023).
11. Reconstruction of Ukraine. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/reconstruction-ukraine_en. (дата звернення: 27.10.2023).

Таміла Герасимчук

кандидат історичних наук, доцент,

професор кафедри політичних наук

Рівненського державного гуманітарного університету

<https://orcid.org/0000-0001-5440-1975>

МІЖНАРОДНА СОЛІДАРІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З УКРАЇНОЮ В ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ

Гібридна війна Росії проти України з 2014 р. і повномасштабна збройна агресія з 24 лютого 2022 р., волюнтаристське порушення РФ норм міжнародного права, енергетичний шантаж, ядерна риторика, геноцид і ракетний терор в Україні спричинили глобальний зсув у європейській та міжнародній безпеці. Повномасштабна війна Росії проти України в центрі Європи стала найбільшим викликом для демократичних держав світу. Війна показала ціну справжньої незалежності, суверенітету, свободи і демократії. Для України це екзистенційна війна, перемога у якій визначається національною стійкістю у спротиві ворогові, а також консолідацією зусиль демократичних держав щодо військово-політичної, макрофінансової та гуманітарної підтримки України.

Війна РФ проти України – це і міжцивілізаційне протистояння різних культур, цінностей, ідеологій, управлінських моделей. Війна показала нагальну потребу в новому розумінні фундаментальних принципів і цінностей, на яких базується міжнародний порядок, міжнародна безпека та міжнародна солідарність. «Це не лише про Україну, це зіткнення двох світів, двох полярних наборів цінностей», – сказала Президент Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн в інтерв'ю «Kyiv Independent» [10].

Україна підтвердила всьому світові, що цивілізаційний вибір зроблено на основі демократичних цінностей і поваги прав людини. Повномасштабна війна показала різючу відмінність і глибокий ціннісний розрив між українцями і росіянами, розвіяла міфи про «братні народи» і «другу армію світу». Попри російські пропагандистські наративи, які спрямовуються і ще довго будуть спрямовуватись на розкол українського суспільства, Україна змогла протистояти військовій агресії росії і стала безпековим щитом для всієї Європи. Але за свій геополітичний вибір Україна платить непомірно високу ціну.

Стійкість і мужність Збройних Сил України та Української нації, непохитна воля вистояти та захистити демократичні цінності й свободи, спонукали європейські політичні еліти до підтримки нашої держави. Власне завдяки

внутрішній консолідації влади і громадянського суспільства та міжнародній солідарності Україна вистояла і демонструє свою стійкість у протидії російській збройній агресії на полі бою, підтримці своїх громадян, а також, попри всі труднощі, проводить реформи на шляху інтеграції з ЄС. Але це було б неможливо без міжнародної підтримки та допомоги.

Війна Росії проти України переросла в повномасштабну гуманітарну катастрофу з великими жертвами серед цивільного населення та небаченою раніше кількістю тих, хто тікає від війни, шукаючи безпеки, допомоги й захисту як всередині держави, так і за кордоном. З перших днів війни ЄС та його держави-члени мобілізували значні ресурси, щоб підтримати Україну в подоланні гуманітарної кризи, посиленні стійкості суспільства та державних інституцій.

Реалістично оцінюючи глибину трагедії в Україні та масштаби гуманітарної катастрофи, Європейський Союз один із перших відреагував на кризу, об'єднавши зусилля держав-членів перед загрозою неспровокованої та невинуватеної військової агресії РФ проти України. ЄС займає однозначну позицію щодо солідарності з Україною у боротьбі проти російської збройної агресії та демонструє непохитність у підтримці незалежності, суверенітету, територіальної цілісності України у міжнародно визнаних кордонах. Це також відповідає геополітичним інтересам ЄС та дає поштовх європейським політикам до переосмислення геополітичних змін у світі, визначення стратегії ЄС щодо України. В нових геополітичних реаліях «Європа повинна залишатися об'єднаною і єдиною перед лицем глобальних викликів, таких як агресивна Росія» [7], бо, як зазначила Президент Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн, «цей бій дуже важливий для нас, бо наша відповідь на те, що робить Росія, визначатиме майбутнє міжнародної системи» [8].

В умовах війни суттєво скоротилася політична, історична та соціокультурна дистанція між Україною та ЄС. Війна поглибила політичний діалог, пришвидшила прийняття інститутами Європейського Союзу важливих для України політичних рішень, що виводить відносини Україна – ЄС на новий стратегічний рівень. Історичним для України та геополітично важливим для ЄС стало рішення Європейської Ради про надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС [2], що розширює можливості гуманітарної підтримки України та активує євроінтеграційні реформи. Усвідомлюючи всю глибину трагедії в Україні і безпекових загроз для Європи, Європейський Парламент визнав Росію «державою-спонсором тероризму і державою, яка застосовує засоби тероризму», про що йдеться у Резолюції ЄП від 23 листопада 2022 р. «Про визнання Росії державою-спонсором тероризму та державою, яка використовує засоби тероризму» [3]. Ще одним важливим політичним кроком є визнання Європейським Парламентом Голодомору 1932-1933 рр., заподіяного в Україні радянським режимом, геноцидом Українського народу. У Резолюції, яка прийнята 15 грудня 2022 р., депутати ЄП рішуче засудили дії радянського режиму, які призвели до загибелі мільйонів українців, і закликають

усі держави та організації, які ще не зробили цього, наслідувати їхній приклад і визнати Голодомор 1932-1933 рр. геноцидом Українського народу [6]. 19 січня 2023 р. Європейський Парламент прийняв Резолюцію про створення трибуналу щодо злочину агресії проти України (2022/3017(RSP)) [4]. Резолюцію мають підтримати міжнародні інституції та демократичні держави. На даному етапі ще не всі держави-члени ЄС прийняли рішення щодо підтримки Резолюції. Для України важливо ратифікувати Римський статут МКС та поправки до нього, офіційно набути членства в МКС, зосередитись на створенні механізмів для спеціального трибуналу. Важливою є підтримка українських органів влади та міжнародних органів у забезпеченні доказів, які будуть використані в майбутньому. Політичні рішення інститутів ЄС та його держав-членів визначають рівень міжнародної солідарності ЄС з Україною та масштаби допомоги і підтримки для України.

З прийняттям історично важливого для України рішення про надання статусу кандидата на вступ до ЄС політичний діалог поглибився та збільшилися об'єми гуманітарної, військової, макроекономічної, технічної допомоги для України. «Європа стала на боці України, щоб підтримати зброєю, коштами, з гостинністю до біженців ... настав час, щоб продемонструвати рішучість, а не умиротворення агресора» [8]. Європейські держави та їх громадяни продемонстрували безпрецедентну підтримку у вигляді спрощених процедур в'їзду, «промислового та митного безвізу», гуманітарної допомоги на місцях, допомоги від благодійних організацій і фондів, волонтерів тощо.

ЄС мобілізував усі можливі ресурси, щоб:

- по-перше, об'єднати зусилля держав-членів у підтримці України, а також фінансово їх підтримати для надання притулку громадянам України, що шукають захисту від війни в державах ЄС;
- по-друге, забезпечити швидке та ефективне надання макрофінансової, екстреної та гуманітарної допомоги державі Україна та її громадянам, що страждають від війни.

Європейський Союз надав і продовжує надавати Україні не лише екстрену та гуманітарну допомогу, а й політичну, економічну, фінансову підтримку, що має гуманітарний вимір і спрямовується на:

- інституційну стійкість і спроможність держави чинити спротив ворогові;
- спроможність державних інституцій реагувати на кризу, проводити реформи на шляху імплементації Угоди про асоціацію та виконання семи рекомендацій Європейської Комісії, щоб пришвидшити початок переговорного процесу з ЄС;
- соціальний захист громадян України як всередині держави, так і тих, хто знайшов притулок у державах ЄС.

Попри те, що ситуація постійно змінюється, наразі, за даними Євростату, на початок жовтня 2023 р. понад 3,836 млн громадян України перебувають в ЄС у статусі тимчасового захисту [5]. За оцінками МОМ, станом на 23 січня 2023 р.

5,352 млн осіб є переміщеними в межах України [1]. Інтенсивні бойові дії продовжують спричиняти масштабні переміщення, що поглиблює гуманітарну кризу. Допоки триває війна, чисельність тих, хто шукає безпеки і захисту, буде лише зростати. Цей демографічний виклик матиме негативні наслідки для економіки в найближчому майбутньому. Відтак, вже зараз для України важливо планувати як створити такі умови в державі, щоб ті, хто залишив Україну після 24 лютого 2023 р., побачили реальні можливості для реінтеграції в рідній державі та змогли повернутися після Перемоги.

Для надання допомоги і прихистку громадянам України, які шукають захисту від війни, впроваджено безпрецедентний Механізм тимчасового захисту з рівноцінним із європейцями забезпеченням прав і свобод українців у державах-членах ЄС. Координаційним механізмом надання гуманітарної підтримки Україні, як державі, задля збереження стійкості та посилення спроможності забезпечення тих, хто потребує допомоги, включаючи внутрішньо переміщених осіб, є Механізм цивільного захисту ЄС (МЦЗ ЄС). Попри те, що Україна приєдналася до МЦЗ ЄС як повноправний член у квітні 2023 р., операції Європейського Союзу із цивільного захисту та гуманітарної допомоги, на звернення Уряду України, ще з лютого 2022 р. виконують ключову роль у сприянні координації гуманітарної діяльності та обміні інформацією з різними гуманітарними організаціями, включаючи донорів, партнерів з надання допомоги та органи влади.

За даними ЄС, в 2022 р. понад 16 млн людей в Україні отримали гуманітарну допомогу, надану разом з партнерами через МЦЗ ЄС. З січня по червень 2023 р. 7,9 млн українців, у тому числі в постраждалих регіонах, отримали гуманітарну підтримку в Україні, завдячуючи ЄС [9]. Гуманітарна підтримка України включає екстрену і гуманітарну допомогу, технічну, макрофінансову і бюджетну допомогу, гранти, позики та гарантії від держав-членів ЄС, гранти і поточні проекти ЄС, що спрямовані на підтримку соціальних виплат, освіти, охорони здоров'я, державних інституцій та громадянського суспільства.

З початку загарбницької війни Росії проти України ЄС, його держави-члени та його фінансові інституції за підходом Team Europe надали 40,5 млрд євро для підтримки загальної економічної, соціальної та фінансової стійкості України у формі макрофінансової допомоги, бюджетної підтримки, екстреної допомоги, реагування на кризу та гуманітарної допомоги. Заходи військової допомоги становлять понад 25 млрд євро, з яких 5,6 млрд євро було мобілізовано в рамках Європейського фонду миру [9].

Таким чином, загальна підтримка, надана Україні з початку повномасштабної російської агресії, становить понад 65,6 млрд євро. Разом із ресурсами, виділеними для того, щоб допомогти державам-членам задовольнити потреби українців, які тікають від війни в ЄС, а це близько 17 млрд євро, загальна підтримка України та українців станом на початок листопада 2023 р. становить 82,6 млрд євро. Підтримуючи Україну, Європейський Союз посилює свою роль як геополітичного

гравця у міжнародних відносинах. Міжнародна солідарність ЄС та його держав-членів з Україною у протидії російській збройній агресії – це спільна боротьба за демократичні свободи, права людини і європейські цінності, вагомий внесок у нову архітектуру європейської безпеки та відновлення миру на Європейському континенті.

Список використаних джерел:

1. Україна. Звіт про внутрішнє переміщення. 16–23 січня 2023 р. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-0> (дата звернення: 12.11.2023).
2. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/> (last accessed: 12.11.2023).
3. European Parliament declares Russia to be a state sponsor of terrorism. 23.11.2022. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20221118IPR55707/european-parliament-declares-russia-to-be-a-state-sponsor-of-terrorism> (last accessed: 12.11.2023).
4. European Parliament resolution of 19 January 2023 on the establishment of a tribunal on the crime of aggression against Ukraine (2022/3017(RSP)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0015_EN.html (last accessed: 12.11.2023).
5. Eurostat. Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex – monthly data. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_ASYTPSM_custom_5996564/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=c1c734bb-fa84-49d0-a163-7b5d911990d6 (last accessed: 12.11.2023).
6. Holodomor: Parliament recognises Soviet starvation of Ukrainians as genocide. Press Releases PLENARY SESSION AFET. 15 Desember2022._URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20221209IPR64427/holodomor-parliament-recognises-soviet-starvation-of-ukrainians-as-genocide> (last accessed: 12.11.2023).
7. Parliamentarians from across Europe discuss economic, social and budgetary issues. 27.02.2023. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230227IPR76582/mps-and-meps-from-across-europe-discuss-economic-social-and-budgetary-issues> (last accessed: 12.11.2023).
8. Speech of President von der Leyen at the Conference of EU Ambassadors. 10.10.2022. URL:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_22_6133 (last accessed: 12.11.2023).

9. Strong and comprehensive EU response. Macro-financial assistance and budget support. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine_en#strong-and-comprehensive-eu-response (last accessed: 12.11.2023).

10. Von der Leyen. “I’m deeply convinced that Ukraine will win this war”. September 16, 2022. URL: <https://kyivindependent.com/national/von-der-leyen-im-deeply-convinced-that-ukraine-will-win-this-war> (last accessed: 12.11.2023).

Віктор Мушенок

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри адміністративного права та процесу

Навчально-наукового юридичного інституту

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ ВІДНОВЛЕННЯМ ПОСТРАЖДАЛОГО ЖИТЛОВОГО ФОНДУ

Реформування системи адміністративно-правового регулювання місцевого самоврядування, яке активно розпочалося в Україні в 2014 році, забезпечило зростання рівня стійкості у процесі спротиву громад ворожому вторгненню після 24.02.2022 р.. На наше переконання, посадові особи місцевих органів управління та самоврядування маючи більше повноважень, сформували та при необхідності мобілізували необхідні матеріальні та фінансові ресурси. Крім того, територіальні громади «зміogli реалізовувати нові для них функції із забезпечення постачання для Збройних сил України (Сил територіальної оборони) та розміщення внутрішньо переміщених осіб, а також продовжувати надання основних послуг населенню громад» [1].

Наразі одним із актуальних питань, яке потребує кардинального вирішення для сфері муніципального управління та самоврядування є формування та законодавче закріплення комплексного механізму адміністративно-правового регулювання відносин щодо відновлення житлового фонду у громадах: на територіях постраждалих від ворожого вторгнення; на деокупованих територіях, які довгий час перебували під ворожою окупацією та територіях, що піддаються вогневому ураженню. За нашим переконанням, основним суб'єктом публічного управління щодо фактичної організації такого відновлення є органи місцевого самоврядування територіальних громад, для ефективної діяльності яких органи державної законодавчої та виконавчої влади повинні сформувати нормативно-правову базу, в основу якої повинен стати європейській досвід урядування.

Виходячи з окресленої проблематики та розуміючи той факт, що застосування європейських надбань є необхідним у царині формування відносин публічного адміністрування житлових відносин., метою даного дослідження є дослідження можливих до застосування в нашій державі механізмів європейського регулювання та надання пропозицій щодо удосконалення організаційно-правових засад

діяльності органів місцевого самоврядування щодо відновлення постраждалого у результаті воєнних дій житлового фонду.

Отже, актуальною сферою застосування європейських принципів здійснення публічного управління є сфера місцевого самоврядування. Ратифікована Україною Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р. стала «першим багатостороннім правовим інструментом, який визначає та захищає стандарти місцевої автономії, що є значним внеском у захист та поширення загальноєвропейських цінностей в Україні» [2, с. 132].

Прийняті до запровадження в Україні запропоновані зазначеною вище Хартією, а також Європейською конференцією міністрів держав-членів Ради Європи, відповідальних за регіональне та місцеве врядування, Європейською конвенцією про транскордонне співробітництво між територіальними владами або громадами та іншими міжнародними документами стандарти організації та здійснення місцевого самоврядування є практично значущими для забезпечення відновлення регіональної економіки в цілому та окремих її секторів. Тобто, одним із завдань сучасних органів місцевого самоврядування є практична реалізація пропонуваних державою спільно із міжнародною демократичною спільнотою адміністративно-правових механізмів відновлення в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення житлового фонду та іншої інфраструктури на територіях юрисдикції місцевих територіальних громад.

У контексті запропонованого дослідження доцільно звернути увагу на той факт, що Радою Європи запропоновано комплексний підхід до трансформації системи місцевого самоврядування в Україні. У першу чергу, Центр експертизи доброго врядування Ради Європи в рамках програми «Децентралізація і реформа публічної адміністрації в Україні» підготував рекомендації щодо удосконалення основних організаційно-правових засад організації та функціонування вітчизняних органів місцевого самоврядування, які деталізовано наступним чином: 1) оновлення системи адміністративно-територіального устрою; 2) закріплення розподілу повноважень між місцевими органами на всіх рівнях влади; 3) запровадження дієвої системи підготовки до служби у місцевих органах; 4) формування привабливих та сприятливих умов роботи на публічній службі; 5) удосконалення виборчої системи місцевих виборів [3].

Слід зазначити, що враховуючи сформований на європейських стандартах позитивний вплив реформ адміністративно-правового забезпечення довоєнної децентралізації, результатом якої стало підвищення спроможності місцевих громад, та зважаючи на те, що надходження з основних місцевих власних джерел (плата за землю, рента за землю тощо) зменшилися на 38% [1], і, як наслідок, місцеві бюджети змінили свою структуру та стали більш залежними від міжбюджетних трансфертів, пропонується сформувати оновлений механізм реалізації повноважень органів місцевого самоврядування шляхом внесення змін до Національних програм Плану відновлення України, у частині: 1) розподілу повноважень; 2)

відповідальності та ресурсів між виборними органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади; 3) адміністративного нагляду для забезпечення законності місцевих актів; 4) служби в органах місцевого самоврядування; 5) статусу та відповідальності місцевих виборних представників тощо [4].

Сформулювавши пропозиції щодо загальних засад удосконалення муніципального управління та адміністрування, звернемо увагу на напрацьовані заходи відновлення житлового фонду територіальних громад органами місцевого самоврядування. Нами підтримується загальна ідея «територіального механізму» адміністративно-правового регулювання координованого органами місцевого самоврядування процесу відновлення постраждалого у результаті окупації житлового фонду на таких територіях: 1) перебували під окупацією менш тривалий час (окремі території Чернігівської, Київської, Житомирської обл.); 2) перебували тривалий час (більш ніж півроку) під тимчасовою окупацією (окремі райони і громади Харківської обл.); 3) знаходились під тимчасовою окупацією впродовж ще більшого проміжку часу, а деякі з них навіть були інтегровані в систему державного управління агресора, (частина Донецької, Луганської обл. та Автономна Республіка Крим) [5].

Проведені дослідження у царині публічного управління процесом відновлення постраждалого від військових дій житлового фонду дають підстави сформулювати позицію про те, що для стимулювання формування та розвитку житлового фонду органи місцевого самоврядування повинні забезпечувати у найближчій перспективі: 1) створювати умови для надання земельних ділянок особам, які планують побудувати нове житло; 2) координувати співпрацю з об'єднаннями забудовників, житлово-будівельними кооперативами, об'єднанням співвласників житла, членами яких є особи, які потребують поліпшення житлових умов (по причині втрати житла); 3) здійснювати контроль щодо комплексної забудови територій, реконструкцію і оновлення житлового фонду; 4) використовувати прогресивні технології в житловому будівництві; 5) та сприяти доступності житла широкому колу постраждалих громадян.

Як висновок слід зазначити, що органом законодавчої влади, враховуючи європейський досвід організації місцевого врядування, необхідно сприяти місцевим органам у відновленні житлового фонду на територіях їх юрисдикції шляхом закріплення не універсального адміністративно-правового механізму, а пропонувати до використання різні законодавчо закріплені суспільно-економічні моделі територіального відновлення та розвитку. Такий підхід сприятиме в цілому: 1) повоєнному відновленню та розвитку житлового фонду територіальних громад; 2) удосконаленню європейських традицій житлової регіональної політики; 3) розвитку усіх сфер місцевого самоврядування та територіальної організації влади; 4) створенню всеукраїнських асоціацій органів місцевого самоврядування деокупованих територій України.

Список використаних джерел:

1. Дацишин Маркіян, Іоніце Сорін. Як відновити місцеве самоврядування від наслідків війни? Українська правда. 05.08.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/5/7362004>.
2. Адміністративне право України: підручник / [П. Діхтієвський, Ю. Ващенко, Н. Задирака, В. Пашинський, В. Клиничук та інші]; за заг. ред. П. Діхтієвського. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 772 с.
3. Децентралізація і реформа публічної адміністрації в Україні. Програма. Національне агентство України з питань державної служби. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/providers/ofis-rady-yevropy-v-ukraini>.
4. План відновлення України. Національна платформа «Відновлення України». URL: <https://recovery.gov.ua/>
5. Безгін Віталій. До відновлення місцевого самоврядування на деокупованих територіях мають застосовуватися різні підходи. Децентралізація. 10.05.2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16238>.

Юрій Мателешко

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій

Ужгородського національного університету

ПОЗИЦІЯ НІМЕЦЬКИХ НЕУРЯДОВИХ ІНСТИТУЦІЙ «М'ЯКОГО» ВПЛИВУ ЩОДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

«М'яка сила» Німеччини в Україні спирається на досить потужну та розгалужену інституційну основу у вигляді недержавних організацій, які переважно фінансуються з федерального бюджету ФРН та активно взаємодіють з її урядовими структурами. У своїй діяльності вони спираються на такі ресурси, як демократичні та ліберальні цінності, а також німецьку культуру, освіту та науку. Німецькі неурядові інституції починають свою активну діяльність в Україні ще з 1992 р. та не припиняють її навіть після початку повномасштабної російсько-української війни в 2022 р.

Представники деяких партійних фондів вже 24 лютого 2022 р. публічно засудили російську агресію. Зокрема, голова Фонду Конрада Аденауера Норберт Ламмерт у публічній заяві назвав вторгнення РФ нападом на тільки на Україну, а й на європейський і міжнародний порядок. Н.Ламмерт зазначив, що «у Європі знову вирує війна – занадто багато політичних і громадських лідерів надто довго придушували досвід ХХ століття з авторитарними системами і хочуть замінити реальність видачею бажаного за дійсне» [7]. Незважаючи на повномасштабну війну, Фонд Конрада Аденауера продовжує підтримувати Україну, зокрема у сфері розвитку демократії та верховенства права.

24 лютого 2022 р. члени ради директорів Фонду Гайнріха Бьолля Е.Юбершер і Б.Унмюсіг опублікували звернення «Солідарність з Україною», в якому вони визнали, що Європа, Захід і, зокрема, Німеччина протягом багатьох років свідомо замовчували масштаби російської загрози, керуючись економічними інтересами. Очільники Фонду зазначили, що вся Європа на словах і на ділі повинна солідаризуватися з Україною та її громадянами, проявом чого має стати негайна підтримка та допомога [8].

Після 24 лютого 2022 р. солідаризувався з українським народом також Інститут Гете. Зокрема 8 березня 2022 р. генеральний секретар Інституту Йоганнес Еберт заявив: «Ми приголомшені порушенням російським урядом міжнародного права та ескалацією насильства в Україні. Ми підтримуємо заходи, прийняті Федеральним урядом та Європейською Комісією. Наразі наша найбільша увага

зосереджена на наших співробітниках та партнерах у сфері культури та освіти, щоб підтримати їх, наскільки це можливо». [9].

Зважаючи на нові реалії, німецькі інституції внесли корективи у свою діяльність. Так, після початку повномасштабної війни на сайті Фонду Фрідріха Науманна за Свободу з'явилося багато публікацій, присвячених воєнним, соціальним, політичним та іншим аспектам війни. Представництво Фонду в Україні підтримало спецпроект «Незламні» про долю українських жінок різних професій (військових, юристок, журналісток, мисткинь, освітян та ін.), діяльність яких відбувається в умовах воєнного часу [3].

Після початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 р. за підтримки представництва Фонду Еберта в Україні з'являються видання, присвячені новим викликам: «Трудові відносини під час війни: аналіз норм надзвичайного трудового законодавства України», «100+ історій жінок та дівчат у війні Росії проти України», «Вимушені переселенки з України в європейські країни: нова реальність» та ін. [4]. Ці та інші публікації (аналітичні дослідження, звіти, результати соціологічних опитувань, посібники та ін.) українською мовою з актуальних проблем сьогодення доступні онлайн на сайті Фонду.

Після початку повномасштабної російсько-української війни Представництво Фонду Ганса Зайделя в Україні зосереджується на таких напрямках своєї проектної роботи: 1) зміцнення державного управління для успішної діяльності в умовах воєнного часу; 2) забезпечення інформації, заснованої на фактах, а також якісної журналістики для зміцнення єдності між державою і суспільством (особливо на окупованих територіях та в зонах бойових дій); 3) підтримка вразливих груп населення в «гарячих» і тиллових районах, а також внутрішньо переміщених осіб [5].

Через позитивне ставлення до деяких аспектів соціалістичного періоду історії України, а також певну проросійську позицію партії Ліва (поїздки депутатів партії до Криму, критика санкцій проти РФ тощо), діяльність Фонду Рози Люксембург в Україні часто піддавалася осуду. Однак напад Росії 24 лютого 2022 р. керівництво українського відділення Фонду назвало злочинним повномасштабним вторгненням, захищатися від якого, використовуючи міжнародну підтримку, на думку Іво Георгієва, є правом України [1]. Rosa-Luxemburg-Stiftung у Берліні також категорично засудив російську агресію. Ба більше, співробітники Фонду неодноразово організовували збір гуманітарної допомоги (медикаменти, генератори, фільтри для води, павербанки тощо) та коштів для постраждалих в Україні, а також підтримували українських біженців у ФРН.

У квітні 2022 р. Німецька служба академічних обмінів (DAAD) запустила веб-сайт Національного академічного контактного центру для України, що призначений надавати первинну інформацію про систему вищої освіти ФРН українським студентам та науковцям, щоб вони мали змогу продовжити своє навчання або свої

дослідження [2]. Сайт містить інформацію щодо перебування в Німеччині, а також навчання, викладання та дослідження в цій країні.

Керівництвом Фонду Александра фон Гумбольдта, яке рішуче засудило російську агресію в Україні, була запропонована фінансова підтримка та притулок тим дослідникам, яким загрожувала війна. Наукові установи та університети Німеччини приймають дослідників, які втекли від війни з України, на термін до шести місяців в рамках Ініціативи Філіпа Шварца. Завдяки програмі короткострокової стипендії була надана можливість компенсувати витрати на проживання та розпочати програму подальшого довгострокового фінансування. [6].

Отже, після подій 24 лютого 2022 р. представники більшості німецьких недержавних інституцій (партійних фондів, Інституту Гете, Німецької служби академічних обмінів та Фонду Гумбольдта) засудили російську агресію та скоригували діяльність своїх українських представництв відповідно до умов та потреб воєнного часу. У підсумку це ще більше зміцнило вплив німецької «м'якої сили» в Україні, яка нерозривно пов'язана з європейськими політичними та культурними цінностями, а також з формуванням позитивного іміджу ФРН серед українського населення.

Список використаних джерел:

1. Георгієв І. На кін поставлено цінності, за які ми боротимемось й надалі. URL: <https://rosalux.org.ua/ua/publications/254-na-kin-postavleno-tsinnosti-za-yaki-mi-borotimemos-j-nadali> (дата звернення: 30.10.2023).
2. Німецька служба академічних обмінів. Національний академічний контактний центр для України. URL: <https://www.daad-ukraine.org/uk/> (дата звернення: 27.10.2023).
3. Представництво «Фонду Фрідріха Науманна за Свободу» в Україні та Білорусі. Про нас. URL: <https://www.freiheit.org/ukr/ukraine-and-belarus/focus/pro-nas> (дата звернення: 28.10.2023).
4. Публікації Фонду Еберта в Україні. URL: <https://ukraine.fes.de/publikaciji> (дата звернення: 27.10.2023).
5. Bobbe B. Ein Jahr Krieg. URL: <https://www.hss.de/news/detail/ukraine-news9774/?searchQuery=krieg%20ukraine> (дата звернення: 30.10.2023).
6. Hilfe für Forschende aus der Ukraine: Philipp Schwartz-Initiative richtet mit privaten Zustiftungen Notfonds ein. URL: <https://www.humboldt-foundation.de/entdecken/newsroom/pressemitteilungen/hilfe-fuer-forschende-aus-der-ukraine> (дата звернення: 28.10.2023).
7. Norbert Lammert zu den aktuellen Entwicklungen in der Ukraine. Statement vom 24.02.2022. URL: <https://www.kas.de/de/statische-inhalte-detail/-/content/norbert-lammert-zu-den-aktuellen-entwicklungen-in-der-ukraine> (дата звернення: 27.10.2023).

8. Ueberschär E., Unmüßig B. Solidarität mit der Ukraine. URL: <https://www.boell.de/de/2022/02/24/solidaritaet-mit-der-ukraine> (дата звернення: 27.10.2023).

9. Uneingeschränkte solidarität mit der Ukraine. URL: <https://www.goethe.de/de/uun/pub/akt/22775554.html> (дата звернення: 28.10.2023).

Оксана Кундеус

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародних відносин

Рівненського державного гуманітарного університету

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРСПЕКТИВ

Повномасштабна війна, розв'язана Росією проти України, має ряд складових і різноспрямованих наслідків. З одного боку, російська збройна інтервенція де-факто прискорила євроінтеграційні процеси в Україні, сприяла проєвропейському об'єднанню нації. Війна призвела до масової «вестернізації» українського суспільства і вкоренила ідею безальтернативності та незворотності руху до ЄС.

Водночас зміцнилася солідарність Києва і Брюсселя у протистоянні країні-агресору. Рішення щодо надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС є свідченням консолідації країн-членів Євросоюзу на українському напрямі, відповіддю об'єднаної Європи на неоімперську загарбницьку політику Росії. Це рішення мало політико-безпековий характер, оскільки Україна захищає ЄС від континентальної експансії Кремля, і фактично від української армії нині залежить політичний лад і майбутнє Євросоюзу. У цьому головна значимість української євроінтеграції для ЄС і головна відмінність від інших претендентів на вступ - Молдови, Грузії, балканських країн.

Отримання вказаного статусу вимагає від керівництва держави пошуку додаткових інструментів імплементації рішень, спрямованих на забезпечення успішності євроінтеграційного процесу. Зважаючи на потребу постійної взаємодії з внутрішньою та зовнішньою громадськістю, домінування в ЄС практик відкритості та партнерського діалогу доцільним є залучення ресурсного потенціалу саме стратегічних комунікацій. Загалом стратегічні комунікації спрямовані на усвідомлення громадськістю цінностей та політики держави, активізацію залучення ресурсного потенціалу стейкхолдерів до реалізації ключових стратегій державного розвитку та національних інтересів у цілому [12].

Варто відмітити, що Україна усвідомила необхідність та важливість стратегічних комунікацій ще в 2014 році, з початком російської агресії. Тому, наша держава першою закріпила поняття стратегічні комунікації у державних документах – Воєнній доктрині України [10], Доктрині інформаційної безпеки України [11] та Стратегії інформаційної безпеки України [8]: Стратегічні комунікації – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, військових зв'язків,

інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави.

У розвитку стратегічних комунікацій на національному рівні Україна досягла певного успіху, але він може бути підсилений за рахунок синергії та поглиблення співробітництва з Європейським Союзом, який приділяє увагу цій сфері діяльності вже тривалий час і має напрацювання як на національному та регіональному рівнях.

З метою покращення координації європейської і євроатлантичної інтеграції та розвитку стратегічних комунікацій наприкінці квітня 2016 року вперше в історії України у складі Уряду було створено посаду віцепрем'єр-міністра з європейської та євроатлантичної інтеграції [9].

Практично одразу після того, як з 1 вересня 2017 року Угода про асоціацію між Україною та ЄС повністю набула чинності, у жовтні того ж року Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки, щорічно схвалюються плани заходів з її імплементації. «Масштабність процесу європейської інтеграції України та впровадження положень Угоди про асоціацію, вплив цих процесів на життя кожного громадянина робить необхідним проведення потужної роз'яснювальної та комунікаційної роботи», - сказано у цій Стратегії. Одним із пріоритетних завдань визначено «протидію дезінформації, спрямованій на дискредитацію відносин України з ЄС та майбутнього членства України в ЄС» [5].

Зазначимо, що 09 грудня 2022 року було схвалено Кабінетом міністрів України Стратегію комунікації у сфері європейської інтеграції на період до 2026 року. Головна мета полягає в утвердженні в українському і європейському суспільстві свідомої підтримки набуття повноправного членства України в Європейському Союзі, інтеграції в європейський економічний, культурний і політичний простір та здійснення внутрішніх реформ і перетворень, спрямованих до вільного, справедливого, демократичного, успішного суспільства, що спирається на європейські цінності: гідність, рівність, права людини, верховенство права, свободу та демократію [6].

Під час 20-го Саміту Україна-ЄС, який відбувся 9 липня 2018 року у Брюсселі, було досягнуте спільне рішення посилити роботу зі стратегічних комунікацій. Розвиток такої співпраці був конкретизований під час засідання Ради асоціації 17 грудня 2018 року. Ключовими інституціями ЄС з реалізації цих рішень є Представництво України в ЄС та Консультативна місія ЄС в Україні, які зосереджуються на поширенні інформації про ЄС, розвитку урядових структур у сфері стратегічних комунікацій, посиленні їхньої комунікації з неурядовими інституціями, а також безпекових структур з населенням, та протидії дезінформації [7].

Співпраця між Україною та ЄС у протидії дезінформації та пропаганді розпочалась дещо раніше. Для вирішення цих питань команда East StratCom Task Force ще у 2015 році створила неформальну робочу групу з урядом України для допомоги з визначенням стратегічних комунікацій та запровадила ініціативу щодо

підтримки українських ЗМІ. EUvsDisinfo — це головний проект робочої Європейської служби зовнішніх дій. Головне завдання даного проекту, це краще прогнозування та реагування на поточні кампанії дезінформації Російської Федерації, які впливають на Європейський Союз, його держави-члени та країни спільного сусідства. Аналіз веб-сайту цієї групи ЄС показує, що велика частина розвінчувань російської пропаганди припадає на факти, що стосуються України [4]. У січні 2019 року міністри закордонних справ країн ЄС обговорили розвиток співпраці у цій сфері з міжнародними організаціями та іншими країнами, включаючи Україну [7].

Представництво Європейського Союзу в Україні в інформаційній сфері зосереджує зусилля на: поширенні інформації про ЄС та його співпрацю і допомогу Україні; налагодженні сталої комунікації з громадянським суспільством; оперативному висвітленні подій та рішень в ЄС; підтримці свободи медіа. Зокрема, Представництво ЄС створило систему онлайн-консультацій з представниками громадянського суспільства та розробило Дорожню карту ЄС для взаємодії з громадянським суспільством в Україні [1].

Варто відмітити три рівні імплементації стратегічних комунікацій у політичній сфері: стратегічний, практичний, оперативно-тактичний.

На стратегічному рівні відбувається формування євроінтеграційного порядку денного, що здійснюється Президентом України, представниками його Офісу, а також іншими владним структурами. [10].

Можна констатувати, що активізації включеності у міжнародний порядок денний питання євроінтеграції України сприяв відчайдушний спротив українського народу російській повномасштабній агресії. По-перше, ведення оборонної операції та планування наступальних дій, готовність відстоювати такі цінності, як свобода, незалежність, права людини – все це спонукало очільників ЄС до публічного визнання права українського народу бути частиною європейського життєвого простору. По-друге, керівництво України також активізувало політико-комунікативну діяльність, спрямовану на внутрішню та зовнішню громадськість, з метою формування тематичного інформаційного контенту та необхідного емоційного фону сприйняття інформації про боротьбу України за цінності свободи, миру та демократії всієї Європи.

Відтак із стратегічного рівня відбувається перехід до практичного рівня реалізації стратегічних комунікацій. Він передбачає включеність політичних суб'єктів у формування ключових інформаційних повідомлень, вибір інструментарію політико комунікативної діяльності та каналів комунікації з громадськістю. У цьому контексті використовується такий політико-технологічний інструментарій: 1) зв'язки із громадськістю, а саме організація спеціальних подій та комплексна взаємодія зі ЗМІ; 2) публічна дипломатія, а саме партнерський діалог і співробітництво із стейкхолдерами у різних форматах; 3) проведення тематичних інформаційних кампаній [13].

На офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів у розділі «Євроінтеграція» розміщується актуальна інформація для громадськості відносно таких напрямів діяльності, як виконання Угоди про асоціацію та синхронізація законодавства держави з правовим полем ЄС. Також постійно оновлюється новинна стрічка відносно тематичних подій та заходів, до яких долучається Україна у контексті євроінтеграційного процесу [2].

За підтримки ЄС у межах Проєкту «Підтримка впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» створено веб-сайт «Євроінтеграційний портал». На ньому розміщується систематизована інформація про напрямки діяльності Президента, Прем'єр-міністра та інших посадових осіб України, а також спеціальні тематичні події, що організовуються у контексті реалізації євроінтеграційного порядку денного [3].

Оперативно-тактичний рівень організації стратегічних комунікацій передбачає синхронізацію розповсюдження змісту інформаційних повідомлень і моніторинг зворотного зв'язку. Можна констатувати, що в умовах воєнного часу інформаційні повідомлення стосовно процесів євроінтеграції систематично розповсюджуються на національному, регіональному та місцевому рівнях управління за допомогою різних каналів комунікації. Зміст вказаних повідомлень синхронізовано з визначеним керівництвом держави внутрішнім порядком денним. Водночас є суттєва проблема із забезпеченням інформування населення, яке проживає на тимчасово окупованих територіях та зазнає інформаційно-психологічного впливу з боку держави-агресора [10].

Відзначимо, що Україна розвиває та поглиблює ресурсний потенціал стратегічних комунікацій для активізації євроінтеграційних перспектив нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Європейський Союз затвердив Дорожню карту для взаємодії з громадянським суспільством України <https://euprostir.org.ua/stories/141282>
2. Посилання на офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів, розділ «Євроінтеграція» <https://www.kmu.gov.ua/tag/yevrointegraciya>
3. Посилання на веб-сайт «Євроінтеграційний портал» <https://eu-ua.kmu.gov.ua/shlyahdoEU>
4. Посилання на сайт робочої групи East StratCom <https://euvdisinfo.eu/>
5. Про схвалення Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018— 2021 роки, Розпорядження від 25 жовтня 2017 р. № 779-р <https://www.kmu.gov.ua/npas/250383204>
6. Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року, Розпорядження від 09 грудня 2022 р. № 1155-р <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-stratehii-komunikatsii-z-pytan-ievropeiskoi-intehratsii-ukrainy-na-period-do-2026-t91222>

7. Стратегічні комунікації у фокусі співробітництва Україна – ЄС – НАТО в сучасних умовах. Центр глобалістики «Стратегія ХХІ». Київ. 2019. 30 с.
8. Стратегія інформаційної безпеки України. Затверджено Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>
9. Стратегічні комунікації для безпекових і державних інституцій : практичний посібник / [Л. Компанцева, О. Заруба, С. Череватий, О. Акульшин; за заг. ред. О. Давліканової, Л. Компанцевої]. Київ: ТОВ «ВІСТКА», 2022. 278 с.
10. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» № 555 / 2015 від 24.09.2015. Офіційне інтернет-представництво Президента України. <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>
11. Указ Президента України «Про Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року “Про Доктрину інформаційної безпеки України”» № 47 / 2017 від 25.02.2017. Офіційне інтернет-представництво Президента України. <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>
12. Хорішко Л. С. Стратегічні комунікації України в контексті євроінтеграції. Політикус: наук. журнал. 2022. Спецвипуск. С. 106–111. <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/16481>
13. Strategic Communications and National Strategy. Chatham House Report. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/r0911stratcomms.pdf>

Галина Невинна

кандидат історичних наук, доцент,

завідувач кафедри політичних наук

Рівненського державного гуманітарного університету

<https://orcid.org/0000-0003-3832-6690>

Артем Пархомчук

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

Рівненського державного гуманітарного університету

ЛЮБЛІНСЬКИЙ ТРИКУТНИК ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Вступ України до Європейського Союзу та НАТО є пріоритетними напрямками зовнішньої політики нашої держави, які закріплені у Конституції. Разом з тим уповільнення процесу розширення ЄС поживило регіональну співпрацю, яка є частиною політики інтеграції України до європейської спільноти та євроатлантичного альянсу. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України від 26 серпня 2021 року передбачає активізацію участі України у діяльності регіональних міжнародних організацій, заходах щодо їх реформування, створенні нових регіональних форматів міжнародної співпраці та максимальне використання існуючих регіональних союзів для стабілізації безпекової ситуації в регіоні шляхом участі України у спільних безпекових та оборонних ініціативах [8].

Співробітництво України з державами регіону у форматі малих союзів – Люблінського трикутника, Асоційованого Трію, Квадриги, Союзу Велика Британія - Польща - Україна, Союзу Румунія - Республіка Молдова - Україна, діалогу з Об'єднаним експедиційним корпусом тощо, стало особливістю зовнішньополітичної діяльності держави. Такий формат відносин був зумовлений викликами, які постали перед Україною з початком агресії РФ, та потребою пошуку партнерів в регіоні задля посилення обороноздатності держави.

В липні 2020 року була створена тристороння платформа між Україною, Республікою Польща та Литовською республікою. Співпраця цих держав має глибоке історичне коріння, що сприяє їх активному діалогу. Назва альянсу – Люблінський трикутник – сповнена символізму, оскільки, саме в Любліні в XVI столітті була створена Річ Посполита, яка протягом двох наступних століть мала вирішальний вплив на розвиток Центрально-Східної Європи.

Рішення про створення Люблінського трикутника було прийнято 28 липня 2020 року міністрами закордонних справ України, Литви та Польщі Д. Кулебою, Л. Лінкявічюсом та Я. Чапутовичем, які підписали Декларацію про створення нового регіонального об'єднання [3]. Одним з завдань тристоронньої платформи є підтримка прагнення України до членства в ЄС і НАТО. Литва та Польща є колишніми соціалістичними державами, які чудово розуміють перед якими викликами стоїть зараз Україна на шляху євроінтеграції. Крім того, Польща має позитивний досвід тристоронньої співпраці в рамках Веймарського трикутника, де Німеччина та Франція стали кураторами Польщі в її євроінтеграційних прагненнях.

Варто зазначити, що створенню Люблінського трикутника передувало успішне українсько-польсько-литовське співробітництво. У 2008 році була заснована Міжпарламентська Асамблея Україна-Польща-Литва. З 2014 року в Любліні несе службу Литовсько-польсько-українська бригада імені Костянтина Острозького, метою діяльності якої є підвищення рівня взаємодії між країнами, покращення безпекової ситуації в регіоні, а також участь в миротворчих місіях. За час свого існування бригада взяла участь в низці військових навчань та пройшла сертифікацію НАТО [4].

Відповідно до Спільної декларації міністрів закордонних справ форма взаємодії в рамках Люблінського трикутника передбачає політичне, економічне, соціально-гуманітарне співробітництво, а також безпекові та оборонні зв'язки між державами-учасниками. Сфери співпраці між трьома державами були окреслені в Дорожній карті, яка передбачала розвиток діалогу в рамках міжнародних організацій та з партнерами, співпрацю в галузі безпеки та оборони, кібербезпеки, енергетичної безпеки, культурно-гуманітарну співпрацю тощо [2]. Особлива увага приділялась координації спільних зусиль у боротьбі з інформаційними загрозами з боку росії. Широкий спектр взаємодії держав вказував, з одного боку, на позитивне бажання комплексного поглиблення співпраці, а з іншого – на відсутність чіткої візії такої взаємодії в тристоронньому форматі, що створювало загрозу формалізації співробітництва та перетворення гарної ініціативи на заяви, не підкріплені конкретними діями. Було очевидним, що готовність партнерів співпрацювати майже в усіх сферах потребуватиме значних спільних зусиль та ресурсів. Проте подальший аналіз взаємодії держав в рамках Люблінського трикутника дозволяє говорити про перспективність розвитку даного малого союзу та його важливе значення в процесі інтеграції України до європейського простору.

17 вересня 2020 року відбулася перша відеоконференція національних координаторів - заступників міністрів закордонних справ країн Люблінського трикутника, під час якої були обговорені спільні кроки для протидії викликам та загрозам у Центральній Європі, та окреслені пріоритетні напрями співпраці Люблінського трикутника у 2021 році. Серед пріоритетних тем у співпраці була окреслена спільна протидія гібридним загрозам з боку росії, зокрема у боротьбі з

дезінформацією. 29 січня 2021 року відбулася перша відеозустріч міністрів закордонних справ України, Польщі та Литви. На зустрічі були озвучені плани співпраці у сфері політичного та військового співробітництва. Було обговорено новий формат регулярних доповідей Люблінського трикутника з актуальних гібридних загроз з боку росії, а також прийняте рішення спільними зусиллями долучати до регіону США задля посилення безпеки в Європі [6]. Одним з найважливіших напрямків співпраці є спільне протистояння гібридним загрозам москви, зокрема, запобігання впливу російської пропаганди за кордоном. 11 грудня 2021 року у Луцьку був підписаний План спільних дій з протидії дезінформації на 2022-2023 роки та заступники міністрів закордонних справ України, Польщі та Литви домовились про подальші кроки з реалізації Дорожньої карти співробітництва в рамках Люблінського трикутника. 20 грудня 2021 року був проведений перший саміт трикутника Гута-21, де президенти держав-учасниць обговорили питання у сфері енергетичної та кібернетичної безпеки, боротьбу з дезінформацією, а також проблему посилення військової присутності рф на кордонах з Україною. Приїзд президентів А. Дуди та Г.Науседи в кінці 2021 року був досить важливою демонстрацією підтримки України в атмосфері наростаючої загрози з боку росії.

Нові виклики та повномасштабне вторгнення росії в Україну окреслили пріоритетність посилення оборонних спроможностей держав та посилення оборонної та безпекової взаємодії, особливо в сфері інформаційної безпеки. 24 лютого 2022 року Україна опинилася в епіцентрі російської дезінформації та пропаганди, яка виправдовувала агресію рф. Польща та Литва, які надавали та надають Україні політичну та військову підтримку також піддаються постійним інформаційним атакам росії. Проте Україна, Польща та Литва продемонстрували спільну стійкість та боротьбу з російською дезінформацією. 6 грудня 2022 року три неурядові організації Люблінського трикутника, а саме Ініціатива громадянської стійкості (CRI), Інститут Костюшко та Детектор Медіа, під час Форуму ЄС-Україна з протидії дезінформації представили комплексний спільний звіт, у якому були висвітлені виклики, пов'язані з російською дезінформаційною та пропагандистською діяльністю в країнах Люблінського трикутника. Основними напрацюваннями даного звіту були аналіз основних наративів і повідомлень, спрямованих проти країн Люблінського трикутника, визначення основних джерел дезінформації та їх аналіз, дослідження і оцінка заходів, які вживалися для боротьби з дезінформацією [1]. Проведення такої масштабної роботи свідчить про якісну співпрацю між урядами, бізнесами, мас-медіа та громадянськими суспільствами України, Польщі та Литви.

У січні 2023 року у Львові був проведений другий саміт Люблінського трикутника за участю президентів В. Зеленського, А. Дуди та Г. Науседи, на якому глави Польщі та Литви домовилися сприяти потужній політичній, практичній та матеріальній підтримці з боку НАТО та ЄС для України з метою забезпечення

спроможності Української держави ефективно захищати свої території на суші, на морі та в повітрі [7].

Інтенсивним є співробітництво держав альянсу в військово-технічній сфері, проведення навчань у тренувальних центрах Республіки Польща та Литовської Республіки, лікування та реабілітація військовослужбовців Збройних Сил України. Окрім того, країни мають спільну миротворчу бригаду, на базі якої українські військові діляться бойовим досвідом з польськими та литовськими колегами, надають величезний пласт інформації для дослідження та винесення спільних уроків з війни росії проти України.

Тісне співробітництво України з Польщею та Литвою відгукується в українському суспільстві, що підтверджується результатами голосування, яке провела Соціологічна група “Рейтинг” у січні 2023 року. 80% українців підтримує створення військово-політичного союзу України з Польщею та Литвою [5]. Також дорослі ініціативи знайшли продовження в молодіжному проекті – 27 жовтня 2021 року була створена молодіжна платформа Люблінського трикутника, яка об'єднала 264 молодіжні організації України, Польщі та Литви.

Таким чином, відзначаємо, що досвід Люблінського трикутника є підтвердженням значної ролі малих альянсів у забезпеченні результативної міждержавної взаємодії. Трикутник відображає нову проактивну зовнішню політику України, де наша держава ініціює інтеграційні формати співпраці, а не лише приєднується до вже існуючих. Люблінський трикутник - це альянс, в якому Україна, Польща та Литва спільно зміцнюють Балто-Чорноморський регіон та є додатковим інструментом посилення позицій України як в регіоні, так і в ЄС та НАТО.

Список використаних джерел:

1. Громадські організації Люблінського трикутника представили в Брюсселі спільний звіт про російську дезінформацію та пропаганду <https://mfa.gov.ua/news/gromadski-organizaciyi-lyublinskogo-trikutnika-predstavili-v-bryusseli-spilnij-zvit-pro-rosijsku-dezinformaciyu-ta-propagandu> (дата звернення: 15.10.2023).

2. Дорожня карта співробітництва між Україною, Литовською Республікою та Республікою Польща в рамках «Люблінського трикутника». URL: <https://mfa.gov.ua/news/dorozhnya-karta-spivrobotnictva-mizh-ukrayinoyu-litovskoyu-respublikoyu-ta-respublikoyu-polshcha-v-ramkah-lyublinskogo-trikutnika> (дата звернення: 10.10.2023).

3. Заступники глав МЗС України, Польщі та Литви в рамках Люблінського трикутника обговорять безпекову ситуацію в регіоні. URL: <https://mfa.gov.ua/events/zastupniki-glav-mzs-ukrayini-polshchi-ta-litvi-v-ramkah-lyublinskogo-trikutnika-obgovoryat-bezpekovu-situaciyu-v-regioni> (дата звернення: 15.10.2023).

4. Ковальчук С. Люблінський трикутник: що передбачає новий формат тристоронньої співпраці? URL: <https://adastra.org.ua/blog/lyublinskij-trikutnik-sho-peredbachaye-novij-format-tristoronnoyi-spivpraci> (дата звернення: 18.10.2023).
5. Саєнко В. Більшість українців підтримує союзи з Польщею, Британією та Литвою - опитування <https://www.unian.ua/politics/bilshist-ukrajinciv-pidtrimuye-soyuzi-z-polshcheyu-britaniyeyu-ta-litvoyu-opituvannya-12119670.html> (дата звернення: 15.10.2023).
6. Соборний К. Зметикували на трьох: чим вигідний для України Люблінський трикутник. <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/foreign-policy/2021-02-07/soobrazili-na-troih-chem-vyigoden-dlya-ukrainyi-lyublinskiy-treugolnik/37763?amp>) (дата звернення: 15.10.2023).
7. Спільна декларація Президента України Володимира Зеленського, Президента Литовської Республіки Гітанаса Науседи та Президента Республіки Польща Анджея Дуди за результатами другого саміту Люблінського трикутника <https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-80321> (дата звернення: 29.09.2023).
8. Указ Президента України №448/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року "Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України". URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> (дата звернення: 15.10.2023).

Катерина Маркевич

кандидат економічних наук,

Представництво Ради міжнародних наукових досліджень

та обмінів (IREX)

«ЗЕЛЕНИЙ» ПЕРЕХІД ЯК МОЖЛИВІСТЬ ДЛЯ СТАЛОЇ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Війна росії проти України стала головною перешкодою на шляху до збалансованого глобального управління навколишнім середовищем, уповільнивши дії з пом'якшення наслідків змін клімату. Будь-яка війна генерує викиди парникових газів. І хоча масштаби викидів внаслідок війни в Україні досі з точністю неможливо порахувати, оцінки попередніх війн викликають занепокоєння. Зокрема, близько 1,2 млрд. тонн парникових газів було згенеровано в результаті глобальної війни проти тероризму ІДІЛ, яка почалася у 2001р. [1].

Бомбардування промислових підприємств (особливо на сході України) забруднює повітря, воду, ґрунти, створюючи пряму загрозу здоров'ю населення. Затоплені, покинуті вугільні шахти можуть швидко забруднити ґрунтові води важкими металами, які потім проникають у підземні водоносні горизонти та навколишні ґрунти, роблячи їх непридатними для сільського господарства та споживання [2]. За попередніми підрахунками, внаслідок військового вторгнення *росії*, українському довкіллю було завдано шкоди на €52 млрд.; за 500 днів війни зафіксовано понад 2 500 випадків завданої екологічної шкоди [3].

За підрахунками ООН, у 2021р. близько 2 млн українцям загрожували протипіхотні міни та вибухонебезпечні предмети на сході України по обидва боки лінії розмежування. У 2021р. Україна була на п'ятому місці у світі за кількістю жертв серед цивільного населення через протипіхотні міни [4]. Сьогодні ж, внаслідок розширення окупованих територій, Україна стала найбільш «забрудненою» мінами країною у світі. Станом на початок вересня 2023р. в Україні було заміновано 30% території [5]. Міни, касетні боєприпаси та інші вибухонебезпечні предмети не лише забирають людські життя. Згідно з даними Державної екологічної інспекції, станом на лютий 2023р. 14 м кв. м українських земель було засмічено залишками знищених об'єктів та боєприпасів, а понад 280 тис. кв. м ґрунтів забруднено небезпечними речовинами [6].

Потенційний обсяг утворення додаткових викидів діоксиду вуглецю від початку війни становить близько 120 млн тонн [7]. Здебільшого бойові дії відбуваються саме в лісах і лісові пожежі за рік спровокували потрапляння в атмосферу 16,5 млн тонн викидів. Для порівняння у 2019р. загальні викиди по

Україні становили близько 2,4 млн. т, у 2021 – 2,25 млн. т. До того ж слід розуміти, що відбудова пошкоджених будівель та інфраструктури створюватиме величезну кількість парникових газів та інших форм забруднення.

Як в Україні, так і в усьому світі війна збільшила вразливість до змін клімату, посилила безпекові ризики, обтяжила кроки з декарбонізації. Шкода, завдана війною довкіллю та інфраструктурі України лише ускладнила подолання цих викликів. Це також дещо змінило світову енергетичну та економічну політику, оскільки короткотермінові рішення політиків підвищили ризик генерування додаткових викидів вуглецю. Зокрема, внаслідок війни може спостерігатися високий попит на вугілля, принаймні в короткостроковій перспективі. Так, країни Європи змушені були спалювати більше вугілля протягом опалювального сезону 2022-2023рр. внаслідок російської агресії та волатильності цін на природний газ. Закриття вугільних шахт, яких багато в Німеччині та Польщі може бути поставлене на паузу зважаючи на необхідність забезпечення громадян теплом та електрикою, а також підтримкою національних економічних інтересів за умов введення повного ембарго на російські нафту та газ.

Радан Канєв, член Європарламенту від Болгарії на початку повномасштабного вторгнення в одній зі своїх статей зазначив [8], що СВМ (*Carbon Border Adjustment Mechanism*, Механізм вуглецевого прикордонного регулювання), який запрацював у перехідній фазі 1 жовтня 2023р., виглядав ризикованим у відносинах зі стратегічними партнерами – США, Китаєм, Туреччиною та Великою Британією.

Тим не менш, війна надала терміновості та важливості відмови від вугілля, нафти та газу. Так, генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш заявив, що замість того, щоб країни «натиснули на гальма» в питанні декарбонізації глобальної економіки після вторгнення *росії* на територію України, «сьогодні саме той час, коли варто натиснути на педаль у напрямку до майбутнього з використанням відновлюваної енергії» [9]. В одній зі статей журналу *Nature* зазначено, що країни G20 витратили \$14 трлн. на заходи економічного стимулювання протягом 2020-2021рр., і лише 6% з них було виділено на сфери, які сприяють скороченню викидів [10]. І з війною ця ситуація має бути кардинально змінена.

Війна *росії* проти України створила рідкісний імпульс для далекосяжних кліматичних та енергетичних заходів із широкою підтримкою національних урядів. Країни Центральної та Східної Європи зазвичай виступають проти більшості кліматичних законів ЄС, але потреба в пошуку альтернатив імпорту російського газу, нафти та вугілля є найбільшою в цих країнах, і з'являються ознаки того, що навіть завзяті скептики починають перейматися ініціативами ЄС із зеленої енергії. Зокрема, країни Європи від самого початку російського вторгнення почали активніше говорити про «зелені» технології та відновлювані джерела енергії (ВДЕ). В одному зі своїх інтерв'ю єврокомісар з питань сільського господарства Я. Войцеховський назвав війну в Україні «сейсмічної подією», поштовхи від якої

будуть відчуватися ще багато років [11]. І саме тому війна не може бути приводом для відкладення «зеленого» переходу та Європейського зеленого курсу (ЄЗК), прийнятого у грудні 2019р. та досить швидко виявила нагальну потребу в ефективній координації та узгодженості в рамках політик ЄС.

З метою імплементації ЄЗК ЄС працює над оновленням нормативно-правової бази. Зокрема, 14 червня 2021р. набув чинності Європейський кліматичний закон (*European Climate Law*). А вже за місяць 14 липня 2021р., ЄС представив набір законодавчих пропозицій (*Fit for 55*), спрямований на приведення політик ЄС у сферах клімату, енергетики, транспорту, землекористування та оподаткування у відповідність до вимог зазначеного вище Закону з метою прискорення боротьби зі зміною клімату на європейському континенті. Щоб відповідати Паризькій кліматичній угоді, мова йде про скорочення викидів CO₂ щонайменше на 55% (до 2030р. порівняно з 1990р.).

Вже за рік, 18 травня 2022р. Єврокомісія затвердила новий план (*REPowerEU*), покликаний звільнити ЄС від російських енергоресурсів, яким збільшено цілі щодо ВДЕ. Їхня частка в енергетичному балансі має збільшитися з 40 до 45% до 2030р. порівняно з 22% станом на сьогодні. Зокрема, передбачається подвоєння виробництва біометану та потроєння потужностей зеленого водню за рахунок збільшення виробництва та імпорту до 2030р., масштабне розгортання 510 ГВт вітрової потужності та 600 ГВт встановленої сонячної фотоелектричної енергії до 2030р., суттєве спрощення процедур погодження та отримання дозволів для проектів з відновлюваної генерації та розвитку інфраструктури [12]. Також, країни ЄС-27 зобов'язалися скоротити споживання газу (на 15%) та електроенергії (на 10%).

Захист довкілля є одним з ключових питань у переговорному процесі України на шляху до членства України в ЄС, а також однією зі стратегічних цілей повоєнного відновлення. Євроінтеграційні процеси України є не лише одним з головних пріоритетів України, а й необхідністю забезпечення стабільності розвитку демократичного суспільства. Починаючи з 2014р. Україна активно працювала над наближенням політик у сфері захисту довкілля та зеленої енергетики, ухвалюючи важливі євроінтеграційні законопроекти. Так, за даними онлайн-системи моніторингу «Пульс Угоди», ступінь імплементації Угоди про Асоціацію (УА) у сфері захисту довкілля з 2014р. збільшився до 80% [13]. За роки дії УА фундаментально змінено правове поле та інституційні засади впровадження європейських норм екологічної політики в Україні. І хоча імплементація більшою мірою стосувалася планування, розробки та ухвалення законодавчих та нормативно-правових актів, ряд практичних кроків з впровадження відповідних механізмів та інструментів було здійснено.

Війна ж стала тим негативним фактором, який значно уповільнив діяльність України у частині виконання зобов'язань у сфері захисту довкілля, але не змінив рух ЄЗК та відбудову економіки за принципами сталого розвитку. Зокрема, у 2023р.

Україна змогла посісти 38 місце (зі 163 країн світу) у рейтингу сталого розвитку, який щорічно складається ООН і Фондом *Bertelsmann* [14].

У довоєнний період (починаючи з лютого 2021р.) було налагоджено діалог на високому рівні з ЄС щодо Європейської зеленої угоди (*European Green Deal*) та «зеленої» трансформації України, а також зроблені перші спроби включити відповідні цілі та завдання до стратегічного планування України. Згодом, у травні та вересні 2021р. було проведено зустрічі, на яких обговорювалися перспективи виробництва та постачання зеленого водню, а також впровадження СВМ. Зокрема було прийнято та напрацьовано ряд документів, серед яких:

- Концепція «Зеленого енергетичного переходу України» до 2050 року, презентована Урядом України у 2020р., згідно якої Україна до 2050р. може досягти 70% частки ВДЕ у виробництві електроенергії.
- Енергетична стратегія України до 2035р. «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», якою передбачено можливість досягнення 25% частки ВДЕ від обсягів загального первинного постачання енергії до 2035р.
- Економічна стратегія України до 2030р. визначає одним із орієнтирів розвитку національної економіки декарбонізацію, розвиток ВДЕ та циркулярну економіку відповідно до ЄЗК. Відповідно до Стратегії України, частка ВДЕ у загальному виробництві електроенергії має зрости до 25% до 2030р.
- Постанова «Про утворення робочої групи для узгодження підходу щодо застосування до України механізму коригування вуглецю на кордоні для проведення консультацій з Європейською Комісією» від 24 березня 2021р.
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку систем накопичення енергії» прийнятий 15 лютого 2022р., що спрямований на підтримку будівництва систем накопичення енергії. Зазначимо, що у 2021р. відбулися пілотні проекти з масштабного будівництва систем накопичення та зберігання енергії ДТЕК ВДЕ [15] та KNESS Group [16].

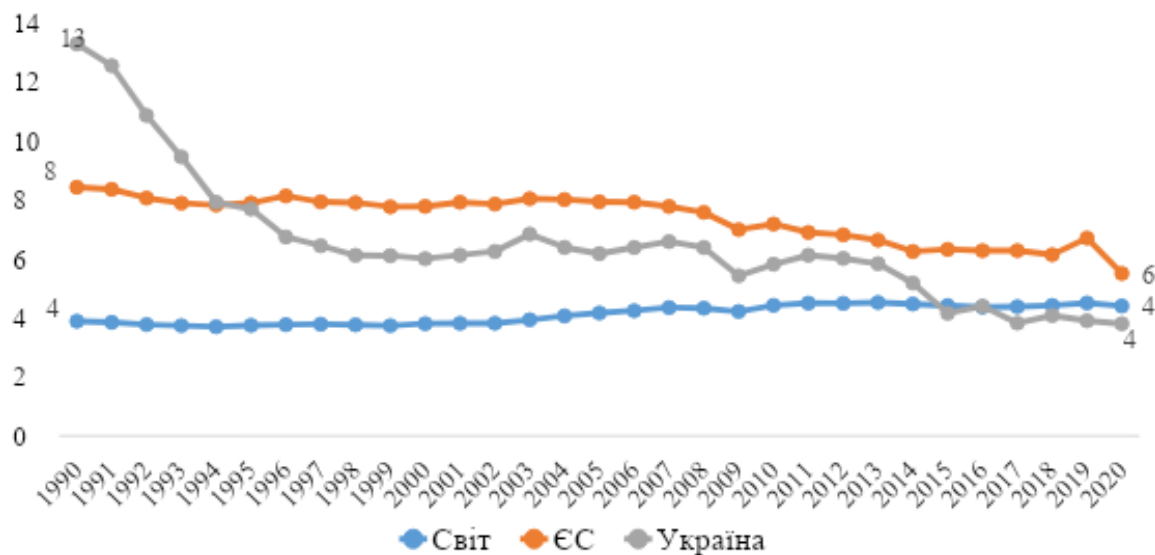
Також, міністерство енергетики почало готувати відповідну законодавчу базу щодо впровадження різних ринкових механізмів стимулювання розвитку ВДЕ. Зокрема, мова йде про контракти на різницю (*Contract for Difference, CFD*), згідно якого виробники «зеленої» електроенергії продають її за ринковими цінами, але також укладають із державою або іншими гравцями (споживачами, трейдерами, постачальниками) додатковий договір. Відповідно до нього вони будуть або отримувати компенсацію, яка складається з різниці між зафіксованим тарифом і реальною ціною продажу на ринку, або навпаки оплачувати цю різницю іншій стороні [17]. Також виробники ВДЕ можуть отримати електронний документ на вимогу для надання кінцевому споживачеві підтвердження про виробництво певної частки або кількості енергії з відновлюваних джерел.

За роки незалежності Україна завдяки частковому заміщенню енергоємних галузей сектором послуг та сільським господарством, запровадженню енергоефективних заходів у промисловому секторі та секторі житлово-

комунальних послуг, а також інтенсивному розвитку ВДЕ досягла помітного прогресу у зниженні рівнів викидів CO₂ (у т.ч. на душу населення) (рис.1). А економічне зростання, яке вибудовується на засадах сталого виробництва та споживання, поступово відмежовується від викидів CO₂, про що свідчить зниження рівнів вуглецеємності ВВП (табл.1). Та попри поступальну динаміку Україна відстає по показниках енергоемності ВВП та високим рівнем викидів парникових газів.

Таблиця 1

Вуглецеємність ВВП (CO₂/ВВП (за ПКС)) [18, 19]



Регіон/ Країна	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Світ	0,40	0,38	0,34	0,33	0,31	0,29	0,28	0,27	0,27	0,26	0,26	0,26	0,27
ЄС	0,31	0,28	0,24	0,22	0,19	0,15	0,15	0,15	0,14	0,14	0,13	0,13	0,13
Україна	0,92	1,13	0,97	0,66	0,55	0,46	0,45	0,39	0,41	0,37	0,37	0,35	н/д

Рис.1. Динаміка викидів CO₂ на душу населення, метричних т [20]

У цьому контексті важливим стало прийняття Другого національно визначеного внеску України до Паризької угоди в липні 2021р., спрямованого на скорочення викидів парникових газів на 65% порівняно з 1990р. до 2030р. Та наразі не зрозуміло, як планувати скорочення викидів та в якому секторі, зважаючи на бойові дії, що продовжуються.

Стосовно відновлюваної енергетики, то до війни Україна мала досить високий потенціал її розвитку. У 2022р., у рейтингу *Climatescope* від *Bloomberg New Energy Finance* [21], Україна посіла 50 місце серед 107 країн світу за інвестиційною привабливістю країни у напрямку розвитку низьковуглецевих джерел енергії. За останні ж 10 років міжнародні та українські інвестори залучили в сектор ВДЕ України понад \$12 млрд. інвестицій [17].

На початок 2022р. за загальною встановленою потужністю енергооб'єктів, що працюють на ВДЕ, лідерами були Дніпропетровська (1 350,06 МВт), Херсонська (1 139,65 МВт) та Миколаївська області (1 121,16 МВт), на які припадало понад 37,3% усіх потужностей ВДЕ в Україні [17]. За даними НКРЕКП, станом на 31 грудня 2021р., встановлена потужність сектору відновлюваної енергетики України досягла 9 655,9 МВт, включно з сонячними установками для приватних домогосподарств (дСЕС). Саме останні досить активно розвивалися протягом минулих років, потужність яких у 2021р. зросла на 426,1 МВт, що становить 36,4% від нових потужностей ВДЕ, введених в експлуатацію у 2021р. На відміну від сектору дСЕС, потужності промислової сонячної енергетики збільшилися лише на 305,5 МВт (26,1% від нових потужностей ВДЕ, введених у 2021р.), що на 818,1 МВт або 3,6 рази менше показників 2020р. – 1 123,6 МВт.

Протягом 2021р. всіма електростанціями було вироблено 12 804 млн кВт-год чистої електроенергії, що на 1 941,9 млн кВт-год або 17,8% більше показників 2020р. (рис.2) [22].

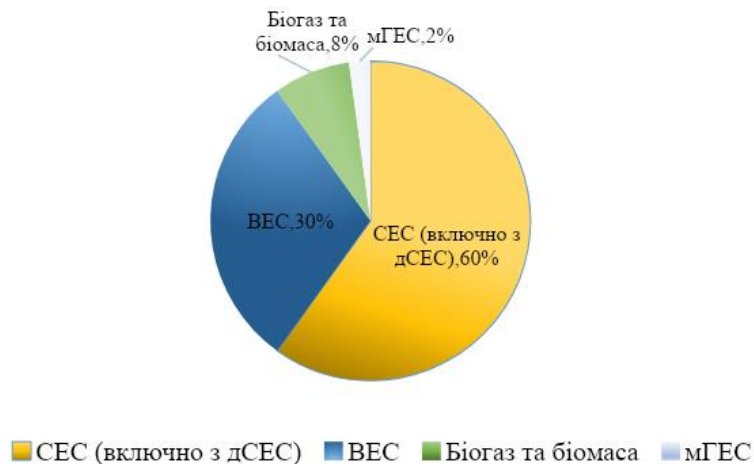
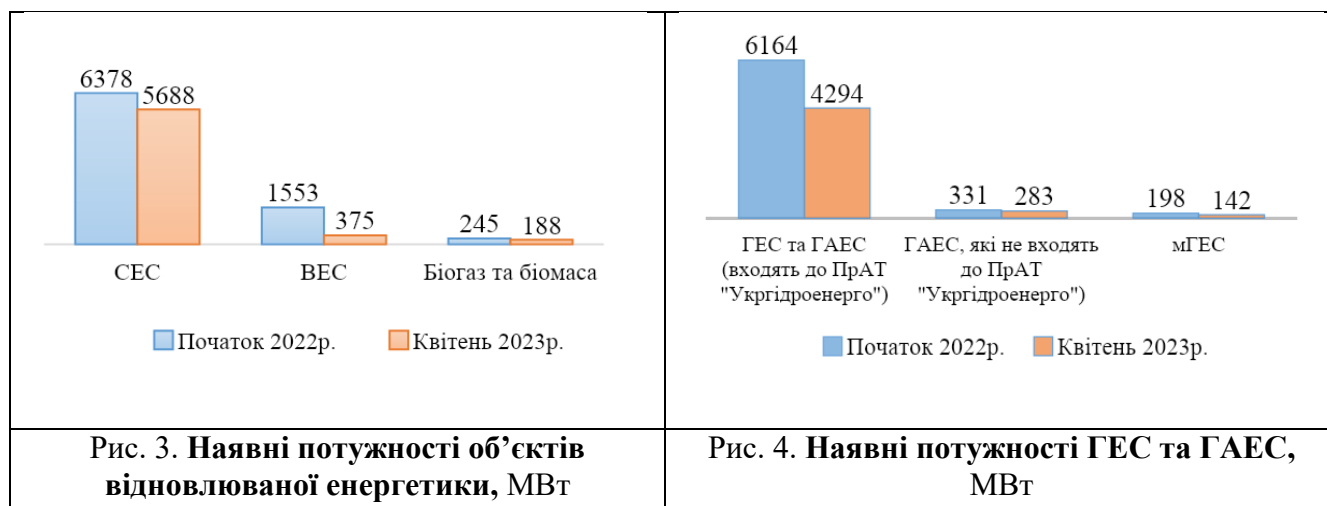


Рис. 2. Виробництво електроенергії, млн кВт-год [22]

Та війна досить негативно вплинула на сектор енергетики, у т.ч. розвиток сектору ВДЕ. Значна частина об'єктів енергетики України, що працюють на ВДЕ розташована на півдні та сході країни, де ведуться активні бойові дії. Станом на 30 квітня 2023р. за попередніми даними постраждало до 40% об'єктів відновлюваної енергетики. Виробництво вітрової та сонячної енергії скоротилося на третину, а доступні генеруючі потужності з відновлюваних джерел скоротилися на 24% – з 8,2 ГВт (без врахування мГЕС) наприкінці 2021р. до 6,3 ГВт. (рис.3) [23]. Що стосується гідроенергетичного сектору, то станом на кінець квітня 2023р. доступна гідроенергетична потужність зменшилася до 4,7 ГВт або на 29,8% з 6,7 ГВт з кінця 2021р. (рис. 4) З жовтня 2022р. по квітень 2023р. більшість електростанцій зазнали серйозних пошкоджень, а на початку літа 2023р. окупантами було підірвано Каховську ГЕС.



Війна не лише руйнує існуючі вітрові турбіни та сонячні панелі, але й уповільнює надходження інвестицій. Станом на середину 2022р. у зоні активних бойових дій перебували активи ВДЕ вартістю у понад \$5,6 млрд., а в регіонах, сусідніх до областей, де ведуться активні бойові дії – понад \$3,6 млрд. [17]. За оцінками Київської школи економіки, російські атаки загалом завдали енергетичному сектору України, у т.ч. сектору ВДЕ збитків на \$8,1 млрд. за перший рік війни [24].

Очевидно, що війна ускладнить шлях до «зеленого» переходу. Однак у довгостроковій перспективі потрібні будуть сміливі кроки з безпрецедентною швидкістю, щоб посилити заходи з енергоефективності та збільшити частку ВДЕ. Так, у квітні 2022р. президент В. Зеленський створив Національну раду з відновлення України від наслідків війни. Пізніше, у липні 2022р. уряд представив План відновлення України до 2032р. [25] під час Конференції в Лугано. Зокрема, до 2032р. планується будівництво 5-7 ГВт нових СЕС та ВЕС для збільшення експорту, 30+ ГВт об'єктів з ВДЕ для виробництва зеленого водню та 3,5 ГВт ГЕС та насосних ГЕС. Також Планом передбачено введення в експлуатацію 0,7-1 ГВт акумуляторів та 15 ГВт електролізних потужностей. Обсяг інвестицій у національну програму «Енергетична незалежність та зелений курс» оцінюється у \$130 млрд. [17]. Водночас, Плану бракує «зеленого» бачення та наскрізних елементів, пов'язаних із цілями кліматичної нейтральності та декарбонізації для усіх секторів, представлених Планом.

Тут варто згадати прийняте Єврокомісією 18 травня 2022р. Комюніке до Європейського Парламенту, Європейської Ради, Європейського Економічного та соціального комітету та Комітету регіонів про допомогу та реконструкцію України [26], яким зазначається, що реконструкція має відповідати європейському «зеленому» та цифровому порядку денному, а механізм підтримки гарантуватиме, що інвестиції будуть приведені у відповідність до кліматичних і екологічних політик і стандартів ЄС. Ці політики та стандарти передбачають, що економіка має бути низьковуглецевою, енергоощадною, природоорієнтованою, базуватися на

чистому виробництві, збалансованому споживанні та засадах спільної відповідальності тощо.

Зазначимо, що станом на кінець квітня 2023р. на підконтрольній уряду України території не було жодної ТЕС, яка б не зазнала пошкоджень внаслідок бойових дій і ракетних обстрілів. 11,1 ГВт із 17,1 ГВт наявної потужності станом на 30 квітня 2023р. залишалися пошкодженими або знаходилися під тимчасовим військовим контролем *росії* [23]. Фактична ж втрата застарілої вугільної генерації дає можливість прискорити «зелену» трансформацію, відновлення сектору ВДЕ. Це включає поступову відмову від використання вугілля та децентралізацію генеруючих потужностей, що потребує поєднання чистих технологій, формування більш екологічного енергетичного балансу, надійного управління та доступу до фінансування. Досягнення більш екологічного енергетичного міксу (балансу) вимагає створення зелених джерел енергії шляхом сприяння політиці та інвестиціям у зелені технології, включаючи очищення стічних вод, поступову відмову від використання вугілля та скорочення викидів CO₂ і метану.

Здатність України пом'якшувати кліматичні зміни та адаптуватися до них значно підірвана. Можливості України зосереджуватися на екології, крім повсякденного виживання, сьогодні обмежені. Саме тому «зелену» реконструкцію слід розглядати як економічну необхідність до забезпечення національної безпеки України, що потребує кроків з вибудовування тісної співпраці держави та бізнесу у сфері визначення та координації політик, розвитку інновацій та інфраструктури, а також залучення інвестицій. Одночасні ці кроки мають включати плани зі зменшення активів, що вийшли з ладу, і дуже ретельної оптимізації та координації розгортання нових активів із високим рівнем викидів, які можуть знадобитися в короткостроковій перспективі в певних регіонах країни.

Україна може зробити крок від застарілої радянської інфраструктури до нової сучасної промисловості з низьким рівнем викидів та споживання енергоресурсів, засновану на відновлюваній енергетиці. Для цього бізнес, який сьогодні працює в Україні або планує, повинен бачити для себе перспективи і розглядати Україну як плацдарм для інвестування в чисті технології. Необхідно поступово відходити від «латання» застарілого та переходити на будівництво вуглецевонеutralного. Це дозволить не лише розвивати новітні технології, але й створювати нові «зелені» робочі місця.

Прискорення перехідного періоду до «зеленої» реконструкції буде можливим лише за умови, якщо всі стейкхолдери визнають, що інвестиції у ВДЕ, енергоефективність та декарбонізацію не є причинами підвищення цін на енергоносії, а рішенням цієї проблеми. Коли ж мова йде про *СВАМ*, варто наполягати не на «особливих умовах» застосування цього інструменту для українських експортерів, якби важко не було, а налагоджувати співпрацю з європейськими партнерами та донорами, які готові допомогти побудувати сучасне чисте виробництво.

Завдяки зробленим крокам, Україна вже інтегрується в нові «чисті» ланцюги постачань та пришвидшує у такий спосіб декарбонізацію економіки. Подальша імплементація європейського законодавства сприятиме синхронності процесів в Україні. В країні ж є розуміння важливості ролі ВДЕ для післявоєнної відбудови української економіки, особливо беручи до уваги один з найкращих потенціалів вітрової та сонячної енергії, аграрність країни та наявні водні та біоресурси, яка до того ж визначається Європою як майбутній хаб виробництва зеленого водню. Україна потребує цього не лише через необхідність оновлення енергетичної інфраструктури України, але й через необхідність зокрема енергетичної та загалом національної безпеки.

Проте ключовим залишається питання фінансування. Кошти, які в державі планували витратити на енергоефективність, зелену економіку, розвиток ВДЕ, створення нових заповідників, наразі витрачаються на оборонний сектор. Власне, це втрачені можливості. За допомогою ж міжнародної підтримки, Україна може стати прикладом декарбонізованої економіки, заснованої на ВДЕ та енергозаощадженні.

На сьогодні відомо багато прикладів долучення міжнародної спільноти. Зокрема, в межах діяльності ЄБРР [27] до війни шість українських міст – Львів, Київ, Маріуполь, Хмельницький, Кривий Ріг та Дніпро – приєдналися до масштабної програми «Зелені міста» (*Green Cities*), спрямованої на досягнення цілей сталого розвитку із загальним бюджетом понад €3 млрд. Інші партнери – НЕФКО та KfW – інвестували у модернізацію інфраструктури водопостачання та очищення стічних вод.

Ще один приклад – диверсифікація та декарбонізація енергопостачання у м. Вознесеньск (Миколаївська область) (підписант Європейської ініціативи Угоди мерів з 2009р.) та робота над іншими кліматичними заходами допомогло містянам пережити найскладніші часи 2022р. Зокрема, муніципалітет вклав кошти у виробництво твердопаливних брикетів, перетворивши органічні речовини (наприклад, гілки від обрізки дерев) на тепло для домогосподарств [28].

А вже під час активної фази війни Комісар ЄС з питань навколишнього середовища, океанів і рибальства В. Сінкявічюс оголосив про початок реалізації європейської ініціативи «Фенікс» вартістю €7 млн., яка допоможе українським мерам та місцевим чиновникам зрозуміти методи стійкої реконструкції та імплементувати їх на практиці [29].

Можна підсумувати, що ефективна адаптація українського законодавства до європейського, з урахуванням повномасштабних наслідків, стане запорукою швидкого відновлення України з найменшими збитками для економіки та бізнесу. Сьогодні рух ЄЗК відбувається за галузевим підходом та вимагає більш комплексного підходу у спосіб узгодження з довгостроковими глобальними цілями. Має прослідковуватися наскрізність природоохоронної та кліматичної політики у всіх секторах економіки, прозоро використовуватися донорські кошти для

розбудови зеленої економіки, активізуватися програма для розгортання рішень накопичення енергії не лише на рівні підприємств, але й житлово-комунального сектору [30]. Водночас, необхідною є підтримка кожного громадянина, який має бути екологічно свідомим та відповідальним.

Список використаних джерел:

1. Environmental cost. Watson Institute for International and Public Affairs, <https://watson.brown.edu/costsofwar/costs/social/environment>
2. Landmines Still Pose a Threat to Two Million Ukrainians, United Nations Ukraine, 5 April 2021, <https://ukraine.un.org/en/123917-landmines-still-pose-threat-two-million-ukrainians>
3. В Україні зафіксували майже 2,5 тисячі випадків шкоди довкіллю через війну. Агробізнес Сьогодні, 18 серпня 2023р., <https://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/27604-v-ukraini-zafiksuvaly-maizhe-2-5-tysiachi-vypadkiv-shkody-dovkilliu-cherez-viinu.html>
4. Beckmann A., Vykhor B. Assessing the Environmental Impacts of The War in Ukraine. WWF, <https://wwfcee.org/our-offices/ukraine/assessing-the-environmental-impacts-of-the-war-in-ukraine>
5. Дедей В. Близько третини України потенційно заміновано – Міноборони. Дзеркало тижня, 10 вересня 2023р., <https://zn.ua/ukr/war/blizko-tretini-ukrajini-potentsijno-zaminovano-minoboroni>
6. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 9-15 лютого 2023 року. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 17 лютого 2023р., <https://mepr.gov.ua/dajdzhest-klyuchovyh-naslidkiv-rosijskoyi-agresiyi-dlya-ukrayinskogo-dovkillya-za-9-15-lyutogo-2023-roku/>
7. 120 млн тонн викидів за рік. Війна росії проти України віддаляє світ від кліматичної нейтральності. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 28 вересня 2023р., <https://mepr.gov.ua/120-mln-tonn-vykydiv-za-rik-vijna-rosiyi-proty-ukrayiny-viddalyaye-svit-vid-klimatychnoyi-nejtralnosti/>
8. Kanev R. The Russian war in Ukraine and the Green Deal. EURACTIVE, 8 March 2023, <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/opinion/the-russian-war-in-ukraine-and-the-green-deal/>
9. Meredith S. The Ukraine war has upended the energy transition – and it's not good news for the planet. CNBC, 20 May 2022, <https://www.cnbc.com/2022/05/20/ukraine-crisis-what-does-russias-war-mean-for-global-climate-goals.html>
10. Nahm J. M., Miller S. M., Urpelainen J. G20's US\$14-trillion economic stimulus reneges on emissions pledges. Nature, 2 March 2022, <https://www.nature.com/articles/d41586-022-00540-6>
11. Belousova K. War in Ukraine cannot be an excuse to delay the Green Deal, - the European Commissioner. EcoPolitic, 3 June 2022,

<https://ecopolitic.com.ua/en/news/vijna-v-ukraini-ne-mozhe-buti-vipravdanniam-dlya-zatrimki-zelenoi-ugodi-ievrokomisar-2/>

12. Samandari H., Pinner D., Bowcott H., White O. The net-zero transitions in the wake of the war in Ukraine: A detour, a derailment, or a different path? McKinsey, 19 May 2022, <https://www.mckinsey.com/business-functions/sustainability/our-insights/the-net-zero-transition-in-the-wake-of-the-war-in-ukraine-a-detour-a-derailment-or-a-different-path>

13. Навколишнє природне середовище та цивільний захист. Пульс Угоди, <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/environment>

14. Rankings. Sustainable Development Report, [sustainable-development-report-2023.pdf](#)

15. First Energy storage day. Енергобезпека та декарбонізація, <https://dtek.com/first-energy-storage-day/>

16. Energy Storage System by KNESS - перша промислова система накопичення енергії створена в Україні. KNESS, <https://kness.energy/news/energy-storage-system-by-kness-persha-promislova-sistema-nakopichennya-energii-stvorena-v-ukraini/>

17. Сектор відновлюваної енергетики України до, під час та після війни. Центр Разумкова, 11 листопада 2023р., <https://razumkov.org.ua/en/articles/ukraines-renewable-energy-sector-before-during-and-after-the-war>

18. CO₂ emissions intensity of GDP, 1990-2021. IEA, <https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/co2-emissions-intensity-of-gdp-1990-2021>

19. Tiseo I. Carbon dioxide emission intensity in Europe from 2000 to 2022. Statista, 28 August 2023, <https://www.statista.com/statistics/1409230/europe-co2-emission-intensity-by-region/>

20. CO₂ emissions (metric tons per capita). World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.PC>

21. Which market is the most attractive for energy transition investment? ClimateScope by BloombergNEF, <https://www.global-climatescope.org>

22. Щорічний Звіт УБЕА «Вітроенергетичний сектор України 2021. Огляд ринку».

23. Towards a green transition of the energy sector in Ukraine. UNDP, 20 June 2023, <https://www.undp.org/ukraine/publications/towards-green-transition-energy-sector-ukraine>

24. Millan L. Ukraine Is Plannin Its Green Reconstruction Even as War Rages On. Bloomberg, 15 May 2023, <https://www.bloomberg.com/news/features/2023-05-15/ukraine-green-rebuilding-focuses-on-clean-energy-climate-action>

25. План відновлення України, <https://recovery.gov.ua/>

26. Ukraine Relief and Reconstruction. Communication From the Commission to The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions. European

Commission, 18 May 2022, https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/ukraine-relief-reconstruction_en.pdf

27. Green Deal. Mowing Forward Together, <https://eu4ukraine.eu/greengeal-ua>

28. A Green Deal for post-war Ukraine. Екодія, <https://en.ecoaction.org.ua/green-deal-post-war-ukraine.html>

29. ЄС виділить 7 млн євро на реалізацію проєктів зеленої розбудови українських міст. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 17 лютого 2023р., <https://mepr.gov.ua/yes-vydilyt-7-mln-yevro-na-realizatsiyu-proyektiv-zelenoyi-rozbudovy-ukrayinskyh-mist/>

30. Ветрова В. Під час відбудови України має враховуватися Європейський зелений курс – ГО розробили основні принципи. GreenPost, 8 травня 2022р., <https://greenpost.ua/news/pid-chas-vidbudovy-ukrayiny-maye-vrahovuvatysya-yevropejskyj-zelenyj-kurs-go-rozrobily-osnovni-i44931>

РОЗВИТОК ДОБРОВІЛЬНОГО ВУГЛЕЦЕВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ ЯК СКЛADOVA ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КЛІМАТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Європейський зелений курс, запропонований Єврокомісією у 2019 році, передбачає амбітну мету – досягнення кліматичної нейтральності країнами ЄС до 2050 року. Це передбачає радикальне скорочення викидів парникових газів шляхом модернізації економіки та переходу до відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) [3].

Україна в контексті євроінтеграційних прагнень також бере на себе зобов'язання з декарбонізації економіки відповідно до європейських цілей. Зокрема, у рамках Угоди про асоціацію, Україна взяла на себе низку зобов'язань щодо адаптації екологічного законодавства до норм ЄС. В першу чергу, це стосується запровадження системи торгівлі викидами, яка є ключовим інструментом кліматичної політики ЄС [1]. Одним з інструментів досягнення цих завдань є розвиток вуглецевого ринку в Україні, зокрема його добровільного сегменту. Метою дослідження є оцінка потенціалу та перспектив розвитку добровільного вуглецевого ринку в Україні в контексті імплементації європейської кліматичної політики.

Україна має значний потенціал для скорочення викидів парникових газів у ключових секторах економіки, таких як енергетика, металургія, хімічна промисловість, цементна промисловість, сільське господарство. Згідно експертних оцінок, реалізація проектів з енергоефективності та модернізації виробництва може забезпечити 15-20% скорочення викидів у цих секторах [2]. Це можливо досягти шляхом впровадження сучасних технологій, переходу підприємств на більш екологічні види палива, підвищення енергоефективності виробничих процесів.

Наприклад, в металургії та цементній промисловості існує потенціал зниження викидів шляхом використання водню як альтернативного палива. В аграрному секторі широкі можливості для проектів з лісовідновлення, які сприяють поглинанню CO₂ [5].

Реалізація проектів зі скорочення та поглинання викидів в рамках добровільного вуглецевого ринку має низку переваг:

- *Додаткове фінансування екологічних проектів за рахунок продажу квот.* Розвиток добровільного вуглецевого ринку відкриває нові можливості для фінансування екологічних проектів в Україні. Компанії можуть реалізовувати

проекти зі скорочення викидів парникових газів, і за рахунок цього отримувати вуглецеві кредити. Ці кредити потім можна продати на вуглецевому ринку, тим самим компенсувавши частину витрат на реалізацію проекту. Такі проекти, як підвищення енергоефективності, модернізація обладнання, впровадження технологій уловлювання чи утилізації викидів, потребують значних інвестицій. Дохід від продажу вуглецевих кредитів робить такі проекти більш привабливими з економічної точки зору, дозволяє швидше окупити капіталовкладення [4]. Тому розвиток вуглецевого ринку може стати поштовхом до активізації «зеленої» модернізації української промисловості.

- *Стимули для модернізації виробництва та впровадження нових технологій.* Вуглецевий ринок створює економічні стимули для оптимізації виробничих процесів та зниження вуглецевої інтенсивності продукції. Адже скорочення обсягів викидів означає, що компанії потребуватимуть менше квот, а отже, матимуть менші витрати. Це мотивує бізнес впроваджувати новітні технології, які дозволяють підвищити енергоефективність та ресурсозбереження. Крім екологічного ефекту, модернізація виробництва також сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності та виходу на європейські ринки. Тому вуглецевий ринок може стати дієвим інструментом стимулювання «зеленої» технологічної модернізації економіки.

- *Підвищення стандартів ESG та інвестиційної привабливості компаній.* Участь бізнесу у вуглецевих проектах сприяє поліпшенню їх екологічного профілю та підвищенню оцінок за ESG критеріями (екологічними, соціальними та критеріями корпоративного управління). Компанії з високими стандартами ESG є більш привабливими для соціально-відповідальних інвесторів та мають кращий доступ до фінансування. Тому участь у вуглецевих проектах може розглядатися як інвестиція у сталий розвиток та один із чинників підвищення інвестиційної привабливості компанії [7]. Це особливо актуально в контексті євроінтеграції та виходу українських компаній на міжнародні фінансові ринки.

- *Скорочення викидів та досягнення кліматичних цілей.* Вуглецевий ринок робить внесок компаній у боротьбу зі зміною клімату вимірюваним та прозорим. Завдяки реалізації проектів із скорочення викидів, бізнес отримує конкретний економічний результат у вигляді вуглецевих кредитів. Це дає можливість чітко оцінити прогрес в досягненні національних кліматичних цілей та міжнародних зобов'язань України. Крім того, вуглецевий ринок забезпечує гнучкість у досягненні цих цілей найбільш економічно ефективним шляхом. Тому його розвиток має стати одним з пріоритетів кліматичної політики держави [5].

- *Покращення якості ґрунтів та збільшення врожайності в агросекторі.* Вуглецеві проекти в аграрному секторі, такі як впровадження практик регенеративного землеробства, сприяють накопиченню органічної речовини в ґрунтах. Це покращує структуру та водозатримуючу здатність ґрунтів, підвищує їх родючість. Такі практики також дозволяють збільшити врожайність культур [6].

Добровільний вуглецевий ринок може стати ефективним інструментом «зеленої» модернізації української економіки та інтеграції до європейської кліматичної політики. Його розвиток дозволить залучити додаткові кошти від продажу квот на викиди в реалізацію екологічних проектів. Це стане стимулом для модернізації застарілих виробництв, особливо в енергоємних та вуглецево-інтенсивних галузях промисловості. Для компанії участь у вуглецевих проектах підвищує їх репутацію, робить їх більш привабливими для соціально-відповідальних інвесторів. Впровадження новітніх технологій також підвищує конкурентоспроможність української продукції на європейському ринку [5].

Окремо варто відзначити потенціал аграрного сектору. За даними компанії Agreena, кількість фермерів, що беруть участь у її програмі вуглецевого менеджменту, зросла у 2022 році в 4 рази [6]. Це свідчить про зростаючий інтерес до вуглецевих проектів у сільському господарстві.

Експерти оцінюють, що впровадження практик регенеративного землеробства, таких як no-till обробіток ґрунту, диверсифікація сівозмін, внесення органічних добрив, може забезпечити поглинання до 60 млн тонн CO₂ на рік [6]. Це дозволить не лише знизити викиди, але й покращити стан ґрунтів та підвищити врожайність.

Для аграрного сектору вуглецеві проекти дадуть можливість покращити стан земель та наростити експортний потенціал за рахунок вищої врожайності. Такі проекти також мають позитивний соціальний ефект для сільських громад.

Для успішного розвитку добровільного вуглецевого ринку в Україні необхідно здійснити комплекс заходів з адаптації регуляторного середовища до європейських норм. По-перше, слід гармонізувати національну систему моніторингу та звітності щодо викидів парникових газів з європейськими стандартами. Це забезпечить отримання точних та достовірних даних, необхідних для розробки вуглецевих проектів та обігу квот. По-друге, необхідно адаптувати вітчизняне законодавство у сфері регулювання викидів до норм ЄС. Зокрема, потрібно чітко прописати процедури верифікації та сертифікації вуглецевих одиниць, їх обігу та анулювання. Гармонізовані правила дадуть змогу інтегрувати український вуглецевий ринок з європейським.

Крім того, необхідно створити реєстр для обліку видачі та передачі вуглецевих одиниць між учасниками ринку. Такий реєстр забезпечить прозорість та дасть змогу уникнути шахрайства.

Для стимулювання активності, держава має надавати податкові та регуляторні пільги компаніям, що реалізують вуглецеві проекти. Це можуть бути прискорена амортизація обладнання, знижені митні ставки, спеціальні «зелені» тарифи тощо [7].

Такі комплексні реформи дозволять залучити європейських інвесторів та фінансування для розвитку вітчизняного добровільного вуглецевого ринку. А це, в

свою чергу, стане каталізатором модернізації української економіки та її інтеграції з ЄС.

Для успішного функціонування добровільного вуглецевого ринку Україні необхідно налагодити систему обліку та моніторингу викидів парникових газів, гармонізовану з європейськими правилами. Це забезпечить прозорість та достовірність даних про викиди, що є важливою умовою для інвесторів.

Також потрібно прийняти законодавство, яке врегулює питання видачі, обігу та анулювання вуглецевих одиниць. Необхідно чітко прописати процедури моніторингу проектів, верифікації та сертифікації скорочення викидів. Гармонізація цих норм з європейськими дозволить інтегрувати українські вуглецеві одиниці до загальноєвропейського ринку.

Для залучення інвестицій також важливо надавати податкові та митні пільги для проектів декарбонізації. Це можуть бути спеціальні «зелені» тарифи, прискорена амортизація обладнання, звільнення від ввізного мита тощо. Такі стимули сприятимуть активізації добровільного вуглецевого ринку в Україні.

Отже, розвиток добровільного вуглецевого ринку має значний потенціал сприяти інтеграції України в європейську кліматичну політику. Але для цього потрібно провести низку регуляторних реформ та створити привабливі умови для інвесторів. Гармонізація з європейськими правилами дозволить залучити значні кошти в модернізацію української економіки та скоротити викиди парникових газів. Добровільний вуглецевий ринок може стати одним з ключових інструментів «озеленення» промисловості та агросектору в процесі інтеграції України до європейського зеленого простору.

Список використаних джерел:

1. GREEN DEAL. EU for Ukraine. URL: <https://eu4ukraine.eu/en/greendeal-en> (дата звернення: 31.10.2023).
2. Green Deal: що треба знати про амбітний план «зеленого» переходу економіки ЄС. ЕкоПолітика. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ievropejskij-zelenij-kurs-shho-treba-znati-pro-ekologichnu-politiku-ies/> (дата звернення: 31.10.2023).
3. The European Green Deal. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 31.10.2023).
4. Європейський зелений курс: можливості та загрози для України. Аналітичний документ. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». 2020. 74 с.
5. Іванюта С. П., Якушенко Л. М. Європейський зелений курс і кліматична політика України. Нац. ін-т стратег. дослідж., 2022. URL: <https://doi.org/10.53679/niss-analytrep.2022.12> (дата звернення: 31.10.2023).

6. Стрімко зростає інтерес фермерів до вуглецевої програми AgreeaCarbon. AgroPortal.ua. URL: <https://agroportal.ua/news/novosti-kompanii/strimko-zrostaye-interes-fermeriv-do-vuglecevoji-programi-agreenacarbon> (дата звернення: 31.10.2023).
7. Україна може приєднатись до ринку вуглецю ЄС протягом 12 років, якщо врахуватиме досвід ЄС. European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/ukrayina-mozhe-pryyednatys-do-rynku-vugletsyu-yes-protyagom-12-rokiv-yakshho-vrahovuvatyme-dosvid-yes/> (дата звернення: 31.10.2023).

Дмитро Луців

студент 2-го курсу

ОПП «Міжнародна інформація»

Національного університету «Львівська політехніка»

Науковий керівник: Василь Гулай

доктор політичних наук, професор,

завідувач кафедри міжнародної інформації

Національного університету «Львівська політехніка»

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ НА КЛІМАТИЧНУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ

Загальні тенденції зміни клімату свідчать про те, що політика усіх країн без винятку повинна бути переглянута в сторону більш зеленого курсу. Європейський союз добре усвідомлює проблеми та загрози, пов'язані з кліматичною ситуацією, тому його політика зараз є добре орієнтованою на зменшення забруднення навколишнього середовища, але варто зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну, питання екології дещо відійшли на другий план під час розподілу бюджетних коштів.

Основні засади Європейської політики у галузі захисту навколишнього середовища:

У червні 2021 р. Європейська Рада ухвалила запропонований Єврокомісією Європейський кліматичний закон (European climate law), що встановлює нову, амбітнішу мету скорочення викидів парникових газів щонайменше на 55 % до 2030 р. порівняно з рівнем 1990 р. [1]

Також запропоновано прийняти загальноєвропейську траєкторію скорочення викидів парникових газів на 2030–2050 рр. для оцінки прогресу та забезпечення передбачуваності для органів державної влади, бізнесу та громадян. До вересня 2023 рр., а потім кожні п'ять років, Єврокомісія оцінюватиме узгодженість заходів ЄС та окремих держав. [1]

На виробництво та використання енергії припадає 75 % викидів у ЄС, тому прискорення переходу до екологічно чистої енергетичної системи є вирішальним. Директива про відновлювану енергію встановлює підвищену мету – виробляти 40 % енергії з відновлюваних джерел до 2030 р. [1]

Лісова стратегія ЄС спрямована на поліпшення якості, кількості та стійкості лісів. Вона підтримує лісову біоекономіку, зберігаючи при цьому 19 заготівлю

деревини та використання біомаси стійким, із забезпеченням плану посадки трьох мільярдів дерев у ЄС до 2030 р.[1]

Потрібні також заходи для подолання зростання викидів на автомобільному транспорті, що доповнює торгівлю викидами. Посилення стандартів викидів CO₂ для автомобілів та фургонів прискорить перехід до мобільності з нульовими викидами, зменшуючи середні викиди нових автомобілів на 55 % – з 2030 р. та 100 % – з 2035 р. порівняно з рівнем 2021 р. Як результат, усі нові автомобілі, зареєстровані станом на 2035 р., будуть із нульовим рівнем викидів. [1]

Авіаційне та морське транспортне паливо спричиняє значне забруднення, що також потребує цілеспрямованих дій, які доповнюють торгівлю викидами. Положення про інфраструктуру альтернативних видів палива передбачає, щоб літаки та судна мали доступ до чистого електропостачання у великих портах та аеропортах.[1]

Зелена політика нашої держави ґрунтується на екологічному законодавстві України як цілісній системі нормативно-правових актів, що містять еколого-правові норми, які здатні регулювати екологічні правовідносини, що виникають у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки [2].

Основними цілями національної екологічної політики України є:

- № 1 - Екологічна свідомість, екологічні цінності, екологічна освіта
- № 2 - Сталий розвиток, збалансоване використання природних ресурсів
- № 3 - Екологічні вимоги у всі сфери
- № 4 - Зниження екологічних ризиків та безпечне довкілля
- № 5 - Належне екологічне урядування [3] .

Основними засадами державної екологічної політики визначаються:

- збереження такого стану кліматичної системи, який унеможливить підвищення ризиків для здоров'я та благополуччя людей і навколишнього природного середовища;
- досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку (ЦСР), які були затверджені на Саміті Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку у 2015 році;
- сприяння збалансованому (сталому) розвитку шляхом досягнення збалансованості складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної), орієнтування на пріоритети збалансованого (сталого) розвитку;
- інтегрування екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку та у процесі прийняття рішень про провадження планованої діяльності об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля;
- міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін;
- запобігання виникненню надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, що передбачає аналіз і прогнозування екологічних

ризиків, які ґрунтуються на результатах стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля, а також комплексного моніторингу стану навколишнього природного середовища.[4]

Вказують на наступні очікувані результати. У 2030 році Україна має досягти такого рівня збалансованого (сталого) розвитку, за якого залежність від використання невідновлювальних природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища будуть зведені до екосистемно прийнятних рівнів.[4]

До 2030 року Україна має впровадити систему ефективного управління для забезпечення збалансованого користування природними ресурсами з урахуванням необхідності забезпечення ними прийдешніх поколінь.

Для забезпечення виходу України на міжнародні та європейські ринки має бути передбачено здійснення заходів, що гарантують впровадження міжнародних стандартів управління довкіллям і екологічного маркування продукції, прискорення інформатизації сфери охорони довкілля та використання природних ресурсів, створення національної багаторівневої інфраструктури управління геоекологічними даними та загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації.[4]

В Україні будуть створені умови для подальшого забезпечення розвитку екологічної мережі, створення репрезентативної та ефективно керованої системи територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі за рахунок екологічного відновлення порушених, засолених і деградованих ґрунтів та ґрунтів, забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи, а також розширено заповідні території для збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів Полісся. *(Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року.)*

Вказують на наступні виклики перед Україною. Так, згідно з Додатком XXX до Угоди про асоціацію, Україна має адаптувати своє законодавство до 26 директив та 3 регламентів ЄС у таких секторах:[5]

- управління довкіллям та інтеграція екологічної політики у інші галузеві політики;
- якість атмосферного повітря;
- управління відходами та ресурсами;
- якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище;
- охорона природи;
- промислове забруднення та техногенні загрози;
- зміна клімату та захист озонового шару;
- генетично модифіковані організми.

Однією з ключових ініціатив, необхідних для досягнення цілей ЄЗК, є запровадження механізму коригування вуглецю на кордоні. Уведення цього механізму з метою зменшення витоків вуглецю сприятиме задекларованим зусиллям ЄС стати кліматично нейтральним континентом до 2050 р., а також певним чином зменшить переміщення викидів з третіх країн. [5]

Важливим завданням при цьому є впровадження в Україні системи торгівлі квотами ПГ, що передбачено Директивою ЄС 87/2003, імплементація якої здійснюється відповідно до Угоди про асоціацію. У процесі створення в Україні ринку торгівлі квотами на викиди необхідно орієнтуватися на європейську модель EU ETS. [1]

Для досягнення цілі щодо зменшення викидів ПГ у секторі енергетики має збільшитись частка ВДЕ на ТЕЦ з 14 % до приблизно 18 % у 2030 р. з абсолютним збільшенням тепла, виробленого з біопалива, на 30 % (до 6 ТВт·год – у 2030 р.). [1]

Основною галуззю, від якої залежить успіх декарбонізації є енергетичний сектор, адже на нього припадає 68 % викидів парникових газів. Європейський зелений курс сфокусував увагу всієї світової спільноти на питаннях екологічної безпеки та зміни клімату. Україна, маючи глибокі проблеми з різними викидами підприємств, теж долучилася до цього процесу. Без екологічної модернізації вітчизняної промисловості й переходу на зелену енергетику можливості продавати товари у ЄС значно зменшуються. [1]

Проаналізувавши весь матеріал, доступний по кліматичній політиці України та ЄС, а також про їх співпрацю, можемо зробити висновок, що питання захисту навколишнього середовища є важливим аспектом при обговоренні вступу України в ЄС і формування позитивного іміджу на міжнародній арені. На нашу думку, початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну дещо змінив розстановку пріоритетів у формуванні внутрішньополітичного курсу. Війна також завдала великої шкоди нашій державі у сфері екології, тому є потреба у величезних коштах на відновлення. Це є ще один аргумент на користь того, що Україна має робити все можливе для інтеграції в Європу, адже це стане хорошим джерелом ресурсів для відновлення країни, зокрема і екології. Але все ж варто пам'ятати, що першочерговим завданням є перемогти війну і відновити контроль над кожним сантиметром нашої землі. Слава Україні!

Список використаних джерел:

1. Європейський зелений курс і кліматична політика України: Аналітична доповідь. Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/dopov-greendeal-1-red-pogod-do-verstki_12_07_2022_gotove.pdf
2. Екологічне законодавство. Режим доступу: <https://deplv.gov.ua/ekologichne-zakonodavstvo/>
3. Національна екологічна політика. Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/natsionalna-ekologichna-polityka>

4. Закон України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року”. Режим доступу: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text\](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text)
5. <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/ohorona-dovkillya>

Дарина Самойленко

здобувачка вищої освіти, спеціальність «Міжнародні фінанси»

Державного торговельно-економічного університету, м. Київ

Науковий керівник: Катерина Кравець

кандидат економічних наук, доцент

Державного торговельно-економічного університету, м. Київ

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ У ПАРТНЕРСТВІ З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ КОРПОРАЦІЯМИ

Сьогодні немає жодного значного процесу в світовій економіці, що відбувався б без участі транснаціональних корпорацій (ТНК). За визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), транснаціональні корпорації (ТНК) — це «підприємства, що складаються з материнського підприємства та його закордонних філіалів», при цьому ТНК можуть як набувати статусу корпорації, так і не мати цього статусу[1].

ТНК мають доступ до передових технологій, знань та фінансових ресурсів, які можуть бути корисними для українських підприємств. Партнерство з транснаціональними корпораціями може бути важливим інструментом для розвитку української економіки та підвищення її конкурентоспроможності.

Військовий час в Україні спричинив низку викликів для економіки країни. Одним із способів подолання цих викликів є партнерство з транснаціональними корпораціями (ТНК). У 2022 році, під час російсько-української війни, Україна налагодила партнерство з ТНК з метою забезпечення безпеки, економічного розвитку та відновлення країни.

Однією з переваг партнерства України з транснаціональними корпораціями є забезпечення необхідними ресурсами, такими як продовольство, медикаменти, технології та фінансова допомога.

Яскравим прикладом слугує партнерство з компанією Bayer щодо забезпечення медичних препаратів. У травні 2022 року Україна та компанія Bayer AG домовилися про партнерство щодо забезпечення України необхідними медичними препаратами. Bayer AG надала Україні гуманітарну допомогу на суму 100 мільйонів євро, яка включала в себе ліки для лікування ран, опіків та інших травм, а також медикаменти для лікування хронічних захворювань. Також була надана фінансова підтримка на суму 1,6 млн грн благодійному фонду «Харків з тобою» для закупівлі базових засобів гігієни та продуктів харчування для жителів Харкова та найближчих населених пунктів [2].

Наступною перевагою є підтримка економіки України. Це інвестиції в розвиток української економіки, що призводять до створення нових робочих місць, підвищення продуктивності та конкурентоспроможності, а також допомагають українським підприємствам вийти на міжнародні ринки, що може призвести до зростання експорту та доходів.

У 2022 році компанія "Siemens" оголосила про інвестиції в будівництво заводу з виробництва електровозів в Україні. Завод буде розташований у м. Запоріжжя та матиме потужність 100 електровозів на рік. Завод буде створювати нові робочі місця та сприятиме розвитку українського машинобудування. Виробництво електровозів в Україні дозволить задовольнити потреби українських залізниць та експортувати електровози на міжнародні ринки [3].

Україна повинна враховувати як потенційні переваги, так і виклики партнерства з ТНК в військовий час. Ось деякі з них:

1. Конкуренція з боку іноземних компаній. Входження ТНК на український ринок може призвести до посилення конкуренції для українських підприємств. Це може призвести до зниження прибутковості українських підприємств, а в деяких випадках - навіть до їх банкрутства.

2. Залежність від іноземних технологій та знань. Партнерство з транснаціональними корпораціями може призвести до того, що українські підприємства стануть залежними від іноземних технологій та знань. Це може зробити українські підприємства менш конкурентоспроможними на міжнародних ринках.

3. Зниження трудових стандартів. Діяльність ТНК може призвести до зниження трудових стандартів в Україні. Це може призвести до погіршення умов праці українських працівників.

4. Негативний вплив на навколишнє середовище. Діяльність транснаціональних корпорацій може мати негативний вплив на навколишнє середовище в Україні. Це може призвести до забруднення повітря, води та ґрунтів.

На мою думку, щоб партнерство з ТНК було ще більш успішним для України, важливо розробити ефективну стратегію, яка б враховувала як потенційні переваги, так і виклики та забезпечила б захист українських інтересів і сприяла розвитку української економіки.

Ось виділені мною рекомендації щодо подолання викликів та реалізації можливостей партнерства з транснаціональними корпораціями:

По-перше, Україна повинна розробити механізми захисту своїх інтересів у партнерстві з ТНК. Розробити вимоги до ТНК щодо дотримання українських законів та норм, а також вимоги до ТНК щодо створення робочих місць та інвестицій в українську економіку.

По-друге, необхідно надавати підтримку українським підприємствам, щоб вони могли конкурувати з ТНК. Це може включати в себе надання фінансової

підтримки, підтримку впровадження передових технологій та знань, а також захист від недобросовісної конкуренції з боку ТНК.

Та третє, не менш важливе це контролювання впливу ТНК на економіку, суспільство та навколишнє середовище. Сюди можна включити проведення аудитів діяльності ТНК, а також впровадження заходів для захисту прав працівників та навколишнього середовища.

Отже, партнерство України з транснаціональними корпораціями може допомогти подолати виклики, які виникли внаслідок російсько-української війни. Однак для того, щоб це партнерство було успішним, Україна важливо врахувавши всі потенційні переваги та виклики розробити ефективну стратегію, яка б забезпечила захист українських інтересів, підтримку українських підприємств та контроль за впливом ТНК.

Список використаних джерел:

1. World Investment Report 2007: Transnational Corporations, Extractive Industries and Development. — UNCTAD, United Nations. New York and Geneva, 2007
2. Bayer // Global. Підтримка України у час повномасштабної війни. URL: <https://www.bayer.com/uk/ua/ukraine-support> (дата звернення: 30.10.23)
3. "Siemens" інвестує в будівництво заводу з виробництва електровозів в Україні", Українська правда, 20 липня 2022 року

Анна Лип'юк

курсантка 203 навчальної групи навчально-наукового інституту №3

Національна академія внутрішніх справ (Київ, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3649-7359>

Науковий керівник: Людмила Захаренко

кандидат психологічних наук, старший науковий

співробітник відділу організації наукової діяльності та

захисту прав інтелектуальної власності,

Національна академія внутрішніх справ (Київ, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2121-0862>

ПРИНЦИП НЕЙТРАЛЬНОСТІ У ГУМАНІТАРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Гуманітарна діяльність Європейського Союзу здійснюється відповідно до норм міжнародного гуманітарного права й ґрунтується на основоположних принципах (гуманність, нейтральність, неупередженість, незалежність) [2].

Що ж таке нейтральність?

Український тлумачний словник подає тлумачення слова «нейтральний» як той, що не приєднується до жодної із сторін у боротьбі, дискусії, суперечці тощо [4]. Словник синонімів зазначає, що синонімами до слова «нейтральний» є «об'єктивний», «безпристрасний», «безсторонній» (тобто позбавлений упередження, суб'єктивності), «неупереджений» (відсутність заздалегідь сформованої негативної думки), «незацікавлений» [1].

Дотримання принципу нейтральності дозволяє не емоційно, а раціонально підійти до вирішення нагальних питань.

Якщо оцінювати ефективність гуманітарної діяльності, то можна її проаналізувати за такими критеріями якості [3]:

1. Актуальність гуманітарної допомоги та її відповідність потребам. У випадку збройного конфлікту міжнародна гуманітарна діяльність спрямовується на допомогу людям, які постраждали від збройної агресії. Насамперед, це доставка гуманітарних вантажів (вода, їжа, ліки) до прифронтових населених пунктів, які постійно перебувають під ворожими обстрілами; надання медичної допомоги

людям, що проживають там; евакуація населення із районів ведення активних бойових дій.

2. Ефективність та вчасність гуманітарної допомоги. Робота в сфері гуманітарної допомоги та діяльності означає надання необхідної допомоги. Фінансована Європейським Союзом гуманітарна допомога надається у таких формах: 1) продовольча та харчова допомога; 2) медична допомога; 3) доступ до чистої води й санітарії; 4) надання укриття; 4) фінансування гуманітарних повітряних перевезень [2, с. 18-19]. Ця допомога повинна бути своєчасною, а не відкладатись на «потім», адже людина може її не дочекатись, померти.

3. Зміцнення гуманітарною допомогою місцевої спроможності та відвернення негативних наслідків. Під час збройного конфлікту страждає економіка країни, тому гуманітарної допомоги потребуватиме все населення країни, зокрема і на звільнених територіях.

4. Базування гуманітарної допомоги на спілкуванні, участі, зворотному зв'язку. Планування та оцінка результативності проведення конкретних видів робіт є необхідними елементами для досягнення успішної та ефективної гуманітарної діяльності.

5. Безвідмовне приймання та опрацювання скарг. На жаль, вирішення питань пов'язаних з невідкладною допомогою населенню країни, яка цього потребує, не завжди відбувається чітко та ідеально. Скарги на недоліки вказують «слабші» сторони та дозволяють покращити гуманітарну діяльність шляхом конструктивного вирішення проблеми, що виникла.

6. Скоординованість та всебічність гуманітарної допомоги. Вкрай важливо мати чітку стратегію дій, що спрямовується на досягнення поставлених цілей (незалежно від їх складності), характеризується максимальною відповідальністю, чітко зрозуміла всім учасникам, які і вирішують те чи інше питання. Тільки нейтральна і твереза оцінка всіх фактів може допомогти знайти правильне рішення, дійти до консенсусу.

7. Постійне навчання та самовдосконалення учасників гуманітарної діяльності. Наявність необхідної кваліфікації та рівня підготовки фахівців, котрі займаються гуманітарною діяльністю, є досить важливою та значно визначає ефективність гуманітарної допомоги. Це пояснюється тим, що гуманітарна діяльність тісно пов'язана з роботою з постраждалими, які мають різні потреби та проблеми, тому добровольцям-учасникам гуманітарної діяльності необхідно бути готовим до змін й контрастів роботи. Їм потрібно залишатись на межі двох сторін конфлікту, виконувати свої завдання, не спираючись на свою суб'єктивну точку зору, оскільки це буде заважати та унеможливити швидке реагування на нові виклики, що у кінцевому результаті знизить ефективність діяльності.

Важливою якістю учасників гуманітарної діяльності є їх здатність до адаптації, без якої неможливо обійтись через складність надання допомоги постраждалим, умов, які постійно змінюються і контексту цих факторів. Вміння

переключатись на виконання нових завдань, відволікти свою увагу від емоційних подразників до раціональних дій, наявність правильної стратегії вирішення проблеми та планування дій, які допоможуть цю проблему вирішити, потребує від фахівців, котрі займаються гуманітарною діяльністю високого рівня підготовки.

8. Заохочення персоналу до ефективного виконання роботи, чесне і справедливе ставлення до нього. Важливе значення має моральне стимулювання фахівців, котрі займаються гуманітарною діяльністю. Щире «дякую», «мирного неба», «тихої ночі», які нещодавно з'явилися у лексиконі українців, мають глибокий зміст та дають підтримку, мотивують до подальшої роботи. Повага до учасників гуманітарної діяльності та взаємна повага один до одного сприяють налагодженню співпраці у сфері гуманітарної діяльності, а неповага – навпаки, демотивує та знецінює результати добрих справ.

9. Розподіл та використання ресурсів згідно з цільовим призначенням. Гуманітарна діяльність в умовах війни та інших катастроф, спричинених природними катаклізмами та діяльністю людей, є вкрай важливою. Гуманітарну допомогу повинні отримати всі постраждалі відповідно до їхніх актуальних потреб. Тільки так людина залишається людиною, зберігає у собі людське.

Отже, наразі питання нейтральності у гуманітарній діяльності досить актуальне та потребує глибшого вивчення та обговорення суспільством. Дотримання принципу нейтральності у гуманітарній діяльності повинно відповідати критеріям її якості. Правильне розуміння змісту даного принципу людьми можливе лише за умови поширення правової просвіти населення і, відповідно, підвищення рівня їх правосвідомості, що сприятиме об'єктивній оцінці гуманітарної діяльності Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Вусик О. С. Словник синонімів української мови: понад 2500 синонімічних гнізд / О. С. Вусик, за ред. докт. філол. наук, проф. А.М. Поповського. Вид. 2-ге, доп. Тернопіль : Вид-во: «Навч. книга – Богдан», 2013. 576 с.

2. Карпчук Н. Гуманітарна допомога та цивільний захист як напрям діяльності Європейського Союзу для сприяння міжнародному миру й безпеці. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2019. №1(5). С. 13-22. DOI : <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2019-01-13-22>

3. Основний гуманітарний стандарт з якості та підзвітності. Вид. : CHS Alliance, Groupe URD and the Sphere Project. 2015. 24 с. URL : <https://corehumanitarianstandard.org/files/files/Core-Humanitarian-Standard-Ukrainian.pdf>

4. Український тлумачний словник. Тезаурус. 250 000 слів та словосполучень. Київ : Вид-во «Перун», 2016. 1696 с.

КУЛЬТУРНА ТЕМАТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Феномен опору, стійкості, незламності, спротиву та єдності українців у часи повномасштабного вторгнення російської федерації, безперечно, стане об'єктом вивчення майбутніх істориків, політологів, культурологів, етнографів, мистецтвознавців та ін. А кожен з нас вже сьогодні є свідком та учасником страшних та трагічних воєнних подій. Наші воїни мужньо тримають фронт, боронячи кожен метр рідної землі, а в тилу кожен свідомий українець намагається усіма силами допомогти, підтримати воїнів донатами, долучається до волонтерських ініціатив, співпереживає родинам, які втратили на війні свого батька, сина, брата. Важливе місце у цій спільній підтримці займають культурні, мистецькі, освітні, інформаційні проекти, що ініціюються та реалізуються як на високому рівні – зусиллями Міністерства культури та інформаційної політики, так і на локальних рівнях – області, міст, містечок, сіл, громад, навчальних закладів, інституцій позашкілля, окремими митцями та дієвцями культури.

Міністерство культури та інформаційної політики (МКІП) як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади нині фокусує свою увагу на діджиталізації об'єктів культурної спадщини та музейних об'єктів, реставрації пошкоджених та зруйнованих об'єктів, зростанню креативних індустрій, розвитку мистецької освіти, безбар'єрному доступі до культурних послуг, створенню депозитаріїв для збереження культурних цінностей, розвитку центрів культурних послуг у громадах [2].

Упродовж вже 20-ти місяців повномасштабного вторгнення МКІП зініціювало та провело сотні фестивалів, конкурсів, тренінгів, круглих столів, панельних дискусій, громадських обговорень, форумів, прес-конференцій, зустрічей та інших культурно-мистецьких заходів. Міністерством здійснюються кроки зі стратегічного планування розвитку вітчизняної культури в ході майбутнього відновлення країни. Це і заходи зі збереження культурної спадщини, і прагнення забезпечити електронний облік усіх музейних експонатів країни, і робота з поновлення бібліотечних фондів, знищених окупантами тощо.

Окрему ділянку становить робота з міжнародними партнерами щодо привернення уваги до подій в Україні з метою всебічної підтримки України. Заслуговує на увагу співпраця МКІП з Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), яке з початку повномасштабного вторгнення виділило близько 10 млрд доларів на розвиток та гуманітарну допомогу Україні [5]. Восени 2022 року МКІП спільно із USAID презентували грантову програму для представників креативних

індустрій, навесні 2023 року був зреалізований інформаційний проект «Нові сторінки українського героїзму». Серед останніх проектів, підтриманих USAID, варто назвати тренінг про боротьбу із російською пропагандою «Стратегічні комунікації для громад», що пройшли наприкінці жовтня 2023 року. Крім того, USAID за підтримки українських митців голосно артикулює проблеми України через реалізацію культурних ініціатив у зарубіжних країнах – так з'явилися українські мурали у Відні, Берліні, Марселі, Найробі [1].

Активну роботу у напрямі розвитку культури та мистецтва в умовах війни проводять обласні структури. Зокрема, комунальні заклади Рівненщини, підпорядковані управлінню культури і туризму Рівненської ОДА, організовують події, у яких фокусується увага на збереженні української культури у контексті історичного розвитку та сучасних подій. Це, приміром, заходи в рамках співпраці Рівненського обласного центру народної творчості Рівненської обласної ради та Луганського обласного центру народної творчості Управління культури, національних релігій та туризму Луганської ОДА – «Відкритий фестиваль української іграшки та гри», письменницький телеміст «Луганщина – Рівненщина ін. [3].

Важливою для розвитку сектору культури у часи війни є співпраця державного та громадського сектору. Яскравим прикладом цього є зреалізовані у колаборації Управління культури і туризму ВК Рівненської міської ради та громадської організації «Агенція розвитку Рівного» міжнародні проекти програми EU4Culture. В рамках проектів стейкхолдери культури Рівного із запрошеними фаховими вітчизняними та зарубіжними експертами напрацьовували напрями розвитку культури міста на наступні 10 років, враховуючи сучасні воєнні реалії країни. Було окреслено візію культури Рівного у 2030-х роках, напрацьовано стратегічні напрями та кроки із реалізації створеної стратегії [4].

За 20 місяців повномасштабного вторгнення є небезпека «втоми» наших світових партнерів, суспільства від російсько-української війни, від допомоги Україні. Тому вкрай важливим є постійна промоція України за кордоном, нагадування про війну. Активну роботу у цьому напрямі проводять окремі митці, культурні дієвці, арт-куратори, менеджери культури, художні ансамблі та колективи, які гастролюють по світу, беруть участь у міжнародних проектах, зустрічах, фестивалях. Вони творять в умовах війни та репрезентують своє мистецтво на вітчизняних та зарубіжних майданчиках.

Долучаються до подібних ініціатив і дитячі колективи. Взагалі феномен залученості українських дітей до війни – це окрема тема для дослідження, яка, безперечно, ще знайде свого дослідника. Творчі дитячі колективи Рівненщини активно долучаються до промоції України за кордоном. Приміром, Ансамбль народного танцю «Дружба» Рівненського міського Палацу дітей та молоді разом із одеським дитячим хором «Забава» стали провідними учасниками міжнародного проекту «Дні української культури в Іспанії» у жовтні 2023 року. На сценах

Німеччини та Іспанії діти гідно представили кращі зразки вітчизняного хореографічного та хорового мистецтва, зайвий раз нагадуючи світові про необхідність допомоги Україні у її боротьбі за своє життя. Вказані приклади – лише частинка величезного масиву потужної роботи, яку проводять усі причетні до сектору культури, креативних індустрій, мистецтва, освіти.

Отже, у той час, як наші воїни боронять землю на фронті, культурний тил допомагає та підтримує життя в Україні культурними, мистецькими, освітніми, інформаційними проектами, що організовуються на різних рівнях і у різних форматах. Окрім промоції України та нагадування світові про необхідність допомоги нашому народові, митці, культурні діячі, колективи – як дорослі, так і дитячі – роблять чимало зусиль, спрямованих на збереження українськості – того, за що нині воюють наші славні ЗСУ.

Список використаних джерел:

1. Катя Тейлор: «Ми знаходимо своє місце на світовій культурній мапі». URL: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine/news/mar-13-2023-katya-taylor-we-are-finding-our-place-world-cultural-map>
2. Міністерство культури та інформаційної політики. URL: <https://mcip.gov.ua/>
3. Рівненський обласний центр народної творчості. URL: <https://rocnt.com.ua/?s=%D0%BB%D1%83%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA>
4. Управління культури і туризму Виконавчого комітету Рівненської міської ради. URL: <https://culture-rivne.com.ua/about/strategy>
5. USAID. URL: <https://www.usaid.gov/ukraine>

Валерій Вінс

здобувач вищої освіти за ОП «Міжнародний маркетинг»

Державного торговельно-економічного університету, м. Київ

Людмила Кудирко

кандидат економічних наук,

професор, професор кафедри світової економіки

Державного торговельно-економічного університету, м. Київ

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ВИМІРИ НАЦІОНАЛЬНОГО БРЕНДУ УКРАЇНИ

Позиціонування України як сучасної держави, що сповідує європейські цінності, суттєво впливає на процес інтеграції у європейську спільноту, водночас виступає лейтмотивом зовнішньої проєвропейської політики нашої держави. Цей процес триває понад 30 років, однак кульмінаційним моментом розуміння важливості євроінтеграції стала Революція Гідності (2013-2014 рр.), під час якої українська громадськість продемонструвала своє бажання пов'язати майбутнє держави з Європейським Союзом.

Україна, як і будь-яка сучасна держава, потребує розвитку потужного національного бренду (бренду держави), адже сучасні міжнародні відносини базуються не лише на використанні матеріальної сили, але й на здатності спонукати зацікавлені країни та іноземну аудиторію захопитися її культурою та надавати інформацію про власну державу. Це важливо для впливу на думки мільйонів. Для підтримки зовнішньополітичних інтересів країни за кордоном все активніше застосовується інструментарій національного брендингу. Адже правильно обране позиціонування держави може значно підсилити її статус на міжнародній арені. Навпаки, відсутність успішної комунікаційної стратегії для відображення досягнень країни може призвести до того, що вона залишиться поза глобальним інформаційним простором, що може завдати шкоди її як нинішнім, так і майбутнім досягненням [3].

Згідно досліджень вітчизняної дослідниці А.С. Варібрусовою [1], саме поглиблення глобалізаційних процесів змушує держави конкурувати один з одним не лише за товари, послуги, доступ до стратегічних ресурсів, інвестиції. Все більшого значення набувають в якійсь мірі латентні, нематеріальні цінності: увага, повага і довіра інвесторів, туристів, споживачів, іммігрантів, засобів масової інформації та урядів інших держав. Таким чином, потужний національний бренд створює передумови та, власне, дає значну перевагу в конкурентній боротьбі націй в глобальному середовищі ХХІ століття. Більше того, є усвідомлення того, як її сприймають у світі, як оцінюють її досягнення і невдачі, культуру, людей,

вироблені товари для будь-якої країни дуже важливим, оскільки слугує драйвером для подальших удосконалень та розвитку.

Ідея національного бренду, як маркетингового інструменту, має еволюційний характер, адже вона включає в себе багато різних суджень та досліджень в галузі маркетингу та іміджології. Однак, у публічній дипломатії брендингові концепції як певне системне явище з'явилися наприкінці ХХ століття [3]. Поняття «бренд держави» в науковий та політичний обіг уперше ввів британський маркетолог і радник із питань політики Саймон Анхольт. Зростання актуальності концепції національного бренду у світовій політиці пов'язують із програмою уряду Тоні Блера Cool Britannia, що з'явилася в 1997 році для промоції британського економічного потенціалу, та американською стратегією Shared Values, спрямованою адміністрацією Джорджа Буша молодшого на населення Близького Сходу в контексті війни проти тероризму. Ці брендингові кампанії стали передвісниками трансформації підходу до публічної дипломатії, адже до її формування почали долучатися не лише кадрові дипломати та фахівці з міжнародних відносин, але й маркетологи та PR-спеціалісти [3].

Оцінка і вивчення національних брендів країн є дуже важливою складовою будь-якого дослідження підприємців-нерезидентів з метою розробки необхідної маркетингової кампанії, яка б знайшла певне місце на ринку досліджуваної країни. Окрім того, потужний національний бренд допомагає просувати політичні та соціокультурні ідеї держав на міжнародній дипломатичній арені.

На прикладі таких країн як США та Велика Британія, які є лідерами у світі серед національного брендингу, можливо чітко простежити зв'язок між національного бренду та уяву і усвідомлення про країну серед мільйонів жителів інших країн.

Для того, щоб оцінити ефективність стратегій національного брендингу, в міжнародній практиці активно застосовуються рейтинги вартості національного бренду. За А.С. Варібрусовою, існують такі поняття як цінність бренду та вартість бренду [1]. Вони використовуються для оцінки національного бренду в сучасних методах оцінки. Найвідомішими є «Nation Brand Index» Саймона Анхольта, одного зі світових авторитетів у сфері територіального брендингу та «батька» сучасної ідеї національного бренду; Country Brand Index компанії «FutureBrand», яка протягом кількох років займається вивченням і трансформацією не тільки брендів торгових марок, але й брендів держав і туристичних напрямів; методика дослідження сприйняття країни, розроблена компанією CFC Consulting. Також варто згадати про дослідження Всесвітнього економічного форуму під назвою «Country Brand Ranking» (далі – CBR) та «Global Soft Power Index» компанії Brand Finance.

За даними CBR, у 2022 році Україна посіла 17 місце у Європі, та 44 місце у світі[2], що є дуже гарними показниками, адже такі країни як Норвегія, Чехія, Данія та ін. опинилися нижче України в рейтингу національних брендів, хоча ці країни, здавалося б, більш презентабельні у світі (враховуючи й те, що Україна перебуває

у стані повномасштабної війни). Певну роль у цьому зіграла проактивна комунікаційна стратегія громадської організації «Brand Ukraine», яку було започатковано в лютому 2022 року, напередодні повномасштабного вторгнення рф. Головними цілями ГО стали в перебігу вже військової агресії з боку росії стали [5]:

- забезпечення необхідної кількості інформації у світовому медіа-просторі заради постійного нагадування про важливість допомоги нашій державі;
- розвиток багатомірності національного бренду України, щоби наша країна не асоціювалася у світі виключно з війною;
- представлення стабільно сильного та суб'єктного голосу України у світі, як незалежної, сильної та суверенної адміністративної одиниці Європи.

Фактично, більша частина команди ГО «Brand Ukraine» ще у 2020 році, спільно з МЗС України створили цілу цифрову екосистему Ukraine.ua, головною метою якої якраз і є розвиток національного бренду, трансформували пріоритети розвитку національного бренду під умови війни. Під поняттям цифрової екосистеми мається на увазі соціальні мережі, веб-сайти із всією хронологією військових злочинів рф на території України тощо. Ці фактори значною мірою впливають на формування абсолютно нового національного бренду нашої держави, адже з лютого 2022 року Україна стала символом єдності нації, незламної боротьби за свободу та підтримку кожного, хто у цьому потребується.

За даними[4] Global Soft Power Index 2023 компанії Brand Finance, з 2022 по 2023 рік рейтинг національного бренду України піднявся з 51 місця у світі на 37. Ключовим фактором такої зміни стала різко збільшена роль України у вирішенні міжнародних дипломатичних процесів. Це, у свою чергу, збільшило один із найбільш ключових показників потужності бренду держави – впізнаваність нашої країни у світі. Люди з усього світу почали набагато активніше цікавитися особливостями України, буденним життям українців в умовах війни, культурною спадщиною та глобальним внеском у світову історію саме з початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. Згідно Звіту про сприйняття України в світі бренд держави Україна у 2022 році значно зміцнів: впізнаваність України зросла на 44%, впливовість – на 24%, а показник сили бренду виріс більш ніж на 5 пунктів. Додамо, що наша країна була в центрі уваги медіа по всьому світу. Жителів різних країн, зокрема Китаю, Індії, Туреччини й ОАЕ, попросили описати Україну трьома словами. Найчастіше називали слова «війна», «красива», «смілива» та «люди» [6].

Окремо варто підкреслити важливість розвитку національного бренду як інструменту «м'якої сили» на європейській дипломатичній арені. Завдяки позиціонуванню та просуванню України в «екосистемі» ЄС, національний бренд має сприяти значному підвищенню привабливості держави для європейських інвесторів, партнерів, сприяє поглибленню політично дипломатії з іншими країнами-членами ЄС, а також значною мірою визначатиме можливості поновлення економіки України в повоєнний період. Звичайно, війна в Україні затягується,

прямі економічні витрати для Європи та інших країн зростають. Через безпрецедентно високу і тепер тривалу інфляцію війна посилила фінансову крихкість домогосподарств по всьому Європейському Союзу і ризикує підірвати суспільну підтримку України. Але факти показують, що громадська думка жителів та політиків ЄС відображає, що нашу державу у значній мірі сприймають як вже частину європейської спільноти, яка потребує підтримки. У зв'язку із цим красномовними є цифри, які в якійсь мірі відображають монетизацію національного бренду України в очах європейців: країни та установи ЄС надали Україні фінансову, гуманітарну та військову підтримку на загальну суму 62 мільярди євро станом на 24 лютого 2023 року, рівно через рік після російського вторгнення, а станом на 23 травня 2023 року загальна сума оцінюється приблизно в 70 мільярдів євро [7].

Варто відмітити доцільність розвитку потужного національного бренду України з огляду на питання екології, адже з плином війни вплив техногенних чинників дуже серйозно відобразився на стані всієї екосистеми України. Наприклад, підлив російськими окупантами дамби Каховської ГЕС докорінно змінив стан природи на Півдні України, так як майже всі біосфери великого регіону зазнали руйнування. У свою чергу, національний бренд може впливати на ставлення світу до проблематики екоциду зі сторони росії, а також підвищити зацікавленість у допомозі з ліквідацією наслідків техногенної катастрофи із подальшою залученістю у відродженні природи Півдня України.

Також варто відмітити, що яким би позитивним не було сприйняття національного бренду України в очах країн ЄС як держави, що захищає власний суверенітет та європейські цінності, перед вітчизняною спільнотою стоїть як виклик низка завдань. Це не лише перемога у війні з РФ, але й подолання внутрішніх негараздів, що, власне, і визначатиме успіхи у проєвропейському русі. Мова йде про прозорість політичних процесів та протидію корупції, підвищення рівня залученості громадськості до вирішення політичних питань тощо. Як для країни-кандидата в члени Євросоюзу – це критичний чинник інтеграції, який має відповідати серйозним стандартам.

Список використаних джерел:

1. Варібрусова А. С. Методологічні підходи до оцінювання національного бренду. Scientific Journal «ScienceRise». 2018. № 7(48). С. 6-14.
2. Country Brand Ranking. URL: https://www.bloom-consulting.com/en/pdf/rankings/Bloom_Consulting_Country_Brand_Ranking_Trade.pdf (дата звернення: 18.10.2023).
3. Національний бренд України: кризь призму сприйняття держави за кордоном. URL: <https://adastra.org.ua/blog/nacionalnij-brend-ukrayini-kriz-prizmu-spriynyattya-derzhavi-za-kordonom> (дата звернення: 18.10.2023).

4. Global Soft Power Index 2023. URL: <https://brandirectory.com/softpower/nation?country=158> (дата звернення: 18.10.2023).
5. Річний звіт про діяльність ГО «Brand Ukraine» у 2022 році URL: https://brandukraine.org.ua/documents/49/UA_Brand_Ukraine_Annual_report_2022.pdf (дата звернення: 18.10.2023).
6. Як Україну сприймають за кордоном: перший професійний аналіз. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1549/yak-ukrainu-spriimayut-za-kordonom-persii-profesiinii-analiz> (дата звернення: 18.10.2023).
7. European public opinion remains supportive of Ukraine. URL: https://www.bruegel.org/analysis/european-public-opinion-remains-supportive-ukraine#footnote1_0xxns5a (дата звернення: 18.10.2023).

INTERFAITH DIALOGUE IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION TRANSFORMATIONS

The history of Ukraine includes periods of religious conflict, but it also contains stages of interreligious harmony. Understanding this historical context is key to assessing the importance of interfaith dialogue in Ukraine today.

Interfaith dialogue in Ukraine is a key aspect on the way to European integration. Despite the complex geopolitical situation and Russian military aggression, Ukraine is trying to bring its system of values and norms closer to European standards. Interfaith dialogue plays an important role in the formation of civil society, promotes mutual understanding and common life of different religious communities, and also promotes awareness of European values.

Ukraine's religious landscape is characterized by a diverse, multi-confessional population, where adherents of various faiths peacefully coexist in the public sphere. This diverse spectrum includes Christians, Muslims, Buddhists, Hindus, and individuals associated with modern religious movements. Notably, a substantial majority, close to 97%, of the religious organizations in Ukraine align with the Christian tradition.

The religious diversity in modern Ukraine is marked by an exceptional diversity, reflecting intricate social and political transformations. These transformations are significantly influenced by both internal and external factors. Notably, the Russian military aggression in Ukraine, including the war in 2023, alongside an ongoing information war propagated by Russian government entities employing neo-imperial ideological doctrines such as the "Russian world," and interference in Ukraine's religious sphere by foreign religious centers, have all contributed to shaping the religious landscape.

Simultaneously, Ukraine grapples with internal threats, including social instability, the activities of anti-Ukrainian forces, economic crises, and the compounded challenges posed by the military conflict. These multifaceted factors deepen conflicts and exacerbate interfaith tensions within contemporary Ukraine, with the most acute conflicts manifesting within the Christian community, particularly within the predominant Orthodox Christian tradition.

Ukraine's historical tapestry is interwoven with a rich array of religious diversity and, at times, religious conflict, rendering an intricate backdrop to the contemporary significance of interfaith dialogue. A comprehensive understanding of this historical context is vital to fully grasp the role of interfaith dialogue in modern Ukraine.

Over the centuries, Ukraine has stood as a crucible of religious traditions. Its geographical location and position at the crossroads of Europe and Asia have made it a melting pot of faiths. Within its borders, one finds a mosaic of religious practices, including Eastern Orthodoxy, Greek Catholicism, Islam, Judaism, and various Protestant denominations. Each of these traditions has contributed to the colorful religious landscape that characterizes Ukraine today.

Historical milestones have significantly shaped the religious panorama of Ukraine. The Union of Brest in 1596, which established the Ukrainian Greek Catholic Church, and the subsequent Orthodox-Catholic split, have left profound imprints on the religious identity of Ukrainians. These events not only triggered religious and cultural transformations but also gave rise to enduring tensions and divisions within the religious communities.

The Union of Brest, in particular, marked a critical point in Ukrainian religious history. It brought together Orthodox Christians and the Roman Catholic Church under the authority of the Pope while allowing them to maintain their Eastern liturgical practices. This union created a unique religious identity known as Greek Catholicism, which exists to this day.

Conversely, the Orthodox-Catholic split further divided the Orthodox community in Ukraine, leading to the emergence of several Orthodox jurisdictions, including the Ukrainian Orthodox Church Kyiv Patriarchate (UOC KP), Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (UAOC), and Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate (UOC MP). These divisions have continued to influence the religious and social dynamics within Ukraine, underlining the need for interfaith dialogue to foster understanding and harmony among the diverse religious communities (Leshchynska, 2020).

In essence, Ukraine's historical religious diversity, intertwined with significant events and schisms, underscores the profound significance of interfaith dialogue in contemporary Ukraine. This dialogue seeks to bridge historical divides, promote peaceful coexistence, and build a more inclusive and tolerant society as Ukraine navigates its path towards European integration and nation-building.

In contemporary independent Ukraine, notable trends are reshaping the religious landscape. These trends, according to experts, encompass a surge in mass religiosity, significant institutional growth within traditional churches, and the emergence of new religious organizations. These developments have coincided with a transformation in the landscape of socio-religious relations, marked by a notable increase in interfaith conflicts, as observed through a sociological survey conducted by the Razumkov Centre in October 2019.

The factors contributing to interfaith tensions in present-day Ukraine are multifaceted. One key element is rooted in the religious dynamics of the late 1980s, during the twilight of the Soviet party system, which laid the groundwork for inter-Orthodox and Orthodox-Greek Catholic conflicts. Additionally, the regionalization of religious influence across the country has had a divisive impact on the processes of societal

consolidation in Ukraine (Shveda, Shulha, 2021). Notably, the Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC) exercises predominant influence in Galicia, while the institutional network of the Ukrainian Orthodox Church (UOC) under the jurisdiction of the Moscow Patriarchate exerts its sway in Central, Eastern, and Southern Ukraine.

A comprehensive analysis of the contemporary state of inter-church relations in Ukraine reveals two primary categories of interfaith conflicts. The first category encompasses conflicts between Orthodoxy and other religious denominations, while the second category centers on conflicts within the Orthodox community itself. Each category showcases distinct forms of interfaith confrontation and varying degrees of intensity, further illustrating the complexity of religious dynamics in modern Ukraine (Fylypovych, 2019).

Interfaith dialogue, recognized as a key means and prerequisite for the cultivation of a multi-faith environment based on tolerance, depends primarily on the active involvement of Ukrainian Churches in cooperation and compliance with European principles (Kolodnyi, Filipovich, 2011).

These initiatives are designed not only to prevent interfaith conflicts but also to address the issue of religious indifference, a prevalent concern within Ukrainian society. Such undertakings encompass a wide range of activities, including conferences, festivals, and forums, and can be effectively launched and organized through the collaborative efforts of both religious institutions and secular bodies.

One prominent example is the Ukrainian Association of Religious Studies (UAR), an organization dedicated to fostering understanding and dialogue among various religious groups in Ukraine. Additionally, the Department of Religious Studies at the Institute of Philosophy within the National Academy of Sciences of Ukraine plays a pivotal role in advancing the study of religion and facilitating open discussions on faith-related topics (Filonenko, Kravchenko, 2019).

The essence of these joint initiatives is to promote harmonious coexistence, mutual respect, and cooperation among the diverse religious communities in Ukraine. By actively participating in these dialogues and collaborative events, Ukrainian Churches contribute to the creation of a more inclusive and tolerant societal fabric, ultimately addressing religious differences and strengthening the bonds of unity within the nation.

Interfaith dialogue stands as a widely acknowledged instrument for cultivating a multi-confessional and tolerant environment in Ukraine, aligning seamlessly with the country's aspirations for European integration. Even in the face of formidable geopolitical challenges, notably Russian military aggression, Ukraine remains resolute in its commitment to align its values and norms with the European standards it seeks to embrace. Interfaith dialogue serves as a pivotal bridge on this transformative journey, facilitating the development of civil society, nurturing mutual understanding, and promoting European values among the diverse religious communities within Ukraine.

The significance of interfaith dialogue in Ukraine's path toward European integration cannot be overstated. It functions as a unifying force that transcends religious

boundaries, fostering cooperation, and building bridges of understanding among various faith traditions. In a society as diverse as Ukraine, characterized by a myriad of religious practices and beliefs, interfaith dialogue serves as a catalyst for harmonious coexistence.

Furthermore, interfaith dialogue has the power to counteract religious tensions, promote tolerance, and contribute to social cohesion, all of which are paramount in the context of European integration. By bringing diverse religious communities together in constructive conversations, Ukraine can demonstrate its commitment to the principles of inclusivity and mutual respect that are core values in the European framework.

The promotion of European values, including human rights, freedom of religion, and cultural diversity, is a fundamental aspect of Ukraine's journey toward European integration. Interfaith dialogue plays a crucial role in this endeavor by encouraging dialogue, mutual respect, and cooperation among religious communities, thus aligning with the values upheld by the European Union.

In conclusion, interfaith dialogue is not only a means to mitigate religious tensions and conflicts but also a powerful tool for nurturing a culture of tolerance, understanding, and unity in Ukraine. As the country navigates the path toward European integration, the promotion of these values through interfaith dialogue reinforces Ukraine's commitment to a future characterized by diversity, inclusivity, and shared European ideals.

References:

- Kolodnyi A., Filipovich L. (Eds.). (2011). *Relihiia – svit – Ukraina. Ch. Mizhkonfesiini vidnosyny polikonfesiinoyi Ukrainy* [Religion - the world – Ukraine. Part 2. Interfaith relations of polyfaith Ukraine]. Kyiv.
- Fylypovych L. (2019). *Relihiina bezpeka v Ukraini ta shliakhy yii podolannia* [Religious security in Ukraine and ways to overcome it]. Retrieved from https://risu.ua/religiyna-bezpeka-v-ukrajini-zagrozi-ishlyahi-jih-podolannya_n97436. (In Ukrainian).
- Filonenko, T., & Kravchenko, A. (2019). Interfaith Dialogue in Ukraine as a Path to European Integration. In *Religion, Identity, and Human Security* (pp. 87-103). Springer.
- Leshchynska, I. (2020). European Integration and Interfaith Dialogue in Ukraine. In *Religion and European Integration* (pp. 89-104). Routledge.
- Shveda, Y., & Shulha, V. (2021). Interfaith Dialogue in Ukraine: Challenges and Opportunities for European Integration. *Religions*, 12(9), 621.

Віталій Ігнат'єв

*кандидат філософських наук, доцент,
докторант Рівненського державного гуманітарного університету,*

м. Кропивницький, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-0635-6580>

ПРАВОСЛАВНА ПОЛІТИЧНА ТЕОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

З даними Вікіпедії «у 2018 році Україна посіла 11-е місце за релігійністю серед 34 країн Європи. 31 % населення в Україні є дуже релігійним. З них: 22 % населення України (13-е місце) кажуть, що релігія є дуже важливою в їхньому житті; 35 % (9-е) — кажуть, що відвідують релігійні служби щонайменше раз на місяць; 29 % (9-е) кажуть, що моляться щодня; 32 % (13-е) кажуть, що вірять у Бога з абсолютною впевненістю» [2]. Таким чином релігійне питання у будь-якому разі має значний вплив як в середині країни так і у сфері зовнішніх відносин. Окрім цього особливість релігійного питання України полягає у тому, що «більшість вірян України в опитуваннях називають себе православними (68,8 %)» [2].

Таким чином у зв'язку з процесами євроінтеграції України не можуть не поставати питання трансформації світогляду громадян України у процесі співвіднесення європейських цінностей і релігійно-гуманітарної сфери. Латентна інформаційно-світоглядна війна, що завжди велася Росією проти України протиставляла секуляризований абстрактний Захід і традицію православної віри. Відкрита агресія немов відкрила внутрішній фронт зсередини православних спільнот, які іноді намагаються подати війну Росії з Україною у якості спроби захисту православного світогляду та культури.

Насправді, як зазначає сучасний грецький православний богослов А. Папаніколау, «вперше за майже шість століть Православна церква вийшла з тіні, але при цьому залишилася у темній зоні у сенсі своєї реакції на політичну реальність, з якою вона зіткнулася» [1, с.103].

Сформована у середньовічну епоху християнська церква визначала культуру Візантійської імперії, де керівним принципом стала концепція «симфонії», що повинна була урівноважувати владу церкви і держави. В реальності ніякої симфонії не відбувалося не тільки в Візантійській, а тим більше Російській імперії, що проголошувала себе продовженням Візантії. В реальній історії, особливо після реформи Петра 1, баланс влади зрушено було на користь царя. Більшовицький атеїзм остаточно знецінив релігію як таку. Падіння СРСР призвело до відродження

церковних інститутів, які відроджувались не стільки, виходячи з сучасних вимог, скільки з умов, що формувались в російській або навіть Візантійській імперії.

Українська Православна церква у своїй внутрішній організації та зовнішніх відносинах відроджувалась як закрита корпоративна система з лояльними відносинами до держави. Та якщо під час атеїзму такий вид закритої системи був єдино можливим з метою самовиживання, то в умовах побудови демократичного суспільства українська православна церква виявилась не готовою як до демократичного характеру внутрішньої організації церковного життя, повертаючи майже феодальні відносини з духовенством та мирянами, так і по відношенню до держави.

Цікавим виявилось те, що щодо держави з авторитарним та навіть тоталітарним режимом православна церква розуміла як себе вести. Як наслідок історично сформувались дві моделі поведінки. Перша модель вимагала від держави привілейованого відношення православної церкви, порівняно з іншими конфесіями та релігіями, вказуючи на історико-культурну, а значить і моральну традицію. Саме так будувала свої відносини з державою після падіння СРСР російська православна церква. Але й українська православна церква, якщо прямо і не формулювала таку стратегію, а але її дії вказували саме на таку модель взаємовідносин. У всякому разі лояльність до держави мала саме цю мету.

Друга модель, що почала вибудовуватися з початком війни у 2014 р. і повністю сформувалася у 2022 р. після початку відкритої війни – це інституційна ізоляція від держави і навіть від суспільства. Закритість та корпоративність управлінського апарату стали немов продовженням або точніше відкатом до способу життя церкви в умовах СРСР. Ця модель повністю оголила вороже ставлення православної церкви до ліберально-демократичних відносин в середині церкви, а на міжнародному рівні до європейських демократичних держав.

Таким чином українське суспільство і українська держава, що чітко визначили стратегію свого європейського напрямку розвитку, під час війни з Росією зіткнулися з проблемою, яку необхідно розв'язати. Навіть кількість зацікавлених людей, а це як ми бачимо до 70% населення країни, вимагають звернути на це особливу увагу.

Спроби держави та суспільства розв'язати дану проблему політичними чи адміністративними засобами («відмінити» церкву, перевести її в інший конфесійний чи більш «український» статус) не є ефективними і мають зворотній характер більш напружених та загострених відносин в середині суспільства, що є особливо небезпечним для держави під час війни.

Окрім цього, як виявляється, це хвороба не тільки українського постколоніального православ'я. На антидемократичну хворобу страждає ряд європейських країн. В Румунії ситуація дуже схожа на російську. Румунська православна церква намагається зберегти дистанцію по відношенню до держави, вимагаючи до себе привілейованого стану в державних структурах, закладах освіти

та культури. В Греції, яка уникла історії державного комуністичного устрою, відношення між Елладською церквою та державою знаходяться в напрузі, попри те, що православ'я там має статус державної релігії. Антидемократичні настрої демонстрували ієрархи та духовенство Сербської православної церкви під час війни в Боснії та Косово. Отже, складається таке враження, що православна церква по своїй суті є антидемократичною.

На наш погляд проблема є глибшою і полягає у відсутності сучасної православної політичної теології. «У сучасному православному богослов'ї було створено наратив, за яким західна християнська думка сприймається як відхилення від православного акценту на обоженні – відхилення, що починається з блаж. Августина, який відкидав розрізнення сутності та енергій у Бозі» [1, с. 35]. Таким чином сучасне православне богослов'я сформувало дискурс протиставлення до Заходу, який відкидаючи розрізнення сутності та енергії, відкидає фундаментальне православне вчення про обоження. При цьому «цей наратив став гегемоністським, оскільки в сучасному православному богослов'ї щодо цього наративу здебільшого склався негласний консенсус» [1, с. 35]. Таким чином у спробах відродження історико-культурної ідентичності православні церкви постколоніальних суспільств почали себе визначати через пряме протиставлення Заходу. Ми – є те, що не західне.

Торжество хибного апофатизму є наслідком ностальгії за цілісною і тотальною політико-релігійною культурою Візантії, яку православні церкви намагаються прищепити новітнім національним державним утворенням. Даний апофатизм має скоріше емоційно-культурні установки, що є богословськи невиправданими і богословськи не послідовними.

Так, виходячи з фундаментального принципу бого-людського спілкування, обоження не може стосуватися лише сфери суто церковного життя. А тому у церкви, яка живе в державі є своя «політика». І якщо це політика обоження, то вона вимагає не втечі від світу, від держави у монастир, пустелю або ліс. Якщо головне ім'я Бога – любов, тоді обоження полягає в тому, щоб любити так як любить Бог. А це значить любити Бога «всім серцем, усією душею і розумом своїм». Це перша і найголовніша заповідь. Є ще й друга заповідь, подібна до цієї: «Любіть ближнього свого, як себе самого» (Матвія 22:37-39).

Якщо так, тоді суть аскетичних практик полягає в тому, щоб навчитись любити. «Якщо прагнення до обоження – це прагнення навчитися любити, тоді політичне не далеке до цього прагнення; тоді політичне – це одне з тих пустель, у яких людина вчиться любити» [1, с.17]. При цьому в пустелі політичного, зустрічаючись з іншим, неправославним або не віруючим, для того, щоб навчитися любити, християни й церква не повинні нав'язувати свою волю ні юридично, ні культурологічно. Політичний простір не можна ототожнювати з церковним простором, а тому публічна мораль не співпадає з внутрішньою церковною. Виходячи з ідеї унікальності кожної людини мова прав людини вимагає прийняти

Іншого як Іншого з його правом не поділяти переконань та вірувань. Таким чином публічний вимір церковного суспільства навіть вимагає ліберально-демократичного устрою. А тому, лише поглиблюючи демократичну та публічну сферу, церква може проявляти своє призначення через силу Слова, переконання. Церква вимагає публічної еклезіології. І це є її імператив.

Тому українській православній церкві необхідно зрозуміти, що її майбутнє саме в ліберально-демократичній системі. Це підтверджує історія ХХ ст. Саме розвал російської православної імперії призвів до того, що православне богослов'я розвивалось в діаспорах країн де була відсутня вікова традиція православної історії та культури. Але ці країни мали демократичну політичну систему. Демократична система європейських країн створює умови для формування православної політичної теології, що здатна бути ефективною та конкурентною.

Список використаних джерел:

1. Аристотель Папаниколау. Мистическое как политическое. Демократия и не-радикальная ортодоксия / Пер. с англ.: Александр Кырлежев. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – 360 с.

2. Релігія в Україні. Вікіпедія – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B3%D1%96%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96 – Оглавлення з екрану.

СИНЕРГІЯ ВІРИ ТА ЕКОЛОГІЇ – АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ХРИСТІЯНСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ЕТИКИ

Екологічна свідомість та ставлення до природи у контексті християнської соціальної етики виступає досить привабливим питанням для наукового вивчення, оскільки проливає світло на світоглядні основи природозбереження, поглиблює розуміння необхідності дотримання «зеленого» курсу та охоплює можливі шляхи та напрями вирішення проблеми забруднення оточуючого середовища внаслідок життєдіяльності людини, що станом на теперішній час тісно пов'язана з діяльністю шкідливих для природи промислових виробництв. Питаннями співвідношення релігії та екології займалися такі науковці як О. Гайдукевич, М. Гайковський, О. Саган, І. Фенно тощо [2; 10; 11].

Сталий вплив християнської віри на ставлення до природи може різнитися залежно від конкретної конфесії та інтерпретації християнства. Проте загальною ідеєю є турбота про усе, що було створено Богом, ставлення до наданих природних багатств з ощадливістю та повагою. Християни, незалежно від конфесійної приналежності вважають природу творінням Бога і відчувають відповідальність перед Богом за її збереження, що виявляється у любові та прагненні до розумно-раціонального використання природних ресурсів [10]. Особливо гостро у цьому контексті стоїть питання забруднення оточуючого середовища як прямої шкоди, якої людство завдає одному з найвеличніших божих створінь. Тим більше, що порушення природних ресурсів негативно впливає на саму людину, зокрема, на тривалість та якість її життя, на стан її здоров'я. Тут має місце явне протиріччя між прийнятою у християнстві західних конфесій орієнтацією на безумовну турботу про потреби людини та забезпечення високої якості її життя та спотворення середовища її перебування, від ресурсів якого вона тотально залежить. Керуючись цими міркуваннями християнські групи та організації, що функціонують у рамках католицького віросповідання, активно займаються проблемами охорони довкілля, ставлячи собі за мету зберегти Божий дар природи для майбутніх поколінь.

Європейський зелений курс (European Green Deal) являє собою стратегію природозбереження Європейського Союзу (далі – ЄС), що була представлена 11 грудня 2019 року з метою реформування економіки і соціальних систем ЄС для забезпечення сталості та захисту навколишнього середовища [6]. Цей курс визначає масштабні зміни в різних сферах суспільства та економіки з метою досягнення кліматичних, екологічних і соціальних цілей. Як зазначають І. Дороніна та

Н. Криштоф, Європейський зелений курс визначається як стратегія, спрямована на об'єднання заходів для боротьби з кліматичними змінами та реструктуризації економіки для забезпечення сталості та збереження навколишнього середовища, а також створення нових можливостей для економічного розвитку та соціальної справедливості [3]. Однією з найважливіших завдань зеленого курсу є досягнення кліматичної нейтральності ЄС до 2050 року. Це означає, що викиди парникових газів повинні бути зменшені до мінімуму, і будь-які залишкові викиди повинні бути компенсовані за допомогою видалення або інших заходів [4].

Іншим, не менш масштабним завданням є реструктуризація енергетики, задля здійснення якої ЄС планує значно зменшити використання вугілля та інших копалин для виробництва енергії і зробити перехід до відновлюваних джерел енергії, ефективнішого використання енергії та зменшення споживання палив [7]. Європейський зелений курс передбачає також суттєву трансформацію сільського господарства та харчової промисловості, що полягатиме у створенні більш стійких та екологічно чистих систем сільського господарства та споживчої поведінки. ЄС встановлює амбіційні цілі щодо рециклінгу та зменшення відходів, а також посилює контроль над використанням одноразових пластикових виробів [4].

Аналіз європейського зеленого курсу через призму християнської соціальної етики передбачає висвітлення основних характеристик останньої, зокрема провідних ціннісних настанов християнської соціальної етики, що дозволяє оцінити ступінь їх узгодженості зі спрямованістю та пріоритетами Європейського зеленого курсу. На думку А. Мініч, доктрина християнської соціальної етики висвітлює не стільки природу та закономірності духовного життя у межах християнської релігії, скільки їх відображення та застосування у світському житті, зокрема для вирішення соціальних питань, організації людського співжиття [8]. У предметному полі християнської соціальної етики визначається як християни мають ставитись до різних суспільних проявів, включаючи політику, економіку тощо. Основні засадничі принципи християнської соціальної етики включають: 1) гуманізм – визнання безумовної цінності та унікальності кожної людини, а також її недоторканості та цілісності, що виявляється у гуманістичній орієнтації на захист прав та гідності кожної людини на землі, незалежно від її раси, релігійних поглядів, статі та соціального статусу; 2) любов та милосердя – визнання безумовної цінності ближнього, що призводить до нагальної необхідності прояву актів милосердя та безкорисливої допомоги тим, хто цього потребує; 3) соціальна справедливість – християнська етика зорієнтована на реалізацію принципу рівномірного розподілу ресурсів таким чином, щоб кожна людина мала достойний рівень життя та ні у чому не мала потреби; 4) соціальна згуртованість – християнська соціальна етика підтримує ідею спільності та взаємодії між всіма членами суспільства, досягнення соціальної згоди та подолання суперечок й непорозумінь; 5) збереження природи – розглядаючи довкілля як продукт божої творчості, а людину як вінець світу живої природи, визнаючи аристократичну гідність людини по відношенню до тваринного

світу християнська етика закликає до активного піклування про рослинний та тваринний світи, бережливого ставлення до природних ресурсів [5; 9].

Можна констатувати, що у рамках християнської релігії відбувається плекання у людей батьківських почуттів по відношенню до природи, відповідального ставлення до довкілля, адже світ на думку християн було сконструйовано таким чином, що людина, володіючи розумом, панує над природою, володіє нею та може її приборкати. Таким чином, стан флори та фауни знаходиться у безпосередній залежності від людини, від її ставлення до них. Отже, християнська соціальна етика вже на цьому етапі аналізу має ряд точок перетину з Європейським зеленим курсом, що також пропагує поважне, ощадливе та розумне ставлення до природного довкілля та орієнтується на припинення варварського знищення екології.

Стоячи на позиції синергетичного характеру відносин віри та екології, необхідно зазначити, що у науці поняття синергії використовується для опису явища, коли взаємодія двох або більше компонентів або систем веде до результату, який є більшим або більш ефективним, ніж проста сума внесків окремих компонентів. М. Василенко та В. Слатвінська зазначають, що синергія відображає ідею отримання якісно нового корисного результату від функціонування декількох елементів системи, що виникає в результаті їх гармонійної та злагодженої взаємодії [1, с. 19]. У природі і суспільстві існують численні ефекти синергетичних явищ. Наприклад, у біології синергія може відображати співпрацю між органами або групами організмів для досягнення спільних цілей. Подібний характер відносин можна спостерігати у християнських спільнотах та організаціях, що опікуються питанням екології та дбають про збереження чистого довкілля.

Можна констатувати, що в багатьох аспектах, християнська віра підтримує ініціативи та цінності, пов'язані з піклуванням про екологію. Зокрема, християни переконані, що на людину було покладено обов'язок доглядати за землею: «І взяв Господь Бог людину, і в Едемському раї вмістив був її, щоб порала його та його доглядала» (Буття 2:15) [2]. Ця відповідальність передбачає створення «чистої» інфраструктури і прийняття екологічно дружніх рішень. Важливим аргументом на користь цієї думки є також те, що у християнстві природа має глибоку символічну вагу, яка відображається в релігійних образах та метафорах. Зокрема, природа вважається виразом Божої краси, що створена для відображення Його слави. У християнському календарі є свята, пов'язані з природою, такі як Різдво та Великдень, які вказують на важливість природи в духовному житті [11]. Природа у міркуваннях християнських подвижників є книгою, прочитання якої відкриває людині задум Бога щодо неї, а також надає зразки шляхів до спасіння. Вони з великою любов'ю ставились до будь-яких проявів незайманої природи, що не зазнала руйнівного впливу експансивного стилю життя людини [10].

Враховуючи ці спільні цінності та цілі, християнська соціальна етика і Європейський зелений курс можуть синергетично взаємодіяти в досягненні сталого

розвитку, піклуючись про природу та покращення якості життя людей, урізноманітнення та збереження біосфери, а також забезпечення справедливості у розподілі ресурсів.

Висновок. Отже, християнська віра і піклування про екологію взаємодіють, сприяючи збереженню природи та піклуванню про землю як святиню, яка має бути доглянута для майбутніх поколінь, а також плекає гуманістичний підхід до стосунків між людьми та природою. У цьому ми вбачаємо широкі можливості для активної підтримки Європейського зеленого курсу у парадигмі християнської соціальної етики.

Список використаних джерел:

1. Василенко М. Д., Слатвінська В. М. Сила синергії у проявах правової науки: міждисциплінарне дослідження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Т. 24/голов. ред. Ю. В. Цуркан-Сайфуліна; МОН України, НУ «ОЮА». Одеса: Гельветика, 2019. С. 18–26. DOI: <https://doi.org/10.32837/prnuola.v24i0.650> (дата звернення: 29.10.2023).
2. Гайковський М. І. Релігія та екологія. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2005. Вип. 15.6. С. 242–253.
3. Дороніна І. І., Криштоф Н. С. Запровадження «зеленого курсу» як інструменту системних змін для сталого розвитку. *Електронне видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2020. №11. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.11.33. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1848> (дата звернення: 30.10.2023).
4. Європейський Зелений Курс. *Екодія*: веб-сайт. URL: <https://ecoaction.org.ua/ievropejskyj-zelenyj-kurs.html#:~:text=Зелений%20Курс%20-%20це%20дороговказ%2C%20який,у%20справедливий%20та%20інклюзивний%20спосіб> (дата звернення: 30.10.2023).
5. Євтодюк А. В. Основи християнської етики і моралі: конспект лекцій для студентів усіх напрямів денної форми навчання». Луцьк: б / в, 2011. 112 с.
6. Іванюта С. П., Якушенко Л. М. Європейський зелений курс і кліматична політика України: аналіт. доп. / за заг. ред. А. Ю. Сменковського. Київ: НІСД, 2022. 95 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep>. 2022.12 (дата звернення: 31.10.2023).
7. Івасечко О. Я., Мельник Б. П. Стратегія кліматичної політики «Green Deal»: особливості імплементації у ЄС та в Україні. *Регіональні студії*. 2021. С. 43–48. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.26.9>. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/26/11.pdf> (дата звернення: 29.10.2023).
8. Мініч А. Християнство в пошуках відповіді: проблеми соціально-етичної доктрини. *Волинський благовісник*. 2015. №3. С. 261–280. URL: https://vb.vrba.edu.ua/public/pdf/3_23.pdf (дата звернення: 29.10.2023).

9. Пирог Г. В. Морально-етичні основи християнських цінностей. *Історія релігій в Україні*: праці XIII-ї Міжнародної наукової конференції. 2003. С. 49–53. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/78394429.pdf> (дата звернення: 30.10.2023).
10. Саган О. Проблеми екології у вченні та нинішній практиці Церков та релігійних напрямів України. *Релігійно-інформаційна служба України*: веб-сайт. URL: https://risu.ua/problemi-ekologiji-u-vchenni-ta-ninishnij-praktici-cerkov-ta-religijnih-napryamiv-ukrajini_n52229 (дата звернення: 30.10.2023).
11. Фенно І. Співвідношення екології та релігії як релігієзнавча проблема. *Бюро УГКЦ з питань екології*: веб-сайт. URL: <https://ecoburougc.org.ua/index.php/statti/1575-spivvidnoshennja-ekologiyi-ta-religiyi-jak-religieznavcha-problema> (дата звернення: 29.10.2023).

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ АКАДЕМІЧНИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ СПІЛЬНОТ У ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄС. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В ОСВІТНІ ПРОГРАМИ РІЗНИХ ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ

Наталія Малиновська

кандидатка політичних наук,

доцентка кафедри національної безпеки та політології

Національного університету «Острозька академія»

Проектна менеджерка ВГО «Інститут «Республіка»

АДВОКАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ РЕФОРМ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

Початок повномасштабної війни суттєво вплинув на організації громадянського суспільства (далі – ОГС) та напрями їхньої роботи. Вони слугують комунікатором політичних реформ між міжнародними партнерами та українськими суспільствами, рушійною силою в адвокатуванні політичних реформ й українських інтересів за кордоном. Чимало ОГС посилюють співпрацю з владою задля змін в законодавстві.

В останні роки було проведено ряд досліджень щодо інституційної спроможності організацій громадянського суспільства після Covid-19, а далі повномасштабної війни, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. Ключовим завданням досліджень було з'ясувати наскільки громадські організації адаптувалися до нових реалій.

Якщо порівнювати дані звіту «Індекс сталості організацій громадянського суспільства» (Civil Society Organisations Sustainability Index – CSOSI) [1] до початку повномасштабної війни рівень адвокаційних можливостей українських організацій громадянського суспільства серед усіх індикаторів Індексу сталості є найвищим і становить 2,3 бала (за шкалою від 1 до 7, де 1 бал – це найвищий рівень). Барометр ОГС також засвідчує високий рівень взаємодії ОГС із владою – 5,5 бала (за шкалою від 1 до 7, де 7 балів – найвищий показник). Завдяки високому рівню адвокаційної спроможності ОГС та їх активної взаємодії з органами влади в 2021 році розроблено

та затверджено Стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства України на 2021–2026 роки, прийняті Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, Національна стратегія у сфері прав людини, Національна стратегія державної молодіжної політики в Україні до 2030 року [6].

Проте на початку повномасштабної війни організації громадянського суспільства зіштовхнулися з численним викликами – від збереження організації та працівників через міграцію всередині країни та за кордон до перегляду напрямів діяльності. Спостерігається певне скорочення залучення співробітників і навіть «кадровий голод», зумовлений:

- втратою частини команди через переїзд, службу в армії, загибель;
- розпорошеністю команди, нестачею співробітників, які могли би працювати «на місці», а не віддалено;
- нестачею кадрів через збільшення обсягу роботи, розширення проєктів;
- плинністю кадрів через низькі зарплати та занадто великий обсяг роботи [4].

У грудні 2022 – січні 2023 року Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) у межах проєкту, який реалізується ІСАР Єднання в консорціумі з Українським незалежним центром політичних досліджень та Центром демократії та верховенства права провів дослідження, метою якого було, зокрема, дізнатися, як громадські й благодійні організації, а також волонтерські й гуманітарні ініціативи адаптувалися та здійснюють діяльність в умовах повномасштабного вторгнення. Результати дослідження свідчать, що переважна більшість організацій продовжила активність та зберегла команду (88,3 %), а також повністю або значною мірою зберегла комунікацію з цільовими аудиторіями (81,8 %). Крім того, у цих надскладних умовах організаціям здебільшого вдалося зберегти й напрацювати нові партнерства (73,5 %) та успішно реалізовувати проєкти й активності (71,5 %) [8]. Втім чимало ОГС змінили напрями своєї діяльності. Вони долучились або й самі організували волонтерські штаби, допомогу внутрішньо переміщеним особам, збір коштів військовим. Освоїти нові напрями допоміг попередній досвід управління проєктами та вміння давати хороший результат при мінімумі наявних ресурсів [7]. Втім з одного боку ці зміни дозволили розширити громадський сектор, залучивши громадян, які досі не займалися волонтерською чи громадською діяльністю. З іншого боку ці зміни послужили викликом, який можна перефразувати в питання як зберегти активність громадян у післявоєнний період та підсилити громадянське суспільство.

Протягом останніх років ОГС надавали свої рекомендації для реформування більшості галузей життєдіяльності України, у тому числі відповідно до стандартів ЄС для пришвидшення процесу євроінтеграції. Вже на початку повномасштабної війни, яку РФ розпочала проти України 24 лютого 2022 р., завдяки адвокаційній діяльності ОГС було прийнято низку законопроєктів. Усі вони покликані сприяти здійсненню волонтерської діяльності [2], полегшувати неприбутковим організаціям процедуру ввозу на територію України гуманітарної допомоги.

За даними дослідження ICAP Єднання 80% громадських і благодійних організацій України так чи інакше планують долучитися до відновлення країни, перш за все відбудови інфраструктури. Втім ця участь спостерігається на різних рівнях від міжнародного до локального.

Міжнародним прикладом може слугувати Благодійний фонд «Разом для України», який має підрозділ Razom Advocacy, який активно займається адвокацією інтересів України в США. Після початку повномасштабного вторгнення «Разом для України» провели дві масштабні події «Український саміт дій» в США. Ці події вплинули на ухвалення Конгресом США проекту резолюції «Перемога України». Міжнародна громадська ініціатива «Міжнародний центр за перемогу України» (ICUV), яку створили представниці українського громадянського суспільства Дар'я Каленюк, Ганна Гопко, Олена Галушка, Ольга Айвазовська разом із Катажиною Пісарською з Фонду Казимира Пуласького, проводить міжнародні адвокаційні заходи на підтримку України [5].

Впродовж останніх півтора роки ОГС посилили адвокатування політичних реформ на національному рівні, які є вимогами Європейського Союзу на шляху до євроінтеграції України. Так, у лютому-квітні 2023 року Всеукраїнська ініціатива «Активна Громада» у партнерстві з Коаліцією «Реанімаційний Пакет Реформ» проводила серію Клубів «Активної Громади» щодо рекомендацій Європейської Комісії на теми:

1. Відбір суддів до Конституційного Суду;
2. Перевірка доброчесності кандидатів до Вищої ради правосуддя та Вищої; кваліфікаційної комісії суддів України;
3. Боротьба з корупцією;
4. Боротьба з відмиванням грошей та реформування правоохоронного сектору;
5. Запровадження антиолігархічного закону;
6. Ухвалення закону про ЗМІ;
7. Ухвалення закону про нацменшини.

Під час Клубів експерти розповідали основні позиції до пропонованих змін, пояснювали важливість цих законопроектів для демократії, відповідали на питання учасників. Такі події актуалізували проблеми, просуваючи теми законопроектів у публічному просторі. Це був тільки один із видів адвокатування ключових законопроектів. Крім того, ОГС презентували напрацювання експертних рекомендацій на зустрічах з народними депутатами та урядовцями. Результатом стало прийняття частини законопроектів.

Вже 31 березня 2023 набув чинності новий Закон України «Про медіа». Ухвалення цього закону є однією з вимог для вступу України до ЄС. Закон суттєво розширює повноваження Національної ради з питань телебачення і радіомовлення. Відтепер регулятор реєструватиме друковані медіа та онлайн-видання. Загалом у правовій площині з'являється поняття «онлайн-медіа».

У вересні 2023 року Парламент проголосував за законопроект №9610 про національні меншини. У висновку від 9 жовтня 2023 року Венеційська комісія вітає численні покращення в переглянutoму Законі про національні меншини (громади), поданому до Верховної Ради як законопроект №9610. Комісія високо оцінила зусилля української влади, спрямовані на виконання рекомендацій та погодження Закону про національні меншини (громади) з міжнародними стандартами. Однак, визнаючи, що Україна зробила кроки в правильному напрямку, Венеційська комісія у пункті 46 зробила висновок, що низка ключових рекомендацій не була дотримана повністю, і висловила сподівання, що законодавство буде й надалі вдосконалене з урахуванням ключових рекомендацій[3; 2].

Ще одним з прикладів це є об'єднання ОГС навколо проведення виборів у післявоєнний період. Підписання спільної заяви Громадські організації проти проведення виборів в Україні під час війни, до якої доєдналися сто організацій. У листопаді-грудні 2023 року фахівці Центру політико-правових реформ, Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) в Україні та Громадянської мережі «ОПОРА» у партнерстві з Національним Демократичним Інститутом (NDI) та Всеукраїнською ініціативою «Активна Громада» від Інституту «Республіка» проводять публічні обговорення про виклики післявоєнних виборів. Зокрема, під час обговорень експерти з учасниками розглядають питання як забезпечити безпеку виборів та адмініструвати вибори, як забезпечити виборче право українців в Україні та за межами, як проводити виборчу агітацію за кордоном, коли та за яких умов проводити перші післявоєнні вибори.

Ще один приклад стосується відновлення партійного фінансування. У 2020 році партіям дозволили не подавати фінансові звіти через ковідні обмеження, а пізніше продовжили таку політику через воєнний стан. Рух ЧЕСНО, Міжнародна фундація виборчих систем, Громадянська мережа «ОПОРА» неодноразово закликали народних депутатів відновити партійне звітування, електронне декларування та публічний доступ до реєстрів. 23 серпня 2023 Верховна Рада підтримала у другому читанні законопроект. Він передбачає відновлення подання фінансових звітів політичними партіями, які за останні чотири роки отримали майже 3 мільярди гривень бюджетних коштів і не звітували публічно за витрати.

І ще одним є відновлення електронного декларування. 5 вересня Верховна Рада прийняла в цілому законопроект №9534 про відновлення електронного декларування для чиновників, але реєстр відкриють лише через рік. Громадський діяч і нині військовий Олександр Ябченко зареєстрував електронну петицію на сайті Президента України. Українці лише за добу зібрали необхідні 25 тисяч підписів під петицією з вимогою до президента накласти вето на законопроект №9534 та повернути його до парламенту, щоб відкрити реєстр майнових декларацій чиновників. За тиждень петиція набрала понад 80 тисяч, що є найбільшою за всю історію петицій. Доступ до сайту тимчасово призупинили, а президент Володимир Зеленський наклав вето на закон, який зберігає обмеження щодо електронного

декларування. 20 вересня Верховна Рада ухвалила законопроект № 9534 із пропозиціями президента Володимира Зеленського після вето, який передбачає відкриття декларацій. «За» проголосували 341 депутат Верховної Ради України. Це один з прикладів, коли адвокатування громадських організацій у минулі роки дало результати в період війни. Цим показуючи, що воєнний стан не привів до відмовлятися від політичних реформ і суспільство прагне змін не чекаючи завершення війни. Тиск суспільства, шляхом підписання електронної петиції продемонстрував суспільні настрої і вплинув на голосування в парламенті.

Невелика частина розглянутих законопроектів, які просуває громадський сектор показує наскільки важливим і системним є процес адвокатування. Це не лише про прийняття законодавчих змін, а про формування громадської думки, підтримка політичних реформ суспільством, що є запорукою успіху у реалізації прийнятих законодавчих норм. Реформа не завершується змінами в законодавстві. На сьогоднішній день ОГС проводить різноманітні обговорення з відновлення та відбудови України, майбутнього держави та необхідності змін, допомагає органам виконавчої влади у розробці, просуванні та реалізації політичних реформ.

Список використаних джерел:

1. 2022 Індекс сталості організацій громадянського суспільства. *Агентство США з міжнародного розвитку Бюро з питань розвитку, демократії та інновацій Центр передового досвіду з питань демократії, прав людини та врядування.*
URL: https://drive.google.com/file/d/11Q9WwHbEgUfYrRlvB9Ib4a6ICefLN8oe/view?usp=drive_link.
2. Ukraine - Follow-up opinion to the opinion on the law on national minorities (communities) (draft law #9610), adopted by the Venice Commission at its 136th Plenary Session (Venice, 6-7 October 2023). *Council of Europe.*
URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)028-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)028-e).
3. Аналіз змін до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України». *ОПОРА - Громадянська мережа - вибори в Україні - Election in Ukraine.*
URL: <https://www.oporaua.org/other/analiz-zmin-do-zakonu-ukrayini-pro-nacional-ni-menshini-spil-noti-ukrayini-24987>.
4. Грудень 2022 – Січень 2023 Київ, Україна Громадянське суспільство України в умовах війни. Основні результати дослідження. *ICAP Єднання.*
URL: <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Презентація%20основних%20результатів%20дослідження.pdf>.
5. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення. *ICAP Єднання.*
URL: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf.
6. Про стан розвитку громадянського суспільства України в 2021 році та його зміни на початку 2022 року : матер. щоріч. доп. / [В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан та ін.] ; заг. ред. Ю. Каплан. Київ : НІСД, 2022. 56 с. (Серія

«Гуманітарний розвиток»)). https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-11/stan_rozvytku_igs_na_site_22_11_22.pdf.

7. Черкашин М. Як війна змінила громадський сектор України? Досвід, який допоможе іншим. *Рубрика*. URL: <https://rubryka.com/blog/war-and-civil-society-ukraine/>

8. Що відбувається з громадянським суспільством в умовах повномасштабної війни? Огляд досліджень - Мережа UPLAN. *Мережа UPLAN*. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/shcho-vidbuvaetsia-z-hromadianskym-suspilstvom-v-umovakh-povnomasshtabnoi-viiny-ohliad-doslidzhen>.

Віталій Лебедюк

докторант кафедри політології

Львівського національного університету імені Івана Франка

Голова ГО «Школа політичної аналітики «ПОЛІС»

АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ ТА ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Запит на відкриті дані виник з поширенням інтернету та інструментів електронної демократії в кінці 2000-х років. Тобто зміна процесів у функціонуванні публічної політики стимулювала органи влади до переосмислення ролі публічних даних. В результаті на порядку денному з'являється принцип “презумпції відкритості”, який розуміють як постійний та вільний доступ до даних, які збирають органи влади в процесі свого функціонування. Зважаючи на те, що основною функцією органів влади є надання публічних послуг, то формування цільових чи бюджетних програм вимагає аналіз певних даних. Процес вироблення та впровадження політик (*policy*) вимагає дотримання низки атрибутів: ієрархії, повноваження та експертного знання [3]. Тому роль відкритих даних в даному процесі полягає у підтримці експертного знання та забезпечення можливості оцінки і моніторингу якості публічних послуг різними стейкхолдерами. Більше того процес формування політик на національному чи локальному рівні повинен передбачати не тільки залучення різних стейкхолдерів, а й систематичного збору й аналізу відповідних даних (відкритих даних). Органам влади на будь-якому рівні складно забезпечити підтримку експертного знання в процесі формування політик. І на це є низка причин. По-перше, це брак людського ресурсу, що проявляється через відсутність відповідної компетентності зі збору та аналізу даних. По-друге, це брак аналітичної культури на рівні управлінських процесів. Це не є проблемою лише в Україні, а характерно для решти країн світу. Сама природа функціонування органів влади не дозволяє повною мірою вирішити ці проблеми. Тому в демократичних країнах існує практика залучення органами влади різних аналітичних центрів (*think tanks*) до аналізу відкритих даних та надання експертних рекомендацій. Протягом останніх років в Україні поступово змінюється традиційний підхід до прийняття публічних рішень і все частіше органи влади намагаються співпрацювати з аналітичними центрами в процесі вироблення політик. Одним з ключових стимулів до налагодження такої співпраці та інституційного розвитку аналітичних центрів була програма Міжнародного фонду “Відродження” – “Ініціатива з розвитку аналітичних центрів” [2]. Ініціатива стартувала у 2014 році з метою не тільки зміцнення інституційного потенціалу аналітичних центрів, а й покращення якості

та практик прийняття рішень органами влади через підвищення ролі та рівня довіри до аналітичних центрів. Протягом часу реалізації програми, в основному, були підтримані столичні аналітичні центри. Однак, після впровадження адміністративно-територіальної реформи виникла потреба в інституційній підтримці аналітичних центрів на регіональному та локальному рівні. Тому розвиток аналітичних центрів при університетах може певною мірою вирішити проблему сталого використання експертного знання в процесі формування та вироблення політик.

Після Революції гідності в українському суспільстві виник запит на прозорість та відкритість у діяльності органів влади. Відтак у 2014 році було створено Державне агентство з питань електронного урядування, яке у 2019 році трансформоване у Міністерство цифрової трансформації України. Метою створення органу було налагодження та впровадження політики відкритих даних на рівні держави. Такі інституційні зміни спонукали законодавців внести зміни до Закону України «Про доступ до публічної інформації». У 2015 році до закону було введено поняття «публічна інформація у формі відкритих даних» та визначено принципи оприлюднення відкритих даних на єдиному державному веб-порталі відкритих даних [1]. Поряд з тим, ключовим етапом у процесі формування та оприлюднення відповідних наборів відкритих даних, стало прийняття Постанови КМУ № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» від 21 жовтня 2015 року [5].

Органи влади мають різну динаміку в процесі оприлюднення відкритих наборів даних. Попри це користь від впровадження політики відкритих даних стає все більш очевидною. Це питання не тільки прозорості та відкритості, а й ефективності органів влади. Наприклад, дані про рух громадського транспорту в реальному часі є основою для створення мобільних додатків. Дані про чергу дітей у дошкільні навчальні заклади, дані про чергу до сімейного лікаря чи дані про наявність певних ліків у медичних закладах дозволяють створювати системи онлайн-запису. Більше того органи місцевого самоврядування володіють найрізноманітнішою інформацією від даних про використання публічних коштів до поіменного голосування на пленарних засіданнях депутатів. Розвиток наборів відкритих даних та робота з ними сприяє більш ефективному виробленню місцевих політик та покращує якість життя мешканців громади. Чим більше мешканців користується різними сервісами на основі відкритих даних, тим більшим є вплив політики відкритих даних на повсякденне життя.

Політика відкритих даних з 2017 року почала активно розвиватися на локальному рівні. Серед усіх країн світу, які підписали Міжнародну хартію відкритих даних, найбільше міст приєдналося саме з України [10]. Станом на сьогодні до впровадження принципів хартії на місцевому рівні приєдналися: Львів, Дрогобич, Вінниця, Чернівці, Дніпро, Кропивницький, Тернопіль, Хмельницький, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Харків, Маріуполь та Слов'янськ. Аналіз наборів

даних на єдиному порталі відкритих даних свідчить про позитивну динаміку оприлюднення відкритих даних на міському рівні. Однак значна частка таких наборів відкритих даних є обмеженою у кількісному та якісному вимірах. Основною проблемою залишається дотримання структурованого та машиночитного формату даних, що в свою чергу перешкоджає обробці та якісному аналізу даних.

Поряд з тим є внутрішній рейтинг міст щодо якості впровадження політики відкритих даних. Transparency International в Україні формує рейтинг прозорості міст до якого включена оцінка з рівня впровадження політики відкритих даних [6]. Місто-лідер обох рейтингів за результатами 2021 року було місто Маріуполь (91 бал зі 100). Більше того, аналіз дослідження показав, що зі збільшенням в середньому на 1 бал показника прозорості міста, сума залучених інвестицій зростає на 0,04%, що є яскравим сигналом для залучення інвесторів. За результатами дослідження Київської школи економіки щодо впливу відкритих даних на економіку України було виявлено прямий внесок на розвиток економіки на рівні 0,84% ВВП [4].

З метою підтримки політики відкритих даних уряд прийняв у 2019 році Постанову № 409 про «Порядок щорічної оцінки стану оприлюднення та оновлення відкритих даних розпорядниками інформації на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних». Однак, підтримка сталого розвитку політики відкритих даних вимагає загального розвитку інформаційно екосистеми не тільки загальною в Україні, а й у кожному суб'єкті публічної інформації. В даному контексті ми стикаємось з низкою проблем. З одного боку, часто браку політичної волі оприлюднювати набори відкритих даних, бо це може викрити недоброчесну поведінку. З іншого боку, часто бракує фахівців у структурних підрозділах органів влади та відповідної техніки для збору та обробки даних.

Вміння працювати з даними та вміння ними користуватися має спільний знаменник – це загальний рівень цифрової грамотності серед населення. Тому роль закладів вищої освіти в цьому процесі передбачає належну підготовку здобувачів вищої освіти щодо вміння працювати з відкритими даними. Потрібно розуміти, що цінність відкритих даних не у самому володінні цими даними, а в тому, що на основі цих даних можуть бути створені різноманітні сервіси та залучено більшу частку мешканців до їх використання. Тільки в такому випадку з'являється синергетичний ефект, де виграють усі стейкхолдери від впровадження публічних політик. Відкриті дані допомагають виробляти доказову політику, яка базується на даних. Наприклад, мапа комунального майна, мапа вартості купівлі та оренди квартир, розміру комунальних тарифів та статистики злочинів (*Cityscale*), енерговитрати закладів освіти, якість водних ресурсів, чат-боти з різноманітною інформацією. Подібні сервіси створені на основі відкритих даних сприяють підзвітності та прозорості влади, допомагають виявляти корупційні ризики та зменшувати навантаження на місцеву владу. Наприклад, у Сполученому Королівстві розроблено «Керівництво з

етики даних» (*Data Ethics Framework*) [7], яке регламентує застосування даних при плануванні, впровадженні та оцінці публічної політики або послуг. Керівництво визначає врахування наступних етапів під час роботи з даними: визначення та розуміння суспільної користі та потреб споживачів, відповідність законодавству, якість та обмеження даних, оцінка та наслідки для публічної політики.

Практика збирання, зберігання та вільного використання наборів даних є невід’ємним атрибутом сучасного університету. Наприклад Інститут Європейського університету у Флоренції зберігає та розвиває культуру роботи з даним, які вчені створюють в процесі своєї діяльності та під час реалізації проєктів [8]. Більше того, у Гарвардському університеті, усі зібрані дані під час досліджень розміщуються на університетському репозиторії до якого є вільний доступ [9].

Отож, університети та аналітичні центри при університетах володіють відповідним людським ресурсом і можуть згуртовувати навколо себе інших експертів, що дозволяє створювати основу для сталого забезпечення та підтримки публічної політики. Більше того, робота з відкритими даними це не тільки про набори даних, а й про комунікацію на їх основі.

Список використаних джерел:

1. Єдиний державний вебпортал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2023).
2. Ініціатива з розвитку аналітичних центрів. *Міжнародний фонд “Відродження”*. URL: https://www.irf.ua/program/support_of_think_tanks/ (дата звернення: 11.09.2023).
3. Колбеч Г. Політика. Основні концепції в суспільних науках. Київ: Видавництво Києво-Могилянська академія, 2004. 128 с.
4. Методологія оцінки економічного впливу відкритих даних в Україні. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/11/Open-data-methodology-2021-11-04.pdf> (дата звернення: 08.10.2023).
5. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.10.2023).
6. Рейтинг прозорості 100 українських міст та Рейтинг підзвітності 50. *Transparency International*. URL: <https://ti-ukraine.org/news/mista-vilnyh-lyudej-rezultaty-rejtyngiv-prozorosti-ta-pidzvitnosti-mist-2021/> (дата звернення: 02.11.2023).
7. Data Ethics Framework. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/data-ethics-framework> (дата звернення: 09.10.2023).
8. European University Institute. URL: <https://www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/DataPortal> (дата звернення: 06.10.2023).

9. Harvard Dataverse. URL: <https://dataverse.harvard.edu/> (дата звернення: 08.10.2023).

10. The Open Data Charter. URL: <https://opendatacharter.net/government-adopters/> (дата звернення: 01.10.2023).

Віталій Лесняк

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин

Рівненського державного гуманітарного університету

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ТРЕТЬОГО СЕКТОРУ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Досвід держав Центрально-Східної Європи показує, що процеси європейської та євроатлантичної інтеграції проходять паралельно з процесами демократизації. Надзвичайно важливою умовою євроатлантичної інтеграції країн Східної Європи є усвідомлення спільних інтересів держави та інститутів громадянського суспільства в контексті досягнення стратегічних демократизаційних цілей. Активна співпраця і взаємодія в рамках європейської інтеграції на рівні державних інститутів, місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства стають каталізатором демократизаційного процесу.

У сучасній політичній історії України події Помаранчевої революції та Революції Гідності підкреслюють визначальну роль саме інститутів громадянського суспільства у відстоюванні євроінтеграційних прагнень та демократичних ідеалів.

Активний розвиток громадських об'єднань як складової частини громадянського суспільства є одним із чинників консолідації демократичного суспільства в країнах постсоціалістичного блоку.

Для позначення громадських об'єднань зазвичай прийнято використовувати термін «неурядової організації» – від англ. «non-governmental organization» (англ. «неурядова організація»), та «організації non-profit» - від англ. «неприбуткова організація». Основними інституційними формами функціонування неурядових організацій є різноманітні товариства, спілки, фундації, благодійні організації. Вони характеризуються такими ознаками, як: наявність організаційної структури, формальна реєстрація, структурна незалежність від органів влади, відсутність мети отримання прибутку, суверенність та самостійність, застосування принципу добровільного членства.

Поряд з термінами «неурядова організація» чи «громадське об'єднання» також вживається дефініція «третього сектору». Подібне означення пов'язане з поділом суспільства на умовні сектори: перший – сектор функціонування органів публічної влади (державний сектор), другий – сектор, що функціонує задля здобуття прибутку (господарський сектор); третій – сектор неурядових організацій, що не мають за мету отримання прибутку (громадський сектор). Важливим

напрямом діяльності громадських об'єднань (третього сектора) є поступове перебирання від першого сектора функцій соціальної допомоги та підтримки громадян, що свідчить про стрімку інтеграцію держави та громадянського суспільства. Причиною цьому є тривалий досвід системної співпраці влади та третього сектору, що залежить від рівня поширення в суспільстві взаємної довіри, доброчинності, благодійності та волонтерського духу, котрі є також запорукою становлення розвиненого демократичного громадянського суспільства.

Роль громадянського суспільства в процесах європейської інтеграції та взаємодії з його політичними інститутами є предметом ряду досліджень європейських учених, які вивчають питання, пов'язані з розширенням Європейського Союзу, впливом громадянського суспільства на розвиток інтеграційних процесів. Серед них варто відзначити працю Б. Фінке, присвячену проблемі залучення громадянського суспільства до процесу управління Європейським Союзом [8], публікації, присвячені ролі інститутів громадянського суспільства в інституційному європейському дискурсі [12], глобальному та національному управлінні [6].

Проблема ролі третього сектору у євроінтеграційних процесах також представлена у працях українських дослідників – А. Костенко [2], Ю. Окуньовської [3], Ф. Барановського [1]. Проте вказана проблематика потребує більш чіткого аналізу статистичних даних, їх узагальнення та порівняння щодо участі інституцій громадянського суспільства в євроінтеграційних процесах до моменту вступу до ЄС та після.

У країнах Центрально-Східної Європи поруч із досить сильною промоцією приєднання до Європейського Союзу існували й певні суспільні побоювання стосовно змін. Саме тому організації громадянського суспільства ставали особливо відповідальними за зміцнення демократичної культури та забезпечення громадської участі невід'ємною частиною повсякденного життя. Культура участі при цьому ставала супроводжуючим елементом розвитку громадянського суспільства, що передбачала залучення громадян до суспільного діалогу та процесу ухвалення політичних рішень.

При здійсненні євроінтеграційних заходів постійно поглиблювались співпраця між розширювались контакти з неурядовими організаціями та інститутами громадянського суспільства країн-членів Європейського Союзу, що сприяло низовій інтеграції на рівні конкретних суспільних діячів, лідерів думки та громадських активістів.

Скажімо, у сучасному польському суспільстві нараховується більше 143 тис. неурядових організацій – близько 17 тис. фондаций та 117 тис. товариств [5, s. 9], що в цілому не гарантує, що саме така кількість є фактично діючими організаціями. На основі результатів досліджень товариства «Klon/Jawor» встановлено, що лише близько 70% зареєстрованих організацій діють активно [4, s. 4]. Якщо вести мову про динаміку розвитку неурядових організацій, то, скажімо, у 1997 році кількість

структур третього сектору становила 27,4 тис., у 2005 р. – 67,5 тис., у 2010 р. – 80,4 тис., а в 2012 р. їх нараховувалося 83,5 тис. (69,6 тис. товариств, 8,5 тис. фондаций, 3,6 тис. професійних спілок та організацій працедавців, 1,8 тис. громадських релігійних структур [9]. Вказані дані доводять факт поступового росту неурядових організацій та третього сектору. Щодо регіональних особливостей розвитку третього сектору можна виокремити найбільш активні воєводства за кількістю громадських організацій. Так, у 2012 році найбільше організацій (16%) було зареєстровано в Мазовецькому воєводстві, понад половина з яких розташовувалася у Варшаві. Найменше структур існувало натомість в воєводствах: Любуському, Опольському, Підляському та Свентокшиському (по 3%) [10, с. 2]. Головними сферами діяльності громадських об'єднань є: спорт, туризм, рекреація, хобі (34%), навчання та виховання (15%), культура і мистецтво (13%), суспільні послуги та соціальна допомога (8%), охорона здоров'я (7%), місцевий розвиток (6 %) [9, с. 5].

Сталою тенденцією розвитку громадянського суспільства у Польщі є все більш інтенсивна співпраця між органами публічної влади та структурами неурядових організацій у сфері надання громадянам публічних послуг [11, с. 7]. Системні дослідження проблеми співпраці першого та третього секторів у Польщі, проведені в межах проекту «Індекс якості співпраці» [3], підтверджують позитивну оцінку організаціями третього сектору існуючої інфраструктури міжсекторальної співпраці (52,8%) [7, с. 9-10]. Результати дослідження розвитку громадських об'єднань в сучасній Польщі доводять їхню важливість як одного з головних чинників євроінтеграційного процесу.

У контексті подолання пережитків свідомості «гомо совієтікус» і посттоталітарних стереотипів включення постсоціалістичних суспільств до європейського простору дало можливість вирішити багато внутрішніх національних проблем та конфліктів в умовах сприйняття сучасної демократичної ціннісної системи, відповідних норм особистісної й суспільної поведінки. Мова йде про міжособистісну толерантність, взаємоповагу, прийняття європейських ідей економічного та соціального прогресу, головним чином шляхом подолання внутрішніх психологічних кордонів, підтримки принципів загальноєвропейської економічної і соціальної цілісності, поваги до національної самобутності, демократичних ідеалів та основних прав людини.

Залучаючи кошти різноманітних фондів та агенцій для популяризації вищенаведених принципів, організовуючи різноманітні акції співпраці в середині перехідних соціумів третій сектор долав наслідки посттоталітарної суспільної апатії, роблячи спільноти цих суспільств більш активними та відкритими до інтеграції та взаємодії. Що в результаті сприяло консолідації демократії та свідчило про готовність до переходу на більш вищий рівень євроінтеграційного процесу.

Швидко адаптовуючись до нових постсоціалістичних реалій громадянське суспільство почало відстоювати європейські цінності, вимагати їхнього захисту, пояснюючи значення європейських стандартів широкій громадськості. У такий

спосіб третій сектор створив суспільну демократичну основу подальших змін та реформ.

Різноманітні міжнародні рейтинги розвитку громадянського суспільства вказують на активний його розвиток в Україні, що є передумовою та запорукою поглиблення євроінтеграційних процесів. Рух у напрямку європейської цивілізаційної моделі дає можливість досягти прогресу в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства і держави. Зміцнення в Україні європейської ідентичності в умовах інтеграції з Європейським Союзом сприятиме посиленню власної національної ідентичності, травмованої тоталітарним минулим.

Досвід третього сектору в країнах Центрально-Східної Європи вказує на можливі шляхи впливу організацій громадянського суспільства на євроінтеграційну політику при вирішенні проблем бідності, нерівності, екології, інфраструктури, регіонального розвитку на основі роботи з урядовими агенціями, шляхом неформальної адвокації та лобіювання, оприлюднення результатів моніторингової діяльності, розроблення практичних рекомендацій реформ, підвищення кваліфікації державних чиновників, проведення громадських дебатів та обговорень, окреслення програм міжнародної, регіональної співпраці.

Отже, функціонування та розвиток недержавних організацій порушуючи державну монополію на політичну діяльність та інформацію, активізовували змагальність і конкуренцію у політичній системі країн Центральної та Східної Європи. Завдяки діяльності третього сектора суспільство набувало більш відкритих рис, а діяльність урядових, регіональних та місцевих структур ставала більш прозорою, що сприяло появі нових механізмів покращення легітимності політичних рішень, розширенню громадського контролю за реалізацією цих рішень.

Таким чином, третій сектор відіграє стратегічно важливу роль у здійсненні євроінтеграційних прагнень та становленні консолідованої демократії. Враховуючи роль громадянського суспільства у різних сферах суспільного життя, створення сприятливих умов для його розвитку та налагодження взаємодії з його інститутами є важливим завданням органів державної влади та місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Барановський Ф. Вплив громадянського суспільства на процес європейської та євроатлантичної інтеграції: український контекст / Ф. Барановський // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. - 2017. - Вип. 3. - С. 198-218. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2017_3_14.
2. Костенко А. М. Вплив інститутів громадянського суспільства на євроінтеграційні процеси України : монографія / А. М. Костенко. – Суми : Сумський державний університет, 2018. – 411 с.

3. Окуньовська Ю.В. Діяльність громадських організацій Польщі в контексті її європейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Вінниця, 2018. 19 с.
4. Adamiak P., Charycka B., Gumkowska M. Polskie organizacje pozarządowe / P.Adamiak, B.Charycka, M.Gumkowska. – Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jowór, 2015. – 20 s.
5. Charycka B., Gumkowska M. Kondycja sektora organizacji pozarządowych / B.Charycka, M.Gumkowska. – Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor, 2018. – 78 s.
6. Desse F. The role and structure of civil society organizations in national and global governance evolution and outlook between now and 2030 / F. Desse // AUGUR: Challenges for Europe in the world in 2030: Project № SSHCT2009244565 / Collaborative Project WP6: Fifth draft. – June 2012. – 71 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.augurproject.eu/IMG/pdf/cso_note_provisional_draft5_june_2012.pdf
7. Dudkiewicz M., Makowski G. Indeks jakości współpracy. Obraz współpracy między organizacjami pozarządowymi a administracją publiczną / M.Dudkiewicz, G.Makowski. – Warszawa: MPiPS, 2012. – 178 s.
8. Finke B. Civil society participation in EU governance / B. Finke // Living Reviews in European Governance. – 2007. – Vol. 2, № 2. – 31 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/2479/pdf/lreg_2007_2Color.pdf.
9. GUS: rośnie liczba organizacji pozarządowych / Główny Urząd Statystyczny, 2014 // Режим доступу: <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/gus-rosnie-liczba-organizacji-pozarzadowych/1lq6t>.
10. Podstawowe dane o wybranych organizacjach trzeciego sektora w 2012 / Główny Urząd Statystyczny. – Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2015. – 32 s.
11. Współpraca administracji rządowej z organizacjami pozarządowymi w 2001 r. ze szczególnym uwzględnieniem prawa organizacji pozarządowych do informacji o działalności organów władzy publicznej RP 2001 r. Raport / Departament Analiz Programowych Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. – Warszawa: Departament Analiz Programowych Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, 2001. – 265 s.
12. Smismans S. «Civil society» in European institutional discourses / S. Smismans // Les Cahiers européens de Sciences Po. – 2002. – № 04. – Paris: Centre d'études européennes at Sciences Po. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cee.sciencespo.fr/erpa/docs/wp_2002_4.pdf.

Галина Ніколайчук

кандидат педагогічних наук, професор

Рівненського державного гуманітарного університету

Інна Ногачевська

кандидат психологічних наук

Рівненського державного гуманітарного університету

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОСВІТНІХ ПРОЄКТІВ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Міжнародні освітні проєкти виконують важливу роль у процесі європейської інтеграції України. Це вагомий внесок у підготовку та адаптацію держави до стандартів та вимог Європейського Союзу (ЄС). Міжнародні проєкти в області освіти та науки забезпечують обмін досвідом та кращими практиками країн-членів ЄС. Академічна мобільність, Європейські студії та спільні наукові дослідження допомагають українським учасникам проєктів інтегруватися в Європейський освітній та науковий простір; сприяють створенню конкурентоспроможної та відкритої освітньої системи. Проєкти сприяють розвитку громадянського суспільства, підвищенню стандартів демократії, прав людини та правової держави.

На факультеті іноземної філології Рівненського державного гуманітарного університету активізувалась міжнародна діяльність протягом останніх двадцяти років. Це були досить вагомі проєкти за сприяння фонду Роберта Боша «Молоді шляхи в Європу» з Євроколеджем міста Вюрзелен (Німеччина). Змістова сторона проєктів поглиблено охоплювала теми: «Культура і традиції українського та німецького народів», «30–40 роки XX століття та проблеми голодомору в Україні», «Друга світова війна в Західній Україні», «50–60 роки XX століття: роздуми, спогади, висновки». Проєктна діяльність була цікавою, змістовною, взаємопроникаючою, емоційною. За перше десятиліття співпраці, здобуто великий досвід міжнародної роботи з молоддю та сформовані уміння і навички міжнародної комунікації з колегами.

Будь-яка освітня система має працювати на якісний результат. Цим кінцевим результатом є підготовка здобувача вищої освіти, який спроможний реалізуватися в суспільстві, знайти себе в соціумі, використати та залучити всі можливості та ресурси для особистого розвитку як запоруки подальшого успіху. Очевидно, що основну ставку потрібно робити на молодь, яка хоче знати, що буде завтра, повинна мати програму на майбутнє та творити його. Молоді люди мають менше

упереджень до інакодумців, володіють сучасними технологіями, і для них важливо яким буде майбутнє. Питання, якою ми хочемо бачити українську молодь, вимагає вибору напрямку: в культурі й освіті, в мистецтві і музиці, політиці тощо. Успіх залежить від політики нашої держави та намагань уповільнити відтік молодих науковців з України за кордон. Це важливо, так само як і важливо повернути тих, хто залишив Україну, шукаючи захисту від війни. У такий спосіб ми збагатимо приплив свіжих думок, ідей, знань для майбутнього розвитку нашої держави.

Важливу роль у цьому процесі повинні виконати громадські організації, які вже заявили про себе, але вони ще мають недостатній вплив на прийняття управлінських рішень та вироблення державної політики, включаючи і молодіжну. Подекуди відсутнє розуміння, що саме через громадські організації треба генерувати й інтегрувати власні інтереси і захищатись від свавілля та бюрократії чиновників. Громадські організації покликані активізувати вольовий потенціал у молоді. На жаль, «воля в українців часто буває керована почуттями, а не розумом». Україна має величезний науковий та освітній потенціал, відтак освітяни та науковці мають взяти на себе відповідальність і, реалізуючи третю місію університетів, через розвиток партнерства з громадським сектором, органами влади та бізнесом сприяти становленню свідомої української нації та входження її до цивілізованої демократичної європейської спільноти.

Українцям потрібно змінювати свій менталітет, політичну і правову культуру, засвоюючи європейські цінності. В цьому ключі важливою є роль освітян і науковців, які мають стати амбасадорами змін у просуванні європейських цінностей демократії, людської гідності, прав людини, правової держави. Перш за все треба визначитись, куди ми хочемо йти і що нам для цього потрібно. Але, щоб це знати, треба визначити, де ми перебуваємо. Бо незнання точки відліку вказує на уявність ситуації. Треба бути реалістом, долати силу інерції, відповідати вимогам часу. Необхідно позбутися культу певних організацій, якщо хочемо зберегти себе як націю, маємо постійно оновлювати своє світобачення і самих себе, шукати нові шляхи і нові перспективи. Важливо, що молодіжні громадські організації мають проявляти більшу активність і брати участь у міжнародних проєктах на актуальні теми, що важливі для проведення реформ в Україні на шляху інтеграції з ЄС та для відбудови України після нашої Перемоги у екзистенційній війні.

В рамках партнерство університету і громадської організації «Асоціація шкіл-партнерів» Рівненського державного гуманітарного університету студенти філологічного факультету впродовж 2021-2022 рр. брали участь у чотирьох проєктах: Bridges (Мости), Reputation (Репутація), Feeling European (Відчути себе європейцем), проєкт Connected through Empathy (Об'єднані емпатією).

Проєкти покликані акцентувати увагу на проблемах, потребах та можливостях розвитку молоді, спроможності будувати й підтримувати стале партнерство з установами, які приймають рішення в молодіжній сфері; розвитку навичок фандрейзингу та написання грантових проєктів; навичках ведення

структурованого діалогу з цільовими аудиторіями та формування молодіжної політики щодо особистісного, соціального, культурного та освітнього розвитку молоді.

Формування необхідних компетенцій щодо стратегічного підходу до проблем і соціальних потреб молодих людей реалізовувалось через поглиблення знань про міжнародну освіту, міжнародну молодіжну політику, її систему та стратегічні напрямки розвитку, зокрема, права молоді, цінності демократії, чинні правові інструменти, прийняття європейських цінностей щодо толерантності, недискримінації, прав людини, культурного розмаїття та розвиток навичок міжособистісного спілкування, соціальної відповідальності, громадянського духу та ініціативи через формування інформативної обізнаності молоді щодо історії та сучасних проблем Європи, шляхів боротьби проти дезінформації щодо ЄС та створення наочних посібників для коректного інформування молоді.

Так, проєкт Bridges упродовж терміну 06.12.2021 – 30.06.2022 рр. передбачав дослідження принципів та стандартів якості молодіжної політики, її стану та особливостей в різних державах, перспектив та стратегії її оновлення; залучення до планування та реалізації місцевої молодіжної політики, з'ясування особливих потреб та проблем молодих людей з обмеженими можливостями, які разом вчилися вибудовувати комунікаційну стратегію з метою залучення фінансування власних проєктів за допомогою грантів чи благодійних внесків. Перший етап завершився першим навчальним курсом у м. Сланік (Молдова) та другим навчальним курсом у м. Бакеу (Румунія), презентацією та підсумковою оцінкою проєкту.

Проєкт Reputation покликаний компенсувати брак інформації про культуру та життя молодих ромів, їх історію, висвітлення причин, що перетворили ромську громаду на одну із найбільш маргіналізованих етнічних меншин у Європі. У процесі відбору та підготовки учасників до мобільності, міжнародного молодіжного обміну, стратегії подальшого розвитку та поширення проєкту учасники пропагували питання толерантності, емпатії, солідарності, рівності, недискримінації, підвищення рівня довіри, розуміння, прийняття, толерантності та відкритості до ромської громади; розвиток медіаграмотності, цифрових навичок та соціальної відповідальності учасників шляхом їх залучення до створення різноманітних візуальних інструментів.

Проєкт Feeling European мав на меті підвищити обізнаність про Європейський Союз шляхом формування системи демократичних компетенцій учасниками проєкту та поглиблення їх знань щодо механізмів функціонування ЄС; пропагувати європейське громадянство, європейські цінності та принципи; формувати інформативну обізнаність молоді щодо сучасних проблем Європи, шляхів боротьби проти дезінформації щодо ЄС та створення наочних посібників для коректного інформування молоді. У результаті було створено наочний посібник, що складається з 10 відео уроків про механізми функціонування ЄС, європейське громадянство, європейські принципи та цінності, що реалізується у формі

проведення вебінарів. Вебінари доповнюються серією з п'яти брошур, зміст яких за допомогою графічної фасилітації адаптований до сприйняття молоддю. Брошури були перекладені мовами усіх країн-учасниць проєкту. Також створено фільм з інтерв'ю та кадрами з молодіжного обміну для популяризації проєкту, програми Erasmus+, ЄС та європейських цінностей.

В рамках проєкту Connected through Empathy проведено дослідження в галузі соціальної психології, що демонструє зменшення рівня емпатії серед молоді та зростання індивідуалізму, зокрема під час пандемії COVID-19, коли спостерігалася зростаюча потреба у міжособистісному спілкуванні, посилювалася соціальна ізоляція, виникали проблеми комунікації, наростала невпевненість і тривожність. «Об'єднані емпатією» – ініціатива, спрямована на боротьбу із зазначеними тенденціями шляхом посилення ролі соціального аспекту життя сучасної молоді, особливо її здатності ефективно спілкуватися, використовувати активне слухання та емпатію, невербальну комунікацію для формування міжособистісних зв'язків.

Такі проєкти не завершувались лише участю представників громадських організацій. Всі вони мали своє логічне продовження на більш ширшій цільовій аудиторії студентів університетів в Україні. У рамках кожного з проєктів учасники отримали практичні навички соціалізації: уміння формувати і змінювати свій соціальний простір, отримувати соціально значущі характеристики, оновлювати соціокультурний досвід через волонтерську та професійну діяльність на рівні студентського сприйняття. Студенти перебували в різних соціальних ролях «діячів», «учасників» і «глядачів», набули життєво важливого досвіду, що необхідний кожній людині для самореалізації.

Так, на одному із заходів розглянуто сучасний стан медіапростору та різноманітні проблеми, з якими зіштовхується молодь у процесі сприйняття інформації з різних джерел. Увага акцентувалася на важливості медіаграмотності, яка допомагає аналізувати інформацію та виявляти можливі маніпуляції. Було апробовано конкретні методи, що сприяють підвищенню медіаграмотності молоді, зокрема формують критичне мислення, навички фактчекінгу інформації з різних джерел, а також дотримання інформаційної безпеки та посилення соціальної відповідальності у медіапросторі. Захід проводився зі студентами та молоддю міста Рівне. Тема стосувалася протидії маніпулюванню інформацією у соціальних мережах та медіа. Учасники заходу ділились кейсами про те, як маніпуляції в медіапросторі можуть впливати на суспільство (мікро- і макросоціум) і сприяти поширенню неправдивої інформації. Також були обговорені проблеми фейків та можливі способи їх виявлення і боротьби з ними. Під час тренінгових ігор зроблено висновки щодо питання уникнення маніпуляцій та розпізнавання фейків у медіа. Після завершення циклу проєктів відбувалося опитування учасників, за результатами якого планувалася тематика, зміст, мотивація та розроблялася стратегія реалізації майбутніх проєктів.

Основними мотивами до участі в проєктах слугувало бажання поглибити своє розуміння щодо актуальних проблем сьогодення, зокрема, пов'язаних з інклюзією та особами з обмеженими можливостями; прагнення розвивати міжкультурні навички та розширювати свої горизонти. Учасники також мали можливість познайомитися з представниками організацій інших країн, дізнатись про їх досвід та погляди на питання, що обговорювалися.

Усвідомлення змісту проєкту є важливим, позаяк потребує розуміння його конкретних цілей та завдань. Завдяки системному та добре структурованому підходу організаторів, забезпечення ними всіх необхідних умов не викликало жодних проблем щодо усвідомлення змісту та цілей проєкту. Інформація була доступною і зрозумілою, організатори завжди були готові надати вичерпні відповіді на всі запитання, які виникали в учасників. Також учасники отримували допомогу від викладачів факультету, що є дуже цінним досвідом. Найбільше запам'яталися ефективні методи та прийоми роботи в проєктах, що включали групову роботу, роботу в парах, створення плакатів, відеоматеріалів, меседжів, а також метод світового кафе, що сприяло активній взаємодії, обміну ідеями й думками між учасниками.

В контексті європейської інтеграції України, проведення реформ на шляху набуття членства в Європейському Союзі освітні проєкти академічної мобільності як студентів, так і викладачів, є важливими у входженні України в Європейський освітній та дослідницький простір. Актуальними є проблеми інклюзивності, оскільки ця тема вимагає більшої уваги та розвитку; проблеми гендерної рівності, екологічної освіти; теми, пов'язані з війною та психологічною стійкістю тощо.

Таким чином, участь у міжнародних проєктах є неоціненним досвідом для кожного та університету загалом. Міжнародні проєкти – це унікальна можливість реалізувати творчий потенціал учасників та примножувати і розвивати людський капітал. Міжнародні проєкти у партнерстві з державами-членами ЄС дають змогу розкрити новий потенціал у гуманітарній освіті держави, адаптувати досвід громадських організацій у загальноосвітній процес, сприяють формуванню студентами м'яких і професійних навичок. Внаслідок такого комплексного міждисциплінарного та студентоцентрованого підходу студент досягає соціальної зрілості і формується як особистість і професіонал.

Практичний досвід та кращі європейські практики показали, що різні моделі соціалізації в сфері освіти можуть бути адаптовані до української реальності, навіть в умовах повномасштабної війни, і протягом короткого терміну забезпечити високі результати, якими стали: створення повномасштабного студентського проєктного бюро, що продовжує працювати й організовувати загальноосвітні та наукові заходи на рівні університету та міста Рівне; зростання інтересу студентів початкових курсів до професійної діяльності; збільшення учасників соціальних університетських волонтерських проєктів; формування у студентів нових цінностей в освіті;

орієнтація на результат у процесі навчання; підвищення мотивації студентів до освітньої діяльності.

Міжнародні освітні проекти є потужним каталізатором для трансформацій у різних сферах, починаючи від освіти та завершуючи науковими та технологічними ініціативами. Міжнародні проекти сприяють вдосконаленню освітньо-наукового середовища, забезпечуючи обмін ідеями та найкращими європейськими практиками. Участь у таких проектах не лише полегшує адаптацію до стандартів Європейського Союзу, але й показує Україну як активного учасника світової освітньо-наукової спільноти, є інструментом для зміцнення партнерств та співпраці, що розширюється на рівні вищих навчальних закладів, наукових установ і громадянського суспільства.

BARIERY INTEGRACJI UCZNIÓW Z UKRAINY W POLSKIEJ SZKOLE

Streszczenie

Integracja stanowi optymalną strategię przystosowawczą człowieka w złożonym procesie akulturacji, która jest wynikiem jego długotrwałego kontaktu z obcą kulturą. Warunkiem integracji jest obustronna akceptacja i zaangażowanie we wzajemne relacje członków społeczeństwa przyjmującego oraz osób przybyłych do danego kraju. W artykule podjęto problem barier w integracji uczniów z Ukrainy w polskiej szkole. Dzieci uchodźców wojennych dotarły do Polski z bagażem obciążających doświadczeń, jednak nie tylko one mogą stanowić barierę w ich integracji z polskimi rówieśnikami. Wiele z ograniczeń tkwi w środowisku społecznym. Kształtowanie kompetencji kulturowych i kompetencji miękkich wszystkich członków społeczności szkolnej może stanowić fundament, na którym zarówno ukraińskim jak i polskim uczniom uda się znaleźć więcej elementów łączących dwie kultury, aniżeli dzielących.

Słowa kluczowe: uchodźca, Ukraina, uczeń, integracja, bariery, polska szkoła

Wprowadzenie

Wyobrażenie wojny przez większość ludzi nasuwa na myśl najtragiczniejsze obrazy, a realne jej przeżycie zaliczane jest do zestawu doświadczeń ekstremalnych. Kategoria wojny nie zamyka się bowiem w definicji zwykłego wydarzenia życiowego, przytłacza człowieka swoim ciężarem (Borys, 2004, s. 97), wywołuje kryzys (Sieńko, 1990, s. 28) często przekraczający jego możliwości adaptacyjne, a nawet powoduje ich załamanie (Oleś, 1993, s. 6-7).

O tym, że wojna wyzwala traumę u doświadczających jej ludzi przekonuje H. Keilson, wiążąc ucieczkę i status uchodźcy z sekwencyjną traumatyzacją (z ang. *sequential traumatisatation*) (zob. 2005). Podobnie D. Becker w traumie wymienia sekwencje: od początku prześladowań do ucieczki, ucieczkę, początkowy okres w miejscu docelowym/przybycia (1 zmiana), wydłużenie stanu przejściowego, powrót (2 zmiana), okres po prześladowaniach (zob. Becker, 2014, s. 165-220).

P. Długosz, L. Kryvachuk, D. Izdebska-Długosz w nawiązaniu do doświadczeń Ukraińców, którzy jako uchodźcy wojenni przybyli do Polski przekonują: „wiemy, że w sytuacji pełnoskalowej wojny powstaje trauma wojenna, która może zostać pogłębiona przez rozłąkę z bliskimi i ciągle śledzenie tego, co się dzieje tam na miejscu, na Ukrainie” (2022, s. 32). Podobnie A. Boroń i A. Gromkowska-Melosik (na podstawie przeprowadzonych badań z udziałem kobiet – uchodźczyń z Ukrainy) dowodzą, że

rosyjska agresja Rosji na Ukrainę łamie dotąd stabilną sytuację życiową uchodźców oraz ich linearne biografie (2022, s. 171).

W artykule podjęto problem wybranych barier integracji dzieci uchodźców z Ukrainy w Polskiej szkole.

Rola środowiska społecznego w integracji uchodźców w obcym kraju

Motywy uchodźstwa w przeciwieństwie do dobrowolnych migracji jest nie tyle chęć polepszenia warunków swojego życia (jak ma to miejsce w przypadku imigracji zarobkowej), a walka o przetrwanie. Przymusowi migranci uciekają przed prześladowaniami, a „(...) okres poprzedzający ucieczkę zazwyczaj wypełniony jest niekończącym się doświadczaniem strachu, obaw o życie swoje i swoich najbliższych” (Gracz, 2007, s. 65).

A. Boroń i A. Gromkowską-Melosik opisując trudną podróż uchodźców z Ukrainy trafnie ujmują jej zasadniczą przesłankę, co obrazują następujące słowa: „trauma podróży (...) jest szczególnie w swojej istocie. Dotyka najboleśniejszego problemu: rozłąki z bliskimi i porzucenia własnego (niekiedy już istniejącego, bo zniszczonego) miejsca zamieszkania, jazdy »nie wiadomo dokąd« w lęku przed nieznanym, jazdy w ciemną przyszłość. To ucieczka od tego, co konstytuowało podwaliny egzystencji i tożsamości. I jako dominujący motyw: walka o bezpieczeństwo dzieci” (2022, s. 186, 187). To najczęściej usilna walka o ocalenie życia dzieci i własnego przez rodziców jest przyczyną decyzji ucieczki z kraju, w którym toczy się wojna. Wielu z nich przeżywa „żałobę kulturową” to jest to cierpienie wywołane wyjazdem z kraju i utratą osób lub rzeczy, które dla nich były bardzo ważne (Piegat-Kaczmarzyk, Rejmer, 2010, s. 23). Warto dodać, że do Polski przed wojną uciekły głównie kobiety z dziećmi.

Rola środowiska społecznego jest nieprzeceniona w sytuacjach dla człowieka trudnych i ekstremalnych. To dzięki bogactwu kapitału społecznego, może ono służyć ludziom szeroko rozumianym wielowymiarowym wsparciem (zob. Sęk, Cieślak, 2004, s. 11-29; Bańka, 2022, s. 25), między innymi ma ułatwiać adaptację i integrację. Środowisko społeczne może być rozpatrywane z uwzględnieniem ilości i jakości interakcji interpersonalnych wzajemnie na siebie oddziałujących. Oczywiście tylko interakcje o pozytywnym charakterze stwarzają możliwość korzystania z zasobów wskrajnych sytuacjach i są one autentycznym źródłem wsparcia społecznego (Bulska, 2017, s. 63).

W kwestii stosunku Polaków do przybywających z Ukrainy uchodźców oraz udzielonego im wsparcia i pomocy, można wyłonić zasadniczo dwie kategorie, na które wskazuje A. Florczak. Autorka mówi o konieczności pogodzenia dwóch antagonistycznych podejść: humanitarnego – nakazującego udzielanie pomocy osobom prześladowanym z przyczyn politycznych oraz pragmatycznego – nakazującego bronić bezpieczeństwa państwa (Florczak, 2003, s. 9). Rozważając ten dylemat w odniesieniu do Polski (w tym stanowiska władz państwowych), zdecydowanie można powiedzieć, że w stosunku do uchodźców z Ukrainy przeważa racja humanitarna, choć – co jest oczywiste – nie z pełnym wykluczeniem podejścia pragmatycznego (zob. Usewicz, Kroplewski,

2021, s. 97-128). Powyższego dowodzi wielu autorów na podstawie uzyskanych wyników badań (zob. Firlit-Fesnak, 2022, s. 122; Jaroszewicz, Krępa, Nowosielski, Pachocka, Wach, 2022, s. 2-13), których analizę pominięto w tym miejscu ze względu na ograniczone ramy artykułu.

Jak wspomniano, istotnym elementem wsparcia uchodźców jest umożliwienie im adaptacji i integracji społecznej w obcym kraju. Integracja jest jedną ze strategii procesu akulturacji (odnoszącej się do zmian będących wynikiem ciągłego bezpośredniego kontaktu pomiędzy osobami pochodzącymi z różnych kultur), w którym można wymienić także: marginalizację, separację i asymilację (za: Baranowska, 2020, s. 219-220).

W nawiązaniu do wymienionej kategoryzacji strategii akulturacji oraz problemu integracji uchodźców z Ukrainy przebywających w Polsce w wyniku wojny, można przyjąć następujące ich wyjaśnienie. Marginalizacja występuje wtedy, gdy uchodźcy zrywają kontakt ze społecznością rodzimą (Ukraińcami) oraz nie wyrażają chęci do nawiązywania kontaktów z przedstawicielami grupy przyjmującej i dominującej (Polakami). O separacji można mówić wówczas, kiedy uchodźcy ograniczają kontakty z Polakami, nie uczestniczą w polskiej kulturze, traktując ją jako mniej wartościową. Asymilacja oznacza rezygnację przez uchodźców z uczestnictwa w kulturze ukraińskiej (na przykład odmowa używania rodzimego języka) i podtrzymanie nowej kultury (przejmowanie nowych wzorów zachowań itp.). Integracja ma dwojakie znaczenie: stanowi proces jednostronny, polegający wyłącznie na zaadaptowaniu się uchodźców do nowego środowiska lub dwustronny, którego charakterystycznym wyznacznikiem jest wzajemne oddziaływanie na siebie uchodźców z Ukrainy i Polaków, przy czym uchodźcy muszą wyrazić chęć przystosowania się do odmiennego kulturowego społeczeństwa, a przedstawiciele społeczeństwa polskiego otworzyć się na cudzoziemców i nawiązywać z nimi relacje. Pełna integracja wymaga zatem zaangażowania dwóch stron we wzajemne interakcje, z poszanowaniem prawa do własnej tożsamości kulturowej i wszystkiego, co z nią się wiąże (za: Baranowska, 2020, s. 219-220).

Integracja uczniów z Ukrainy z polskim społeczeństwem ma miejsce głównie w środowisku szkolnym, w którym spędzają najwięcej czasu w ciągu dnia i tygodnia. „Integracja ze środowiskiem szkolnym polega na włączaniu się uczniów-imigrantów w życie społeczne szkoły, przy jednoczesnym otwarciu się na ich obecność w placówce całej społeczności szkolnej, a więc: dyrekcji, nauczycieli, specjalistów, pozostałych pracowników, uczniów oraz opiekunów uczniów. Rezultatem tak rozumianej integracji powinno się stać lepsze funkcjonowanie poznawczo-społeczne dzieci z doświadczeniem migracyjnym oraz obustronne zadowolenie ze wzajemnych kontaktów” (Baranowska, 2020, s. 220-221). Okazuje się, że w procesie akulturacji – zatem i integracji – dzieci uchodźców z Ukrainy, występują liczne bariery.

Wybrane bariery integracji dzieci uchodźców z Ukrainy w polskiej szkole

Położenie dzieci uchodźców z Ukrainy, którzy uciekli przed wojną do Polski można określić za A. Boroń i A. Gromkowską-Melosik jako „zamrożone w czasie” (2022, s. 191-

192). Szczególną rolę dogrywa tu zasadnicza przyczyna ich przybycia do naszego kraju, to jest wojna, która „wypozażyła” je w bagaż traumatycznych doświadczeń oraz brak poczucia bezpieczeństwa, niepewność jutra. Dzieci mogą doświadczać ekstremalnie negatywnych przeżyć zarówno będąc ich uczestnikami bądź obserwatorami (Sikorska, 2014, s. 55)

Warto dodać, że szczególnie wielokrotne narażanie na doświadczenie sytuacji kryzysu (choć nie jest to jedyny warunek) może wywołać PTSD – zespół stresu pourazowego (z ang. *post-traumatic stress disorder*), kwalifikowanego jako zaburzenie psychiczne. Wynikiem traumatycznych doświadczeń może być również pojawienie się typowego u dzieci uchodźców tzw. syndromu rezygnacji (zauważono go na szerszą skalę u dzieci uchodźców w Szwecji), to jest zaburzenia psychicznego (swoistej reakcji obronnej na brak poczucia bezpieczeństwa), w wyniku którego, po fazie depresji ma miejsce stopniowe wycofywanie się z życia, przechodzące w otępienie (Zob. Duarte Santiago, Batista de Frietas Neta i in., 2019, s. 80-82; Sallin, Lagercrantz, Evers i in., 2016, s. 1).

Dzieci uchodźców z Ukrainy zostały gwałtownie wyrwane z ich środowisk i wywiezione do obcego im kraju, rozłączone z bliskimi, rówieśnikami, niejednokrotnie były świadkami drastycznych scen śmierci (Utari-Witt, Walter, 2021, s. 19). Skrajnym przykładem ekstremalnych doświadczeń „dzieci wojny” jest „sieroctwo wojenne” (określenia W. Theissa, 2012, s. 79-80). W stosunku do dzieci, które jakkolwiek doświadczyły wojny (chodzi o dzieci z czasu II wojny światowej), wspomniany autor używa miana „zniewolone dzieciństwo” (1996, s. 20-27). M. Szczepuska-Pustkowska odwołując się do koncepcji W. Theissa stosuje dosadne i wymowne określenie: „dzieci naznaczone śmiercią” (2020, s. 57-86).

Marta Piegat-Kaczmarzyk, Zuzanna Rejmer opracowały pełny portret ucznia-uchodźcy. Obejmuje on wiele aktywności i relacji interpersonalnych (oraz ich kontekstów) w środowisku szkolnym, co oznacza, że może on: w swoim kraju regularnie chodzić do szkoły, nie chodzić do szkoły wcale albo chodzić do szkoły od czasu do czasu, w różnych krajach; znać jeden lub kilka języków obcych; mieć bardzo silną motywację do nauki — albo żadnej; być zdolny; w przeszłości mieć do czynienia z innym systemem edukacyjnym; kilkakrotnie zmieniać szkoły lub korzystać z edukacji w różnych krajach; mieć trudności edukacyjne (dysleksję, niższe możliwości intelektualne itp.); pochodzić z innego kręgu kulturowego; wyznawać inną religię, mieć inny system wartości; mieszkać z rodzicami, którzy nie radzą sobie emocjonalnie z obecną sytuacją życiową; przebywać w Polsce bez rodziców ani opiekunów; odczuwać żalobę po stracie bliskich lub żalobę kulturową związaną z opuszczeniem własnego kraju; czuć się osamotniony w nowym kraju, cierpieć z powodu braku przyjaciół; czuć się nieswojo w nowej kulturze, której nie zna; czuć się zagrożony, niepewny co do swojej przyszłości; cierpieć na dolegliwości zdrowotne (związane z migracją, albo niezwiązane — np. mieć zaburzenia słuchu lub wzroku, które wpływają na możliwości percepcji w klasie) (Piegat-Kaczmarzyk, Rejmer, 2010, s. 30).

W nawiązaniu do powyższych rozważań można przyjąć, że dzieci ukraińskie w procesie akulturacji mają utrudnione zadanie wejścia do nowego środowiska i otwarcia się na nie. Z pewnością przyjęcie strategii integracji wymaga od nich wiele wysiłku i czasu, a także pokonania wielu barier.

O. Bochkar, T. Gajderowicz, M. Jakubowski, O. Pustovyi, J. Witkowski, J. Wiśniewski oceniając sytuację szkolną uczniów imigrantów (jak można przyjąć także uchodźców wojennych, choć ich położenie w szkole jest szczególnie trudne, w porównaniu na przykład z dziećmi imigrantów ekonomicznych – przyp. J.D-T), koncentrując się głównie na dydaktycznym wymiarze podają, że ci pierwsi z reguły w większości krajów uzyskują niższe rezultaty niż uczniowie urodzeni w danym kraju. Autorzy przekonują: „(...) w ostatnich badaniach PISA (z ang. *Programme for International Student Assessment*, czyli Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów nadzorowany przez OECD – przyp. aut.) różnica w wynikach z czytania między uczniami-imigrantami i uczniami urodzonymi w danym kraju wyniosła w krajach OECD średnio ok. 0,4 odchylenia standardowego. Różnica ta jest nieco mniejsza po uwzględnieniu statusu społeczno-ekonomicznego i maleje w drugim pokoleniu, ale wciąż pozostaje istotna i widoczna w matematyce i naukach przyrodniczych” (2022, s. 59).

Wymienieni autorzy do barier w edukacji dzieci obcokrajowców zaliczają także nieznajomość języka oraz powiązaną z wynikami szkolnymi segregację uczniów między szkołami. „Uczniowie, dla których język nauczania jest językiem obcym i opanowanym w stopniu dalekim od biegłego, uzyskują niższe wyniki. Utrzymanie języka ojczystego przynosi znaczne korzyści edukacyjne a także pozaszkolne. Z drugiej strony efektywna nauka w szkole wymaga biegłej znajomości języka, więc szkoły z uczniami, dla których język polski jest językiem obcym, wymagają dodatkowych nakładów na wyrównanie umiejętności językowych lub prowadzenie zajęć i przygotowanie podręczników w języku ojczystym uczniów. Kolejnym czynnikiem negatywnie powiązanim z wynikami jest segregacja uczniów o różnym pochodzeniu między szkołami. Uczniowie, którzy uczęszczają do szkół, do których głównie chodzą dzieci z rodzin imigranckich, uzyskują średnio słabsze wyniki niż uczniowie, którzy chodzą do szkół z przewagą dzieci z rodzin nieimigranckich, nawet po uwzględnieniu wykształcenia i zamożności ich rodzin. Niższe wyniki uczniów z rodzin imigranckich są więc powiązane z zazwyczaj niższym statusem społeczno-ekonomicznym, kwestiami językowymi, słabszym wykształceniem rodziców, a także z segregacją uczniów imigranckich w określonych szkołach lub rejonach” (2022, s. 59).

Poza wymienionymi czynnikami warto wskazać także: lukę edukacyjną, zakłócenia w funkcjonowaniu poznawczym i poczucie tymczasowości u dzieci uchodźców, niekiedy wyuczoną bezradność (zob. Piegat-Kaczmarzyk, Rejmer, 2010, s. 22); „zamianę ról” (chodzi o zjawisko parentyfikacji) (zob. Kopczak-Wirga, Kasperska-Kurzawa, 2022, s. 125, 126), niewystarczające przygotowanie nauczycieli do pracy z uczniami pochodzącymi z różnych kultur; formułowanie zbyt wysokich wymagań wobec uczniów; „przeładowanie” programów kształcenia; zbyt dużą liczbę uczniów w klasach itp.

Wymienione wyżej bariery edukacji szkolnej dzieci imigrantów można powielić wśród zasadniczych przyczyn przejawianych przez nie trudności w zakresie integracji społecznej. Należą do nich: bariery językowe (brak porozumiewania się w języku ojczystym kraju, w którym się znaleźli; rozumienie symboli, znaków i kontekstu ich stosowania w danej kulturze, itp.), niekorzystna pozycja społeczna w szkole i klasie (negatywny stosunek polskich kolegów i ich rodziców, sceptycyzm nauczycieli, powielanie stereotypów, uprzedzeń, dyskryminacja); niezrozumienie zadań wynikających z pełnionej roli ucznia (także trudności wejścia w tę rolę w wyniku narzucania przez nauczycieli polskich wzorców zachowań); różnice kulturowe (w zakresie zasad komunikowania się, sposobów wyrażania emocji, interpretowania sygnałów werbalnych i niewerbalnych rozmówców, obowiązujących wartości, norm, stylów ubierania się, zainteresowań itp.); status społeczno-ekonomiczny rodziny (w sytuacji uchodźców często zdanych na pomoc innych, z reguły nie jest on wysoki) itp. (Baranowska, 2020, s. 225, 228, 229).

J. Grzymała-Moszczyńska mówi wręcz o „szoku kulturowym” (w tym „szoku językowym”, „szoku związanym z rolą” i „zmęczeniu kulturą”), doznawanym przez dzieci imigrantów w szkole (2014, s. 53). Podobnie S. Lysgaard i K. Oberg wspominają o „stresie akulturacyjnym”, „szoku kulturowym” i jego fazach (zob. Boski, 2010, s. 523-525).

Cechami szoku kulturowego są: występowanie u uczniów-obcokrajowców napięcia spowodowanego wysiłkiem koniecznym do przystosowania się do zmian; poczucie straty przyjaciół oraz statusu społeczno-ekonomicznego; poczucie odrzucania członków nowej kultury (lub bycia przez nich odrzuconym); dezorientacji w zakresie nowej roli społecznej, oczekiwań, wartości i własnej tożsamości; zdziwienie, lęk, a nawet niesmak po uświadomieniu sobie różnic kulturowych; uczucie niemożności poradzenia sobie w nowym środowisku (Grzymała-Moszczyńska, 2014, s. 53-54).

Im większe są różnice kulturowe między krajem pochodzenia a krajem przyjmującym, tym pewniej można domniemywać wystąpienia u imigrantów szoku kulturowego (zob. Bieńkowska, M., Sadowski, 2012). Wydaje się, że w odniesieniu do dzieci uchodźców z Ukrainy to „zderzenie kultur” ukraińskiej i polskiej nie jest znaczne (Piegat-Kaczmarzyk, Rejmer, 2010, s. 17-21), ponieważ są one podobne na płaszczyźnie językowej, symbolicznej i aksjologicznej (Baranowska, 2020, s. 227). Nie mniej w odniesieniu do indywidualnych przypadków uczniów, nie można wykluczyć problemów lub wręcz niemożności integracji społecznej w nowym kulturowo środowisku szkolnym i szerszym społecznym.

Podsumowanie

W artykule zaprezentowano jedynie wybrane bariery integracji dzieci uchodźców z Ukrainy w polskiej szkole. W zasadzie można je mnożyć uwzględniając indywidualność każdego ucznia oraz jego sytuację (psychologiczną, społeczną, ekonomiczną itd.).

Bezspornie korzyścią dla obu stron (ukraińskich i polskich uczniów) jest umożliwianie im integracji, ponieważ strategia ta jest dla nich optymalna z punktu widzenia zdrowego funkcjonowania w społeczności szkolnej. Integracja pozwala na połączenie cech i wartości dwóch kultur i bazuje na ich wzajemnej akceptacji, stwarzając płaszczyznę do wzajemnego porozumienia (Piegat-Kaczmarzyk, Rejmer, 2010, s. 28).

W związku z powyższym w trosce o integrację dzieci uchodźców z Ukrainy z polskimi członkami społeczności szkolnej warto: mieć na względzie złożoną sytuację życiową ukraińskich dzieci i młodzieży wywołaną uchodźstwem; dbać o udzielanie im adekwatnej pomocy w szkole; stawiać realne wymagania; niwelować przeszkody w efektywnym korzystaniu z edukacji; zamiast stosowania metod „wyrównawczych” stawiać przed nimi wyzwania; wskazywać na uczniów, którzy odnieśli sukcesy (dawać dobre przykłady); aranżować sytuacje w których mogą się pokazać; okazywać troskę, szacunek i pozytywne nastawienie wobec ich pochodzenia i kultury; rozwiązywać problemy związane z określaniem własnej tożsamości kulturowej (zob. Yanitskiy, Seryy, Braun, Pelekh i in. 2018); zapobiegać przejawom stygmatyzacji, marginalizacji tych uczniów; walczyć z uprzedzeniami i stereotypami; stwarzać okazje do wzajemnego poznawania się uczniów ukraińskich i polskich oraz do prezentowania przez nich walorów własnych kultur, w tym poszukiwania tego co je łączy (zob. Piegat-Kaczmarzyk, Rejmer, 2010, s. 32-33).

Do wymienionych działań można dodać także: niwelowanie barier w komunikowaniu się i przyswajaniu wiedzy poprzez umożliwienie uczniom z Ukrainy nauki języka polskiego, a uczniom polskim elementów języka ukraińskiego; tworzenie atmosfery szkolnej sprzyjającej poczuciu bezpieczeństwa, radości, dobremu samopoczuciu wszystkich uczniów, przy jednoczesnym niwelowaniu przejawów niskiego poczucia własnej wartości, poczucia winy, strachu, wstydu, zachowań autodestruktywnych, ryzykownych itp.; wzmacnianie relacji uczniowskich; wdrażanie do współdziałania w tych obszarach edukacyjnych, gdzie nie jest wymagana znajomość języka (na przykład wyrażanie się poprzez sztukę, sport) oraz wzajemnej pomocy.

Artykuł nie wyczerpuje złożonego, wielokontekstowego problemu barier integracji uczniów z Ukrainy w polskiej szkole. Z pewnością należy dążyć do niwelowania wszelkich ograniczeń i przeszkód w tej materii. Dobrym rozwiązaniem byłoby zatrudnienie w szkołach asystentów (specjalistów) w zakresie pracy ze zróżnicowaną kulturowo grupą, którzy wsparliby nauczycieli w codziennej pracy. Wydaje się jednak, że początkiem dobrych praktyk może być położenie większego nacisku na rozwijanie kompetencji kulturowych oraz kompetencji miękkich u wszystkich członków społeczności szkolnej. Kształtowanie umiejętności w zakresie rozpoznawania uniwersalnych elementów kultury, tego co łączy, nie co dzieli, wydaje się jedyną drogą do wzajemnego zrozumienia, podejmowania dialogu, funkcjonowania razem, a nie obok siebie.

Bibliografia

1. Bańka, A. (2022), *Spoleczna psychologia środowiskowa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
2. Baranowska, A.S. (2020). Bariery integracji uczniów cudzoziemskich ze środowiskiem szkolnym. *Studia Edukacyjne*, 59, 217–236.
3. Becker, D. (2014). *Die Erfindung des Traumas – Verflochtene Geschichten*, Berlin: Psychosozial-Verlag.
4. Bieńkowska, M., Sadowski A. (red.) (2012). *Polityka wielokulturowości a migracje*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
5. Bochkar, O., Gajderowicz, T., Jakubowski, M., Pustovyi, O., Witkowski, J., Wiśniewski, J. (2022). Edukacja. W: M. Bukowski, M. Duszczyk (red.), *Gościenna Polska 2022+, Jak mądrze wesprzeć Polskę i Polaków w pomocy osobom uciekającym przed wojną w Ukrainie?* Warszawa: Wise Europa. Pobrano z: <https://wise-europa.eu/wp-content/uploads/2022/06/Raport-Goscienna-Polska-2022.pdf>
6. Boroń, A., Gromkowska-Melosik, A. (2022). Postrzeganie przez kobiety ukraińskie swojego uchodźstwa: tragedia, trauma i nadzieja. Analiza i interpretacja rezultatów badań własnych. W: A. Boroń, A. Gromkowska-Melosik, *Ukraińskie uchodźczynie wojenne. Tożsamość, trauma, nadzieja*, (s. 167–225). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
7. Borys, B. (2004). Sytuacje ekstremalne i ich wpływ na stan psychiczny człowieka. *Psychiatria*, 1(2), 97–105.
8. Boski, P. (2010). *Kulturowe ramy zachowań społecznych*. Warszawa: PWN.
9. Bulska, J. (2017). Znaczenie systemów społecznych wspierających zdrowie i samopoczucie współczesnego człowieka. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Seria: Organizacja i Zarządzanie*, 112, 61–70.
10. Długosz, P., Kryvachuk, L., Izdebska-Długosz, D. (2022). Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość, Lublin: Wydawnictwo Academicon.
11. Duarte Santiago, I.S., Batista de Frietas M.S. Neta i in. (2019). Resignation syndrome in hidden tears and silences. *International Journal of Social Psychiatry*, 65, 80–82.
12. Firlit-Fesnak, G. (2022). Działania administracji publicznej wobec uchodźców wojennych z Ukrainy w Polsce – pierwszy miesiąc budowania systemu pomocy. (10–22). W: *Inwazja Rosji na Ukrainę. Społeczeństwo i polityka wobec kryzysu uchodźczego w pierwszym miesiącu wojny. Raport roboczy*. Warszawa: Wydział Studiów Politycznych i Międzynarodowych, Uniwersytet Warszawski. Pobrano z: <https://wnpism.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/04/Kryzys-uchodzcy-2022-raport-KPS.pdf>
13. Florczak, A. (2003). *Uchodźcy w Polsce: między humanitaryzmem a pragmatyzmem*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

14. Gracz, K. (2007). Uchodźcy o sobie. Indywidualne doświadczenia cudzoziemców ubiegających się o ochronę w Polsce. W: A. Chrzanowska, K. Gracz, *Uchodźcy w Polsce. Kulturowo-prawne bariery w procesie adaptacji*, pod red. A. Gutkowskiej, (s. 64–146). Warszawa: Stowarzyszenie Interwencji Prawnej. Pobrano z: <https://interwencjaprawna.pl/wp-content/uploads/2020/04/uchodzcy-w-polsce.pdf>
15. Grzymała-Moszczyńska, J. (2014). Psychologiczne aspekty powrotów z emigracji – przegląd teoretyczny. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 40, 4(145), 51–74.
16. Jaroszewicz, M., Krępa, M., Nowosielski, M., Pachocka, M., Wach, D. (2022). Agresja rosyjska na Ukrainę i migracja przymusowa: rola Polski w pierwszych dniach kryzysu. *Spotlight, Centre of Migration Research Newsletter*, 3, 2–13, <https://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/03/Spotlight-Wydanie-Specjalne-2022.pdf>
17. Keilson, H. (2005). *Sequentielle Traumatisierung bei Kindern: Untersuchung zum Schicksal jüdischer Kriegswaisen*. Berlin: Psychosozial-Verlag.
18. Kopczak-Wigra, A., Kasperska-Kurzawa, K. (2022). Przejawy zjawiska parentyfikacji wśród dzieci ukraińskich na skutek migracji i uchodźstwa. *Roczniki Nauk Społecznych*, 14(50), 3, 123–142.
19. Oleś, P. (1993). Zagadnienie stresu, kryzysu i radzenia sobie. *Roczniki Filozoficzne*, XLI, 4, 5–22.
20. Piegat-Kaczmarzyk, M., Rejmer, Z. (2010). Psychologiczne skutki uchodźstwa, w: *Inny w polskiej szkole. Poradnik dla nauczycieli pracujących z uczniami cudzoziemskimi*. (s. 15–37). Warszawa: Miasto Stołeczne Warszawa. Pobrano z: https://um.warszawa.pl/documents/21449838/21614882/inny_w_polskiej_szkole.pdf/32445ba1-7916-f8a3-1615-bc4a04c02103?t=1634497737324
21. Sallin, K. Lagercrantz, H., Evers, K. Engstör, I., Hjern, A., Petrovic, P. (2016). Resignation Syndrome: Catatonia? Culture-Bound? *Frontiers in Behavioral Neuroscience, Section Emotion Regulation and Processing*, 10, 7, 1–18.
22. Sęk, H., Cieślak R. (2004). Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne. W: H. Sęk, R. Cieślak (red.), *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie* (s. 11–29). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
23. Sieńko, I. (1990). Sytuacje krytyczne jednostki w opinii ekspertów. *Praca Socjalna*, 3-4, 27–33.
24. Sikorska, I. (2014). Dziecięca trauma – psychologiczne konsekwencje dla dalszego. *Sztuka Leczenia*, 3-4, 55–70.
25. Szczepka-Pustkowska, M. (2020). „Dzieci naznaczone śmiercią”, czyli o dziecięcej tożsamości (tragicznie) zerwanej w świetle koncepcji zniewolonego dzieciństwa. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika*, 40, 2, 57–86.
26. Theiss, W. (1996). *Zniewolone dzieciństwo: socjalizacja w skrajnych warunkach społeczno-politycznych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

27. Theiss, W. (2012). Sieroctwo wojenne polskich dzieci (1939-1945). Zarys problematyki. *Przegląd Pedagogiczny*, 1, 79–95.
28. Usewicz, T., Kroplewski, J. (2021). Uchodźcy i migranci z kontynentu afrykańskiego i Bliskiego Wschodu a bezpieczeństwo wewnętrzne Unii Europejskiej i Polski. *Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego*, 15, 97–128.
29. Utari-Witt, H., Walter, A. (2021). Zbliżenia i eksploracje. Refleksje i poszukiwania w kontekście pracy psychoanalitycznej i psychodynamicznej z dziećmi i młodzieżą z doświadczeniem migracji i uchodźstwa. W: *W drodze na obcą ziemię. Psychoanalityczne refleksje na temat migracji*, (s. 15–54). Warszawa: Warszawskie Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń oraz Urząd Miasta Stołecznego Warszawy Biuro Edukacji
30. Yanitskiy M. S., Seryy A. V., Braun O. A., Pelekh Yu. V., Maslova O. V., Sokolskaya M. V., Sanzhaeva R. D., Monsonova A. R., Dagbaeva S. B., Neyaskina Yu. Yu., Kadyrov R. V., Kapustina T. V. (2018). Identichnost' kak dinamicheskaiia ierarkhicheskaiia sistema: sotsial'nyi i kul'turnyi kontekst formirovaniia. [Identity as a Dynamic Hierarchical System: Social and Cultural Context of Formation]. *Bulletin of Kemerovo State University*, 2, 131–140.

GRAPHIC VOICES IN EFL: EMOTIONAL INTELLIGENCE, CRITICAL THINKING, AND ACADEMIC ENGAGEMENT

Summary. *Emotional intelligence, critical thinking, and academic engagement are crucial factors for the academic success and social-emotional learning of university students, but their interrelation has not been thoroughly investigated in Ukraine. The project aimed to explore the impact of emotional intelligence and critical thinking on the state of academic engagement among university students in the English as a foreign language (EFL) learning. The findings contribute to the understanding of the relationships between emotional intelligence and academic engagement and have practical implications for the implementation of critical thinking in L2 classrooms in terms of project-based learning.*

Key words: *emotional intelligence, critical thinking, academic engagement, social-emotional learning, project-based learning, EFL.*

Emotions are not only related to actual ideas and behavioral reactions, but also to cognitive processes, such as critical thinking and academic engagement (Smith et al., 2018; Darling-Hammond, Flook, Cook-Harvey, Barron & Osher, 2020). Emotions are mental states that are brought on by changes in neurophysiological processes (Eynde & Turner, 2006). In the process of the foreign language learning, a higher level of emotional and cognitive competences assists students in managing and modifying their performance (Acosta-Gonzaga & Ramirez-Arellano, 2021). Moreover, emotional intelligence and cognitive competence have an influence not only on the efficacy of students but also on the intellectual and emotional growth of them (Namaziandost et al., 2023). While social and emotional learning (SEL) is becoming increasingly critical for learners' success, educators often feel unprepared to incorporate or address it in their classrooms (Pentón Herrera & Martínez-Alba, 2021). In recent years, there has been a growing recognition of the important interplay between emotions and cognitive processes in the field of education (Alazemi & Heydarnejad & Ismail & Gheisari, 2023). Emotion and cognition are often viewed as separate entities, with emotions being seen as irrational and disrupting cognitive processes (Namaziandost et al., 2023). However, emerging research suggests that

emotions play a crucial role in shaping various aspects of academic performance and engagement, such as critical thinking, self-efficacy belief, academic resilience, and overall academic engagement. Given this, it is essential to shed light on the intricate relationship between emotion and cognition in the EFL learning specifically. By understanding these connections, teachers, educators and policymakers can develop effective strategies to enhance students' academic performance and engagement in contemporary context (Burić & Moè, 2020).

By investigating the relationships between emotional intelligence, critical thinking, and academic involvement, this project aims to provide valuable insights into the complex processes that underlie effective learning and academic performance. By identifying the correlations between emotional intelligence and academic engagement, educators and policymakers can gain a more comprehensive understanding of the key determinants of academic success. This knowledge can inform the design and implementation of effective interventions and strategies aimed at fostering positive academic outcomes for university students. Furthermore, this study contributes to the existing literature by focusing specifically on the EFL context in Ukraine on the example of an ongoing project in Rivne State University of the Humanities, philological faculty.

As the EFL classroom presents unique challenges and opportunities for learning, it is essential to explore how these factors interact and influence academic achievement in these specific settings. The findings will not only provide insights into the EFL in Ukraine but may also have broader implications for other EFL contexts and for the field of educational psychology as a whole. Moreover, this project has the potential to inform educational practices to support student success. By identifying outcomes of the project, educators can tailor their instructional strategies to promote SEL via project-based learning. The findings may serve as a basis for the development of targeted interventions and programs that enhance students' emotional intelligence and critical thinking, ultimately leading to improved academic engagement and performance.

Setting and participants. The title of the project: FIU-RSHU project - Graphic Voices Class (Florida International University - Rivne State University of the Humanities - Graphic Voices Class). It aims to:

- Informing students of the FIU about the war in Ukraine, life, study and volunteering of students of the philology faculty in Rivne State University of the Humanities.
- Mastering emotional intelligence, peacebuilding strategies, critical thinking, and academic engagement through graphic art. After all, graphic art is the best way to start communicating about difficult social topics that touch on emotions, experiences and feelings, using SEL.
- Development of teamwork with American students and project activity of students.
- Familiarity with foreign teaching methods; improving the level of English language proficiency.

Project participants: professor of FIU Gretchen Scharnagl, project coordinator - doctoral student Małgorzata Durygin and Alla Fridrikh, PhD, 20 FIU students and 20 RSHU students.

Procedure: The Ukrainian students had several classes together to meet American ones. They have been telling their personal stories (strategy of storytelling) or stories of those who are close to them about the wartime, their worries, emotions, and feelings. Students discuss the issues via WhatsApp, ZOOM, and gmail. They introduced themselves, having recorded videos, downloaded photos and videos, and created their bios. American students (who are not artists) are drawing wordless books, called comics. We are going to have a published product as the result of the project. So, it is about peacebuilding and social-emotional learning in practice. It is beneficial for both sides, as it interrelates emotional intelligence, critical thinking, and academic engagements of students via SEL in EFL project-based learning. It is an ongoing project, the findings and conclusion are preliminary.

Conclusions. This paper shed light on the connections among academic engagement, critical thinking and emotional intelligence in the higher education context of EFL learning in Ukraine. The findings validated the predictive ability of emotional intelligence and critical thinking in shaping academic engagement. The university students who effectively regulate their emotions in the academic settings possess strong critical thinking skills.

References:

1. Acosta-Gonzaga, E., & Ramirez-Arellano, A. (2021). The Influence of Motivation, Emotions, Cognition, and Metacognition on Students' Learning Performance: A Comparative Study in Higher Education in Blended and Traditional Contexts. *SAGE Open*, 11(2). <https://doi.org/10.1177/21582440211027561>
2. Alazemi, Asmaa & Heydarnejad, Tahereh & Ismail, Sayed & Gheisari, Asma. (2023). A model of academic buoyancy, L2 grit, academic emotion regulation, and personal best: An evidence from EFL context. *Heliyon*. 9. 13149. DOI:[10.1016/j.heliyon.2023.e13149](https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e13149)
3. Burić, Irena and Angelica Moè. (2020). "What makes teachers enthusiastic: The interplay of positive affect, self-efficacy and job satisfaction." *Teaching and Teacher Education* 89. DOI:[10.1016/j.tate.2019.103008](https://doi.org/10.1016/j.tate.2019.103008)
4. Darling-Hammond, L., Flook, L., Cook-Harvey, C., Barron, B., & Osher, D. (2020). Implications for educational practice of the science of learning and development. *Applied Developmental Science*, 24(2), 97–140. <https://doi.org/10.1080/10888691.2018.1537791>
5. Namaziandost, E., Heydarnejad, T. & Azizi, Z. (2023). To be a language learner or not to be? The interplay among academic resilience, critical thinking, academic emotion regulation, academic self-esteem, and academic demotivation. *Curr Psychol* 42, 17147–17162. <https://doi.org/10.1007/s12144-023-04676-0>

6. Op't Eynde, Peter & Turner, Jeannine. (2006). Focusing on the Complexity of Emotion Issues in Academic Learning: A Dynamical Component Systems Approach. *Educational Psychology Review*. 18. 361-376. DOI:[10.1007/s10648-006-9031-2](https://doi.org/10.1007/s10648-006-9031-2)
7. Penton Herrera, L. J., & Martinez-Alba, G. (2021). *Social-emotional learning in the English language classroom: fostering growth, self-care, and independence*.
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=3048071>.
8. Smith, E. N., Romero, C., Donovan, B., Herter, R., Paunesku, D., Cohen, G. L., Dweck, C. S., & Gross, J. J. (2018). Emotion theories and adolescent well-being: Results of an online intervention. *Emotion*, 18(6), 781–788.
<https://doi.org/10.1037/emo0000379>

MOTIVATION TO LEARN FOREIGN LANGUAGES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES. AXIOLOGICAL PARADIGM

The process of European integration has brought about significant changes and opportunities in various aspects of life for countries aspiring to join the European Union. Ukraine, in particular, has been actively engaged in these integration processes, aiming to align its policies, regulations, and standards with those of the European Union. One crucial facet of this integration is the emphasis on language acquisition, specifically, the learning of foreign languages.

The process of European integration has indeed ushered in a transformative period, marked by significant changes and numerous opportunities, for countries aspiring to join the European Union. Ukraine, as one such nation actively engaged in these integration processes, has demonstrated a firm commitment to align its policies, regulations, and standards with those of the European Union. A pivotal facet of this integration journey is the heightened emphasis on language acquisition, particularly the learning of foreign languages. This linguistic dimension is not merely a peripheral component; it is a fundamental and dynamic aspect that weaves itself into the fabric of Ukraine's evolution in the European context.

The alignment of policies, regulations, and standards with those of the European Union necessitates effective communication and collaboration. It's not just about adopting laws and rules; it's about actively participating in the shared vision and responsibilities of the Union. Proficiency in foreign languages is a practical and essential tool for engaging with EU institutions, member states, and international organizations. Whether in diplomatic negotiations, trade agreements, or collaborative research projects, the ability to converse in the languages of EU countries is indispensable. Therefore, Ukraine's commitment to European integration places a significant premium on language learning as a means to facilitate effective engagement on the European stage.

The European Union stands as a mosaic of cultures, each with its own unique linguistic identity. The emphasis on language acquisition is an acknowledgment of the diverse cultures within the Union and the importance of preserving these identities. Ukraine's endeavor to learn foreign languages represents a gesture of respect for the cultural diversity that flourishes within the EU. It is a testament to the nation's commitment to fostering intercultural understanding and celebrating the rich tapestry of European identities.

The emphasis on language learning is not confined to the practical aspects of integration; it extends to the broader spectrum of education and personal growth. Language acquisition serves as a bridge connecting Ukrainian students and professionals to a world of knowledge and opportunities. It enriches their intellectual horizons, providing access to a wealth of academic resources, literature, and cultural exchanges. It empowers individuals to explore and appreciate the diverse traditions and histories that have shaped Europe. This quest for knowledge is deeply ingrained in the European integration process, driving students and scholars to explore foreign languages with a sense of curiosity and enthusiasm.

In the context of European integration, the motivation to learn foreign languages becomes paramount. It is not merely a matter of personal development or academic achievement; it is deeply intertwined with the values and beliefs of society. The axiological paradigm, which centers on the study of values, offers a valuable lens through which to understand the motivations that drive individuals and communities to embrace the learning of foreign languages as an essential aspect of this transformative process.

By examining the values and beliefs that underpin language learning, we can gain insights into the broader societal shifts, aspirations, and cultural connections fostered by this pursuit.

Expanding on the significance of the axiological paradigm in the context of European integration, it becomes evident that learning foreign languages transcends mere linguistic competence. This linguistic endeavor symbolizes a profound commitment to the cultural cohesion of a united Europe.

Language, often regarded as the vessel of culture, encapsulates the very soul of a people – their history, traditions, and values. It serves as a conduit through which the collective experiences of diverse societies are conveyed and preserved. When individuals and communities undertake the transformative journey of acquiring languages from various European nations, they not only gain the ability to communicate; they also immerse themselves in a broader cultural tapestry, one that weaves together the rich and intricate threads of heritage and tradition.

This profound connection between language and culture goes beyond mere communication. It's a gateway to understanding the deep-seated beliefs, customs, and historical narratives that have shaped a society over centuries. By learning a language, one gains access to the intricacies of cultural expressions, from idiomatic phrases and proverbs to literary masterpieces and artistic creations. It's akin to opening a door to an entire world of shared experiences and insights.

Language acquisition becomes a profound act of cultural exchange. As individuals delve into the linguistic nuances of different European nations, they embrace not just vocabulary and grammar but also the unique worldview of those who speak the language. They become privy to the values that underpin daily life, the rituals that mark important milestones, and the wisdom accumulated through generations. This cultural immersion fosters a profound sense of empathy and respect for the diversity of human experiences.

The process of learning a language evolves into a process of self-discovery. Individuals who interact with multiple languages not only widen their linguistic range but also broaden and improve their view of themselves and the world. They get new insights into the complexities of human existence and the shared experiences that unite us beyond borders. It's a tour that adds layers to their cultural heritage while enriching the tapestry of their own identities.

Also, language learning promotes intercultural understanding and respect. It serves as a link between people from all origins, building connections based on mutual respect and empathy. This intercultural discussion is a necessary component of constructing a harmonious and united Europe in which varied identities are celebrated and shared ideals are communicated.

Subsequently, language, as a vessel of culture, offers a profound journey of exploration and enlightenment. It provides individuals and communities with the means to engage with the collective experiences of diverse societies, forging connections that transcend borders. This cultural exchange not only enriches the lives of those who embark on this journey but also plays a crucial role in building bridges of understanding, fostering mutual respect, and creating a culturally rich and harmonious European community.

The values inherent in this endeavor are multifaceted. First and foremost, there's the principle of openness. The willingness to learn and communicate in the languages of neighboring countries signals an open heart and an open mind. It conveys an eagerness to break down barriers, bridge gaps, and build mutual understanding. This openness is not confined to the realm of communication; it extends to the acceptance of different perspectives, traditions, and ways of life.

Moreover, the axiological paradigm emphasizes the notion of intercultural understanding. By engaging with the languages of other European nations, individuals embark on a voyage of comprehension, where they gain insight into the core values and beliefs that shape the lives of those who speak those languages. This understanding fosters empathy and respect, paving the way for harmonious coexistence in a diverse and multicultural European community.

The appreciation for the rich tapestry of European identities is a fundamental value associated with this linguistic pursuit. Europe is a continent replete with unique cultures, each with its own story to tell. Learning a language is akin to embarking on a cultural odyssey, where individuals immerse themselves in the rich histories and vibrant traditions that define these identities. This act of appreciation honors the cultural diversity that is a hallmark of the European continent and preserves the uniqueness of each society's heritage.

Ultimately, when individuals and communities choose to embrace the languages of other European nations, they not only affirm their commitment to European unity but also send a powerful message of solidarity. It is a testament to the enduring belief that through shared linguistic and cultural exploration, fresh connections can be nurtured, understanding can flourish, and a harmonious European tapestry can continue to be

woven, strengthening the bonds that hold the continent together in an ever-changing world.

Delving deeper into the role of language learning within the framework of European integration, the nexus between language proficiency and economic opportunities becomes increasingly apparent. In an integrated Europe, where economic cooperation is pivotal, language learning emerges as a strategic tool for personal and collective advancement.

Expanding on the significance of economic growth and collaboration within the context of European integration, it becomes increasingly clear that these objectives are not only critical for the prosperity of nations but are deeply entwined with the values of prosperity and success. The axiological paradigm serves as a valuable framework for understanding how language proficiency acts as a catalyst for these values to materialize in tangible and practical ways .

Economic growth and collaboration serve as the twin engines driving the European integration process. They underpin the goals of shared prosperity, job creation, and overall economic well-being for member states. These values are the driving force behind the European project, reflecting a commitment to improving the quality of life for all citizens(Kirichenko, 2015).

Proficiency in foreign languages empowers individuals and communities with a skill set that transcends national borders. In the realm of international business, this linguistic competence is an asset of immeasurable value. It not only allows individuals to communicate with clients, partners, and stakeholders from diverse linguistic backgrounds but also signals a commitment to fostering international business relationships.

Additionally, language proficiency can be a driving force behind the expansion of trade and commerce. The ability to negotiate, conclude agreements, and navigate the intricacies of international markets hinges on effective communication. As a result, individuals with language skills are better equipped to engage in cross-border trade, contribute to the growth of their own economies, and participate in the collective economic prosperity of the integrated European community.

Career prospects are also significantly enhanced by language proficiency. Employability in an interconnected Europe increasingly demands the ability to interact in multiple languages. Whether in the private or public sector, employers place great value on candidates who can seamlessly navigate linguistic and cultural diversity. The axiological paradigm highlights the pursuit of economic success and upward mobility as a driving force for individuals to acquire and master foreign languages.

Furthermore, as European nations collaborate on various fronts, including research, development, and innovation, language proficiency serves as the bridge that connects experts from different countries. It fosters cross-border collaborations, allowing knowledge and expertise to flow freely across linguistic boundaries. This collaboration, in turn, contributes to the collective pursuit of economic growth and prosperity that underpins European integration.

Expanding on the role of language proficiency in the political and diplomatic realms within the axiological paradigm, it is evident that language learning is not merely a matter of linguistic fluency; it is a strategic asset that underlines Ukraine's commitment to fostering robust diplomatic ties with European nations. In the context of European integration, this linguistic competence takes on added significance as a symbol of shared values, a bridge to cooperation, and a means to elevate Ukraine's political standing.

Ukraine's pursuit of stronger diplomatic ties with European nations is rooted in the values of democracy, human rights, and the rule of law. These core values serve as the foundational principles that underpin the European Union and are shared by its member states. In this context, language proficiency is symbolic of Ukraine's dedication to upholding and promoting these shared values. Proficiency in the languages of European nations signifies a deep understanding of and respect for the principles upon which these diplomatic relationships are built. It becomes a symbol of alignment and a commitment to the principles that have been championed by the European community (Andrushchenko, 2016).

Language learning, in this sense, becomes a tool for fostering international cooperation. It opens channels of communication, transcending linguistic barriers, and allows for meaningful dialogues on issues of common interest. By engaging with the languages of European nations, Ukraine demonstrates a willingness to participate actively in international forums and engage in constructive dialogue. It is a tangible expression of Ukraine's commitment to collaboration, mutual understanding, and the pursuit of shared goals.

Furthermore, proficiency in European languages has a profound impact on Ukraine's political standing in the international arena. Language is not just a means of communication but a conduit for influence and diplomacy.

A country that can communicate effectively and fluently in the languages of its European counterparts is better positioned to make its voice heard and to shape its diplomatic agenda. The axiological paradigm reveals that individuals and communities are motivated by a sense of political agency and influence, values that are closely tied to the pursuit of diplomatic success on the international stage.

Within the axiological paradigm, language learning takes on a multi-dimensional role in diplomacy. It becomes a symbol of commitment to shared values, an enabler of international cooperation, and a means to elevate a nation's political standing (Zhuravska, 2015). Ukraine's dedication to linguistic proficiency not only fosters stronger diplomatic ties with European nations but also positions the country as an active participant in shaping the shared political and diplomatic future of the integrated European community.

Discovering the personal motivations for language learning within the axiological paradigm, it becomes evident that this endeavor transcends the practical and external aspects of communication. Language learning takes on a deeply introspective and transformative role in the lives of individuals, aligning with values such as self-

improvement, self-expression, and the enrichment of one's cultural identity (Vavrenyuk, 2018).

At its core, language learning is a journey of self-improvement. It represents a commitment to intellectual growth, cognitive agility, and the development of new skills. This pursuit aligns with the inherent human desire for personal advancement and the fulfillment of one's potential. The axiological paradigm recognizes the intrinsic value of self-growth, as individuals embark on a path that challenges them to learn, adapt, and expand their knowledge base (Dombrovska, 2011).

Language learning is a gateway to acquiring new perspectives and broadening one's worldview. In an increasingly interconnected world, the ability to communicate with people from different cultures provides a unique lens through which to understand and appreciate diverse perspectives. Learning a foreign language allows individuals to immerse themselves in the cultural nuances and societal norms of other nations. This exposure encourages empathy, tolerance, and a deeper understanding of global issues and cultural diversity, values that are highly regarded within the axiological framework.

The act of learning a language is also a form of self-expression. It enables individuals to communicate their thoughts, emotions, and experiences more authentically and articulately. It facilitates creative expression through the exploration of different linguistic styles, literature, and artistic traditions. The axiological paradigm acknowledges the value of self-expression as a means for individuals to express their unique identities and connect with others on a more profound level.

The axiological paradigm underlines the personal motivations for language learning, highlighting its role in self-improvement, the acquisition of new perspectives, self-expression, and cultural identity enrichment. Language learning becomes a transformative journey that not only enhances an individual's communication abilities but also contributes to their personal growth and self-awareness. It aligns with the intrinsic human drive for self-fulfillment and a deeper connection to the world and one's cultural roots (Shulgina, Riabinko, 2017).

Expanding further on the pivotal role of education as a vehicle for cultivating cultural competence within the axiological paradigm in the context of European integration, it becomes apparent that the significance of cultural understanding extends well beyond the mere acquisition of practical language skills. Education emerges as the conduit through which individuals undergo holistic development, fostering their capacity to embrace and value the diverse tapestry of European cultures (Andrushchenko, 2016).

Within the axiological paradigm, the accent on cultural understanding embodies a deep-rooted belief in the imperative of tolerance and intercultural empathy. Education systems discern that by encouraging students to acquire proficiency in the languages of other European nations, they facilitate not only linguistic dexterity but also a profound grasp of the opulent cultural heritage characterizing these societies. As a result, it ignites a sense of reverence for the unique identities and values flourishing within the amalgamated European community.

The pursuit of language learning, when viewed through the prism of cultural understanding, serves as a portal to a realm of knowledge and admiration. (Gurzhii, Lapinskyi, 2014) Through immersing themselves in the linguistic idiosyncrasies and cultural nuances of diverse European nations, students embark on a voyage of exploration and enlightenment. They glean insights into the customs, traditions, histories, and belief systems that configure the identities of their European counterparts (Godovnik, 2015). This exposure begets values of open-mindedness and acceptance, cultivating a generation of individuals adept at navigating the intricacies of a multicultural Europe with grace and empathy.

In an ever-evolving global landscape where international interactions have become the norm, cultural competence ascends to paramount significance. The ability to communicate proficiently in the languages of other European nations signifies a commitment to effective cross-cultural engagement. Language learners metamorphose into emissaries of their own cultures and diplomatic intermediaries among nations, forging connections founded on mutual respect and shared understanding (Bondaruk, 2017).

Within the axiological paradigm, the emphasis on enhancing cultural awareness goes beyond simply enriching individual experiences. It is a strong force that not only reinforces the relationships between European nations, but also serves as a foundation for the greater ambitions of peace, unity, and solidarity. This emphasis emphasizes the recognition that language serves as a bridge, connecting people, cultivating mutual respect, and inspiring a collective commitment to creating a more culturally rich and peaceful European community.

At its essence, the quest for cultural understanding is inextricably tied to a larger vision of a unified Europe in which variety is celebrated and respected. Societies build a climate of tolerance and acceptance by encouraging the acquisition of languages from surrounding and distant European nations. This inclusiveness is a powerful antidote to the past's divisions and wars, promoting the principles of unity and solidarity that underpin the European integration endeavor.

The focus on cultural understanding also serves as a peacemaker. Language education breaks down barriers of ignorance and prejudice by allowing individuals to gain insight into the languages and cultures of their European counterparts. This process promotes tolerance, empathy, and the recognition of universal human values that transcend national boundaries. The promotion of these principles serves as a bulwark against antagonism and struggle, contributing to the region's overriding goal of long-term peace and harmony.

Additionally, the dedication to cultural understanding exemplifies the European concept of togetherness. The capacity to speak in other Europeans' languages develops a sense of connectivity and common destiny. Language becomes a symbol of the interconnectedness that underpins the European Union and its member countries. It strengthens the conviction that cooperation and mutual assistance are essential for accomplishing common goals ranging from economic development to social well-being.

Ultimately, the emphasis on cultural understanding within the axiological paradigm not only strengthens links between European nations but also advances the greater aims of peace, unity, and solidarity. It is a strong acknowledgement of language's uniting role in linking people, cultivating mutual respect, and igniting a common resolve to creating a more culturally rich and peaceful European community. This commitment to cultural understanding is a light of hope for a Europe that stands unified, accepting its diversity and cherishing its shared destiny in a world where divisions remain.

The axiological paradigm emphasizes the importance of language learning for self-improvement, self-expression, and cultural identity enrichment. It highlights the transformative journey that enhances communication abilities, contributes to personal growth, and fosters a deeper connection to the world and one's cultural roots. Education plays a pivotal role in cultivating cultural competence within the axiological paradigm, particularly in the context of European integration.

The process of European integration has brought about significant changes and opportunities for countries aspiring to join the European Union. Ukraine, as one such nation, has been actively engaged in these integration processes, aiming to align its policies, regulations, and standards with those of the European Union. One crucial aspect of this integration journey is the heightened emphasis on language acquisition, particularly the learning of foreign languages. This linguistic dimension is not merely a peripheral component; it is a fundamental and dynamic aspect that weaves itself into the fabric of Ukraine's evolution in the European context.

The alignment of policies, regulations, and standards with those of the European Union necessitates effective communication and collaboration. Proficiency in foreign languages is a practical and essential tool for engaging with EU institutions, member states, and international organizations. Whether in diplomatic negotiations, trade agreements, or collaborative research projects, the ability to converse in the languages of EU countries is indispensable. Therefore, Ukraine's commitment to European integration places a significant premium on language learning as a means to facilitate effective engagement on the European stage.

The European Union stands as a mosaic of cultures, each with its own unique linguistic identity. The emphasis on language acquisition is an acknowledgment of the diverse cultures within the Union and the importance of preserving these identities. Ukraine's endeavor to learn foreign languages represents a gesture of respect for the cultural diversity that flourishes within the EU. This quest for knowledge is deeply ingrained in the European integration process, driving students and scholars to explore foreign languages with a sense of curiosity and enthusiasm (Pavlova, Melnychuk, & Mysiura, 2012).

In the context of European integration, the motivation to learn foreign languages becomes paramount. It is not merely a matter of personal development or academic achievement; it is deeply intertwined with the values and beliefs of society. The axiological paradigm, which centers on the study of values, offers a valuable lens through

which to understand the motivations that drive individuals and communities to embrace the learning of foreign languages as an essential aspect of this transformative process.

Language acquisition transcends mere linguistic competence. This linguistic endeavor symbolizes a profound commitment to the cultural cohesion of a united Europe. Language encapsulates the soul of a people – their history, traditions, and values. When individuals and communities undertake the transformative journey of acquiring languages from various European nations, they not only gain the ability to communicate but also immerse themselves in a broader cultural tapestry. This profound connection between language and culture goes beyond mere communication, fostering a profound sense of empathy and respect for the diversity of human experiences.

The stress on cultural understanding extends beyond the mere acquisition of practical language skills, as it fosters holistic development and embraces and values the diverse tapestry of European cultures. This emphasizes tolerance and intercultural empathy, as education systems recognize that encouraging students to acquire proficiency in other European nations facilitates not only linguistic dexterity but also a profound grasp of the opulent cultural heritage characterizing these societies.

The pursuit of language learning through the lens of cultural understanding serves as a portal to knowledge and admiration, allowing students to explore the customs, traditions, histories, and belief systems that configure the identities of their European counterparts. This exposure cultivates values of open-mindedness and acceptance, cultivating a generation of individuals adept at navigating the intricacies of a multicultural Europe with grace and empathy.

In an ever-evolving global landscape, cultural competence is paramount, as the ability to communicate proficiently in the languages of other European nations signifies a commitment to effective cross-cultural engagement. Language learners metamorphose into emissaries of their own cultures and diplomatic intermediaries among nations, forging connections founded on mutual respect and shared understanding.

The quest for cultural understanding is inextricably tied to a larger vision of a unified Europe in which variety is celebrated and respected. Societies build a climate of tolerance and acceptance by encouraging the acquisition of languages from surrounding and distant European nations, promoting the principles of unity and solidarity that underpin the European integration endeavor.

References:

1. Pavlova, O. Yu., Melnychuk, T. F., & Mysiura, T. M. (2012). Cultural integration of domestic institutions of higher education into the European educational environment: monograph. K.: KIM.
2. Zhuravska, N. S. (2015). Methodology of teaching and upbringing in higher educational institutions of the countries of the European Union and Ukraine: comparative aspect [monograph]. Nizhin: Publisher PP Lysenko M.M.

3. Andrushchenko, T. (2016), "Valuable palette of European educational space (Ukrainian dimension)", *Nauk. chasop. nac. ped. un tu im. M. P. Dragomanova. Seriya 12, Psihologichni nauki*, Vol. 4, pp. 107—113.
4. Bondaruk, L. (2017), "The role of intercultural education in the process of Ukraine's integration into European space", *Ped. Poshuk*, Vol. 2, pp. 32—35.
5. Vavrenyuk, S. (2018), "The current state and problems of the two tier structure in the system of higher education of Ukraine", *Pravo ta derzhavne upravlinnya: zbirnik naukovih prac*, Vol. 3 (2), pp. 11—15.
6. Godovnik, E. (2015), "Problems of Effective Implementation of European Educational Standards in Ukraine", *Visn. Mari upol. derzh. un tu. Seriya: Pravo.*, Vol. 9/10), pp. 135—141.
7. Dombrovska, S. (2011), "The quality of education as one of the pillars of a successful state reform of higher education in Ukraine", *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnia*, Vol. 1, pp. 149—154.
8. Kirichenko, K. (2015), "Problems of Integration of the National Education System into the European Educational Space", *Aspekti publichnogo upr.*, Vol. 11/12, pp. 104—108.
9. Shulgina, V. and Riabinko, S. M. (2017), "Creative activity of the personality in the system of artistic education of Ukraine: the European context", *Visn. Nac. akad. keriv. kadriv kulturi i mistectv*, Vol. 1, pp. 80—85.
10. Gurzhii A.M., Lapinskyi V.V. (2014), *Electronic educational resources - from theory to practice. Modern information technologies and innovative methods of training in training specialists: methodology, theory, experience, problems: collection of scientific papers*. Vinnytsia. Issue 38. P. 3—11.

BILINGUALISM IN UKRAINE FROM A TRANSDISCIPLINARY PERSPECTIVE

The topic of my research paper is “Bilingualism in Ukraine from a transdisciplinary perspective”. According to the one renown british linguist, Li Wei: „Research on bilingualism and bilingualism is central to the contemporary linguistics agenda” (Li 2008). The reason for choosing this topic was the fact that Ukrainians daily encounter actual bilingualism (Ukrainian and Russian languages), which is a relevant linguistic phenomenon for the research. In addition, this phenomenon is complicated by language mixing (the so-called "surzhyk", which has analogues in other countries: Creole, Pidgin, „Spanglish”, „Denglish”) and, sometimes, the phenomenon of code switching (the language situation, when a speaker alternates between two or more languages in the context of a single conversation or situation). This analysis prompted me to form one of the main concepts of my research – Russian as a lingua franca in the Post-Soviet countries (RLF). I was able to find a very limited amount of literature about RLF. Together with current issues of bilingualism, language mixing, analysis of the language situation in Ukraine, the study provides good perspectives.

The problem of bilingualism in Ukraine used to be a subject of attention for linguists, educators and cultural workers and often resulted in never-ending discussions about what language Ukrainians should talk, why did it happen so, that Russian language took prevalence in a big amount of regions/cities etc.

The purpose of the work is to analyze the phenomena of bilingualism in Ukraine and to investigate the language behavior of Ukrainian citizens in conditions of war, as well as to establish the role of the English language. This goal involves solving a number of specific tasks, namely:

1. Systematization of the conceptual apparatus related to the problem of bilingualism, characteristics of different classifications of bilingualism.
2. Analysis of the language situation in Ukraine in retrospect, consideration of the reasons and factors that caused it.
3. Identifying the peculiarities of the language behavior of Ukrainian citizens and clarifying the reasons for choosing a specific language code in the process of communication.

According to the research plan, the key hypotheses of my research are:

- Hypothesis 1: Russian as a lingua franca in Post-Soviet countries (RLF).

The main initial hypothesis is that after the collapse of the Soviet Union, the Russian language acquired the status of a lingua franca (RLF) in the Post-Soviet countries. RLF can be compared to English as a Lingua Franca (ELF), as they have much in common, i.e., both of them are struggling for their influence and power far outside Russia or England. One of the manifestations of this phenomenon (RLF) is that the position of the Russian language in Ukraine was getting stronger over time. Some cities and regions have become partially or completely russified over time. The presence of this language in Post-Soviet countries created major challenges for the nation-building efforts of local authorities. In several places, the situation was further complicated by high levels of russification among members of the titular nation and by the practice of using Russian in all or almost all domains of public life. Consequently, derussification and dominance shift in the direction of titular language emerged as the key goals of post-Soviet language policy and planning. (Pavlenko 2006). This situation and tension made the status of Ukrainian language quite unstable: lack of adequate language policy and law support, lack of balance and prevalence of the Ukrainian language in comparison with earlier statistics, actual bilingualism and language mixing in the form of “Surzhyk”.

- Hypothesis 2: Language issues in general are regarded as important for the Ukrainians.
- Hypothesis 3: The language attitudes of Ukrainians toward Ukrainian are strong and favorable.
- Hypothesis 4: English comes as first choice when talking about learning foreign languages.
- Hypothesis 5: The choice of the Russian language correlates with age 51+.

Speaking about methodology, the paper rely on a series of surveys in Google Forms. The focus group of respondents are the citizens of Ukrainian capital city, Kyiv, in different age categories, and from different social groups. The aim of these surveys is to find out the linguistic environment, language preferences of Ukrainian citizens and a role of English language.

Designing a series of surveys using Google Forms has been dictated by the following factors:

1. The high popularity and simplicity of this resource.
2. The relatively short time of collecting the answers.
3. It does not require funding.
4. The relatively short questionnaire, based mainly on closed-ended questions.
5. This is a convenient way to collect data.

The material in Google Forms can be conveniently transformed into Microsoft Excel sheets. The quantitative data analysis is undertaken for this study with further interpretation in order to see the differences between groups of people, relationships between variables and to test hypotheses in a scientifically rigorous way.

The innovativeness of the work consists in:

- The complexity of the research (material from various sciences is taken into account: history, sociology, politology, etc.)
- Previously unexplored social *concept* of RLF (A social concept (social construct) is a product of a specific culture or society that exists solely because people agree to act as if it exists, or agree to follow certain conventional rules).
- The research is conducted in the conditions of war, at the moment of the greatest rise in national consciousness of Ukrainians and unity
- Updating data on the language situation in Ukraine, as well as on the language preferences of citizens

Conclusions

- Experiments in Kyiv city show a steady trend towards the Ukrainization of society and a more conscious attitude towards the choice of language (of communication, learning, viewing content or reading books, etc.).
- The language attitudes of Kyiv citizens toward Ukrainian are strong and favorable.
- Now, the Russian language remains the lingua franca, as it is known by the vast majority of Ukrainians, and in many cities or even at the front, people still use it. However, these citizens understand the importance of studying and knowing the Ukrainian language. Additionally, there are all reasons why the next generations of Ukrainians consciously will not study this language.
- This is a moment of rise of Ukrainian language prestige, Ukrainian culture and interest in studying them. Many people who usually use Russian consciously switch to Ukrainian because they do not want to associate themselves with anything Russian. It also has become my goal to track how war changed the language attitudes of Ukrainians.
- It also has become clear that language is not only an instrument, but also a weapon. Russia systematically used its language as a soft power, promoting its narratives, interests, and cultural expansion.

References:

- Pavlenko, A. (2006). *Bilingual Selves. Bilingual Education and Bilingualism*.
- Wei L. (2008) *Researching Bilingualism and Multilingualism. The Blackwell Guide to Research Methods in Bilingualism and Multilingualism*.

Nataliia Mykhalchuk

Dr. in Psychology, Professor

Rivne State University of Humanities

Margaryta Biloboroda

Master program student

Rivne State University of Humanities

Nataliia Mandriichuk

Master program student

Rivne State University of Humanities

ACTUALIZING OF MNEMONICS BY THE WAY OF NEW EUROPEAN PARADIGM OF EDUCATION: ACTUALITY OF THE PROBLEM

In the scientific literature it was shown that there were many types of mnemonic strategies that teachers might employ. According to different researches, there are five classes of mnemonics: linguistic, spatial, visual, physical response and verbal methods. **Linguistic mnemonics** usually are understood as key methods. They also involve associating some information with new concepts, with familiar words and/or phrases. These concepts, words, word combinations and sentences help people to remember them quickly. Also, there are **spatial mnemonics**, which include some spatial grouping and so called “finger methods”. These methods also involve the ways which help to connect new concepts with some familiar place, a pattern or a script, which can help in the process of memorization of the material. Also, there are **visual mnemonics**. They help the person to make use of pictures or in visualizations them, to create some associations by the basic concept (in such a way there are symbolic, mnemonics, also, pictographic ones). **Verbal mnemonics** is used when the meaning of some stories, novels can help students to remember the information, combining with some methods, such as grouping or re-grouping, or providing semantic organization and story-telling, or building up narrative chains. **Physical mnemonics** take a place when the body parts help the person to remember, either by help of some movements or physical response (Berninger & Abbott, 2010).

These mnemonics, which are on Fig. 1, all these strategies. The sense and the meaning of any scientific definition presupposes the solution of two basic problems, which are

emphasized on the localization of the ontological boundaries of the object having been determined (well-explored). The descriptions of these boundaries are known as some specific, assumed characteristics, which in a great degree reflect a composition, a structure and functionality of the components, genesis, interrelations of the mnemonic sphere with other objects (these objects also influence the process of the remembering of information). In the paradigm of English Language Methodology, the formulation of definitions, which depend on mnemonic spheres of the person, it is mainly carried out by scripts or frames. Also, the psychological mechanisms of quantification of any language do not allow the person to create a wide practice of giving the definitions, using scripts or frames. But with the help of the last ones, it is impossible to exclude the corresponding role of the language in the English Language Methodology.

Fig. 1. Different types of mnemonic strategies

These types of mnemonic strategies cause the validity problems of verbal definitions, the evidence of which is actualized when students translate texts into different languages (for example, from English into Ukrainian or from Ukrainian into Russian). At the same time, the unification of the scientific language also cannot help us to solve a problem. It is, first of all, because there are a lot of all-linguistic features, like negotiation of the language, when it is difficult for students to study the language.

If we talk about mnemonic strategies, we'll find some useful examples which are valuable for the whole system of the English language. When it is necessary for us to understand some concepts, it is able for us to understand them by some not important characteristics. Also, we'll define them not only by their positive content, but negatively, by their relations with other definitions or terms of the English language system. These basic characteristics of some type of mnemonic strategies are unique ones (other concepts do not have such characteristics as these ones have).

We believe that mnemonic activities provide the relationships between the addressee and the sender. In such a way, mnemonic relationships do not mean neither sense, nor significance. The idea of mnemonic negativism is developed by us, when we emphasize that the addressee does not have some concrete, fixed meaning. So, there is no meaning, which is crossed by anything other than reference to another sense. When we try to show by the paradigm of the language the structure of some object, we can notice that the object is to be understood only at the level of concept, which, in its turn, is very different from a nominative thing.

This peculiarity of the mnemonic sphere of the person needs to formulate special methodological requirements, which can be used for verbal or visual definitions, the modelling of which, to our mind, should be explained and interpreted less as the descriptive presentation of narratives, narrative scripts and frames. The meanings of mnemonic symbols help the person to construct different concepts. According to the logics of the structure of mnemonic sphere, we'll predict that the nature of the mnemonic sphere shows the possibilities of presentation of the meanings of symbols through the

nominative narrative discourse, then it is necessary to describe the structure of the mnemonic sphere with available definitively solved validity of its types.

For the purpose of describing the types of mnemonic sphere of the person, we use the method of structural-ontological analysis of the scripts of mnemonics in the paradigm of multi-disciplinary research (Mykhalchuk & Bihunova, 2019). This method proposes special procedures for constructing visual images. With the help of the procedure of Semantic Differential (Mykhalchuk & Kryshevych, 2019) we can give a modelling of structurally determined ontological matrices, which in a great degree reflect the main components of the system, which in its turn described the components of the object. Structural and ontological analysis of any object in its whole process of investigation makes us possible to highlight a subject of the research from the paradigm of mnemonic sphere. Thus, to answer the theoretical and methodological question: “WHAT do we investigate?”, we’ve to analyze the localization of scripts of mnemonic sphere of the person by any ontological boundaries, which separate the primary processes from the whole system in which the material has being studied.

The method of structural and ontological analysis allows us to schematize the logics of transformation of the material in the paradigm of the whole system by separate primary process. Therefore, they help us to describe the morphology of the system of mnemonic sphere of the person. Structurally determined ontological matrices in a great degree provide visibility of structural and functional characteristics of components of mnemonic sphere of the person. This process provides interactions of mnemonic sphere components, as well as their relationships to a higher order of the system (meta-system). Finally, the localization of successive structurally determined matrices allows us to conceptualize the notion of the subject, its transformational characteristics, and provides other features to be organized into the whole system, which is mnemonic sphere of the person. In its turn, mnemonic sphere of the person helps us to solve the basic methodological task, which is related to the question: “HOW to investigate this object?”

The main advantages of the structurally determined ontological method, that we’ll use in our further researches on the simplicity of planning of scientific issues and provide the implementation of the various stages of Systemic Methodological Analysis of mnemonic sphere of the person, who studies English. In our further researches we’ll try to build up the synthesized, harmonious by its components structurally determined ontological matrices. They, in their turn, according to their structure, are intended to compensate scripts of well-organized language restrictions, related to the scripts of meanings in the paradigm of signifiers. We believe, that structurally determined ontological matrices allow us productively interfering into the syntactic logics of the chain of mnemonic sphere of the person. In such a way mnemonic sphere will be characterized by some main characteristics, related to definite researchable unique concept. In this content, the method of structurally determined ontological analysis can be conditionally explained by implicit, quasi-logical instruments for sensible quantification of mnemonic sphere of the person, who studies the English language.

References:

1. Berninger V.W., Abbott R.D. Listening comprehension, oral expression, reading comprehension, and written expression: Related yet unique language systems in grades 1, 3, 5, and 7. *Journal of Educational Psychology*. Vol. 102(3). 2010. P. 635-651. <https://doi.org/10.1037/a0019319>.
2. Mykhalchuk N., Bihunova S. The verbalization of the concept of “fear” in English and Ukrainian phraseological units. *Cognitive Studies | Études cognitives*. Vol. 19. P. 20–43. Warsaw, 2019. <https://doi.org/10.11649/cs.2043>.
3. Mykhalchuk N.O., Kryshevych O. (2019). The peculiarities of the perception and understanding of Sonnets written by W.Shakespeare by the students of the Faculty of Foreign Languages. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: зб. наук. праць. Серія: Психологія. Вип. 26(1)*. С. 265–285. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М. DOI: 10.31470/2309-1797-2019-26-1-265-285.

Ernest Ivashkevych

PhD in Psychology

Rivne State University of Humanities

Diana Kravets

Master Program Student

Rivne State University of Humanities

THE CONCEPT OF DISCOURSE AND ITS ROLE IN THE PROCESSES OF UKRAINE INTEGRATION INTO THE EUROPEAN SPACE

The concept of discourse is one of the main concepts of modern Pragmatic Linguistics and text Cognitive Linguistics. Modern ideas about discourse reflect the entire process of linguistic science. There is no clear and universally accepted definition of the term “discourse” that covers all its uses, and this may have contributed to the widespread popularity of the term in recent decades. Changing more traditional notions of speech, a text, a dialogue, a style, and even a language, where important relationships are related to different paradigms of understanding, which successfully meet different conceptual people’s needs.

Even before the appearance of the modern theory of discussion, which began to fit into another field of science only in the mid-60s of the 20th century, different attempts were made to define this term. The oldest meaning of the word “disbelief” comes from French and means spoken language (Aleksandrov, Memetova & Stankevich, 2020). In the 19th century this term was ambiguous. In the scientific literature (Arbutnott & Frank, 2000) the following semantic parameters of the term “discourse” are listed in such a way, as: 1) a dialogue, a conversation; 2) speech, a lecture.

Such kind of the approach is a characteristics of the era when linguistics (Batel, 2020) moved from the study of isolated statements (sentences) to the analysis of chains of reproduction of statements that form a text, according to the components of which are completeness, completeness, sequence, etc. A great interest in the study of the text was determined by a desire to develop the language as a whole structure, a main paradigm, means of communication. So, we need to study more deeply the relationships between various aspects of human activity, which is realized through the text.

The concept of “discourse” is existed more than 2,000 years ago in the sense of “a dialogue”, “reasoning” as a linguistic term, but it became widely used only in the 50s of the 20th century. Modern scientists (Mykhalchuk & Ivashkevych, 2019) called discourse the method of sequential language analysis, designed to take Descriptive Linguistics

beyond the scope of one sentence at a certain time and correlate language and culture with each other.

The appearance of discourse theory showed a qualitative leap in the development of linguistic science and set researchers a very difficult task, such as to give a linguistic description of discourse. The theory of discourse, which was arisen in the paradigm of the theory of linguistics of the text, did not lose its connection with it, but consistently went to the differentiation of the subjects of its research, the distinction between the concepts of “text” and “discourse”. For example, according to our mind, discourse is a text, but it consists of a communicative unit of the language. Statements and their relevance are in a continuous semantic connection and can be perceived as a complete course of education. We’ll emphasize the fact that the text as a language source is not always a connecting language, that is, a discourse. Text is a more general concept than discourse. Discourse is always a text. Not all texts are named as discourse. Discourse is a special case or type of a text.

Discourse (from the French *discourse* – it is a speech, a conversation on the topic of something). Also, it is a combination of the language means and the circumstances in which it appears. This includes both the flow of speech and its preconditions, constraints and consequences, extralinguistic contexts, as well as implicit goals and intentions associated with the speech act.

The word “*discursus*” is translated from Latin and it meant “to talk about something”. In the sense of “communication” it is known in classical Latin, and in medieval Latin it acquires an additional meaning as “reasoning”. During the European Renaissance, at the end of the 16th century, “*discursus*” came to be used to refer to something spoken or written. At the same time, there are “*discours*” and “discourse”, which represent the process of understanding, explaining and contemplating anything by the subject, mainly in the form of formal speech or discussion (Bates, Maechler, Bolker & Walker, 2014).

It is believed that the American linguist Zelling Harris firstly used the word “discourse” in 1952 in the article “Discourse Analysis” in more close sense to the modern language. Therefore, he turned his attention to the study of the language units longer than one sentence, taking into account the social circumstances in which they exist. As a scientific term, “discourse” was formed in the researches of the French linguist Emile Benveniste at the beginning of the 1970s. The study of these scientists acquires the meaning of the language assigned by the subject in order to influence the listener. At the same time, we note that language occurs within the framework of the language genre, through the prism of subjective needs and desires. Also, we define discourse as a system of requirements that are put forward to speech from the point of view of social or ideological positions. We consider discussion about discourse in a narrow sense as a text or a conversation, and in a broad sense as a certain temporal, spatial and other context (Beauvillain, 1994).

The term “discourse” was acquired a philosophical tone thanks to the researches of Michel Foucault, in particular, “The Order of Discussion” (1971). According to Foucault’s definition, discourse is a set of utterances belonging to one and the same system of formation. This is how we can talk about climate discussion, economic discussion, discussion of natural history and discussion of psychiatry. In his opinion, discourse in the society is organized, controlled, selected and redistributed using procedures designed to suppress unpredictability and neutralize power. Mainly due to the studies of Foucault, Michel Pécho, Louis Artuser, Jacques Derrida, and Jacques Lacan, the French school of discourse analysis has a more philosophical direction and pays attention to ideological, historical, and psychoanalytical aspects of discourse (Booth, MacWhinney & Harasaki, 2000).

In philosophy, discourse also explains why each subsequent logical link depends on the previous logical link and determines the next logical link. The term “discrete thinking” can be used as a synonym for logical and rational thinking. In modern European metaphysics, discourse is also a type of knowledge that occurs with the help of a priori emotion or a reason, as something opposed to intellectual intuition (Brédart, 1991).

In the paradigm of European Integration into the World Space the discussion takes place as a dialogue or polylogue within the framework, which is common to all participants. So, the main concepts in the process of European Integration are: a language, a subject, a culture, etc. Every discourse has a purpose. For example, the goal of political discussion is the struggle for power. Science is the establishment of truth and regularity, Pedagogy is socialization, human education, advertising is the promotion of goods or a certain form of behavior. However, it is not always organized internally. A discussion in which the participants are in the opposite position is also possible. Ordinary discourse takes place in the preliminary determination of its object and subject, in what arguments and conclusions are accepted in it. Discourse in which these states do not exist or are not observed is called *anomalous one*. However, the result can be both negative (reduction to absurdity) and positive (discovery of new innovative solutions). Postmodern Philosophy recognizes normal and abnormal discourse as equivalent concepts.

Discourse, compared to the text, is a linguistic sign of a higher (social) order and, like any other sign, has a material shell and an ideal meaning. Thus, discourse cannot be studied in isolation from its environment. First of all, it is a social reality that is built on the interaction of individuals in the process of symbolic interaction with each other. The language also performs some important functions. It acts as an element for correcting the actions of discourse participants, as well as facial expressions, intonation, and gestures. Thus, discourse is often characterized as language immersed in a real life. After its completion, the discussion turns into a text.

The combination of place and time, where the discussion takes place, is called its chronotope (space-time). Thus, chronotopes can be historical, artistic, etc. The term “discourse”, in contrast to the term “text”, is not used in relation to ancient and other texts,

where the connection with life was not directly restored. So, the concept discourse plays the dominant role for the process of European Integration in the whole.

References:

1. Aleksandrov A.A., Memetova K.S., Stankevich L.N. Referent's Lexical Frequency Predicts Mismatch Negativity Responses to New Words Following Semantic Training. *Journal of Psycholinguistic Research*. Vol. 49. 2020. P. 187–198. URL: <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09678-3>.
2. Arbuthnott K., Frank J. Executive control in set switching: Residual switch cost and task-set inhibition. *Canadian Journal of Experimental Psychology*. Vol. 54. 2000. P. 33–41. URL: <https://doi.org/10.1037/h0087328>.
3. Batel E. Context Effect on L2 Word Recognition: Visual Versus Auditory Modalities. *Journal of Psycholinguistic Research*. 2020. Vol. 49. P. 223–245. URL: <https://doi.org/10.1007/s10936-019-09683-6>.
4. Bates D., Maechler M., Bolker B., Walker S. lme4: Linear mixed-effects models using Eigen and S4. *Journal of Package Version*. Vol. 1(7). 2014. P. 1–23.
5. Beauvillain C. Morphological structure in visual word recognition: Evidence from prefixed and suffixed words. *Language and Cognitive Processes*. Vol. 9(3). 1994. P. 317–339.
6. Booth J.R., MacWhinney B., Harasaki Y. Developmental differences in visual and auditory processing of complex sentences. *Child Development*. Vol. 71(4). 2000. P. 981–1003.
7. Brédart S. Word interruption in self-repairing. *Journal of Psycholinguistic Research*. Vol. 20. 1991. P. 123–137. URL: <https://doi.org/10.1007/bf01067879>.
8. Mykhalchuk, N.O. & Ivashkevych, E.E. (2019). Psycholinguistic Characteristics of Secondary Predication in Determining the Construction of a Peculiar Picture of the World of a Reader. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика: зб. наук. праць. Серія: Психологія*, 25(1), 215–231. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М. 444 с. DOI: 10.31470/2309-1797-2019-25-1-215-231.

Eduard Ivashkevych

*Doctor of Psychology, Professor
Rivne State University of Humanities*

Inna Nohachevska

*PhD in Psychology
Rivne State University of Humanities*

Tetiana Herheliuk

*Master Program Student
Rivne State University of Humanities*

THE PROCESSES OF COMMUNICATION AND QUASI- COMMUNICATION IN THE PARADIGM OF EUROPEAN INTEGRATION

As it was told in psychological literature, the ability to see problems is manifested in the need to ask questions, that require creative solutions in the process of active cognitive activity of the individual (Onufrieva & Ivashkevych, 2021b). To determine the dialogical qualities of cognitive activity, it is especially important to clarify the essence of a dialogue, a dialogical communication in its internal and external manifestations. As a form of internal dialogue scholars (Гончарук & Онуфрієва, 2018) consider the process of reading a novel, namely the dialogue between the author and the reader. Thus, the goal of independent reading can be achieved only if the reader is able to organize it, make a semantic analysis of the text, of he/she can understand it adequately, and in their further educational and professional activities to apply the learned information. Also we define reading as the creation of one's own thoughts with the help of other people's thoughts. Based on these ideas, we can describe reading as a creative process that involves not only passive perception of information contained in the text, but also its active processing, formulation of their own hypotheses, questions to the text, expressing views, agreeing or disagreeing with its author. In other words, reading can be seen as a special kind of a dialogue between the author and the reader.

Of course, such a communication differs from the direct interaction with a real partner of communication. And, perhaps, it will be more accurate to define it as quasi-communication (Mykhalchuk & Kryshevych, 2019), such as communication with an imaginary partner. At the same time, there is every reason to believe that the mechanisms of both types of communication are largely similar. This approach to the characteristics of reading activity gives different grounds to consider the interaction of the reader with the text as a dialogical process (restoration of the hidden dialogicity of the text itself and

the deployment of the internal dialogue of the reader). Researchers (Onufriieva & Ivashkevych, 2021a) from philological positions solves the leading role of the logic of a dialogue in the development of creative thinking of the person, in particular in the development of theoretical thinking. So, in the process of theoretical thinking each subject of the activity internalizes his/her external tensions, the tensions of socially divided activity in the form of antinomic dialogue of the thinker with himself/herself (Mykhalchuk & Ivashkevych, 2018).

Thus, the text as a program of communicative and cognitive activities of the reader and his/her understanding as the construction of the semantic structure of the message are inseparable. Moreover, understanding the text, in our opinion, does not always lead to the reconstruction of the author's meaning. So, the reader is an active subject of thinking, understanding, communication builds his/her "inner text", which, of course, is based on the "semantic basis" of the original message, but can complement this basis with his/her understanding of the problem, highlighted in the text. Such a supplement, bringing its meaning into the text, depends on the knowledge, attitudes of the reader, the goals of his/her reading and, of course, on the motives of the activities in which this reading is included. In other words, the active interaction of the reader with the text is provided by the broad activity context of the process of understanding. The reader understands the text better if he/she, building the "inner text", connects it with his/her own needs, motives, so, includes into educational activities. Without such a context, understanding is impossible, the text loses its meaning for the reader.

When choosing the means of teaching a foreign language, first of all a textbook, it is necessary to remember their correspondence with the age-specific features of pupils, the level of their language and language training, the realities of modern life and the requirements of the current program.

All means of teaching a foreign language are intended for the teacher and for a pupil. The kit for the teacher consists of the State Standard and the Foreign Language Program, a teacher's book, a manual for extracurricular activities, a set of phonograms and video phonograms, tables, drawings, a collection of exercises, a magnetic board, a set of slides and films.

The teacher's book is an important component of the teacher's complex. It describes the principles and the main methodological ideas of the educational complex, provides methodological guidelines for working with the textbook and methodical instructions for each lesson, offers exercises for teaching listening, speaking, etc., which complement the textbook material. Teacher's book as a learning tool is designed for teachers, allows them to organize pupils' learning activities most effectively and use all components of the educational-methodical complex.

The means for each pupil include a textbook, a book for reading, directories, dictionaries, handout materials, exercises on a printed or audio cassette, videograms (diphills, slides), computer programs.

As a learning tool the textbook occupies a special place in the pupils' kit, which is the main textbook. It contains methodically organized speech and speech material, exercises for mastering this material in various types of speech activities (except of texts for listening which are included into the book for a teacher), grammar reference material, appendix (songs, poems, vocabulary, etc.).

The structure of the textbook to a certain extent depends on the methodological concept of the authors. Traditionally, textbooks are organized by a thematic or a situational-thematic principle in sections that have relatively complete sections of the content of teaching of four types of speech activity: speaking, listening, reading and writing. Each section usually covers a series of lessons and has a pyramid structure. Various visualizations can be used in the textbook: charts, tables, drawings, symbols, different fonts, color, etc. So, the textbook would contain everything that is necessary for the purpose of learning. Among the main requirements for the structure and the content of the textbook there are such, as:

- 1) the textbook should provide a sequence of the tasks for speech learning and teaching speech material from a lesson to lesson;
- 2) the contents of the textbook would be communicatively oriented;
- 3) each paragraph of the textbook must have a "rod" around by which all material is organized (such "rod", for example, may be a typical phrase, topic, etc.);
- 4) in the structure of the paragraph there should be a special section – a homework;
- 5) the structure and the content of the textbook would provide simultaneous mastery of the skills of both oral and written types of communication.

The means of teaching a foreign language can be used with or without the use of the appropriate technical equipment. Those means are requiring the use of technical equipment. They are called technical means of training. Other means are non-technical. Among the technical means of training, the methods of which are carefully developed, we distinguish videograms, phonograms and video phonograms.

It should be noted, that even with a minimum of educational equipment with technical equipment it is impossible to teach a foreign language without the use of certain technical means of training. In such a way, in the first place, there is a phonogram. The phonogram is the tool that directs learning language information from the auditory channel of the pupil's sensor system. The phonogram has many advantages over other learning tools because it allows a pupil to:

- a) record foreign language pronunciation in time and space for further use in the educational process;
- b) demonstrate the object of mastering – the foreign language pronunciation sound;
- c) make "preserved speech" in accordance with any methodological plan;
- d) to control effectively the oral language product of a pupil, giving him/her not only qualitative, but also a quantitative assessment.

The most motivated phonogram is used: for the purpose of teaching listening; oral speech training based on the widespread use of speech samples; rational presentation and

fixing of broadcasting samples that are sounding (for example: models, typical structures); introduction of speech material in dialogical form; demonstration of songs and fragments of artistic reading in the performance of sounds by native speakers; conducting the analysis of recorded films' statements of pupils; audio visual aids.

Recently, the technique of using computer programs, which are becoming increasingly used today, is very actively being developed. Computer programs are implemented with the help of state-of-the-art computer models in the Multimedia system. It offers great opportunities for improving the learning process of a foreign language, increasing its efficiency. This is due to the presence new didactic functions in the computer programs. These functions can not be reproduced, for example, in a video graph. Besides this the computer program provides perception of the information through auditory and visual channels. It also allows the pupil to study and control the learning of a foreign language in different modes of independent search and at various levels of difficulty.

The use of any means of training must be consistent with the whole system of teaching a foreign language, in line with its principles and objectives. This means that the pupils' actions, for example, when working with computer programs, must be motivated, exercises have to be responsible for the attitude and situational character of the actual communication process. Therefore, means of teaching a foreign language are essential for ensuring the full and effective organization of educational activity of pupils at the lesson with the aim of mastering foreign language activities.

References:

1. Гончарук Н., Онуфрієва Л. Психологічний аналіз рівнів побудови комунікативних дій. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*. Переяслав, 2018. Вип. 24(1). С. 97–117. URL: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-1-97-117>.
2. Mykhalchuk N., Ivashkevych E. Psycholinguistic features of the development of social intelligence of the teacher. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 23 (1). С. 242–257. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1211618>.
3. Mykhalchuk N., Kryshevych O. The peculiarities of the perception and understanding of Sonnets written by W.Shakespeare by the students of the Faculty of Foreign Languages. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 26(1). С. 265–285. URL: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2019-26-1-265-285>.
4. Onufriieva L., Ivashkevych Ed. Contemporary approaches to the problem of the development of cognitive activity of pupils according to the ways of managing the young learner's classroom. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. Кам'янець-Подільський, 2021а. Вип. 52. С. 61–83. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2021-52.61-83>.

5. Onufriieva L., Ivashkevych Ed. The development of learner's autonomy by the way of the formation of social intelligence. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. Кам'янець-Подільський, 2021b. Вип. 51. С. 9–32. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2021-51.9-32>.

Halyna Nikolaychuk

Ph.D. in Pedagogical Sciences, Professor

Rivne State University of Humanities

Olena Demchuk

Ph.D. in Psychology

Rivne State University of Humanities

PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN WAR CONDITIONS

As a result of military operations, a significant number of participants in the educational process received psychological injuries of varying degrees, which often lead to post-traumatic stress disorder and require constant psychological support and assistance.

Our profession assumes that we have more work to do with complaints. But we are very happy that despite everything, our education system is working. Back in May-June, there was a feeling that we would not start this academic year.

Especially prone to burnout at work are people who work in the "person-to-person" field, that is, those whose work involves constant communication.

The need to constantly be in touch, listen to others and speak for yourself, follow important news, give instructions to subordinates or, on the contrary, fulfill the instructions of management, try to live up to someone's expectations, surpass competitors, demonstrate good indicators - all this leads to the fact that at some point a person simply "runs out of batteries".

When you are just tired, you can bring yourself back to normal in a few days. It is enough to just get enough sleep, spend the weekend with the phone turned off to take a break from constant calls, switch to a good book, go to the gym or take a hot bath, and here you are again full of strength and energy [6].

If you have emotional burnout, you can't get rid of it just like that. Moreover, over time, everything only worsens. Nervous tension and stress lead to poor sleep, increased irritability provokes conflict situations at work, troubles in the professional sphere affect family and personal relationships.

A very important role is played by the self-esteem of each individual. It's like a person's immune system. In the end, a person's success depends on the state of self-esteem, how he builds his relationships, and even whether he feels happy about his achievements. Just as when we have poor immunity, various diseases, symptoms and sores begin to emerge, when self-esteem is disturbed, anxiety, depression, complexes and problems in relationships appear.

Psychologists separate self-esteem and self-worth. "Self-esteem" includes the concept of "evaluation" and involves comparing yourself according to a certain criterion - intelligence, happiness and success. There can be one danger here - if we do not know how to adequately evaluate ourselves, then no matter what criteria we compare ourselves to, there will always be someone smarter, richer, more beautiful or more successful than us. Therefore, for a person who has inflated expectations about himself, such a comparison can be unhelpful and lead to many experiences [4].

Therefore, I recommend learning to take care of the development of self-esteem. After all, the very word "self-worth" suggests that we are already valuable in ourselves. This value is embedded in us from birth, contained in our uniqueness. And most importantly, a sense of self-worth is the very thing that will always support us, even in the most unsuccessful periods, when everything falls out of hand, and there is a lot of misunderstanding and criticism around.

We sometimes offer our clients the following thought experiment: "Imagine that you have a beautiful jewel - a diamond. It is valuable to you, because it is associated with many memories and events of your life. Here you decide to take it to a jewelry workshop, to have the diamond encrusted with gold there and made into an ornament. On the way to the workshop, the jewel suddenly slips from your hands and falls into a muddy puddle... What will you do?"

The answer is usually unequivocal: "I will pick it up, wash it (or peel it) and continue my way." However, this is not the end of our thought experiment: "How do you usually feel about yourself when you fail at something, make a mistake, get into trouble, or even when your life is at the bottom?" Here the answers are already different, but no one has yet said: "I will help myself up, take care of myself and move on", as was the case with the diamond version...

Often, we value things more than ourselves and treat them more carefully, but remembering the story of the diamond can help you better understand and feel your own value. This is the best way to develop self-esteem.

Deep psychological problems are solved either as a result of targeted psychotherapeutic work, or life events and circumstances cause a reevaluation of values and the formation of new, more effective forms of behavior.

Any psych traumatic event causes stress. A person begins to adapt to new conditions and gets used to it in about a month. Adaptation is normal for any person. If maladjustment occurs, that is, a person cannot accept the current situation, he needs qualified psychiatric help.

Emotional swings are a common thing. Emotions should change each other - that's normal. A person cannot be happy or sad all the time. During the war, mood swings intensify: a person is no longer happy - he is euphoric, he is not sad - he perceives the news with horror. However, this is also normal. It is important to expel all these emotions: you want to cry - cry, you want to grieve - grieve. Emotions will successively change each other; it is important to live and release them in order to remain in the resource [5].

There are two postulates: the first - we accept that life will not be the same as before. The second is that life will only get better in the future. Better than the peak moment in a past life. Even if you have lost someone close to you, you can rebuild your life so that all losses are not in vain. There is nothing wrong with the fact that it will not be like before. Let's be honest: not everyone was happy before the war. There were still people who had toxic exes, abusive partners, not very interesting jobs. Some had untidy housing and ate from ugly dishes. We will get new beautiful dishes, build a house, after all, a home is not an address, a home is something that a person creates on his own. For example, our military has very cozy dugouts with beautiful shelves, although the dugout is just a hole in the ground and wooden floors.

Life will be better after the war. The main thing is not to whine, not to whine and not to sow betrayal. The only person who can prevent you from living a better life is yourself, when you consciously refuse to live a joyful life. Ukrainians like to suffer, but let's deliberately rejoice. The russians will definitely not survive this [2].

It is important that everyone does their job. Not everyone can stand in positions with weapons - now, as before the war, people are divided by positions.

Conclusions and prospects for further investigations. Paralyzed by the beginning of the war, the educational process after the summer vacation started working in new realities - taking into account all the complex challenges and the security situation.

Due to russia's military aggression against Ukraine, Ukrainian society is currently going through difficult times. Anxiety and frustration lead to the fact that a huge number of people seek psychological help.

Suffering forces us to think about the meaning of what is happening, to try to establish cause-and-effect relationships, including regarding our own reactions and actions, in order to predict the further development of events and our reactions to them based on them. In extreme conditions, a person has the opportunity to know himself better; one's own characteristics, which were clearly manifested in a stressful situation, encourage the processes of self-discovery and attention to one's own preferences, desires - even in the simplest moments, respect for one's own needs and tastes as those that have the right to exist.

The war is not only on the front line. War is already inside everyone: on the front line it is physical, outside it – it is psychological [3].

Sincerely wishing for the victory of the Ukrainian resistance in the war waged by russia, we wish even more that the waves of the Velvet Revolution swept through the ranks of the Russian army, giving birth to a new generation of defectors. Such a refusal to fight on the part of russian soldiers would be a victory not only for Ukraine, but also for the world community, for justice and for the future in which we would like to live.

You shouldn't expect perfect training in wartime, but the most important thing now is to preserve the lives and health of all of us. After the victory, we will catch up, but now we should study according to the opportunities that are currently available.

The Ukrainian school will have to deal with children with very different experiences for a long time. Since students have changed, education will never be the same as it was before the war.

Instead, education should give students vitality, flexibility of thinking, stability, give a combination of critical thinking skills and doing skills, the ability to turn an idea into real material.

War is an extraordinary psychological stimulus for man and society. We don't have a natural immune system that can protect us from the stress of combat. However, there are rules and practices that allow you to learn to perceive the situation more calmly. And thereby preserve physical health and mental balance. His own, and those who are nearby [2].

And, after all, the main rule of supportive communication is to remain optimistic. Positive thinking motivates employees. Of course, you should not forget about gratitude. Always, and especially now, it is important to thank people for their dedicated work. Gratitude is a key element of interest and engagement. In the conditions of war, people who ensure the stability of the state apparatus and the control of the country definitely deserve it [1].

The work of a pedagogical worker in an educational institution is characterized by a large amount of effort required to deal with situations of varying complexity and emotional tension that arise during education. The peculiarity of this work is that teachers are faced with strong feelings every day, sometimes very difficult and unpleasant ones. This is human pain, aggression, powerlessness, helplessness, etc. And while forming the creative activity of students, it is necessary to constantly pay attention to their needs, sometimes reaching the limits of their emotional capabilities and professional competence. That is why psychological and socio-pedagogical support of the educational process is relevant in today's conditions.

References:

1. Kokun O.M. Psychology of professional development of a modern specialist: Monograph. K.: SE "Inform.-analyt. Agency", 2012. 200 p.
2. The paradigm of higher education in the conditions of war and global challenges of the 21st century: materials of the All-Ukrainian Scientific and Pedagogical Advanced Training, July 18-August 28, 2022. Odesa: Helvetica Publishing House, 2022. 536 p.
3. Prosandeeva L.E. Conceptual foundations of the theory of self-worth. Actual problems of psychology: Collection. scientific works of the Institute of Psychology named after H.S. Kostyuk of the National Academy of Sciences of Ukraine. T.7. Vol. 13. K., 2007. 282-288.
4. "Personal dignity. Safety of life. Citizen's position: implementation of a program of educational work with teenagers on issues of combating human trafficking (for students of vocational and technical educational institutions): methodical

recommendations / author's reference. N. I. Boychuk, S. V. Ternytska; in general ed. I. D. Zvereva, Zh. V. Petrochko. K.: FO-P Burya O.D., 2014. 308 p.

5. <https://nus.org.ua/articles/osvita-pid-chas-vijny-yak-pidtrymuyut-vchyteliv-iz-tot-ta-yaki-problemy-mayut-ukrayinski-uchni-za-kordonom/>

6. <https://wkrolik.com.ua/pitannya-do-psixologa/>

Маргарита Воровка

доктор педагогічних наук, професор

Мелітопольського державного педагогічного університету

імені Богдана Хмельницького

Алла Кожевникова

кандидат педагогічних наук, доцент

Мелітопольського державного педагогічного університету

імені Богдана Хмельницького

Олена Грабовець

здобувачка II рівня вищої освіти «магістр»,

Мелітопольського державного педагогічного університету

імені Богдана Хмельницького

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПСИХОЛОГІЇ ДО РОЗВИТКУ У СТУДЕНТСТВА НАВИЧОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДОПОМОГИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Процес вищої освіти в Україні має велике значення для європейської інтеграції країни, особливо в умовах війни та включає такі етапи: адаптація до європейських стандартів передбачає міжнародну якість навчання, дослідницьку діяльність та міжнародну співпрацю; зміцнення громадянського суспільства через вищу освіту сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних навичок, громадянської свідомості та вимагати більшої відкритості та відповідальності влади, що є рушійним аспектом європейської інтеграції; міжнародна співпраця закладів вищої освіти в Україні забезпечує міжнародну співпрацю з університетами та науковими установами Європи й довершує обмін знаннями та дослідницьке співробітництво й здійснює інтеграцію в європейську освіту та наукову спільноту; підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку праці:

Проблеми процесу підготовки майбутніх викладачів психології досліджували М. Бауер, Д. Богоявленська, Н. Бондаренко, А. Булда, М. Васильєва, Ж. Вірна, М. Гуліна, І. Зязюн, М. Іванчук, І. Ішук, Л. Карамушка, О. Киричук, В. Ковальов, С. Максименко, О. Матвієнко, Н. Ничкало, В. Панок, Д. Пенішкевич,

Є. Пряжнікова, Н. Пряжніков, В. Рибалка, В. Сагарда, Д. Струннікова, М. Супрун, Л. Уманець, Н. Чепелєва, М. Шаплавський та інші [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Окреслена проблема відноситися до числа невичерпних тем професійної освіти, а процес підготовки майбутніх викладачів психології до розвитку у студентства навичок психологічної самодопомоги є актуальним.

Метою статті є визначення та обґрунтування проблеми процесу професійної підготовки майбутніх психологів до розвитку у студентства навичок психологічної самодопомоги та шляхи їх вирішення в системі ЗВО.

Процес професійної підготовки майбутніх викладачів психології є надзвичайно важлива, адже саме вони не лише навчають студентів теоретичним аспектам психології, але і здійснює підготовку їх до розвитку навичок психологічної самодопомоги. Саме така специфічна місія є складовою системи підготовки студентів-психологів та вимагає глибокого розуміння психологічних процесів, практичних інструментів та здатності вчити і надихати інших навичок психологічної самодопомоги.

Слід відмітити, що процес формування особистості майбутнього викладача психології неможливий без процесу підготовки.

Під поняттям «підготовка» розглядається процес формування, удосконалення знань, умінь, навичок, якостей особистості, необхідних для виконання діяльності, що реалізується в процесі навчання, самоосвіти або професійної освіти окреслює М. Васильєва [3, с. 111].

Вчений Д. Супрун охарактеризує готовність майбутніх психологів до професійної діяльності в галузі спеціальної освіти – це цілеспрямований вияв потенціалу особистості студентів-психологів, що включає їх переконання, погляди, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння. Готовність досягається в ході професійної підготовки, є результатом всебічного особистісного розвитку майбутніх психологів з урахуванням вимог професійної психолого-педагогічної діяльності. Щодо особистісної готовності студентів до професійної діяльності, то саме вона має складну динамічну структуру і є сукупністю інтелектуальних, рефлексивних і психофізіологічних компонентів у їх співвідношенні з проблемами суспільства [5, с. 169.].

Ми погоджуємося із думкою К. Дурай-Новакової, що професійна підготовка до практично діяльності – це не що інше, як формування готовності до неї [1]. Таким чином, підготовка є динамічним процесом, мета якого є формування такої професійної якості, як готовність. І саме тому важливо підготувати майбутніх викладачів психології до того, щоб вони могли передавати свої знання студентам та сприяти розвитку у них навичок психологічної самодопомоги.

Психологія як наука досліджує людську поведінку, мислення та емоції та допомагає зрозуміти поведінку і як можна покращити стан ментального здоров'я. Слід відмітити, що саме процес підготовки майбутніх викладачів психології не

обмежується лише теоретичними знаннями, а сприяє набуттю студентами інструментів для психологічної самодопомоги і саморозвитку.

Тепер розкриємо специфіку поняття «психологічна самодопомога».

Поняття «самодопомога» в психологічній та педагогічній літературі розкривається є процесом, який спрямований на самореалізацію та підвищення якості професійної діяльності та життя. Розвиток самодопомоги майбутніх психологів включає розуміння своїх емоцій, уміння керувати ними, інсталювати особисті цілі та розвивати стратегії для їх досягнення, а психологічна самодопомога допомагає ефективно співпрацювати з іншими, вирішувати конфлікти та знаходити рішення в складних педагогічних та професійних ситуаціях.

А. Лазарус розкриває «психологічну самодопомогу як важливий компонент психічного здоров'я, яка повинна бути доступною для всіх» [3, с. 75].

Так як «психологічна самодопомога є навичкою, яку можна сформувати, і вона є надзвичайно цінною в сучасному світі, адже стрес та психічні проблеми залишаються все поширенішими» охарактеризував психолог Джейн Сміт [1].

Ми погоджуємося із М. Матяш, Л. Прудкою та Н. Тертичною, що «викладачі психології мають бути не лише експертами у своїх предметах, а й фахівцями, які навчають студентів, як краще розуміти і керувати своїми власними емоціями та поведінкою», а Джеймс Браун охарактеризував, що «викладачі, які самі забезпечують психологічну самодопомогу, мають більше впливу на своїх студентів і надихають їх на власний розвиток» [4, с. 107].

Отже, важливим є процес навчання студентів не тільки теорії психології, але і сформувати практичні навички психологічної самодопомоги, які є дуже актуальним особливо після повномасштабного вторгнення сусідньої країни потрібна психологічна допомога дітям, підліткам, дорослим.

Доцільно зазначити, що якість викладання викладачів психології не обмежується тільки передачею теоретичних знань, вона стимулює студентів до розвитку практичних навичок, які їм краще розуміти себе та інших, а також ефективніше впоратися з життєвими стресами і труднощами. Ці навички залишаються надзвичайно корисними в будь-якій професійній діяльності й в особистому житті. Крім того, важливо підтримувати викладачів психології у їхньому власному розвитку навичок психологічної самодопомоги, саме їх приклад використання демонструє рівень розвитку професійної діяльності й сприяли впровадженню окреслених навичок в життєдіяльність.

Одним із способів процесу формування навичок психологічної самодопомоги є включення у практичні та семінарські заняття тренінгові завдання у навчальний план педагогічних та не педагогічних спеціальностей, які сприяють вивченню і вдосконаленню студентами навичок психологічної самодопомоги. Окреслені завдання можуть включати вправи з медитаціями, тренінгами щодо подолання стресу та шляхи вирішення конфліктів, а також рольові ігри для вдосконалення

навичок спілкування, міжособистісних відносин та навичок психологічної самодопомоги.

Доцільно зазначити, що підготовка майбутніх викладачів психології до розвитку у студентства навичок психологічної самодопомоги є важливою для європейської інтеграції України в умовах війни та має свою специфіку, оскільки вимагає інтеграційні процеси теоретичних знань та практичних навичок, а також професійно-особистісний розвиток як студента так і викладача. Процес окресленого дослідження включає такі аспекти:

1. В умовах війни люди можуть відчувати стрес, тривогу, депресію та інші психологічні проблеми. Викладачі психології, які володіють навичками психологічної самодопомоги, можуть бути ефективнішими в наданні підтримки та допомоги студентам та іншим громадянам, які потребують допомоги в управлінні своїми емоціями та стресом. Розуміння та опанування теоретичних аспектів психології самодопомоги та глибоке розуміння психологічних принципів, що стоять за психологічною самодопомогою і включає в себе знання про техніку релаксації, медитації, психологічний розвиток, саморефлексію тощо.

2. Володіння навичками психологічної самодопомоги сприяє зміцненню суспільства в умовах війни, адже особистість, яка вміє ефективно керувати своїми емоціями та стресом, здатна краще пристосуватися до негативних подій і діяти більш об'єднано та раціонально. Розвиток особистих навичок та самостійне вдосконалення навичок психологічної самодопомоги та практикувати їх у професійній діяльності та повсюдному житті, що сприяє розвитку українського суспільства та європейської інтеграції України в умовах війни.

3. Підготовка викладачів психології включає розвиток педагогічної компетентності, яка дозволяють ефективно передавати студентам інформацію про психологічну самодопомогу та розвиток практичними методами її навичок застосування.

4. Підтримка студентів, адже саме надання майбутнім психологічним фахівцям можливість звертатися до викладачів для консультацій і підтримки в питаннях, пов'язаних з психологічною самодопомогою. Викладачі, які володіють методами психологічної самодопомоги та є відкритими для діалогу та сприяють психологічній реабілітації та підтримці тих, хто пережив травматичні події.

Отже, підготовка майбутніх викладачів психології до розвитку у студентів навичок психологічної самодопомоги є важливою для забезпечення психологічного благополуччя населення та розвитку країни навіть в умовах війни, покращення психологічної реабілітації, зміцнення суспільства та досягнення європейської інтеграції України.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Процес підготовка майбутніх викладачів психології до розвитку у студентства навичок психологічної самодопомоги є завданням сучасного освітнього середовища закладу вищої освіти. Саме викладач психології передає студентам не тільки теоретичні знання, але і

практичні інструменти психологічної самодопомоги для підтримки їх психічного здоров'я та особистісного розвитку. Адже саме окреслене дослідження сприяє створенню більш здорового і збалансованого суспільства, де кожен може впоратися із тривожним станом, життєвими труднощами і досягти своїх цілей.

Перспективи подальших розвідок. Подальший науковий пошук доцільно здійснювати в напрямі аналізу структурних компонентів процесу професійної підготовки майбутніх психологів до розвитку у студентства навичок психологічної самодопомоги.

Список використаних джерел:

1. Білик В. Г. Природничо-наукова підготовка майбутніх психологів у вищих навчальних закладах у контексті сучасної парадигми вищої освіти . Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. 2017. Вип. 3., С. 112-117.
2. Власенко І.А., Фурман В.В., Рева О.М., Канюка І.О. Психологічне здоров'я студентської молоді. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 224 с.
3. Каменщук Т., Коритчук Н. Загальні засади організації першої психологічної допомоги постраждалим в умовах надзвичайних ситуацій. Вісник студентського наукового товариства факультету права, публічного управління та адміністрування. Вип.1. Збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Друк», 2022. 184 с. С. 74–78.
4. Матяш М., Тертична Н. & Прудка Л. Історія та особливості викладання психології в Україні. Вісник Національного університету оборони України, 69(5), 2022, С. 98–109.
5. Супрун Д. М. Модернізація змісту професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 492 с.
6. Ткачук І.І., Луценко Ю.А. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу в закладах професійної освіти веб-сайт. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/.../%D0%A2%D0%BA%D0%B0%D1%87%D1>.

ТВОРЧА СКЛАДОВА КОМПЕТЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Компетенцію професійного саморозвитку ми визначаємо як здатність та готовність людини самореалізуватися в освітній та професійній діяльності на основі самосвідомості, самовизначення, самоуправління та самоосвіти.

У сучасному світі професійний розвиток стає надзвичайно важливим аспектом кар'єрного зростання та вдосконалення знань і навичок. Особливо це стосується країн, які прямо чи опосередковано вступають у процес євроінтеграції. Умови євроінтеграції розширюють можливості національних працівників і компаній, але водночас ставлять перед ними вимогу змінюватися та пристосовуватися до міжнародних стандартів і вимог. Отже, компетенція професійного саморозвитку стає ключовою умовою успішної євроінтеграції.

Професійний розвиток як умова євроінтеграції є необхідним для працівників різних сфер, оскільки вони повинні відповідати міжнародним стандартам і вимогам, які диктуються процесом євроінтеграції. Наприклад, у сфері бізнесу та торгівлі, відповідно до угод Європейського союзу, потрібно відповідати стандартам якості, безпеки та екологічним вимогам. Це означає, що фахівці повинні постійно вдосконалювати свої навички та знання, щоб забезпечити конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

Професійний розвиток допомагає створювати умови для підвищення якості освіти та науки в країні. Умови євроінтеграції зобов'язують країни реформувати свою освітню систему та підвищувати якість наукових досліджень. Це неможливо без компетентних фахівців, які здатні впроваджувати нові педагогічні методи, проводити наукові дослідження та викладати згідно з міжнародними стандартами.

Компетенція професійного саморозвитку стає важливим аспектом зміни культурного підходу у суспільстві. Євроінтеграція призводить до зміни цінностей та стереотипів у суспільстві, і професіонали, що відповідають міжнародним стандартам, грають ключову роль у цьому процесі. Вони стають моделями для інших, сприяючи поширенню нових підходів і стандартів.

Особливо важливою є навичка міжкультурної комунікації і розуміння. Фахівці, які мають досвід співпраці з іноземними колегами та партнерами, здатні покращувати міжнародні відносини та сприяти ефективному співробітництву.

Компетенція професійного саморозвитку в умовах євроінтеграції може бути досягнута через різні засоби, такі як навчання, стажування, участь у міжнародних

проектах і програмах обміну. Важливо пам'ятати, що цей процес є постійним і вимагає постійного вдосконалення.

Компетенція професійного саморозвитку, як будь-яка інша компетенція, має певну компонентну структуру. Визначаючи її зміст, ми відзначили, що вчені фіксують різні компоненти компетенції, тим самим уточнюючи, доповнюючи її специфічним наповненням (компонентами), які точніше відображають сутнісні характеристики тієї чи іншої компетенції [2].

Особливу значущість для здійснення професійної діяльності майбутнім учителем набуває розвиток творчого мислення здобувача (здатність знаходити нові способи у вирішенні нестандартних та стандартних проблем і завдань), оскільки воно пов'язане зі створенням або навіть відкриттям чогось нового.

Найважливіші серед здібностей до творчого мислення такі:

- до логічного опрацювання ідей;
- до оцінки та вибору серед безлічі можливих ідей найімовірніших та найефективніших;
- до створення ідей.

З творчою діяльністю взаємопов'язаний такий пізнавальний процес, як уява. Звісно, уява і творчість найтіснішим чином пов'язані між собою. Зв'язок між ними, однак, не такий, щоб можна було виходити з уяви як самодостатньої функції і виводити з неї творчість як продукт її функціонування. Ведучою є зворотна залежність; уява формується у процесі творчої діяльності.

Майбутнім педагогам розвиненість уяви гарантує попередження вирішення професійної проблеми, що склалася з певного робочого питання, допомагає спланувати хід дій та передбачати кінцевий результат.

Відсутність розвиненої уяви у вчителя може призвести до виконання ним завдань виключно за зразком і шаблоном, що знижує ефективність його роботи та ускладнює виконання, припустимо деякого творчого проєкту, реалізація якого неможлива без опори на уяву, оскільки певний вид роботи вимагає застосування творчих здібностей, а іноді навіть інтуїтивного виконання означених дій [2].

Серед причин, що зумовлюють бар'єри на шляху до творчого вирішення проблеми, психологи виокремлюють:

- бажання негайно знайти відповідь. Плідні та оригінальні рішення приходять під час «творчої паузи», коли людина дає собі можливість відпочити, відволіктися від цілеспрямованого сидіння над проблемою. У випадку ж коли людина прагне вирішити проблему відразу, то, як правило, отримує передчасне й непродумане рішення.
- Конформізм – бажання бути схожим на іншого. Побойовання висловити оригінальні ідеї виникають часом через побоювання виділитися серед кола інших, цю тенденцію вчені пов'язують із негативним дитячим досвідом засудження та нерозуміння їх ідей серед однолітків чи дорослих.

- Ригідність – складність перемикавання з однієї точки зору на іншу. Вона не дозволяє змінювати готові рішення, «бачити» незвичайне у звичайному.

- Цензура – внутрішня критика будь-якого власного припущення, ідеї. Причина жорсткої внутрішньої цензури криється в авторитарному вихованні дітей батьками, які схильні критикувати будь-які дії дитини з будь-якого приводу, в результаті виховуючи у власних дітях безініціативність, яка проявиться у дорослому віці як спроба перекласти відповідальне рішення на когось іншого або перевагу чекати на природне вирішення проблеми [1].

Важливою складовою когнітивної сфери є увага. Виконання вчителем професійних завдань вимагає від нього високої концентрації уваги та її стійкості. Кожне окреме звернення здобувача за допомогою до педагога несе в собі певну складність та унікальність, що, безсумнівно, вимагає від фахівця особливої уваги до кожного здобувача, оскільки і від його конкретних рекомендацій залежить (хоч і не повністю) вирішення конфлікту або проблемної ситуації.

Регулярне реформування системи освіти вимагає від випускників за ОПП «Початкова освіта» вмінь роботи з інформацією нормативно-правового характеру, що оновлюється, умінь її правильно інтерпретувати, передавати осмислене знання здобувачам, колегам, батькам та іншим учасникам освітнього процесу.

Отже, педагогічний процес, що також включає формування компетенції професійного саморозвитку у майбутніх вчителів, передбачає оволодіння здобувачами цілісною системою знань про цей вид професійної діяльності, його особливості та системою умінь професійного саморозвитку.

Звісно, формування компетенції професійного саморозвитку є наразі одне з найважливіших завдань професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів.

Численні дослідження наголошують, що вчитель повинен оволодіти глибокими знаннями в галузі психології, педагогіки, інклюзивної педагогіки, артпедагогіки, етнографії, анатомії та фізіології, теорії, методики та технологій педагогічної роботи та вміння їх професійно застосовувати у поєднанні з індивідуальним стилем професійної діяльності, що в цілому можуть розглядатися як основа, яка забезпечує ефективність професійної діяльності [2].

Освіта – це один із найважливіших ресурсів суспільства, і вчителі виступають як ключові посередники в цьому процесі. Вони не тільки надають знання, а й впливають на розвиток особистості здобувачів. У зв'язку з постійними змінами в суспільстві та освітніх вимогах, творча складова компетенції професійного саморозвитку стає важливою складовою успішної вчительської кар'єри. Професійний саморозвиток педагогів також допомагає підвищувати статус учителя в суспільстві. Коли вчителі продовжують вдосконалювати свої навички і знання, це підвищує їхню професійну авторитетність та робить їх більш впливовими в різних галузях освіти та розробці освітніх політик.

Отже, компетенція професійного саморозвитку в умовах євроінтеграції стає надзвичайно важливою для розвитку сучасного суспільства. Фахівці повинні бути готові до викликів, які приносить євроінтеграція, і постійно вдосконалювати свої навички та знання. Тільки так вони зможуть не тільки відповідати міжнародним стандартам, але й сприяти ефективному розвитку своєї країни в умовах глобалізації та інтеграції в європейський і світовий простір.

Список використаних джерел:

1. Пелагейченко В. Ключові компоненти компетентності вчителя [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/9170/>
2. Фрицюк В. Професійний саморозвиток майбутнього педагога: монографія. Вінниця: Нілан ЛТД, 2016. 364 с

Наталя Романишина

доктор педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри української літератури

Рівненського державного гуманітарного університету

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОСТУП СИСТЕМИ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Відкрита широкомасштабна військова агресія не змінила європейськи орієнтовану українську зовнішньополітичну стратегію. Надавши у 2022 р. Україні статус кандидата на вступ до ЄС, Європейська Рада не лише показала солідарність із країною, яка в кривавій боротьбі захищає європейські цінності, європейський шлях розвитку, а й висловила готовність у різних сферах інтегрувати Україну до ЄС. У Комюніке від 18 травня 2022 Єврокомісія заявила про сформовану рамку післявоєнного відновлення України, зокрема реформування відповідно до європейських стандартів сфери освіти. Статус країни-кандидата відкриває нам в системі відносин із ЄС вікно можливостей, але, як зазначив єврокомісар із переговорів про розширення та європейську політику сусідства О. Варгеї, цей процес «ґрунтується на заслугах» і завжди залежить від поступу у виконанні певних критеріїв. В умовах «воєнної» євроінтеграції Верховна Рада України (Комітет з питань освіти, науки та інновацій), МОН України періодично звітують про «головні досягнення», «важливі події» із забезпечення імплементації європейських принципів, підходів та практик в освітній та науковій сферах; декларують європейську інтеграцію української освіти як «наскрізне завдання розвитку системи освіти в повоєнний період у довгостроковій перспективі» (С. Бабак, С. Шкарлет, О. Лісовий).

Питання традицій та реформування систем освіти високорозвинених держав, етапів розвитку стратегії Європейського Союзу у галузі української освіти і науки, компетентнісних засад, цифровізації, трансформації змісту навчання, розбудови lifelong learning тощо досліджували вітчизняні вчені Ф. Ващук, О. Локшина, О. Топузов, О. Тупахіна та ін. Перспективи літературної освіти у форматі Європейського освітнього простору вивчали Ю. Бондаренко, Л. Мацевко-Бекерська, О. Ніколенко, О. Семенов, Г. Токмань, Т. Яценко та ін.

Ключовими пріоритетами навчання української літератури в контексті загальноєвропейських тенденцій є пошук ефективних методів, форм, технологій (включаючи кращі зарубіжні практики) для забезпечення якості, результативності освіти, спрямованої на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості, вихованої на європейських цінностях, здатної до самоактуалізації.

Основні нормативні документи навчання літератури відображають концепції сучасної освіти у країнах ЄС: пріоритет не дисциплін, предметних знань, а формування ставлень, переконань, «моралі особистості» (Л. Мацевко-Бекерська), у Державному стандарті базової середньої освіти (2020 р.) нема поділу на предмети, є освітні галузі, зокрема мовно-літературна; зміст навчання трансформовано у компетентнісні засади, ключові компетентності сформовано відповідно до Рекомендацій Європейської Ради; оцінювання ефективності навчання не як процесу, а як результату. Із літератури учень базової школи має виявляти здатність не лише сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в текстах різних видів, зокрема класичної та сучасної художньої літератури, також використовувати знання для «збагачення власного досвіду, духовного розвитку». Сформульовані таким чином програмні результати й орієнтири дозволяють в Україні застосовувати систему механізмів оцінювання якості освіти розвинених країн: долучення до Програми міжнародного оцінювання PISA, зокрема тестування/вимірювання читацької компетентності як умінь, старанності підлітків до читання, розуміння, інтерпретації текстів; вивчення чинників впливу на навчальні досягнення учнів не стільки пов'язані з оволодінням шкільними програмами, як здатністю застосовувати літературознавчу теорію на практиці, мотивованістю, залученням до читання, інтересом/задоволенням від науки про літературу. У чинних програмах із літератури зауважено актуальність проблеми європейського співробітництва, наприклад, доцільність інтегрованого курсу літератури (української та зарубіжної) у 7-9 класах вмотивовано «розширенням міжнародних контактів України, її орієнтацією на приєднання до Європейського Союзу».

Загальною тенденцією розвитку освіти є орієнтація на диференціацію, варіативність, багатопрофільність: із літератури учителі, учні в межах мовно-літературної освітньої галузі обирають із низки модельних навчальних програм «Українська література» Т. Яценко та ін., В. Архипової та ін., М. Чумарної та ін., «Інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної)» Т. Яценко та ін., М. Чумарної та ін., О. Ніколенко та ін., «Інтегрованого мовно-літературного курсу (українська мова, українська та зарубіжні літератури)» І. Старагіної та ін.; можливості для академічної свободи і творчості вчителів літератури відкриває вибір навчальних предметів, творів, із яких варіативний компонент збільшено до 35%), форм, методів навчання та оцінювання, розподілу/перерозподілу навчальних годин, формування індивідуальної освітньої траєкторії закладу освіти, учня. Старшокласники можуть обрати навчання української літератури за філологічним профілем у ліцеї (запровадження якісної профільної освіти передбачає трансформацію мережі ЗЗСО).

НУШ називають «спробою європеїзації української освіти», оскільки її «ідеологія», за А. Любарцем, «багато в чому покладається на підходи та практики, поширені у країнах ЄС». Автори програми із української та зарубіжної літератури

(2023 р.) О. Ніколенко та ін. зауважують запроваджену «технологічну інновацію»: радість від навчання, полегшення життя учня, який вчитиметься для пізнання/відкриття світу, читання найкращих книжок, здатності позитивно мислити, бути креативним; програма не перевантажена творами, «зручна і легка для використання».

«Основою», «умовою» реалізації євроінтеграційних процесів» українські дидакти (Т. Джаман, А. Колупаєва, О. Таранченко) називають оптимальну організацію в закладах загальної середньої та вищої освіти інклюзивного навчання. Осмислення на уроках української літератури, яка зрештою здолала бар'єр «непомічання» особливих дітей, художніх творів на «інклюзивну тематику» сприяє запровадженню інклюзивного підходу: аналіз образів-персонажів в аспекті особливостей психофізичного розвитку людей з інвалідністю: Сергій із порушенням слуху («140 децибелів тиші» А. Бачинського), Павлик, Яська мають горб («Маленький горбань» С. Черкасенка, «До сивих гір» О. Сайко), Олежко, Поліна Ярина - з порушеннями рухової функції («Марта з вулиці святого Миколая» Д. Матіяш, «Метелики в крижаних панцирах» О. Радущинської, «Скарб у візку» Л. Ніцой); робота з коректними термінами, за принципом «person first language» (Ярина з психологічної повісті «Метелики в крижаних панцирах» розповідає тренерці Ядвізі про мрію навчитися танцювати, «як танцюють візочники», тоді, як визначення «візочник», «колясочник» «неповносправний», «з обмеженими можливостями», «каліка» вважаються грубими, образливими); обговорення проблем потерпання персонажів не лише від фізичного, а й емоційного насилля, важливості соціалізації, додання страхів, комплексів як умови повноцінної життєдіяльності героїв, увага до інфраструктурних потреб людей із фізичними порушеннями як передумова якісної освіти (в Олежковій школі («Скарб у візку») друзі дорікають однокласнику «сачкуванням», з іншого боку, - усвідомлюють «нескладуху»: «як же він по сходах їздитиме? І ліфта в нас немає!)); визначення ідеї - утвердження європейських стандартів безбар'єрності, толерантності, доброзичливості. Зіставлення творів із теми інклюзивності українських та зарубіжних авторів («Загадковий нічний інцидент із собакою» Марка Геддона, «Диво» Р. Дж. Паласіо, «Хлопчик, який впав на Землю» К.Летт, «Я можу стрибати через калюжі» А. Маршалла, «Війна, яка врятувала моє життя» К. Б. Бредлі та ін.), окреслення «діалогічного» виміру: фабула (життя героїв у світі болю, відторгнення, неприйняття себе), перебіг внутрішнього сюжету: від невпевненості в собі, відчаю - до виходу з розпачу завдяки потужній силі волі, розуму, оптимізму, справжнім друзям; життєствердний пафос; ідея - толерування інакшості; показ певних недоліків системи освіти для дітей з обмеженими можливостями (шкільне пекло Огеста із роману «Диво» Р. Дж. Паласіо). «Художній» аспект творів українських авторів, на відміну від соціально-педагогічного, критикують за «прикрашання», «веселковість» життя людей з інвалідністю, казковий, надміру

солодкавий гепі-енд, що може вводити читача в оману; штучність окремих ситуацій, «провисання» сюжету (О. Купріян) тощо.

У світі зростає статус гуманітарних, мистецьких дисциплін у системі шкільної освіти. Література, мистецтво виконує роль важливого нормувального чинника для формування естетичних поглядів, розвитку культури, також забезпечення духовного і фізичного здоров'я нації, економічного зростання. В умовах російсько-української війни насамперед вчителі української літератури мають взяти відповідальність за «активізацію патріотичного виховання» (Г. Первий). Співпраця не є процесом одностороннім, постає питання, які цінності, переваги принесе Україна Європейському Союзу. Українська література передає український досвід, і цей досвід «цікавий світу» (В. Агеєва). За кордоном саме українська література є головною сферою мистецтва, за якою ідентифікують Україну; із 2022 р. (дослідження видання Forbes Ukraine) зростає зацікавлення європейців українською книжкою, попит збільшився майже вдвічі. Для порівняння, у 2013 р. на 20-му Форумі видавців у Львові письменник Я. Мельник зауважив, що в Європі, де він жив останніх 30 років, української літератури практично немає.

Глобальні процеси інтеграції, зокрема те, що в зарубіжних освітніх системах здебільшого не вивчається окремо навчальна дисципліна «художня література», яка інтегрована в мовний курс, значною мірою вплинули на громадську думку щодо необов'язкового вивчення літератури в школі. У 2020 р. Міністерство освіти і науки, за пропозицією Українського центру оцінювання якості освіти, скасувало комплексне ЗНО з української мови й літератури для всіх спеціальностей, лишивши складання літератури для вступників на гуманітарні й соціальні спеціальності, що було потрактоване (Г. Клочек, Г. Токмань, В. Микитюк та ін.) як послаблення формування спільних світоглядних позицій в українців, державотворчих процесів. «Інтегроване/псевдоінтегроване» навчання української та зарубіжної літератури, з метою «оптимізації»/скорочення годин, без відповідної багаторічної підготовки, зокрема вчителів, виваженого ідеологічного, методичного супроводу, мало вивченими цільовими і змістовними збіжностями (міжпредметні зв'язки), ігноруванням стандартів національної літературної освіти тощо, завдасть шкоди, вплине на зниження якості вивчення українського письменства як основного націєтворчого шкільного предмета.

Із початком повномасштабної війни рф проти України актуальним є вивчення політики і практики інтеграції українських учнів у системи освіти держав-членів ЄС. Важливо, що Європейський Союз розробляє і фінансує подібні програми сприяння інтеграції, підтримки закладів освіти, які постраждали від військових дій. Дружина Президента Олена Зеленська в межах обраного напрямку роботи «культурна дипломатія», у виступах на різних міжнародних платформах наголошує, як важливо нашим школярам продовжувати вчити українську мову, літературу та історію України.

Проблема, що учні, студенти іноземних закладів освіти у добу глобалізаційних процесів сприймають рідну культуру з погляду космополітичної, фактично чужої ментальності, за Б. Шалагіновим, отримують «непогані знання, але їхня душа не зачеплена, не схвильована нічим рідним».

Отже, у навчанні української літератури, яка після десятиліть фізичного і культурного геноциду «вперше повертається до діалогічних взаємин зі світовою літературою» (В.Моренець), безперечно, доцільним є упровадження (не механічне перенесення) інноваційних європейських методик, освітніх технологій, також творення національної стратегії, заснованої на власній самодостатності, унікальності, вітчизняних наукових, літературно-мистецьких традиціях.

Любов Крайлюк

кандидат мистецтвознавства, доцент

Рівненського державного гуманітарного університету

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ ВИЩОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ПОЛЬЩІ КАФЕДРОЮ ОБРАЗОТВОРЧОГО ТА ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА ІМЕНІ СТЕПАНА ШЕВЧУКА: ФОРМИ І МЕТОДИ

Україно-польські мистецькі зв'язки позначені глибокими традиціями. Нових імпульсів до культурної взаємодії, особливо у галузі фахової вищої освіти, надають євроінтеграційні прагнення України, значно посилені російською агресією. В рамках цього процесу можна розглядати і заходи щодо покращення якості освіти на кафедрі образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Рівненського державного гуманітарного університету, що проводилися протягом останніх п'яти років. Викладачі кафедри Олександр Сташук, Олена Власюк, та Любов Крайлюк у 2018 р. пройшли підвищення кваліфікації (стажування) у відділі мистецтва Університету ім. Яна Длугоша в Ченстохові. Відділ нині готує випускників за шістьма спеціальностями, чотири з яких пов'язані з образотворчим мистецтвом: живопис, графіка, мистецька освіта в галузі образотворчості, фотографія і створення візуального переказу. Спільним у спеціалізації мистецьких відділів нашого та польського університетів, як бачимо, є педагогічне спрямування. Що стосується акцептованих видів образотворчості, то ми робимо акцент на прикладному мистецтві, а польські колеги апелюють до живопису і, особливо, графіки (зокрема поліграфії та медіамистецтв). В процесі стажування викладачі відвідували навчальні заняття, знайомилися з матеріальною базою, програмами, спілкувалися із польськими колегами та студентами. У рамках стажування організували виставку, на якій представили дипломні роботи студентів Рівненського державного гуманітарного університету (художній текстиль).

Знайомство зі змістом теоретичного та практичного навчання здобувачів вищої освіти виявило принципово інший підхід до кількісного співвідношення академічних та творчих завдань на користь останніх у порівнянні із підходом українських вищих навчальних закладів в цілому та нашого університету зокрема. Так, наприклад, викладання базових дисциплін живопису та рисунку у нас має однакову кількість навчальних кредитів та відбувається хронологічно паралельно протягом усіх років навчання. Студенти мистецьких спеціальностей Університету в Ченстохові практично з першого ж року навчання мають можливість обирати рисунок або живопис і вдосконалювати свою майстерність саме в обраному напрямку. Подібний підхід на кафедрі образотворчого та декоративно-прикладного

мистецтва РДГУ було вирішено запровадити у освітній програмі для магістрів вперше у 2023 р. Так замість двох дисциплін «Теорія та практика живопису» і «Теорія та практика рисунку» до циклу обов'язкових увійшла одна з назвою «Концепція виставки та виставкового твору». Особливістю завдань цієї дисципліни є можливість для майбутніх магістрів обирати не лише між живописом і графікою, а й скульптурою та іншими пластичними засобами для реалізації виставкового твору.

Окремо слід зазначити, що коригування освітньої програми відбувалося поступово. Розпочинаючи з 2018 року до навчальної програми з дисципліни «Теорія та практика живопису» увійшли завдання ескізної розробки та здійснення виставкового твору великого формату. Для цілісності майбутніх виставкових проєктів було обрано єдиний розмір аудиторного живопису – 100 на 100 см. Результати першого ж перегляду виявилися доволі цікавими, і що найголовніше, мали схвальні відгуки серед здобувачів вищої освіти. Таким чином на засіданнях кафедри обговорювалися і були затверджені зміни до навчальної програми. Завдання третього семестру ускладнювалося вимогою теоретичного обґрунтування концепції як окремих творів так і виставки в цілому. Концепції твору друкувалися на форматі А4 та доповнювали експозицію, посилюючи діалогічні аспекти образотворчості. За бажанням автора роботи за другий та третій семестри могли утворювати диптих.

За чотири роки виставки здобувачів демонструвалися для широкого загалу у холі головного корпусу Рівненського державного гуманітарного університету та виставкової зали Рівненської обласної організації спілки художників України. Студенти самостійно обирали загальну тематику майбутньої виставки. Слід відзначити такі виставкові проєкти як «Екологічні аспекти», «Сад як філософська категорія», «Ідеології». Епідемія коронавірусу та повномасштабна військова агресія не сприяли виставковій діяльності. Але разом з тим деякі молоді мистці продовжили свій творчий шлях саме як живописці і доволі швидко увійшли до загальноукраїнського контексту: Наталія Брічук, Дарина Либак [3, с. 147]. Ірина Дибач мала персональну виставку у Польщі (2022). Окремі здобувачі вищої освіти навчалися протягом одного семестру за обміном у відділі мистецтва Університету ім. Яна Длугоша в Ченстохові.

Ще одним досвідом, не зовсім новим, який наша кафедра запозичила у польських колег, стало запровадження окремих дисциплін на першому і другому рівнях навчання – «Копіювання» у бакалаврів та «Практикум реставрації» у магістрів. Донині ці завдання виконувалися в рамках викладання дисципліни живопис і виносилися повністю на самостійне опрацювання. Досвід показує, що здобувачі вищої освіти не завжди справляються з копіюванням без нагляду педагога. Вищезазначені дисципліни лише починають викладатися на кафедрі, але також вже отримали позитивні відгуки у здобувачів вищої освіти (поки що це стосується лише магістрів). На жаль, ми можемо виділити на вивчення цих суто

практичних навичок набагато меншу кількість аудиторних годин, і лише наступні перегляди покажуть, чи достатньо частково самостійного опрацювання для якісного виконання подібних завдань.

Таким чином, наслідком співпраці із закладами вищої освіти Польщі у формі стажування (підвищення кваліфікації) стало розширення методик викладання дисциплін та сприяння розвитку креативності як студентів так і викладачів образотворчого мистецтва. Вдосконалення навчальних програм кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва РДГУ як результат знайомства з особливостями мистецької освіти.

Сучасні тенденції вищої художньої освіти в Польщі розглядалися на IV міжнародній науково-практичній конференції «Мистецтво в контексті національно-культурної ідентичності: реалії та перспективи» пам'яті видатного українського вченого, етнографа, фольклориста, краєзнавця Степана Шевчука, що відбулася 27 жовтня 2021 р. Так, наприклад, Наталія Воронюк підсумовує наукові розвідки польських (С. Квятковського, І. Вільша, І. Возняка, Р. Герлаха та ін.) та українських (А. Василюк, Л. Гриневич, О. Ляшенко, В. Пасічника) науковців, що розглядали зазначену тематику. Дослідниця акцентує на найпрогресивніших методиках викладання мистецьких дисциплін Академії образотворчих мистецтв Гданську [1, с. 162]. Окремі пропозиції Н. Воронюк, зокрема такі, як введення до навчальної програми для магістрів викладання основ сценографії, були враховані у 2023 р. Тут слід зазначити, що навички основ сценографії нещодавно увійшли до стандартів вищої мистецької освіти України ступеню магістр [2]. Деякі запозичення методик Гданського університету, такі, як періодичні практики в монументальній техніці живопису, поки що чекають на свою реалізацію. Такий підхід, на наш погляд, сприятиме посиленню взаємодії між учасниками освітнього процесу, вихованню відповідальності за власний професійний рівень.

Колектив кафедри вважає за доцільне розширювати географії творчо-педагогічних контактів за кордоном, зокрема, планується наступний етап підвищення кваліфікації викладачів у Інституті образотворчого мистецтва Жешувського Університету. Такий підхід дозволяє глибше осягнути загальні принципи, інновації та деталі сучасних освітніх технологій у Європі.

Таким чином, колектив кафедри продовжує вивчення досвіду вищої мистецької освіти Польщі у різних формах, що доповнюють одна одну: теоретичні узагальнення як доповіді та тези конференцій, обговорення на кафедрі, впровадження окремих підходів у викладанні дисциплін; впровадження нових дисциплін, аналіз опитування здобувачів вищої освіти. Лише практика покаже доцільність чи недоцільність методологічних запозичень польських мистців-освітян.

Список використаних джерел:

1. Воронюк Н. (2021) Сучасні тенденції вищої художньої освіти в Польщі Мистецтво в контексті національно-культурної ідентичності: реалії та перспективи» пам'яті видатного українського вченого, етнографа, фольклориста, краєзнавця Степана Шевчука, Рівне, 27 жовтня 2021 р. / упоряд. Л.В. Крайлюк, Р.М. Шеретюк. Рівне : О. Зень, 172 с.
2. Стандарт вищої освіти України <https://arts.gov.ua/wp-content/uploads/2021/09/023-obrazotvorche-mistetstvo-dekorativne-mistetstvo-restavratsiya-magistr.pdf>
3. Як стати «ІМЕНЕМ» : Трактат про те, як «придбати квиток у вічність» / за редакцією Корсака В.; Музей сучасного мистецтва Корсаків. Дрогобич : Коло, 2021. 236. : іл.

ZNACZENIE TOŻSAMOŚCI OSOBISTEJ W REALIZOWANIU FUNKCJI WYCHOWAWCZEJ PRZEZ NAUCZYCIELA

The importance of personal identity in the performance of the educational function by the teacher

Streszczenie: W artykule podjęto próbę uchwycenia zależności występujących pomiędzy tożsamością osobistą w kontekście realizowania funkcji wychowawczej przez nauczycieli. Pochylono się nad ogólnym zdefiniowaniem takich pojęć jak wychowanie, tożsamość, czy tożsamość osobista oraz zawodowa po to aby móc następnie wysunąć wnioski i dokonać zinterpretowania zachodzących korelacji występujących pomiędzy wspomnianymi zagadnieniami. Kwintesencją niniejszych rozważań jest to, by nauczyciel mógł świadomie i profesjonalnie wpływać na kształtowanie osobowości, wartości i postaw wychowanka, winien najpierw dokonać identyfikacji własnej tożsamości, która nie tylko staje się wartością chroniącą nauczyciela przed modelowaniem ucznia w obszarze własnych upodobań, lecz nadaje autentyczności, oryginalności oraz niepowtarzalności zarówno w ogólnej pracy nauczyciela, jak również realizowanej przez niego funkcji wychowawczej.

Słowa klucze: funkcja wychowawcza, tożsamość, nauczyciel, uczeń

Abstract: The article attempts to capture the relationships between personal identity in the context of the educational function performed by teachers. A general definition of such concepts as upbringing, identity, or personal and professional identity was considered in order to be able to draw conclusions and interpret the correlations between the above-mentioned issues. The essence of these considerations is that the teacher should be able to consciously and professionally influence the formation of the student's personality, values and attitudes, he should first identify his own identity, which not only becomes a value that protects the teacher against modeling the student in the area of his own preferences, but also gives authenticity, originality and uniqueness both in the general work of the teacher, as well as in the educational function performed by him.

Key words: educational function, identity, teacher, student

Wprowadzenie

W naukach pedagogicznych wychowanie i nauczanie to dwa nieodłączne, wzajemnie się uzupełniające pojęcia stanowiące esencję pracy nauczycieli. Wychowanie to termin, który posiada stosunkowo długą historię podejmowanych prób interpretacji i w

tym również wielokrotnych przemian w jego znaczeniu (Kupisiewicz, 2012, s.14-15). Bowiem początkowo starożytni Grecy odnosili wychowanie jako sprawowanie pieczy nad dziećmi polegające jedynie na ich karmieniu, pielęgnacji, oraz wspieraniu ich rozwoju. Natomiast obecnie mianem „wychowanie” określa się szereg procesów, czy efekt działań, których kwintesencją jest dążenie do zmian zarówno w osobowości jak i zachowaniu wychowanka (Śliwerski, 2012, s. 25-30). Zatem stanowi to pewnego rodzaju wytwór określonych zewnętrznych oddziaływań jak i wewnętrznych przemian osobowościowych mających na celu przygotowanie do całościowego funkcjonowania w życiu społecznym. Natomiast M. Janiszewska wychowanie interpretuje jako integralny mechanizm, proces występujący w środowisku społecznym, który bardzo często zdeterminowany jest przez kierowniczą siłę, jednocześnie nakierowując na coś, co ma się stać. Wielokrotnie również podkreślała przenikanie się „duchowego życia” nauczyciela i jego wychowanków (Janiszewska, 2013, nr. 2).

Natomiast wybitny dydaktyk W. Okoń mówiąc o wychowaniu zwięźle określił, że jest to *„świadomie organizowana działalność ludzka, której celem jest wywoływanie zamierzonych zmian w osobowości człowieka”* (Łacina-Łanowski, Stanka, 2014, s. 13).

Zatem krótko mówiąc wychowanie obejmuje wszelkie korelacje zachodzące pomiędzy uczniem (wychowankiem), a nauczycielem (wychowawcą) zmierzające do pożądanych przemian zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych w uczniu. Natomiast te oczekiwane zmiany są wypracowywane przez nauczycieli za pomocą realizowanej funkcji wychowawczej – jednej z trzech podstawowych (pozostałe to opiekuńcza oraz dydaktyczna), które winny być obligatoryjnie wypełniane na każdym szczeblu edukacji. Bowiem wskazują one kierunek, w którym nauczyciel w największym stopniu powinien skupić swoje działania. Z pewnością natężenie jak i sposób ich realizacji przybiera nieco innego charakteru w zależności od szczebla edukacji, jednakże realizowane w połączeniu przyczyniają się do prawidłowo konkretyzowanej misji nauczyciela.

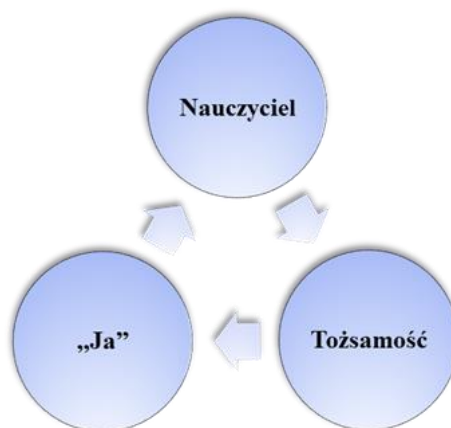
Pomimo tego, że szkoła nie zastąpi i nie powinna zastępować rodziny w sferze wychowania, to jednak stanowi ona jedną z głównych przestrzeni wychowawczych. Zaś dla dużej części dzieci i młodzieży, szczególnie ze środowisk zaniedbanych wychowawczo, jest podstawowym, a często jedynym miejscem kształtowania się systemu wartości, czy zdobywania pozytywnych wzorców. Każdy wychowawca powinien działać w intencji wywołania pozytywnych zmian u wychowanka, musi przy tym przede wszystkim zachować wiarę, że takie zmiany są możliwe, nawet w erze dużego oddziaływania na dzieci i młodzież massmediów, szeroko pojętej cyfryzacji, która ma zarówno pozytywny jak i negatywny wpływ, czy różnorodnych przemian społecznych, które w znaczący sposób odciskają swoje piętno na funkcjonowaniu młodego pokolenia.

Zatem funkcja wychowawcza jest realizowana poprzez przygotowywanie struktury i metod wychowania oraz oddziaływanie na postawy uczniów, przy jednoczesnym towarzyszeniu w ich rozwoju osobowościowym i charakterologicznym (Muchacka, Kogut, 2006, s.11-12). Wobec czego odnosi się to do kształtowania tożsamości uczniów, postaw społecznie akceptowalnych, czy także profilowanie systemu wartości.

Istotne znaczenie dla odpowiedniego wypełniania funkcji wychowawczych ma zatem postawa samego nauczyciela. Nie ulega wątpliwości, iż rola wychowawcy pełniona przez nauczyciela wymaga od niego odpowiedzialności w działaniu, świadomości własnych postaw, a także nieustanne analizowanie własnego „ja” i poznawanie siebie samego. Bowiem „(...) *głębokie przemiany osobowościowe nauczycieli są wręcz niezbędne do sprostanienia wymogom współczesnej szkoły*” (Urbanek, 2008, nr. 3-4, s. 55).

Ponadto, wymaga się od pedagoga również tego, by odślaniał przed swoimi uczniami swoją „duchowość”, zaś podejmowane przez niego działania i prezentowane postawy winny stwarzać prawidłowe warunki do rozwoju. Natomiast wszelkie oddziaływania wychowawcze powinny korelować z dobrowolną aktywnością ze strony wychowanków, bowiem dzięki uzyskaniu konsensusu i współpracy pomiędzy nauczycielem, a uczniem tworzy się przestrzeń do tego aby zmniejszyć dystans ich dzielący, tym samym przyczyna się do poprawienia relacji, co następnie ma przełożenie na konkretyzowanie funkcji wychowawczej. Zatem jest to możliwe jedynie wtedy, kiedy nauczyciel jest świadomym swojej roli wychowawcą, nieszablonowo, lecz w sposób pełen profesjonalny i z oddaniem realizujący się w przestrzeni szkolnej i tym samym (Śliwerski, 2012, s. 149) „(...) *dzieci, młodzież, dorośli lgną do niego i coś pięknego zaczyna się dziać. Jakiś wzór się rysuje, powstaje chęć dorównania mu, chęć pobudzająca do urabiania się wewnętrznego, jakiś prąd jakby płynie od silnego charakteru do charakterów jeszcze nieustalonych, od harmonijnych osobowości do ludzi, którzy jeszcze nie wyszli z zewnętrznych sprzeczności zamętu*” (Nawroczyński, 1964, nr. 3). Należy zatem mieć na uwadze, iż w całym procesie wychowawczym to jak nauczyciel da się poznać swoim uczniom wpłynie na jego autorytet oraz wspólną pracę, gdyż uczniowie to obserwatorzy, którzy zwłaszcza w czasach zachwianych wartości potrzebują wzorów i autorytetów.

Każdy człowiek posiada wewnętrzną koncepcję siebie jako jednostki indywidualnej, zaś dążenie do poznania siebie samego jak i głębszego „wniknięcia” we własne „ja” stanowi proces identyfikacji własnej tożsamości. Tożsamość to sformułowanie, które jest analizowane różnokierunkowo, posiada głęboką i bogatą analizę z różnych perspektyw i dziedzin naukowych, jednakże biorąc je wszystkie pod uwagę, można wysunąć wniosek, iż tożsamość to wielopłaszczyznowy, złożony osąd osobisty, którego interpretacja uwarunkowana jest od określonych obszarów samowiedzy. Należy także dodać, iż koncept „tożsamość” i „ja” to terminy, które są zamiennie używane i często spotykane w podręcznikach dla nauczycieli (Olszak-Krzyżanowska, 1999, 1(6), s.17-30). Dowodzi to zatem, że są to powiązane ze sobą pojęcia tworzące istotną korelację w poznaniu siebie i świadomości własnego wnętrza, co prezentuje rys.1.



Rys. 1. Korelacja pomiędzy tożsamością, a określeniem „ja” w profesji nauczyciela
(źródło: opracowanie własne)

Mówiąc o tożsamości należy także przyrzeć się głównej klasyfikacji, która jest rozpatrywana w dwóch obszarach, tj. obiektywnym i subiektywnym. Pierwszy z nich zawiera się w pytaniu „*kim ona/on jest?*” zatem charakteryzuje sposób, w jaki postrzegają i oceniają osoby nas obserwujące. Uwaga jest zwracana na sposób chodzenia, styl bycia, mówienia – wszystko to, co mogą zaobserwować inni. Natomiast ujęcie subiektywne określa pytanie „*kim jestem?*” i odnosi się do samodzielnego przeżywania przez samą indywiduum swojej stałości, zatem charakteryzuje to obszar analizy całego siebie – zarówno swojej psychiki, postaci, jak również całej fizyczności. A co istotne, kreuje się ona podczas różnorodnych zdarzeń, doświadczeń, realizowanych celów i planów mających miejsce w ciągu całego życia.

Wobec czego mówiąc o tożsamości zawodowej w profesji nauczyciela, która niejako wyłania się z tożsamości własnej należy podkreślić, iż jest to połączenie zarówno tego kim jest i jaki jest dany nauczyciel, ale również jak postrzega siebie samego, jaką wartość przypisuje sobie jak również swojej pracy, ale kluczowe jest również to jakie znaczenie przypisują mu inni. Zatem tożsamość w zawodzie nauczyciela jest związana z relacjami jakie są kreowane z uczniami, z rolą zawodową nauczycieli, nauczaniem przedmiocie, samopoznaniem swojej wartości jako nauczyciela, jak również połączenie tych wszystkich aspektów z pozaszkolnym życiem pedagoga.

Należy zdać sobie sprawę, że tożsamość zawodowa jest wieloaspektowym i zależnym od wielu nie do końca zidentyfikowanych uwarunkowań, które kształtują całe postrzeganie bycia nauczycielem, zarówno w wymiarze osobistym jak i społecznym. Toteż można wskazać, że nauczycielska tożsamość określa oryginalność, niepowtarzalność oraz autentyczność, które odpowiedzialne są za kreowanie nauczyciela na tego kim jest w rzeczywistości i tym samym jak kształtowany jest jego wizerunek nie tylko jako osoby, ale także jego stosunek do realizacji celów zawodowych. Można także określić, iż wspomniane cechy stanowią atrybuty tożsamości w zawodzie nauczyciela, bowiem autentyczność wyraża się w prawdziwym odzwierciedlaniu siebie, w

rzeczywistych warunkach, w których bezpośrednia relacja tworzy przestrzeń pełnego procesu uczenia. Niepowtarzalność określa wyjątkowość nauczyciela. Pomimo tego, iż jest to grupa zawodowa, która winna kierować się zbliżonymi wartościami, charakteryzować się wrażliwością moralną, dysponować zakresem tej samej wiedzy bądź zbliżoną to jednak każdy nauczyciel na swój sposób jest niepowtarzalny, inny – zatem tu pojawia się wątek przepracowanej, świadomej tożsamości. Wobec czego ta niepowtarzalność staje się dla uczniów wzorem, a bardzo często także autorytetem, doświadczeniem towarzyszącym nie tylko przez lata edukacji, ale również w życiu dorosłym. Ostatnim aspektem jest oryginalność, która przejawia się w osobistej obserwacji siebie, postrzeganiu społeczności, w której się funkcjonuje oraz nieustanną pracę nad własnym rozwojem. Ponadto, oryginalność jest tym czynnikiem, który umożliwia uczniom dostrzegać odmienność w postępowaniu, zachowaniu pomiędzy wychowawcą, a wychowankiem. Nadto, wspomniana oryginalność pozwala na dostrzeżeniu odmienności pomiędzy nauczycielami. Dowodzi to temu, że nie ma „identycznych” nauczycieli, podobnie jak nie ma takich samych ludzi w każdym innym zawodzie, jednakże kluczem do bycia profesjonalistą w swoim zawodzie, wzorem i autorytetem dla młodego pokolenia, przewodnikiem w kształtowaniu charakterów i osobowości staje się poznanie własnej osoby – zatem identyfikacja tożsamości, nieustanna formacja swojej osoby, jak również krytycyzm w stosunku do siebie, który pozwoli na realne spojrzenie na swoje postępowanie (Tchorzewski, (1)2022, s. 104-106).

Bowiem *„Jeżeli nie znam siebie, nie dowiem się też, kim są moi uczniowie, będą ich widział jak przez szybę, a ich obraz przysłonięty będzie przez moje własne, niezgłębione życie. Nie widząc ich wyraźnie, nie mogę ich dobrze uczyć. Jeżeli nie znam siebie, nie mogę też znać się na własnym przedmiocie – przynajmniej nie w tym najgłębszym, spersonifikowanym i osobistym sensie poznania”* (Palmer, 1998, s. 2).

Cel badań

Celem niniejszych rozważań jest ukazanie istoty świadomości własnej tożsamości nauczycieli, która znacząca wpływa na realizowanie działań edukacyjnych, zwłaszcza pełnienie funkcji wychowawczej przez nauczyciela. Nauczyciel aby móc profesjonalnie wpływać na uczniów, kreować wartości, wypracowywać pożądane zachowania, inspirować i wspierać w odkrywaniu ich tożsamości – najpierw musi tego dokonać indywidualnie. W pracy zwrócono szczególną uwagę na zdefiniowanie takich pojęć jak wychowanie oraz tożsamość, co stanowiło podwaliny do wysunięcia wniosków i zależności występujących pomiędzy odkryciem tożsamości przez nauczycieli, a realizowaniem funkcji wychowawczej w codziennej pracy z uczniami.

Materiały i metody

Pracę zrealizowano przy zastosowaniu metody opisowej, wykorzystując informacje pozyskane w toku analizy dostępnej literatury oraz materiałów źródłowych. Wykorzystany przegląd danych zastanych umożliwił bliższe przyjrzenie się omawianym zagadnieniom jak również końcowe sformułowanie wniosków.

Wyniki i dyskusja

Dokonując weryfikację własnej tożsamości tak naprawdę każdy człowiek staje się świadomy sam siebie, wie kim jest, czego oczekuje od innych, ale też co sam chce dawać. Z pozycji nauczyciela realizującego funkcje wychowawczą wśród uczniów, którzy nie mają w pełni wypracowanego systemu wartości, wykreowanego charakteru, czy świadomości własnego wnętrza – a więc tożsamości, to świadomość tożsamości osobistej nauczyciela czyni go profesjonalistą, świadomym i odpowiedzialnym za wszelkiego rodzaju podejmowane czynności wychowawcze. Tym samym dostrzegalne stają się pewne korzyści, które odzwierciedlają się w codziennej zarówno pracy nauczyciela, jak również w samych relacjach z uczniem. Wobec czego nauczyciel realizując funkcję wychowawczą, po wcześniejszym przepracowaniu własnej tożsamości:

- Ma zaplecze chroniące przed modelowaniem uczniów w obszarze własnych przekonań, upodobań, czy także wizji, gdyż przepracował własne schematy postępowania, w związku z czym w swoich działaniach związanych z realizowaniem planu wychowawczego uwzględnia specyfikę każdego ucznia, biorąc pod uwagę ich okres rozwojowy, potrzeby, kompetencje, ale także cechy indywidualne poszczególnych uczniów, czy klas, a także różne czynniki zewnętrzne, które mogą w większy bądź mniejszy sposób oddziaływać na zachowanie uczniów.

- Świadomie kształtuje charakter swojej pracy, nieustannie dążąc do udoskonalania samego siebie, by w obszarze zmieniającej się rzeczywistości edukacyjnej, jak również społecznej móc towarzyszyć i wspierać swoich uczniów zgodnie z rodzącymi się nowymi potrzebami, problemami wychowawczymi, czy wyzwaniem – mając przy tym świadomość, iż swoją osobą oddziałuje na postawy wszystkich tych, którzy go obserwują.

- Świadomie interpretuje obecność tożsamości, która tworzy korelację z tożsamością zawodową, emocjonalną oraz społeczną. Zatem identyfikuje się ze swoją rolą zawodową, w pełni utożsamia się zarówno ciążącą odpowiedzialnością, ale i trudnościami wpisanymi w realizowanie funkcji zawodowych, zwłaszcza funkcji wychowawczej.

- Pragnie inspirować uczniów, zachęcając do poszukiwania własnego „ja”.

Należy zatem podkreślić, że nauczyciel posiadający wypracowane wartości, którymi potrafi świadomie kierować i wykorzystywać, staje się przewodnikiem dla uczniów w przestrzeni społecznego funkcjonowania, które obecnie poddawane jest wszelkim przekształceniom, ze względu na trudności nie tylko w relacjach interpersonalnych ale także pojawiającym się kryzysie wartości.

Jeżeli powinności wychowawcze stają się spójną płaszczyzną z całą postawą nauczyciela i jeśli on swoim zachowaniem daje świadectwo wartości, które chce uczniom przekazywać, a przy tym pozostaje osobą elastyczną, otwartą i pełną zrozumienia, to w dużej mierze właśnie te czynniki powodują, iż z czasem realizowana funkcja wychowawcza staje się własną, uwewnętrzną częścią ucznia, zaś nauczyciel staje się autorytetem i doświadczeniem, które będzie towarzyszyło uczniom przez całe życie.

Nie ulega również wątpliwości, że znajomość siebie w istotny sposób oddziałuje na to, jak nauczyciele nie tylko rozumieją ale i kształtują charakter swojej pracy, co ma swoje odzwierciedlenie na ogólne postrzeganie nauczyciela zarówno w kontekście pedagoga jak i samej osoby. Wspomniane już poczucie tożsamości zawodowej, emocjonalnej, społecznej jest wyrazem świadomości własnego postępowania, trafnego zinterpretowania swojej roli, co z kolei stanowi podstawę dobrego i efektywnego nauczania, kształtowania postaw i wartości, a także wskazywanie uczniom postaw społecznie akceptowalnych, co ostatecznie składa się na pełne i rzetelne realizowanie funkcji wychowawczej, która stanowi jedno z priorytetowych celów do realizacji w przestrzeni szkolnej.

Tożsamość nauczyciela, która została ukształtowana w prawidłowy sposób, czyni go przewodnikiem, który kieruje ucznia „(...) do pełni rozwoju, prowadzi mu wśród zawłości ścieżek życiowych i nieustannych wyborów, mądrze doradza lub odradza, troszczy się o to, aby nie stawał się on biernym twórcywem dziejów i wielkich mocy politycznych, lecz był samodzielnym podmiotem, sprawcą własnego losu i współtwórcą pomyślności – swej społeczności...” (Kwieciński, 2000, s. 265).

Kwintesencją dokonanych rozważań staje się to, że jedynie osoba, która w adekwatny sposób wykreowała swój obraz – jednocześnie akceptowany przez samą siebie, oraz która potrafi „wysłuchać się w siebie” wówczas może świadomie i umiejętnie wypełniać powierzone obowiązki składające się na oddziaływanie na jeszcze nie ukształtowane charaktery młodych ludzi oraz wszystko to znacząco przekłada się na prawidłową współpracę z innymi. Szczególne ma to znaczenie zwłaszcza w profesji nauczyciela, gdzie zachodzi potrzeba spójności i wewnętrznej siły, po to by móc w sposób prawidłowy kształtować ucznia, który będąc w procesie modelowania własnej osobowości potrzebuje świadomych i pewnych wzorców postępowania (Olszak-Krzyżanowska, 1999, s.17-30). Zatem, dokonują tego ci, którzy „... Są świadomi istnienia własnego Ja — rdzenia swojej osobowości... Jest to nasza rzeczywista istota, która wyraża się w słowie Ja i na której opiera się przekonanie o własnej tożsamości” (Fromm, 1994, s. 168).

Wnioski

Konkludując, realizowanie funkcji wychowawczej nie przejawia się jedynie w wyznaczonych sposobach postępowania, kodeksie czego wolno, a czego nie, lecz tworzy całą korelację spójnych działań mających wpływ zarówno na zmiany zewnętrznych oddziaływań jak i wewnętrznych przemian osobowościowych, w tym także ogólne przystosowanie ucznia do funkcjonowania w środowisku społecznym. Identyfikacja własnej tożsamości nauczyciela kreuje „przepracowanie” schematów postępowania, głębokie poznanie siebie i świadomość wewnętrznego „ja”, ale również adekwatnie podejmowane działań w zależności od sytuacji i dostosowanych do ucznia i jego potrzeb – pamiętając o inności każdej osoby, zatem wszystko to, co składa się na szeroko rozumiany proces wychowawczy.

Świadome kierowanie swoją tożsamością nadaje nauczycielowi profesjonalizmu w działaniu, wykonywanej pracy nadaje charakteru autentyczności, oryginalności oraz

niepowtarzalności, a także stwarza przestrzeń ku nieustannemu rozwojowi, co znacząco przekłada się na kreowanie, a tym samym odkrywanie tożsamości w uczniach oraz prawidłowo konkretyzowaną funkcję wychowawczą. Bowiem uczniowie to obserwatorzy postaw i zachowań reprezentowanych przez nauczycieli.

Puentą niniejszych rozważań są słowa A. Einsteina, który powiedział, że „*wielkim kunsztem wykazuje się nauczyciel, który potrafi sprawić, że twórcze wyrażanie siebie i nabywanie wiedzy staje się źródłem radości*” (Kabat, (50)2018, s. 286).

Piśmiennictwo

Fromm E. (1994). *Niech się stanie człowiek, Z psychologii etyki*, Wyd. Naukowe PWN, s. 168.

Janiszewska M. (2013). *Nauczyciel jako odkrywca zdolności uczniów w klasach I-III szkoły podstawowej*, Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna, nr. 2.

Kabat M. (2018). *Budowanie tożsamości przez nauczyciela*, Plik pdf: Studia Edukacyjne nr 50/2018, s. 286.

Kupisiewicz C. (2012). *Z dziejów teorii i praktyki o wychowaniu. Podręcznik akademicki*, Wyd. Impuls, s. 14-15.

Kwieciński Z. (2000). *Tropy – ślady – próby. Studia i szkice z pedagogiki pogranicza*, Wyd. Edytor, s. 265.

Łacina-Łanowski A., Stanka J. (2014). *Edukacja- wychowanie-oświata w perspektywie temporalnej (miedzy przeszłością a współczesnością)*, Wyd. Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej, s. 13.

Muchacka B., Kogut W. (2006). *Kształcenie nauczycieli przyszłej szkoły*, Wyd. Impuls, Kraków, s. 11-12.

Nawroczyński B. (1964). *Szukajmy człowieka*, Kwartalnik Pedagogiczny, nr. 3.

Olszak-Krzyżanowska B. (1999). *Poczucie tożsamości zawodowej nauczycieli*, Plik pdf: Nauczyciel i Szkoła 1(6), s. 17-30.

Palmer P.J. (1998). *The Courage to Teach: „Exploring the Inner Landscape of a Teachers Life”*, Calif., Jossey-Bass, s. 2.

Śliwerski B. (2012). *Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości*, Wyd. Impuls, s. 25-30, 149.

Tchorzewski A. M. DE. (2022). *Rzecz o kształtowaniu zawodowej nauczyciela*, Roczniki Pedagogiczne Tom 14(50), numer 1 – 2022, s. 104-106.

Urbanek B. (2008). *Jacy nauczyciele, jacy uczniowie – taka szkoła-* „Nauczyciel i szkoła, Wyd. Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Mysłowicach. nr 3-4, s. 55.

Оксана Синьчук

кандидат педагогічних наук, доцент

Рівненського державного гуманітарного університету

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ НА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Сучасні зміни у сфері педагогічної освіти вирізняються тенденцією до євроінтеграції, що зумовлена важливими процесами входження української вищої освіти до європейського освітнього простору, що зумовлює необхідність підвищення якості підготовки вчителів відповідно до Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти. Євроінтеграція вищої педагогічної освіти пов'язана перш за все з необхідністю модернізації і трансформаційних змін у сфері підготовки компетентнісного фахівця із метою наближення до критеріїв якості європейської освіти. Специфіка євроінтеграційних процесів визначена у таких документах, як: «Європейська конвенція про академічне визнання університетських кваліфікацій» (1959), «Конвенція про визнання навчальних курсів, дипломів про вищу освіту і 30 вчених ступенів у державах Європейського регіону» (1979), Сорбонська декларація «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» (1998), Спільна заява європейських міністрів освіти від 1999 р. у м. Болонья «Зона європейської вищої освіти» тощо.

Основними документами забезпечення сумісності національних складових у рамках європейської системи вищої освіти в Болонському процесі ключовими є: Всеосяжна рамка кваліфікацій для європейського простору вищої освіти (The Overarching Framework for Qualifications in the European Higher Education Area–QF-EHEA), заснована на Дублінських дескрипторах; Європейська 32 рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (European Qualifications Framework for Lifelong Learning–EQF-LLL), ініційована Європарламентом та Єврокомісією; Кроки щодо розроблення національних рамок кваліфікацій, ухвалені на Лондонській конференції міністрів (2007); Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area–ESG); Хартія європейських університетів для освіти впродовж життя тощо.

Євроінтеграційний процес української вищої педагогічної освіти започатковано зі вступом України до Болонської співдружності, що відбулася 2005 р. на Бергенському саміті міністрів освіти 45-ти європейських країн у Норвегії. З

цього часу заклади вищої педагогічної освіти України, спрямовані на імплементацію критеріїв якості вищої освіти, забезпечення їх відповідності світовим стандартам, утвердження кредитно-модульної системи оцінювання результатів навчання, принципів академічної доброчесності.

У сучасному науковому дискурсі даної проблематики педагогічної освіти в контексті реформаційних змін, пов'язані з євроінтеграційними процесами, досліджують Н. Авшенюк, Н. Лазаренко, В. Луговий, Л. Лук'янова, О. Половенко, Г. Сотська та ін. У працях даних дослідників висвітлено досвід підготовки сучасного педагога в зарубіжних університетах; визначено пріоритеті реформування української педагогічної освіти; означено ефективні шляхи підвищення якості педагогічної освіти з урахуванням пріоритетних якісних змін.

Н. Лазаренко на основі вивчення зарубіжного і вітчизняного досвіду підготовки педагогів визначила такі тенденції розвитку педагогічної освіти на трьох рівнях: *макрорівень* (система педагогічної освіти) – глобалізація, інтернаціоналізація вищої педагогічної освіти, гуманізація, міжнародна мобільність здобувачів освіти, ґрунтовне вивчення іноземної мови, упровадження альтернативних джерел фінансування, підвищення доступності до вищої освіти, зростання ринкової орієнтації освіти, розподіл державного фінансування, актуалізація навчання впродовж життя, недостатність учителів через старіння кадрів; жорсткий професійний відбір; *мезорівень* (педагогічні університети) – розширення автономії педагогічних університетів, зростання конкуренції між ЗВО, створення систем внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, використання інформаційних технологій та інтеграція в освітній процес, поширення дистанційної освіти, змін кадрової політики університетів, розширення освіти для всіх, поглиблення міжнародної співпраці університету, запровадження подвійних дипломів; *мікрорівень* (суб'єкти освітнього процесу) – спільні міжнародні та національні програми, розвиток Soft Skills майбутніх педагогів; рейтингове оцінювання науково-педагогічного персоналу, мобільність студентів і науково-педагогічних працівників, запровадження індивідуальних стратегій навчання та професійного розвитку, створення інклюзивного освітнього середовища, представлення університетської спільноти у глобальному просторі наукових комунікацій [6].

Схарактеризуємо найбільш актуальні тенденції євроінтеграційної спрямованості сучасної української педагогічної освіти щодо якісної підготовки педагогів відповідно до напрацювань українських вчених.

Євроінтеграційний процес характеризується *тенденцією входження до європейського простору вищої освіти*, що передбачає створення спільного простору забезпечення якості вищої освіти на основі запровадження Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Основні вимоги утвердження європейських еталонних рамок вищої освіти – уніфікація рівнів освіти, сприяння мобільності здобувачів вищої освіти і викладачів

у міжнародному вимірі, упровадження спільних принципів функціонування національних освітніх систем, використання інноваційних форм навчання через створення цифрового освітнього середовища, імплементація уніфікованих критеріїв якості освіти, спільність ринку освітніх послуг, підтримка конкурентоспроможності людського капіталу тощо.

Забезпечення створення європейського освітнього простору у сфері вищої педагогічної освіти передбачає підвищення якості підготовки педагога з урахуванням стандартів і критеріїв якості освіти, закріплених у європейських документах і ратифікованих в українському освітньому просторі. Процес євроінтеграції в педагогічній освіті передбачає створення і реалізацію стандартів вищої освіти, збалансованість навчання, утвердження політики академічної доброчесності, академічну свободу суб'єктів освітнього процесу тощо.

Важливою тенденцією розвитку педагогічної освіти є *інтернаціоналізація в педагогічній освіті*, що зумовлена потребою налагодження міжнародного співробітництва, спільною діяльністю міжнародних організацій і закладів освіти із метою обміну студентами й викладачами, надання подвійних дипломів тощо.

Європейські організації, що впливають на процеси інтернаціоналізації української вищої освіти - Комітет з освіти ЄС, ЮНЕСКО, Міжнародне бюро освіти (Швейцарія), Міжнародний педагогічний центр (Франція), Міжнародний інститут педагогічних досліджень (Німеччина), Міжнародний інститут освіти (США), Європейська організація розвитку проблем професійної освіти – СЕДЕФОП та ін. Н. Лазаренко зазначає, «результати діяльності цих міжнародних організацій уможливили формування нового контексту розвитку систем вищої освіти в європейських країнах щодо реалізації сучасних освітніх технологій у професійній освіті, розв'язання проблем розвитку цивілізацій і аналізу культур, що впливають на формування ціннісних орієнтацій учнів і студентів» [6, с.11]. Науковці виокремлюють у міжнародному освітньому дискурсі два аспекти: «внутрішню» інтернаціоналізацію (*internationalization at home*) і «зовнішню» інтернаціоналізацію, або освіту за кордоном (*education abroad*), міжнародну освіту (*across borders*), транс-кордонну освіту (*cross-border education*) [9; 10].

У вищій педагогічній освіті інтернаціоналізація пов'язана із процесом аутсорсингу знань (*Knowledge Process Outsourcing – KPO*), тобто використання зовнішніх ресурсів, знань, досвіду, технологій в освітній практиці, акцент уваги на якості освітніх послуг, сприяння в підвищенні іміджу закладу вищої освіти, створення цифрового середовища для навчання, сприяння розвитку іноземної компетентності майбутніх фахівців, залучення до міжнародних проєктів, реалізація програм отримання подвійних дипломів, підвищення якості навчання з урахуванням змістових змін у навчальних програмах; упровадження випереджувального підходу в підготовці майбутніх фахівців; зростання фінансових надходжень завдяки залученню на навчання іноземних студентів, активізація наукових публікацій у закордонних виданнях [6, с.12].

Актуальною тенденцією є *модернізація в педагогічній освіті* – процес розбудови інноваційного освітнього середовища в закладі вищої освіти, створення умов для інтерактивного навчання за допомогою інформаційно-комунікаційних і мережових технологій. Тенденція модернізації в педагогічній освіті детермінована інформатизацією сучасного суспільства, у якому суб'єкти навчання стають і виробниками, і споживачами інформації. Отже, актуалізується потреба формування інформаційної культури педагога, його цифрової компетентності, що передбачає готовність педагога осмислювати інформацію, розвивати інтелект, сприяти налагодженню міжнародної комунікації. Саме тому модернізація в освіті пов'язана із сучасними викликами інформаційного суспільства, у якому актуалізується потреба в навчанні впродовж життя.

Використання у освіті інформаційно-комунікаційних технологій як провідного чинника модернізації освіти обґрунтовуються дослідниками з урахуванням їх потенціалу для формування відповідних компетентностей, а також створення відповідних умов для якісної підготовки: адаптація до навколишнього середовища й соціальних змін, підвищення доступності освіти, використання інноваційних форм і методів навчання, створення комунікаційних стратегій навчання, утвердження «відкритої» освіти, реалізація індивідуальної траєкторії навчання тощо. Модернізація у педагогічній освіті передбачає створення інформаційного освітнього середовища, що включає оснащення сучасними пристроями навчальних аудиторій, створення віртуальних платформ, укладання диверсифікованих електронних курсів, забезпечення системи об'єктивного оцінювання, внутрішньої системи якості навчання тощо.

Вагомою тенденцією розвитку педагогічної освіти є створення можливостей для *забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії саморозвитку педагога*, що являє собою шлях особистісного і професійного розвитку педагога в умовах формальної, неформальної та інформальної (самоосвіта) освіти з метою реалізації власного потенціалу, вдосконалення набутих компетентностей, спрямованості на саморозвиток і самовдосконалення впродовж життя. Згідно із Законом України «Про освіту» (2017) індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, методів і засобів навчання [2, с.2]. Індивідуальна освітня траєкторія реалізовується через індивідуальний навчальний план.

Особливої уваги заслуговує *тенденція утвердження академічної доброчесності* у сфері освіти, що виявляється у реалізації положень кодексу етики педагогічного працівника як сукупності вимог до педагога на основі дотримання етичних принципів у професійній діяльності й особистому житті, що пов'язане з утвердженням принципів етичності, гуманності, відповідальності, академічної

добросочесності тощо. Основними етичними принципами діяльності педагога, які зафіксовано в кодексах етики педагогічних працівників, визначимо такі: спрямованість на всебічний розвиток особистості з метою виховання громадянина, чесність, автономність, домінування інтересів особистості над власними, компетентність, сумлінність, порядність, культура поведінки, вірність слову, повага до почуттів інших, гідність, доброзичливість, здатність до взаємопідтримки, взаємодопомоги, творчої співпраці, уникнення проявів негативних емоцій, повага до людської гідності тощо.

Із усіма зазначеними тенденціями педагогічної освіти пов'язана *тенденція забезпечення академічної мобільності майбутніх педагогів, менеджерів освіти*. Дана тенденція виявляється у створенні можливостей для професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників, що передбачає використання ресурсів в умовах формального, неформального та інформального навчання в Україні та за кордоном. У Законі України «Про вищу освіту» академічна мобільність набула уніфікованого визначення, «можливість навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому навчальному закладі на території України чи поза її межами, без відрахування чи звільнення з основного місця навчання чи роботи»[1]. Науковці виділяють, за місцем реалізації права на академічну мобільність: *внутрішню* (реалізується вітчизняними учасниками освітнього процесу у вищих закладах освіти (наукових установах) України) і *міжнародну* академічну мобільність (реалізується у зарубіжних вищих навчальних закладах (наукових установах)) [5].

Вагомою тенденцією розвитку педагогічної освіти виокремимо *формування й удосконалення «м'яких» навичок (soft skills) педагога* – спектру професійних й особистісних якостей, що зумовлюють успішність професійного розвитку педагога, є супровідними до професійних, фахових компетентностей, важливі з урахуванням специфіки професійної діяльності, з-поміж яких –лідерські якості, здатність працювати в команді, презентаційні та комунікаційні навички, аналітичні здібності, стресостійкість, креативність та ін. Це поняття найчастіше використовується для означення супровідних до фахових компетентностей, як: соціальні навички, навички успішності, критерії професійної успішності, кар'єрного зростання. Іноді вживається синонімічний термін *transferable skills* (навички, які можна переносити). Сучасні вчені визначають, що «soft skills» – соціологічний термін, який реалізовується емоційним інтелектом людини, перелік особистих характеристик, що пов'язані з ефективною взаємодією з іншими людьми. До них належать індивідуальні, комунікативні і управлінські навички. «М'які» навички необхідні для повсякденного життя та професійного розвитку [3]. «Soft skills» на відміну від «hard skills» («тверді навички») визначають як універсальні, що відповідають за успішність, продуктивність, професійність діяльності.

Хочемо підкреслити, що в умовах сучасних змін проходить вдосконалення педагогічної освіти з урахуванням українського і зарубіжного досвіду, що

передбачає акредитацію освітніх програм підготовки педагогів на всіх рівнях за всіма спеціальностями; приведення освітнього процесу у відповідність до Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості Європейського простору вищої освіти [7], упровадження сертифікації вчителів, організація неформального навчання тощо. Основними тенденціями розвитку педагогічної освіти в Україні є: входження до європейського простору вищої освіти, інтернаціоналізація, модернізація, забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії саморозвитку педагога, утвердження академічної доброчесності, забезпечення академічної мобільності майбутніх педагогів, викладачів, менеджерів освіти, формування й удосконалення «м'яких» навичок (soft skills) педагога.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про вищу освіту». No1556-VII(2014). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 11.11.2023).
2. Закон України «Про освіту». (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 11.11.2023).
3. Коваль К.О. Розвиток «soft skills» у студентів — один з важливих чинників працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного інституту, URL: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/827> (дата звернення: 11.11.2023).
4. Концепція розвитку педагогічної освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 11.11.2023).
5. Корчова Г.Л. Академічна мобільність здобувачів в умовах сучасного освітнього процесу. Актуальні проблеми вищої педагогічної освіти. Вісник, 144, 58-69. URL: [www.irbis-nbuv.gov.ua> cgi-bin> irbis_nbuv> cgiirbis](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis) (дата звернення: 11.11.2023).
6. Лазаренко Н.І. Професійна підготовка вчителів у педагогічних університетах України в умовах євроінтеграції: монографія. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2021. 365 с.
7. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. URL: https://osvita.kpi.ua/files/downloads/Standart_EPVO.pdf. (дата звернення: 11.11.2023)
8. Стратегія Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти до 2022 р. URL: <https://naqa.gov.ua>. (дата звернення: 11.11.2023).
9. Brandenburg, U., & Federkeil, G. How to measure internationality and internationalization of higher education institutions: Indicators and key figures. Working paper, 92, 6.
10. Knight, J. New rationales driving internationalization. International Higher Education, 34, 3-5.

Ганна Шліхта

кандидат педагогічних наук, доцент

Рівненського державного гуманітарного університету

<https://orcid.org/0000-0002-7184-1822>

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТЬ ЦІННІСНО-ДЕОНТОЛОГІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СУЧАСНОГО ІТ-ФАХІВЦЯ

В сучасному світі комунікацій та дослідження питань підготовки майбутніх фахівців для розбудови нашої держави актуальним є питання, що призначене вивчити та оцінити ціннісні та деонтологічні компетентності, які повинні мати ІТ-фахівці в сучасному інформаційному суспільстві. Зростання ролі технологій та розширення обов'язків ІТ-професіоналів підкреслюють необхідність розуміння етичних аспектів та ціннісних принципів у їхній професійній діяльності.

Теоретичний огляд попередніх досліджень включає аналіз ціннісних аспектів у контексті ІТ-галузі та розгляд деонтологічних принципів, які визначають поведінку фахівців у цьому сегменті. Методологія дослідження базується на анкетуванні ІТ-фахівців та аналізі ситуаційних випробувань для визначення рівня їхньої ціннісно-етичної компетентності. Тому, метою нашої дискусії є змістовне наповнення питань ціннісно-деонтологічних компетенцій сучасного ІТ-фахівця.

Аналіз отриманих результатів надасть можливість зрозуміти тенденції [1] та виявити сильні та слабкі сторони в ціннісно-деонтологічних аспектах роботи ІТ-професіоналів. Висновки дослідження порівнюються з існуючими етичними стандартами та нададуть базу для розробки рекомендацій щодо поліпшення етичного розвитку та вдосконалення етичних стандартів в ІТ-галузі [2]. Результати цього дослідження можуть служити основою для подальших реформ у навчальних програмах та професійному розвитку ІТ-спеціалістів.

Узагальнені результати дизайну ціннісно-деонтологічних компетентностей сучасного ІТ-фахівця наведено таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати дизайну ціннісно-деонтологічних компетентностей сучасного ІТ-фахівця

Елементи структур компетентності	Аксіологічна компетентність	Деонтологічна компетентності
Когнітивні елементи		
<i>знання</i>	основні положення ціннісної теорії в історичній ретроспективі; зміст напрацювань теорії цінностей у процесі дослідження «людиномірних систем», а також методичного потенціалу аксіологічного підходу; методики застосування аксіологічних знань у процесі практичної діяльності в ІТ-сфері і зміст професійно значущих для ІТ-фахівця цінностей.	основні положення теорії належного в історичній ретроспективі; зміст й засади практичної реалізації морально-етично обґрунтованих вимог (обов'язків) щодо поведінки людини у певній сфері життєдіяльності; деонтологічні приписи й моделі поведінки сучасного ІТ-фахівця у професійній сфері й соціально-комунікативному просторі загалом.
<i>навички</i>	1) спілкування; 2) співпраця; 3) соціальні й міжкультурні навички; 4) гнучкість і адаптивність	1) критичне мислення і вирішення проблем; 2) інноваційність; 3) лідерство і відповідальність; 4) продуктивність і відповідальність
<i>уміння</i>	1) концептуалізувати цінності й детермінувати різні ціннісні контексти; 2) сприймати й толерувати різні ціннісні контексти; 3) здійснювати ціннісну рефлексію (саморефлексію)	1) аналітична діяльність у нормативному дискурсі; 2) реалізація інноваційних і творчих ідей у формах, які діють і можуть бути прийнятими; 3) самоменеджмент, керування цілями й завданнями, керування проектами.

Афективні елементи		
<i>цінності</i>	1) конформність—міжособистісна; 2) доброзичливість—надійність; 3) універсалізм—толерантність; 4) традиція.	1) відповідність—правила; 2) досягнення; 3) універсалізм—занепокоєння; 4) доброзичливість—турбота.
Особистісні якості	комунікабельність, доброзичливість, толерантність.	відповідальність, справедливість, добропорядність.
<u>Формула компетентності</u>	Розуміння змісту аксіологічного знання, усвідомлення його значення для професійної діяльності ІТ-фахівця, володіння навичками та вміннями застосування аксіологічних знань, усвідомлення ціннісного виміру ІТ-сфери і змісту професійно значущих цінностей.	Розуміння змісту деонтологічного знання у соціально-історичній ретроспективі, володіння понятійно-категоріальним апаратом деонтології, усвідомлення значення деонтології для професійної діяльності ІТ-фахівця, а також деонтологічного виміру ІТ-сфери.

Таким чином, здійснена нами процедура дизайну ціннісно-деонтологічних компетентностей сучасного ІТ-фахівця та отримані результати, що відображено у формулах відповідних компетентностей, дозволяють запропонувати доповнити стандарти вищої освіти для галузі 12 «Інформаційні технології» першого (бакалаврського) рівня, Розділ IV «Перелік компетентностей випускника»:

1. Щодо аксіологічної компетентності:

1) перелік загальних компетентностей – ЗК «Розуміння змісту аксіологічного знання, усвідомлення його значення для професійної діяльності ІТ-фахівця, володіння навичками та вміннями застосування аксіологічних знань, усвідомлення ціннісного виміру ІТ-сфери і змісту професійно значущих цінностей»;

2) перелік програмних результатів навчання – ПРН «Здатність до професійно діяльності на підставі аксіологічних знань й ціннісного підходу, що забезпечується розумінням ціннісного дискурсу професійної діяльності ІТ-фахівця».

2. Щодо деонтологічної компетентності:

1) перелік загальних компетентностей – ЗК «Розуміння змісту деонтологічного знання у соціально-історичній ретроспективі, володіння понятійно-категоріальним апаратом деонтології, усвідомлення значення деонтології для професійної діяльності ІТ-фахівця, а також деонтологічного виміру ІТ-сфери»;

2) перелік програмних результатів навчання – ПРН «Здатність до професійно діяльності на підставі деонтологічних знань й деонтологічного підходу, що забезпечується розумінням деонтологічного контексту ІТ-сфери».

Принагідно зауважимо, що у межах Проекту ТЬЮНІНГ Європейського Союзу прийнято виокремлювати (1) академічні (фахові) компетентності (відповідно до профілю майбутньої професії) і (2) загальні компетентності (універсальні, загальнокультурного характеру). Набуття вказаних компетентностей відбувається комплексно і циклічно впродовж всієї освітньої програми [3, с. 3]. З цього походить, що для професійно сформованості сучасного ІТ-фахівця (як і загалом представника будь-якої професії) рівною мірою важливі фахові й загальні компетентності, зокрема ціннісно-деонтологічні.

Формування аксіологічної й деонтологічної компетентностей, як один з програмних результатів професійної освіти ІТ-фахівця, корелює з положеннями сучасної філософії освіти й педагогічної теорії, а також узгоджується з парадигмами глобальної ІТ-освіти, що сформулювали експерти у галузі відповідної професійної підготовки у взаємодії з представниками ІТ-бізнесу.

Чітке розуміння змісту й функціонального навантаження ціннісно-деонтологічних компетентностей сучасного ІТ-фахівця надає можливість ефективного підбору методик і технологій формування освітнього процесу професійної підготовки фахівців галузі 12 «Інформаційні технології». Очевидно, що відповідна методична діяльність має ґрунтуватися на актуальних й інноваційних за змістом теоретико-методологічних напрацюваннях українських та зарубіжних дослідників щодо організації освітнього процесу сучасної професійної підготовки, зокрема майбутніх фахівців ІТ-галузі, на чому зосередимо увагу на наступних етапах нашого дослідження.

Список використаних джерел:

1. University Rankings. QS Universities Rankings. 2023. URL : <https://www.topuniversities.com/university-rankings> (дата звернення: 20.08.2023).
2. World University Rankings 2023: methodology. Times Higher Education. URL : <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/world-university-rankings-2023-methodology> (дата звернення: 20.08.2023).
3. Вступне слово до Проекту ТЬЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський. Socrates – Tempus, 2006. 108 с.

Катерина Коваль

здобувачка ступеня PhD

спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»

Рівненського державного гуманітарного університету

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Процес європейської інтеграції передбачає глибоку взаємодію різних культур, традицій, створюючи умови для їх спільної взаємодії та взаєморозуміння. Таким об'єднувчим чинником стали європейські цінності, які виникли на основі історії, традицій, філософії і досвіду країн континенту та сприяють будівництву відкритого, демократичного та гармонійного суспільства, де кожна людина сприймається як рівноправний член спільноти.

У широкому розумінні європейські цінності включають такі принципи, як гуманізм, свобода, рівність, справедливість, демократія, права людини та правова держава. Вони визначаються у таких документах, як Європейська конвенція з прав людини, Договір про Європейський Союз, Хартія Європейського Союзу про основоположні права, Декларація про Європейський Союз, про цінності тощо. Ці документи представляють собою основні референції для європейських цінностей, проте важливо зазначити, що і в інших документах Європейського Союзу містяться визначення цінностей у контексті різних аспектів діяльності. На сьогодні в Україні на державному рівні забезпечуються права і свободи всіх членів суспільства на культурне самовираження і розвиток, європейські цінності закріплені в Конституції України, «Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом», «Концепції національно-патріотичного виховання» тощо. Життєві реалії сьогодення акцентують увагу на принципах рівноправного співіснування різних форм культурного життя, на загальнолюдських цінностях, що виховують у суспільстві толерантність, повагу до інших поглядів, культур, релігій. Становлення українського народу як єдиної політичної нації має стати об'єднувальною ідеєю формування сучасної багатонаціональної полікультурної держави, в якій тісно переплетені культури багатьох народів, їх мови, традиції та звичаї [4].

Європейські цінності охоплюють різні сфери діяльності. Ключову роль вони відіграють у формуванні свідомості через процеси виховання, спрямовані на розвиток особистості, громадянську відповідальність та гармонійний розвиток. Безпосередній зв'язок з європейськими цінностями прослідковується у полікультурному вихованні, яке передбачає формування особистості, котра

зберігає власну соціокультурну ідентичність, позитивно сприймає інші культури, поважає соціальну та культурну різноманітність, здатна ефективно комунікувати з представниками інших рас, етносів, конфесій, соціальних станів та гендерних груп [5].

Європейські цінності в полікультурному вихованні впливають на формування взаєморозуміння, толерантності, поваги до різних культур, традицій, мов та світоглядів. Метою такого виховання є створення середовища, в якому сприймається культурне розмаїття та будуються гармонійні відносини та взаємоповага. Саме за таких умов формується і громадянська позиція, відчуття себе представником певної культури, здатність до діалогу та визначення ролі у загальнолюдських процесах. Також завдяки міжкультурній комунікації відбувається духовне збагачення людини, формування творчого мислення та нових здібностей.

Особлива увага приділяється полікультурному вихованню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, яким притаманні труднощі в самоідентифікації, адаптації та можливі ресурсні обмеження для повноцінного розвитку. Це допомагає таким дітям розвивати критичне мислення, розуміти та поважати свою власну індивідуальність, адаптуватися у суспільстві та розвивати повагу до різних культур, традицій, мов, релігій тощо.

Першочерговим у полікультурному вихованні слід відзначити повагу до різноманітності, розуміння різниці та унікальності кожної культури. Завданням є навчити дітей бачити позитивні риси в різниці між людьми, незалежно від їхнього походження. Це базується на таких європейських цінностях як культурна різноманітність і толерантність. Діти-сироти та діти без батьківського піклування повинні мати можливість вивчати різні культури, спілкуватися з представниками різних груп, відвідувати культурні заходи та вивчати іноземні мови, розвивати навички міжкультурного спілкування. Знання мов дає змогу легше спілкуватися з представниками різних культур та полегшити їхню соціалізацію в новому оточенні. Розуміння різноманітності традицій та звичаїв розвиває культурну чутливість дітей, тобто сприйняття власної приналежності та осмислення збагачення суспільства різними культурами. Важливо розвивати розуміння власної культурної ідентичності у дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування, щоб вони могли краще розуміти і поважати інші культури. Крім того, необхідно стимулювати самовираження дітей та давати їм можливість поділитися своїм унікальним досвідом та культурним багатством. В основі цих завдань є свобода як європейська цінність, вільне вираження думок та свобода слова. Солідарність, взаємодопомога та спільна відповідальність формується завдяки заохоченню дітей до дружби з представниками різних культур. Виховання толерантності у дітей-сиріт розвиває соціальні навички та сприяє міжособистісним відносинам. Цей процес вимагає відкритості, чутливості, терпіння та застосування власних життєвих прикладів. Толерантність тісно пов'язана з емоційною сферою, яка у дітей-сиріт

часто є складною. Тому необхідно навчати дітей висловлювати власні емоції, думки, навчати розуміти почуття інших та співчувати. Створення позитивного оточення, індивідуалізована та чуйна підтримка здатні відкоригувати емоційні стани дітей. Перешкодою для формування толерантності можуть стати стереотипи, які необхідно обговорювати та усувати. Коли люди узагальнюють на основі стереотипів, це призводить до виникнення конфліктів та непорозумінь. Тому завданням полікультурного виховання є роз'яснення та відкидання стереотипів, що можуть бути неправильними, перебільшеними та сприяти соціальній нерівності, дискримінації. Крім того, необхідно навчати дітей вирішувати конфліктні ситуації розмовами, компромісами та співпрацею. Залучення до командної роботи та ігрової діяльності є стимулом до спільності та взаємодії з навколишнім світом.

Для дітей-сиріт та дітей без батьківського піклування важливим є створення середовища, де забезпечуватимуться рівні умови та можливості для вільного розвитку та навчання, де вони відчуватимуть розуміння, підтримку і повагу. Забезпечення рівних умов для дітей, незалежно від їхнього етнічного походження, релігії чи інших характеристик базується на таких європейських цінностях, як рівність та справедливість. Для забезпечення їхнього благополуччя та розвитку важлива любов та підтримка, однакові можливості доступу до освіти, розвитку і розваг, матеріальних благ, раціонального харчування та сприяння фізичному та психічному здоров'ю. Створення атмосфери рівності, залучення до різних справ і рішень сприяє самовизначенню та самореалізації дітей та допоможе відчувати себе впевнено та безпечно, гармонійно розвиватися та соціалізовуватися.

Особлива увага у вихованні дітей-сиріт та дітей без батьківського піклування приділяється їхнім правам, що захищені на законодавчому та міжнародному рівнях. Європейські цінності визнають невід'ємні права кожної людини та принцип гідності для всіх. Діти мають право на такий захист та турботу, які необхідні для їхнього благополуччя. Вони можуть вільно висловлювати свої думки [1]. Серед основних документів, що захищають права дитини, є Женевська декларація прав дитини, Загальна декларація прав людини, Конвенція ООН про права дитини, Закон України «Про охорону дитинства» тощо. Захист дітей є пріоритетним напрямом державної політики України і європейської спільноти, має спільні цілі та єдину мету – охорона прав дітей «без будь-яких винятків і без різниці чи дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового становища, народження або іншої обставини, що стосується самої дитини або її сім'ї» [2].

Європейські цінності у полікультурному вихованні дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування, є визначальними для забезпечення гармонійного розвитку, вільного мислення, гідності людини, свободи та соціального захисту. Розширення світогляду, збагачення життя через взаємодію з іншими культурами сприяє розвитку суспільства загалом та визначає пріоритетні та стратегічні напрями діяльності. Для досягнення полікультурного виховання та

утвердження європейських цінностей можуть бути використані всі зазначені підходи.

Список використаних джерел:

1. Європейська конвенція з прав людини URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr (дата звернення: 14.11.2023)
2. Загальна декларація прав дитини від 20 лист. 1959 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mu59001d> (дата звернення: 14.11.2023)
3. Кендзьор П.І. Полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу (теорія і методика) : дис. докт. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2017. С. 8.
4. Концепція національно-патріотичного виховання : наказ МОН № 641 від 16.06.2015 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf> (дата звернення: 14.11.2023)
5. Хартія основних прав Європейського Союзу <https://fra.europa.eu/pl/eu-charter/title/title-i-dignity> (дата звернення: 14.11.2023)

**HARMONIZING CULTURAL NARRATIVES: EXPLORING THE
INTERPLAY OF MUSICALITY IN UKRAINIAN DRAMA WITHIN THE
TAPESTRY OF EUROPEAN THEATRICAL TRADITIONS**

In the ongoing struggle for Ukraine's sovereignty in the context of Russia's war against Ukraine, a pivotal aspect lies in the defense and preservation of its identity, safeguarding the rich Ukrainian culture, and facilitating its seamless integration into the broader European cultural milieu. Ukrainian drama, deeply rooted in the nation's history and traditions, serves as a poignant vehicle for expressing the resilience and spirit of the Ukrainian people. As Ukraine aligns itself with the European Union through various art-centric initiatives, the connections between Ukrainian drama and European art continue to deepen. The EU's extensive projects in the realm of the arts not only provide a platform for collaboration but also foster a dynamic exchange of cultural expressions. This intersection of Ukrainian and European artistic influences not only amplifies the cultural dialogue but also contributes significantly to Ukraine's narrative within the broader European cultural space. The endeavors to uphold and celebrate Ukrainian identity through dramatic arts stand as a testament to the profound cultural significance and resilience of the nation amidst contemporary geopolitical challenges.

Ukraine's theatrical heritage is intricately intertwined with its vibrant cultural fabric, reflecting a history shaped by a myriad of influences ranging from ancient folklore to contemporary artistic expressions. The roots of Ukrainian drama can be traced back to the rich tapestry of folk rituals and traditional performances that celebrated communal events and seasonal festivities. The incorporation of music, dance, and symbolic gestures in these early forms of expression laid the groundwork for the emergence of more structured dramatic forms.

For instance, the ancient Ukrainian tradition of the Koliada, a winter ritual involving songs, dances, and theatrical performances, serves as a testament to the deep-seated cultural practices that have influenced the development of Ukrainian theatrical arts. The Koliada not only exemplifies the integration of musicality and performance but also underscores the communal spirit that is central to Ukrainian cultural identity. This tradition, with its echoes of seasonal celebrations and mythological themes, continues to resonate in contemporary Ukrainian theatrical productions, highlighting the enduring influence of historical cultural practices on modern dramatic expressions.

Later on, this folk Ukrainian tradition along with huge influence of medieval European religious drama led to emergence of unique vertep dramas. Moreover, medieval European religious drama echoed in Ukrainian Christmas and Easter dramas of the 17th–18th century as well as in European dramas of later times. Naturally, they had a highly-musical nature. Music played a significant role in the performance of medieval European drama. The researches show that musicians were paid for performing before, after, and within the plays for entertainments associated with religious festivals and feasts, and for providing musical accompaniment to secular entertainments.

The history of Ukrainian dramatic literature begins with school drama. Several dozen texts from the 17th–18th century, exemplifying various types of drama—dialogues, morality plays, mystery plays, and ordinary theatrical plays on the lives of saints—have survived. Under the influence of school Christmas dramas, folk Vertep drama developed.

According to researchers of theatrical arts, the ancient forms of theater became examples for the creators of the first literary Ukrainian dramatic works, in particular, vertep drama. Ivan Franko called it the highest artistic form of the Ukrainian theater. He concluded that having ancient historical customs that originate from folk rituals and customs, through vertep, ancient Ukrainian theatrical art became one of the sources of the Ukrainian theater of the 19th century.

Subsequently, the Ukrainian vertep drama became the infallible source that fed the new Ukrainian literature, and, especially, the theater. In the art of vertep, the literal artistic skills, original techniques of folk puppet theater, verbal folk art, music, and fine arts were synthesized. Contemporary Ukrainian drama uses the dramatic and expressive means of vertep, including its typical musical component.

The art of vertep baroque theater has come down to our time, partly retaining its essence, and modified in the works of contemporary artists. Thus, one of the first dramas about the contemporary war by Nadiya Marchuk is called “Vertep-2015”, which brings it closer to the Ukrainian traditional vertep. The text of the drama (entirely versed) begins in accordance with the canons of traditional vertep play. Musical element proves its importance here – from the very beginning, we see a rural Ukrainian girl who's singing Christmas carols. Those songs serve as the most important element of the Christmas performances.

Vertep has numerous connections with European art. Iconographic images from Byzantine culture infuse the vertep with a sense of religious iconography, creating a sacred ambiance in the portrayal of biblical narratives. The Spanish retablo, known for its elaborate altar-cabinet structure, likely inspired the design and construction of the vertep stage, adding a touch of intricate craftsmanship to the production. Elements from medieval Western European mystery plays, with their theatrical and symbolic qualities, may have influenced the dramatization and storytelling techniques employed in the vertep performances. The Polish shopka, a decorative Christmas village, could have contributed to the visual aesthetics, setting the stage for the festive and communal atmosphere surrounding the vertep. Together, these diverse cultural elements converge in the vertep,

creating a unique and culturally rich Ukrainian Christmas tradition that celebrates both religious narratives and artistic expression.

Medieval religious dramas inspired the works of numerous authors. In XX – early XXI century A. Artaud and D. Fo, M. de Gelderod and F. Durrenmatt, J. Genet and F. Arrabal, J. Vereshchak and L. Chupis gave examples of dramatic texts in which religious, ritual, and mysterious elements became the cornerstones. The playwrights of this period are not limited to Christian mystery, but willingly turn to various religious strata, which can be mixed even within one work.

Contemporary Ukrainian dramatist Neda Nezhdana created a “street mystery” – “Maidan Inferno, or the Otherworld”. Its time and space are the events of the Ukrainian Revolution of Dignity of 2013-2014, and the characters are ordinary Ukrainians: musician, journalist, security guard and others. The drama has a polyphonic and depersonalized Choir – original contemporary adaptation of the previously-existing musical elements.

There is a clear trend towards the revival and modification of archaic genres, especially of medieval theater in the drama of the XX – early XXI centuries. As E. Vasyliiev writes in his monograph, “Observations on the peculiarities of the development of religious drama in the modern era make it possible to distinguish several types: 1) mystery-reconstruction; 2) mystery-reinterpretation; 3) mystery-deconstruction (paramystery); 4) mystery-buff” [1, c.304].

The interplay between Ukrainian and broader European theatrical traditions is exemplified in the works of renowned playwrights such as Ivan Kotlyarevsky. His seminal work “Natalka Poltavka” represents a notable example of the fusion of diverse cultural influences within Ukrainian theatrical narratives. This play, despite being categorized as a melodrama, deviates from the conventional European understanding of the genre. In the European context, melodramas often employed exaggerated depictions of passions and sufferings, utilizing mysterious circumstances to create suspense. In contrast, Kotlyarevsky's approach in “Natalka Poltavka” infused the genre with a new sense of realism, rooted in the everyday lives and experiences of the characters. By incorporating Ukrainian folk songs, the play extends beyond the boundaries of romantic love, encompassing themes of Ukrainian history, Cossack struggles, and the complexities of human relationships.

Moreover, the enduring influence of European theatrical forms on Ukrainian drama is exemplified in the works of Lesia Ukrainka, a prominent Ukrainian writer whose plays, such as “The Forest Song”, seamlessly blend elements of Ukrainian mythology and folklore with broader European romantic traditions. Lesia Ukrainka's creative vision serves as a testament to the dynamic interplay of cultural influences that have shaped Ukrainian drama, showcasing the fusion of indigenous themes with broader European literary and theatrical movements. The incorporation of Ukrainian folk motifs and mythological elements within the context of European romanticism highlights the author's

ability to bridge cultural divides and create a theatrical language that resonates with both local and international audiences.

Furthermore, Lesia Ukrainka's work "Forest Song" serves as a notable example of the integration of music and literature within Ukrainian dramatic tradition. In this drama she skillfully incorporated Ukrainian folk melodies directly into the play, intending for these melodies to be performed as instrumental music, emphasizing the symbiotic relationship between music and literature. By including numbered musical notations of Volhynian folk tunes as separate entities from the main text, Lesia Ukrainka underscored the significant role of music in enhancing the thematic and emotional depth of the play. The very title of the play "Forest Song" encapsulates the intrinsic harmony between music and literature, representing the synthesis of two artistic forms. This profound integration of music within the play not only enriches the narrative but also reinforces the idea of harmony as a central thematic element, resonating with the profound cultural significance of musical practices within Ukrainian theatrical arts.

The rich tapestry of Ukrainian drama, woven with threads of cultural heritage and interconnected with European theatrical traditions, underscores the profound cultural dialogue and artistic exchange that have shaped the country's theatrical landscape. This intricate interplay between Ukrainian and European theatrical traditions serves as a testament to the enduring legacy of cultural diversity and artistic innovation within the broader context of European dramatic arts.

The infusion of musicality within the realm of Ukrainian drama holds a profound significance, serving as a dynamic force that enriches the theatrical experience and amplifies the emotional resonance of the performances. Music, deeply embedded in the fabric of Ukrainian cultural customs, assumes a central role in shaping the narrative structure, emotional depth, and cultural resonance of dramatic presentations. From traditional folk tunes to contemporary compositions, the integration of musical elements serves as a powerful vehicle for conveying the nuances of human experience, evoking a range of sentiments that transcend linguistic barriers and cultural divides.

Moreover, the role of musicality in Ukrainian drama extends beyond its aesthetic function, playing a pivotal role in preserving and celebrating the country's rich cultural heritage. Through the incorporation of folk songs, instrumental compositions, and lyrical interludes, Ukrainian playwrights and composers have honored the legacy of their ancestors, perpetuating a sense of cultural continuity and communal identity within the theatrical landscape. The rhythmic cadences, melodic motifs, and harmonic arrangements not only accentuate the dramatic narrative but also serve as a testament to the enduring resilience of Ukrainian cultural heritage, fostering a profound sense of pride and collective memory within the theatrical community.

Furthermore, the interweaving of musical elements within Ukrainian drama has contributed to the diversification of the country's theatrical landscape, fostering a dynamic fusion of traditional and contemporary artistic expressions. The integration of diverse musical styles, ranging from classical compositions to modern interpretations, has enabled

Ukrainian playwrights and composers to transcend conventional artistic boundaries and engage with a global audience, showcasing the richness and vibrancy of Ukrainian cultural heritage on an international stage.

The evolution of Ukrainian musicality within the theatrical sphere has been shaped by a dynamic interplay of European influences, encompassing a rich amalgamation of artistic movements and cultural exchanges. From the classical compositions of Western Europe to the avant-garde experiments of the early 20th century, Ukrainian musical traditions have assimilated diverse European influences, fostering a unique synthesis of artistic styles and thematic expressions within the country's theatrical landscape.

The enduring legacy of European theatrical influences in Ukrainian musicality underscores the dynamic cultural dialogue and artistic exchange that have shaped the country's theatrical legacy. By embracing a diverse array of European musical trends and artistic movements, Ukrainian theatrical arts continue to evolve and innovate, fostering a rich blend of cultural diversity and artistic excellence that resonates with both local audiences and the global theatrical community.

References:

1. Васильєв Є. М. Сучасна драматургія : жанрові трансформації, модифікації, новації : монографія / Є. М. Васильєв. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2017. – 532 с.
2. Мацяк О. «Лісова пісня» Лесі Українки: музика як онтологія // Музична фактура літературного тексту : інтермедіальні студії / за ред. Світлани Маценки. Львів : Аргіорі, 2017. С. 75–78.
3. Ніколенко О., Кирильчук О. Традиції європейської мелодрами у п'єсі І. П. Котляревського «Наталка Полтавка»// Філологічні науки : наук. журн. / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – 2020. – Вип. 32. С. 5-14.

Alexander Nabochuk

*Ph.D. in Psychology, Doctoral student of
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav*

Maria Polishuk

*the student of the 2d course for obtaining Master Degree
of the Philological faculty,
Rivne State University of Humanities*

CREATIVE PROBLEM SOLVING APPROACH OF V.O. MOLYAKO AS A VALUE, WHICH IS NECESSARY FOR EUROPEAN INTEGRATION

In this article we'd like to analyze the problem of aesthetic experience, artistic and creative activities as the components of creative potential of the person. We'd like to distinguish this problem in accordance with the analyses of current researches. In such a way some scientists (Onufriieva, 2017) carried out their researches in the paradigm of the competence approach. The researcher notes, that creative competence is largely based on a dialogical competence. At the same time, scientists define dialogic competence as a professionally significant quality of a specialist, which is characterized by a complex of knowledge, abilities, skills and values that provide the ability to perceive, understand and interpret texts that contain content and semantic information, which, in turn, refers to the subject's knowledge of the specifics of the person's profession (Івашкевич & Гудима, 2020). Also, the structure of creative competence includes the ability of the individual to realize his/her own semantic structures in order to build a common semantic space, dialogical understanding, etc. Therefore, dialogical competence appears simultaneously as value-meaning basis of the professional activity, is an indicator of a high level of professionalism, and it is a functional means of creative activity.

We attributed the conception of scientists (Моляко & Музика, 2006) to the integrative approach. The authors sees the main conditions for the harmonious creative interaction of the individual and the society in the fact that a person seeks to develop creative abilities to perform those socially useful types of activities in which he claims recognition. At the same time, the social group to which this person is included must be able to properly appreciate his/her creative achievements, skills and opportunities. According to this provision, the scientist singles out the following basic conditions under which the personal growth and the formation of a creative personality becomes possible: first, the presence of such a social environment that would be able to appreciate a person's creative activity; secondly, the subject must have high developed abilities to perform creative activities. In other words, each person should be distinguished by creative skills,

knowledge and qualities that would be socially useful and deserve recognition. Thirdly, recognition requires a specific organization of the competitive environment, which, in turn, is capable of facilitating individuals to perform creative activities.

However, in the issues of scientists (Molyako & Muzyka, 2006) it is noted at the same time that the successes and creative achievements of one person should not override the demands for recognition of the creative personality of another person. In order to achieve this, for example, in the process of educational activities, scientists (Molyako & Muzuka, 2006) note that all students of the class should simultaneously have well-formed abilities to perform several dozen of activities, in one of which everyone could achieve recognition, or that one and the activity itself made it possible for the creative self-realization of the individual. It is creativity, according to the scientist, that is the unique activity that largely eliminates (or shows) the destructive consequences of the individual's struggle for recognition. Even in the hypothetical case when only one type of the activity is significant for a certain social group. Creativity shows many options both for the process and technologies of its implementation, and for the emergence and recognition of various results. At the same time, according to scientists (Molyako & Muzyka, 2006), competition remains, and thanks to creativity, absolutely everyone becomes a winner.

V.O. Molyako (2007) proposed a *conative approach* to the development of creativity in the person. The current researches of the scientist relate, first of all, to the creative, transformative activity of a person. The scientist determines that among the needs that are most often encountered by respondents, a need to create new structures is diagnosed in order to benefit a society, to explain one's own need for self-affirmation, for material well-being. These needs, the scientist notes, also determine the motives of the designers (to solve the problem qualitatively, to succeed in the competition, to confirm the reputation of a good designer, etc.).

In the studies of V.O. Molyako (2007) it was established that the number of those people who strive to create a new, creative, original design, to build, in particular, a new machine, a device, which would bring a significant effect, is relatively small. The scientist explains the latter, most likely, by the fact that in many organizations the majority of designers are engaged into non-creative activity, rather they perform an inherently compilative activity, duplicate designs, which have been already developed by others, and single out only their author's principles. V.O. Molyako also claims that, as a rule, many random people who do not have the appropriate abilities and work without any interest are involved into design activities, so the result of these activities is often negative (Molyako, 2007: 118).

Based on this, V.O. Molyako (2007) emphasizes creative activity as a determinant of creative problem solving. The scientist determines the main stages of the creative process, which should facilitate the designer's success: 1) correct understanding of the conditions of the task that the subject has to solve; 2) the division of problem's conditions into the main and secondary conditions; 3) finding correspondence between the text of the task and the drawings (implementing activities with the aim of correcting the latter); 4)

recoding the form of the initially set conditions of the problem; 5) identifying the quintessence of the problem which and related to correspondence to one's knowledge; 6) establishing analogies and differences, transferring structures and functions to the process of problem solving; 7) carrying out activities on interpolation and extrapolation of the conditions of a new task in accordance with their knowledge; 8) understanding the conditions for solving the problem and building a plan for its solution; 9) the implementation of the process of solving the problem itself, which is embodied in three forms: textual one, graphic form and combined one; 10) verification of hypotheses regarding the entire structure and selection of its most important parts (Molyako, 2007).

Empirical researches which are conducted by Molyako (2007) allowed scientists to single out the following components in the system of the creative potential of the person:

- predispositions, tendencies, which are manifested in increased sensitivity, certain selectivity, preferences, as well as in the dynamism of the subject's mental processes;
- interests, their orientations, frequency and systematicity of manifestations, dominance of creative cognitive interests;
- inquisitiveness, a desire to create something new, the tendency to solve existing problems creatively and to find new ones;
- to master new information quickly, the formation of original associative frames;
- a tendency to make constant comparisons, original conclusions, the development of benchmarks for further creative selection of material or finding some information the person needs;
- the manifestation of the qualities of general intelligence, such as flexibility, understanding, speed of assessments and original choice of solutions, the actualization of adequate creative actions;
- the emotional coloring of cognitive processes, creative emotional attitude to the situations of the surrounding reality, the influence of the person's creative capabilities on the subjective assessment of situations, preference, unique choice, etc.;
- persistence, purposefulness, determination, hard activity, systematic work, bold adoption of creative, non-standard decisions;
- creativity, which is manifested in the ability to combine, analyze, reconstruct, in the tendency to change options in decisions making, the economy in decisions, in the use of funds, time, etc.;
- intuitionism – the ability to make quick decisions, creative assessments, original interviews;
- quick mastery of abilities, skills, techniques, mastery of the techniques of performing creative activities, professional skills;
- the formation of the ability to invent personally significant strategies and tactics when solving general and special problems or tasks in the process of finding a right way to go out of complex, non-standard, extreme situations and situations of cognitive dissonance.

Investigating the functioning of strategies in design activity, Molyako (2007) singles out the following criteria for studying the process of creativity, the implementation of creative strategies into their main cyclical manifestations, such as: 1) availability of relevant initial data during mastering the content of the conditions of the task (searching for analogues, carrying out combinations, etc.); 2) making a balanced decision regarding the understanding of the conditions of the task based on clearly defined (externally explained) statements and actions of the subject who makes a certain decision; 3) the presence of organizational actions for the creative formation of a project, the idea, the hypothesis, according to the solution of this problem (using the same analogues, combinations, etc.); 4) making a decision according to a possible compliance of the project (the idea, the hypothesis) with a creative task on some specific grounds; 5) the execution of organizational actions for approbation of the project (the idea, the hypothesis), which is explained in the situation of search for analogies, combining, etc.; 6) making a creative decision according to the acceptability and adequacy of the project (the idea, the hypothesis), to the requirements of a simple technical task, which determines a specific strategy for the implementation of creative activity, the stages of searching for a specific structure of the phenomenon with specific functional, creatively outlined characteristics.

References:

1. Івашкевич Ед., Гудима О. Psychological ways of the development of intercultural competence of pupils in the field of “Foreign Language Education” (according to the experience of education in foreign countries). Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». Кам’янець-Подільський, 2020. Вип. 49. С. 84–105. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-49.84-105>.
2. Onufriieva L.A. The Psychology of Professional Realization of a Future Specialist’s Personality: Theoretical and Methodological Aspect. Monograph. BonusLiber: Rzeszów, 2017. 194 s. ISBN 978-83-65441-83-6.
3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Рута, 2006. 320 с.
4. Моляко В.А. Творческая конструкторология (пролегомены). Киев: «Освита Украины», 2007. 388 с.

Yevhen Kharchenko

Doctor of Medicine, Professor

Rivne Medical Academy

Nataliia Khupavtseva

Doctor of Psychology

Rivne State University of Humanities

Anna Lagodiuk

MasterProgram Student

Rivne State University of Humanities

SOCIAL SUCCESS OF A PERSON AS A GREAT EUROPEAN VALUE

It is appropriate to note that a generalized scientific definition of the psychological essence of the concept of “social success of a person” as an entity has not yet been accepted in the scientific literature. Terminologically, the concept of “social success of the individual” makes up the term field of categories: “personality”, “success”, “social success”.

Firstly, the main scientific approaches to define the concept of personality were analyzed in our research. The concept of “personality” belongs to the leading concepts in Psychology, which it is most commonly interpreted as a human individual who is a conscious participant in social life. According to scientists (Mykhalchuk, Pelekh, Kharchenko, Ivashkevych Ed., Ivashkevych Er., Prymachok, Hupavtseva & Zukow, 2020), a human individual gradually becomes a personality as a result of the development of consciousness, self-awareness and mental characteristics that determine behavior and the ability to participate in a social life and perform certain functions in the Ukrainian society. In turn, the level of the development of these characteristics further determines the degree of contribution of material and spiritual values by this individual to the whole society. In this context, self-development is important, where the subject projects his/her development goal and uses internal potential and external resources to achieve it. According to scientists (Mykhalchuk, Pelekh, Kharchenko, Ivashkevych Ed., Zukow, Ivashkevych Er. & Yatsjuryk, 2023), the means of self-development of a successful person are activity and personal attitude. The development of one’s own intelligence is determined by restructuring, amplification, reinterpretation. In general, the mental models of the world are transformed, the connections between them are changed at each level of the meta-mental model.

Currently, in Age and Pedagogical Psychology the concept of “social success” of an individual is relevant, regarding to the formation of an individual in interaction with social reality as an individuality. In our opinion, the study of the content and the essence of the concept of “social success” of an individual will be incompleting if it does not reflect the peculiarities of the formation of the individual in the process of the activity. Therefore, we will consider the essence and the regularities of the successful formation of an individual as a subject of the activity, the development of an individual in ontogenesis and sociogenesis. The concept of “sociogenesis” consists of the development of higher mental functions, personality development, and the development of interpersonal communication.

Ukrainian scientists (Mykhalchuk, Zlyvkov, Lukomska, Nabochuk & Khrystych, 2022) did not ignore the formation of personality in different types of the activities and social interactions, they characterize three levels of sovereign personality: 1) Monosubject is the individual, whose activity is evaluated from the point of view of effectiveness; 2) Polysubject appropriates the spiritual influences of other people; 3) Meta-Powerful Subject is a person who is able to understand the meaning of being. According to scientists (Onufriieva, Chaikovska, Kobets, Pavelkiv & Melnychuk, 2020), to be a subject from a psychological point of view is to be active, to act, etc.

From the analysis of scientific researches, the provisions about the psychological and social essence of the individual as a system-creating property of the individual are key processes. The Personality in Psychology is highlighted through the prism of the systemic approach as a whole, as a complex, dynamic, functional system that interacts with the outside world. This world is involved in socially determined processes of social communication, of the activity, which develops itself as a result of this interaction (Mykhalchuk, Pelekh, Kharchenko, Ivashkevych Ed., Ivashkevych Er., Prymachok, Hupavtseva & Zukow, 2020). According to the general guidelines of the systemic approach, the system of social relations is a predictor of the manifestation of qualitative personality characteristics. The formation of the personality is a constant self-improvement, which leads to the development of new characteristics. The quality of the individual in the system of social relations is considered by scientists as the driving force of the psychosocial development of the individual. The confirmation of this opinion can be found in the researches of scientists (Mykhalchuk, Pelekh, Kharchenko, Ivashkevych Ed., Ivashkevych Er., Prymachok, Hupavtseva & Zukow, 2020), where the scientist under “systemic quality”, according to the systemic approach, considers, that the first place of the considered quality and the individual as its bearer in a larger, encompassing system, in this case is culture; secondly, the internal structure it is the personality itself. According to the researches’ conviction, the quality of the object can be said only within the framework of the system that surrounds this object and is determined in the generalized assessment of the object, which meets certain criteria of culture in the whole.

As for the specifics of the system of social relations, we think, that it consists in the fact that all of them (which are regulated and generally accepted prescriptions) are

relations of living concrete people. Therefore, they should be reflected in them in a certain way and encourage the development of the personality. We think, that the formation of the individual in a social environment is a desire to harmonize with the social environment, that is can successfully enter the structure of Ukrainian society. Describing a person as a social being, such as a personality, we'd like to emphasize on the person's abilities. In our paradigm of understanding, the abilities are essential characteristics of the person's psyche that determine the purposefulness and success of his/her activities. The results of the individual's activity are an important indication of his/her abilities. It is impossible to characterize the person's abilities without considering the results of his/her activity.

From the standpoint of the Activity Approach within the paradigm of our research, the starting point is the interpretation of the meaning of the concept of the activity. We'd like to characterize the activity as a motive, a goal, the process of planning, a task, the image, a decision, the action, the evaluation of results, etc. We'll emphasize that the productivity of the activity comes from the relationships of mental formations having been formed in the process of the performance. The development of objective criteria for assessing the success of specific types of the activities is important for Psychology of the activity. Purposeful activity is the mechanism of which begins with a goal and ends with an assessment of the situation or a reward, which has a deep social nature. So, the reward can be internal or external and does not always serve as an incentive for purposeful activity, but it is always an incentive for achievement and success. The concept of "social" is interpreted as one that concerns the lives of people and the relationships between them in the society, or, in other words, social one.

Therefore, the activity of an individual is a motivational activity that is manifested in the environment of the person's operability, which is regulated by his/her consciousness. The dominant consequence of this activity; it is the category of success in the society. The concepts we have gradually developed about the subject of the research allow us to perceive a person as a whole system that develops to the extent that the level of one's own subjectivity allows. Therefore, the issue of the subject of social activity is important within our research.

The Subjective Approach in Psychology considers the characteristics of the individual as a subject, which has a feedback relationship with the socio-cultural environment and reflects itself in it in relation to the activity (Mykhalchuk, Zlyvko, Lukomska, Nabochuk & Khrystych, 2022). The phenomenology of the concept of "subject" occupies the most important place in our studies (Mykhalchuk, Pelekh, Kharchenko, Ivashkevych Ed., Ivashkevych Er., Prymachok, Hupavtseva & Zukow, 2020). So, we represent the Subject-Activity Approach in Psychology. According to us, the basis of the Subject-Activity Approach is the position of transforming the surrounding world into a person, including oneself in the process of the activity. Therefore, the human individual becomes a personality in the process of the activity, reveals himself/herself as a subject. So, the success of the activity is determined by the abilities of the individual.

References:

1. Mykhalchuk N., Pelekh Yu., Kharchenko Ye., Ivashkevych Ed., Ivashkevych Er., Prymachok L., Hupavtseva N., Zukow W. The empirical research of the professional reliability of 550 doctors during the COVID-19 pandemic in Ukraine (March-June, 2020). *Balneo Research Journal*. 2020. 368. September. 2020. Vol. 11(3). P. 393–404. DOI: <http://dx.doi.org/10.12680/balne>.
2. Mykhalchuk N., Pelekh Yu., Kharchenko Ye., Ivashkevych Ed., Zukow W., Ivashkevych Er., Yatsjuryk A. Suicidal behavior as a result of maladjustment of servicemen to the conditions of military service in Ukraine. *European Journal of Clinical and Experimental Medicine*. 2023. Vol. 21(1). P. 90–107. doi: 10.15584/ejcem.2023.1.12
3. Mykhalchuk N., Zlyvko V., Lukomska S., Nabochuk A., Khrystych N. Psycholinguistic paradigm of the Medical staff – Patients communicative interaction in the conditions of COVID-19 in Ukraine and Scotland. *PSYCHOLINGUISTICS*. 2022. Vol. 31(1). P. 92–117. URL: <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2022-31-1-92-117>. Retrieved from <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/issue/view/43>
4. Onufriieva L., Chaikovska O., Kobets O., Pavelkiv R., Melnychuk T. Social Intelligence as a Factor of Volunteer Activities by Future Medical Workers. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. Vol. 9(1). P. 84–95. URL: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i1.2536>.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ:
РОЛЬ АКАДЕМІЧНИХ ТА ГРОМАДСЬКИХ СПІЛЬНОТ: Збірник матеріалів Міжнародної
науково-практичної конференції (м. Рівне, 09 листопада 2023 р.). – Українська Асоціація
Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції; Київ. 2023. – 227 с.

У збірнику вміщені тези учасників Міжнародної науково-практичної конференції, метою
якої було: сприяти консолідації національних та міжнародних інтелектуальних ресурсів у сфері
Європейських студій під час війни та поширенню досліджень з питань європейської інтеграції
серед академічної спільноти України та за її межами, а також розвитку співпраці академічних кіл
з громадським сектором, що в синергії поглиблює розуміння шляхів, можливостей і механізмів
співпраці України з Європейським Союзом у сфері безпеки, політики, демократії, прав людини,
економіки, науки, освіти, культури, екології, цифрових трансформацій та перспектив набуття
Україною повноправного членства в ЄС.

УДК 327-044.247(4)(477):355.4(477)